Zaharia Stancu

Dulăii

ZAHARIA STANCU

DULĂII

1955

• 1 •

Mie dați-mi vedea verde,
Unde-și pierde
Omul negrele gândiri,
Unde uiți de infamia
Și sclavia
Auritelor zidiri.
A. DEPĂRĂȚEANU

Valea nu era verde. Nu era verde nici dealul. Nici câmpul nu mai era verde. Nici pădurea. În vara aceea nici nu fuseseră. Numai în primăvară, începând de pe la Florii, întinderile se acoperiseră cu o pânză verde-palidă, subțire ca marama de borangic. Dar când rumânii ieșiseră la arat, chipurile lor începuseră să li se întunece, și inimile să li se strângă. Boii, arâniți numai cu paie ușor stropite cu apă sărată, scăpaseră din iarnă slabi, de stăteau gata-gata să-și dea sufletul. Caii așișderea. La îndemnurile băiețandrilor, care îi mânau când cu vorbe bune când cu sudalme, și-i atingeau uneori cu codirișca peste coastele ieșite prin piele ori peste șoldurile care fuseseră altădată pline, boulenii se opinteau în jug, cădeau în genunchi istoviți, încercând astfel, ei, cei lipsiți de grai, să spună că nu pot să meargă mai departe. Se ridicau însă peste câteva clipe, clătinându-se cuprinși parcă de beție și izbuteau să târască în urmă plugurile vechi și grele. Oamenii se lăsau cu toată greutatea trupurilor stoarse de vlagă pe coarnele plugurilor. Fierul scrâșnea și răsturna în urma lui peste corman bulgări mari, alburii, uscați și tari ca piatra, care spărgeau copitele nepotcovite ale vitelor și însângerau picioarele negre și desculțe ale plugarilor. Gândacii, pe care-i tăia în două plugul, erau lungi și gălbui, lipsiți de viață ca și pământul. Când pământul n-are putere, n-au putere nici vietățile care trăiesc în țărâna lui. Păsările călătoare dinspre miazăzi abia sosiseră și în primăvara venită de curând, care ar fi trebuit să fie jilavă, soarele neîndurător își arunca flăcările lui asupra șesurilor nesfârșite ca în miez de iulie.

Rumânii se adună în mijlocul satului, unde șoseaua care cotește spre gară e mai largă și unde primăria se află față în față cu școala mică și dărăpănată, cu săliță îngustă și cu o singură odaie mai mare, plină de bănci făcute cândva, mai demult, din scânduri peste care n-a trecut ascuțișul rândelei. Femeile rămân pe lângă casă și-și frământă mâinile de îngrijorare. Noi, copiii, stăm pe lângă rumâni, ceva mai la o parte. Altădată ne-am fi jucat. Acum nu mai avem nicio poftă de joacă. Nici putere nu avem să ne mai jucăm. Ne mulțumim să privim oamenii și să-i ascultăm. Mai bine nu i-am mai asculta, căci nimic care să ne bucure nu spun. Îi ascultăm totuși. Altceva nici n-am avea ce face. Pe ferestrele deschise ale școlii se aude glasul învățătoarei Berta Câmpeanu, care ține o lecție copiilor veniți la școală:

— Avem o țară mândră și frumoasă, cu munți înalți…

Nu vorbește pe dinafară; citește ce scrie în cartea de cetire…

— Cu pomi roditori și mândri feciori…

— Să ne mișcăm mai încolo. Nici noi n-o s-o supărăm pe doamna Berta cu vorba noastră, nici ea pe noi cu ce le spune copiilor.

— Le spune și ea ce scrie în carte…

— Uneori le mai spune și ce nu scrie în carte.

— Ne mai spune și nouă, nu numai copiilor!

Gruia Popozină a plecat cu ceata de oameni după el, s-a depărtat nițeluș de școală și s-a proptit iarăși în ciomag, cum fac toți țăranii când nu vor să se așeze jos, în praful de pe marginea șoselei.

Glasul învățătoarei nu se mai aude.

La o depărtare de mai puțin de o sută de pași de poarta școlii, se află patru cârciumi cu ușile date în lături, de dimineața până seara târziu. Cârciuma lui Voicu Buciuc e aproape prag în prag cu cârciuma lui Mareș, mocanul; numai drumul care coboară lin și ajunge în cătun, în Viorica, după ce trece gârla, le desparte; cârciuma lui Toma Ocî e ceva mai în susul satului; o desparte de primărie casa și aria largă a notarului Gică Stănescu. Toma Ocî e supărat foc; de la un timp a deschis cârciumă chiar peste drum de el Oniță Galani, care mai înainte era trepăduș pe lângă misiții de grâne.

Mai erau și alte cârciumi în sat; una a lui Boboc, la marginea satului, spre Stănicuț, alta, a lui Bucur, lângă gară. Se mai deschiseseră cârciumi și în Viorica, în cătun. Dar acum, cârciumile erau aproape goale. Nu le mai călcau pragul decât acriturile satului, care trăiau din leafă, popa Tomiță Bulbuc, care se plângea că mereu i se aprinde gâtul și cei câțiva bogătani

care aveau hambarele și pătulele pline de bucate și pe care seceta, care începea să se arate, nu-i îngrijora.

— Dacă acum e atât de cald, ce-o să fie la vară!

— O să se aprindă pământul, nene Gruia…

— De s-ar aprinde, să ardă de la un capăt la altul, să nu scape picior de om.

Gruia Popozină e un rumân de aproape patruzeci de ani. Are casa plină de copii, băieți și fete; băiatul cel mare, Dănilă, caută să intre pe undeva slugă, până i-o veni vremea să plece la oraș, la armată. Ochii lui Gruia Popozină sunt mari și negri și sprâncenele zburlite și groase nu-i pot acoperi, după cum nici mustața ca vrabia, în care au început să răsară, ca și la tata, fire albe, nu poate să-i acopere gura. Obrajii îi sunt uscați și osoși. Nu-i place cum vorbește Pascu Ologu.

— Să nu scape picior de om!! Asta nu se poate, Pascule. Pierim noi, dar boierii scapă. Se trag la munți, la răcoare. Ba mai pleacă și prin străinătăți, cum a plecat cu cocoană cu tot, boier Miliarezi de la Băneasa.

— Asta așa e; boierii scapă de toate belelele.

— Câștigă mult, căci mâinile noastre pentru el lucrează.

— Plătesc dări puține.

— Când le plătesc…

— Dacă le vine timpul să-și facă armata, ajung ofițeri…

— Pe aici ne bat cu harapnicul ori cu bastonul, la armată ne snopesc în bătăi cu cravașa.

— Numai cu cravașa? Și cu latul săbiei ne bat.

— Și cu pumnii.

— Și cu picioarele.

— Te culcă la pământ și te pisează cu cizmele lustruite până verși sânge. Eu am făcut armata.

— Dar care dintre noi n-a făcut-o și nu i-a gustat amarul?

Pe când sporovăiau rumânii, unul aruncând o vorbă, altul alta, a ieșit din cârciuma lui Voicu Buciuc și a intrat în ceata oamenilor, rezemându-se de ulucile școlii, popa Tomiță Bulbuc, cu ochii și cu nasul roșu. Rumânii i-au răspuns la bună ziua, înclinându-și ușor capul și unii, mai bătrâni, chiar scoțându-și căciulile.

— Ei, taică tăiculiță, tot nu vreți să vă puneți lacăt gurii? Păi se poate, taică tăiculiță, armată fără bătaie? Nu se poate, taică tăiculiță, nu se poate, că bătaia e ruptă din rai…

— Îți e ușor, părinte Bulbuce, să vorbești așa, că sfinția ta armata n-ai făcut-o și nici băieții sfinției tale n-au s-o facă; pe amândoi i-ai trimis la învățătură și-i pregătești pentru popie… Dar noi… Noi n-avem nicio scăpare. Mi se strânge inima când mă gândesc ce-l așteaptă pe Dănilă al meu la militărie…

— Fără bătaie, taică tăiculiță, nu se poate la armată… Ei, dacă v-aș putea bate și eu! Cu bătaia v-aș aduce pe toți la biserică!…

— Și de ce nu ne bați, părinte Bulbuce?

— Sunt față bisericească, taică tăiculiță…

— Față bisericească!… Dar de înjurat de ce ne înjuri, părinte Bulbuce?

— Ei, vă înjur! Mai îmi scapă și mie o vorbă-două din gură, uneori…

— Cam des îți scapă, părinte Bulbuce…

Diș, veteranul care e gornistul fără leafă al satului, ca orice bătrân care știe că nu mai are mult de făcut umbră pământului și din această pricină mai calcă din când în când pe la biserică, încearcă să ia apărarea popii.

— Lasă-l în pace pe părintele Bulbuc, Gruia. Mereu te iei în colț cu sfinția sa. El ne înjură, dar tot el se roagă lui dumnezeu pentru păcatele noastre… Când am plecat la 77 în războiul cu turcii, popa Bulbuc cel bătrân ne-a spovedit și ne-a ajutat dumnezeu de ne-am întors sănătoși acasă…

— Dar câți ați plecat în război de aici din Omida, moș Diș?

— Șapte, Gruio, numai șapte, că pe atunci satul era mic.

— Și câți v-ați întors?

— Apoi de întors numai eu m-am întors, că ceilalți și-au lăsat oasele pe la Plevna…

În biserică, unde ne ducea cu cârdul duminica dimineața învățătoarea Berta Câmpeanu – era ordin ca în fiecare duminică școlarii să fie duși la biserică – se afla atârnat pe un perete, între sfinți, un tablou înrămat pe care erau scrise cu litere mari de tipar șase nume:

OPREA ION
VASILE GHEORGHE
STAN ION STAN
BLEJU ILIE
FLOREA LIXANDRU
CREȚU NICULAIE

O cunună de frunze verzi era zugrăvită în jurul acestor nume. Dedesubtul numelor scria cu litere ceva mai mici:

Glorie lor
Au murit pentru patrie.

Noi eram dezbrăcați și desculți. În biserică era frig și lespezile de piatră de sub tălpile noastre erau reci ca gheața. Dârdâiam, ne clănțăneau dinții, ne ștergeam cu mâneca zăbunului rupt nasul, dar trebuia să stăm neclintiți și tăcuți în rânduri. Ne uitam la tabloul cu cei căzuți în război și le silabiseam numele. Ne uitam la sfinții uscați, zugrăviți cu vopsele ieftine pe ziduri. Aveau și ei vestmintele crăpate de vechime.

Pe unde căzuseră bucăți de vopsea, se vedea tencuiala vânătă a zidului. Vestmintele sfinților păreau cârpite cu petice rupte din același sac. Noi ne uitam tăcuți la sfinți. Sfinții se uitau tăcuți la noi. Noi clipind din ochi. Ei cu ochii stinși și împietriți.

În timp ce popa și dascălii onănăiau pe nas rugăciuni pe care nu le înțelegeam, atât de repede erau rostite, ne mai uitam și pe la ceilalți oameni care se aflau în biserică: trei-patru babe și trei-patru moșnegi mai la o parte, și în față, aproape de altar, așezați în jilțuri vechi de lemn, bogătanii satului cu nevestele lor. Pe spatele fiecărui jilț era scris cu litere mari, galbene, numele stăpânilor acestor jilțuri:

IORDACHE DIMAN
ILIE ILIUȚĂ
GUȚĂ CARABAȘ
DUMITRU CARABAȘ…

Cârciumarii își aveau și ei jilțurile lor, dar ele rămâneau aproape totdeauna goale. Nimeni nu avea voie să se așeze pe ele. Mama, dacă venea câteodată pe la biserică, sta într-un colț, în picioare. La fel și celelalte femei sărace ale satului. La miruit, bogătanii treceau întâi. Erau și mai aproape de ușa altarului unde slujea popa Bulbuc. Pe ei, fiindcă aruncau mai mult în căldărușă, popa Bulbuc îi miruia cu grijă. Pe noi ne mânjea cu mătăuzul pe unde nimerea: pe la nas, pe la bărbie, pe la urechi… Nu ne supăram. Ne mai uitam odată la sfinții rupți și ne părea rău că-i lăsăm acolo, singuri și nemișcați în frig, și plecam. Sfinții se uitau și ei la noi. Pe urmă se uitau numai la bogătanii, cu care popa mai sta de vorbă lângă altar și care erau singurii ce aveau vestminte groase și călduroase, nepeticite… Ajunși acasă, ne încălzeam pe lângă sobă, dacă se întâmpla să fie soba caldă…

— Au murit mulți rumâni în războiul cu turcii…

— Au murit, Gruio, cum să nu moară! În război mor mulți oameni.

— Dar câți boieri au murit în acel război, părinte Bulbuce?

— Or fi murit și boieri, care erau ofițeri, însă nu puteau să moară mulți. Boierii sunt puțini la număr…

— Dacă sunt puțini, de ce este totul al lor? Și moșiile, și pădurile…

— Păi, taică tăiculiță. Așa scrie la legea legilor, că fiecare are ce moștenește și ce mai poate aduna cât trăiește…

— Afurisită lege…

— Iar la război trebuie să meargă țăranii, că ei sunt mulți. Oricâți ar muri, tot nu li se pierde sământa… Soldați câți vrei, taică tăiculiță, câți vrei…

Amintirea războiului de la 77 era încă vie în mintea tuturor. Pe aici, prin Omida, pe drumul mare care vine dinspre Rușii de Vede, trecuse spre Dunăre cea mai mare parte a armiilor rusești. Satul cunoscuse piota care rămânea în luncă o noapte pentru dormit în corturi și o zi pentru odihnă, și căzăcimea călare care își întindea tabăra și-și aprindea focurile sus, pe deal. Erau rușii, după spusele vârstnicilor care-i văzuseră, mulți ca frunza pădurii și ca iarba câmpului. Veneau ca o apă mare, domoală, poposeau, cântau și jucau pe linia satului, de brâu cu muierile și cu fetele, se odihneau oleacă – oameni osteniți veniți de departe – și plecau, pentru ca a doua zi spre seară să sosească alții. La Turnu se resfiraseră de-a lungul Dunării și răzbiseră, prin câteva locuri, dincolo, pe pământ bulgăresc.

Mai târziu, după ce începuse războiul de-a binelea, pe același drum, urcau spre Rușii de Vede jalnicele convoaie ale prinșilor turci, însemnând zăpada ici și colo cu trupurile celor care cădeau înghețați și nu se mai ridicau. După un an și ceva, când războiul se sfârșise, armiile rusești se trăseseră spre țara lor de la răsărit.

— Au murit mulți soldați de-ai noștri atunci. Dar ce era armata noastră? O mână de oameni! Au murit mult mai mulți ruși, că ei au mers războindu-se până dincolo de Balcani, adânc, în turcime…

Veteranul cu mustața albă clipește des din ochii care i-au rămas încă vioi. Poate că se vede plecând la asalt. Poate că mai aude prin amintire sunetul de îmbărbătare al goarnei lui cu care s-a întors acasă și care atârnă în primărie, prinsă într-un cui, cu buzele ușor stâlcite…

— Au murit mulți ruși. Soldați au murit mulți… Că la război moare totdeauna soldatul… Robi noi, la boierii noștri, robi ei, la boierii lor…

— Războiul din 77 a făcut din țara noastră o țară care nu mai plătește bir la turci… De atunci bogații s-au îmbogățit și mai mult, iar casele săracilor au ajuns mai goale, mai sărace…

Gruia Popozină avea sufletul amar și asta se vedea nu numai din vorbele care-i ieșeau din gură, dar și din glasul lui care își pierduse parcă frumusețea. Suna trist, așa cum sună trist un fluier cu care cântă omul necăjit ca să-și alunge gândurile care i-au furat liniștea.

— De ce dai tu, măi Gruio, totdeauna cu clonțul în boieri și-n avuți?

— D-apoi în cine ai vrea să dau, părinte Bulbuce? Nu cumva tot în ăștia care sunt la fel de amărâți ca și mine?

— Într-o zi ai să dai de dracu, taică Gruio, de dracul ăl bătrân, taică tăiculiță…

Popa a plecat clătinându-și capul. A intrat în cealaltă cârciumă, a lui Mareș. Le lua pe rând, de cum se lumina de ziuă până târziu de tot, după scăpătatul soarelui.

— Grozav trebuie să-l ardă gâtul pe popă!…

— Ca și pe notar.

— Ca și pe Juvete, jandarmul…

— Dacă e arșiță și secetă…

A sunat la școală clopoțelul. Copiii s-au strecurat afară. Loviți în creștete de arșița soarelui, n-au mai sărit și nu s-au mai jucat ca altădată, când venea notarul la gard și-i înjura că-l tulbură cu glasurile lor. S-au așezat cuminți în țărână, pe lângă zidul școlii, în dunga îngustă de umbră.

— O să ne moară copiii de foame. O să murim cu toți, de foame, dacă nu vine ploaia să pună capăt secetei.

— Poate nu murim, Gruio. O să ne sară în ajutor stăpânirea.

— Parcă n-ai cunoaște stăpânirea, Pascule…

Pascu Ologu s-a gândit o clipă, apoi a răspuns:

— Dacă nu ne-o ajuta stăpânirea, o să ne ajute boierii… Muncim pe moșiile boierilor, suntem robii lor. Nu ne vor lăsa să pierim.

— Parcă n-ai cunoaște boierii, Pascule… Boierii nu sunt una cu stăpânirea? Pentru stăpânire ești bun la armată, la război, la plata dărilor, la munca pe moșie… Când e să te ajute, te ajută ca funia pe spânzurat…

Chipurile oamenilor s-au posomorât și mai mult. Și mai mult s-a înfierbântat țărâna sub flăcările nimicitoare ale soarelui, care urcase spre cumpăna cerului orbitor de luminos.

Iarna fusese aspră, mai mult uscată, cu zăpezi de un lat de palmă, care, căzute peste șesurile înghețate, deveniseră, ca pulberea, jucăria vânturilor.

Înviorarea care cuprinsese cât de cât pământul la sosirea primăverii, când cerul se dezgolise de norii seci, n-avea să țină. Pământul, până unde ajungea fierul plugului și ascuțișul cazmalei, și chiar mai în adânc, era lipsit de umezeală, de sevă.

Când au venit, de dincolo de Dunăre, bulgarii, înaintea Paștilor, să înceapă munca la grădinile lor de zarzavat de peste gârlă, s-au apucat cu mâinile de cap.

— Credeam că numai la noi, în Bulgaria, sunt semne de secetă. La voi e mai rău..

Gârla, care în fiecare primăvară sta gata să se reverse peste maluri și uneori se și revărsa, înecând o jumătate de sat, era acum o șuviță de apă îngustă de puteai s-o sări fără să-ți stropești tălpile.

— N-a plouat nici sus, la dealuri.

— N-a căzut zăpadă nici în munți.

— Iarnă și primăvară ca asta nu s-au pomenit de când e lumea lume.

— Nu putem să ne punem nădejdea în gârlă.

— Peste o săptămână, două, seacă de tot.

Oameni harnici și dârji la muncă, grădinarii bulgari, care țineau cu chirie de mulți ani locurile din luncă, nu s-au dat bătuți. Au chemat băieții satului cu cazmale, plătindu-i cu treizeci de bani pe zi, și-au început să sape pământul negru și gras, adâncind fântâni și gropane.

— O să găsim apă să ne udăm zarzavaturile, chiar de-ar trebui să sfredelim pământul până în miez.

N-a fost nevoie să sfredelească grădinarii pământul până în miez.

Înainte, dacă voiai să faci un gropan în luncă, săpai cam cât statul unui om și apa mustea limpede din pereții tăiați proaspăt, iar dacă doreai să dai peste izvorul gros și rece, mai adânceai gropanul cu trei-patru palme.

Ca să ajungă la apă, grădinarii au pus flăcăii de-au săpat gropănașe de trei-patru ori mai adânci decât de obicei.

— Apele s-au tras la adâncuri, bai Gheorghe…

Bai Gheorghe, care era căpetenia grădinarilor și păstra pungociul cu gologani sub cap când dormea, și sub brâul de lână, lat și cafeniu, în timpul zilei, se uita în fundul adânc al gropanului, unde abia licărea apa și se scărpina la ceafă.

— O să fie secetă cum nu s-a mai văzut din bătrâni…

— Seceta aduce foamete.

— O să fie rău de tot de voi, rumânii. Am primit veste de-acasă, că pe la noi ploile s-au îndurat și-au mai stropit pământul.

— O să fie rău, rău de tot bai Gheorghe…

Cu banii luați de la grădinari, flăcăii se duceau la gară și cumpărau câte o pâine neagră de la brutăria de lângă conac. Se întorceau cu ea subsuoară acasă, ciugulind-o pe margini.

— Când s-o termina lucrul la bulgari, ce ne facem?

Satul rămânea, de dimineață până seara, cu ochii pe cer și aștepta ivirea unui smoc de nor care să crească negru, să acopere slăvile și să cearnă asupra ogoarelor sau luncilor o răpăială de ploaie. Dar cerul rămânea senin și gol, de un albastru închis ca floarea inului, iar soarele se apropia tot mai mult de pământ și-l dogorea cu flăcările lui neîndurătoare.

— Ce să facem, nene Popozină? Să aruncăm semințele în brazdă?

— Să le aruncăm. Poate tot o să cadă ploaie…

— Boierii nu ne-au scos la arat pe moșii. Parcă nici n-ar fi primăvară…

— Cioclovinele nu vor să păgubească semănând porumb și secară. Dacă e secetă, pierzi ce-ai semănat… Ei nu vor să rizice[1] nimic. Dar noi trebuie să încercăm. Nu ne putem lăsa în voia soartei. Poate totuși dă ploaie…

Rumânii își araseră cu chiu cu vai, sleindu-și vitele de puteri și sleindu-se deopotrivă și ei, puținele locuri pe care le aveau și semănaseră porumb și mei printre bulgării mari și albi, tari ca piatra. Râvneau și așteptau cu atâta putere ploaia, încât nu le venea să creadă că dorința lor nu va fi împlinită și așteptarea lor va rămâne zadarnică.

Noi, copiii, cum învățasem de mici de tot de la alții, căutam să amăgim puterile nevăzute, să le păcălim. Ne adunam la fântână, scoteam o ciutură de apă și-o răsturnam peste o grămadă de praf. Frământam noroiul cu mâinile și din clisa neagră făuream două păpuși: una cu chip de bărbat, alta cu chip de femeie. Le întindeam la uscat, la soare, pe câte o tinichea… Cât ai zice pește, le și usca soarele. Ne strângeam în jurul păpușilor de lut uscat și, cu capetele goale cum se obișnuiește să stai când te afli în apropierea unui mort, începeam să jelim din băierile inimii:

A murit tatăl soarelui…
Și-o să-nvieze muma ploii…

Ne prefăceam că plângem moartea tatălui soarelui, și uneori ne prefăceam așa de bine, că ne curgeau și lacrimile. Luam cele două păpuși

uscate. O îngropam pe cea cu chip bărbătesc, jelind-o:

A murit tatăl soarelui…

Pe cealaltă o duceam și-o aruncam în jgheabul fântânii, cântându-i:

Și-o să-nvieze muma ploii…

Păpușa de lut se muia și se topea. Apa devenea noroioasă. Stropeam cu ea fetele din cârdul nostru.

Dar puterile tainice și nevăzute nu se lăsau nici amăgite, nici păcălite. Tatăl soarelui nu murea și muma ploii nu învia. Arșița continua să ardă și să scorojească pământul. Văzduhul continua să fie fierbinte ca plumbul topit.

Grâul, care fusese semănat de cu toamnă, abia răsărit, începuse să bată în galben și să se ofilească. Porumbul, pe unde răsărise, se ridicase ceva mai sus de glezne, își pierduse culoarea verde apoi se înnegrise, de parcă trecuse peste el un vălătuc uriaș de jărăgai. Iarba, câtă apucase să răsară, se sfrijise și se uscase. Când umblai, ți se sfărâma sub picioare și se prefăcea în pulbere.

Adia uneori vântul, ca venind de pe o gură de cuptor încins, scorojind și pârjolind și mai mult câmpurile. Atunci se ridicau deasupra pământului nourași de praf fierbinte.

Salcâmii purtau pe crengi frunze mici, galbene. Umbra lor era rară ca umbra unor schelete înalte.

Nici nu apucase să vină vara și gârla secase. Nămolul de pe fundul ei se schimbase în țărână cenușie, pe care vântul de foc, când sufla mai tare, o lua pe aripile lui și-o purta peste sat și departe, departe, peste câmpuri. Rămăseseră pe fundul albiei pietrele albe. Soarele le arsese. Pietrele plesniseră. Dacă luai una în mână și strângeai pumnul, piatra se sfărâma ca o bucată de cretă moale.

Broaștele și brotăceii, șerpii de apă și buhaii de baltă, își căutase la început ascunziș în buruienile mai grase ale malurilor, pe urmă, când și aceste buruieni se uscaseră, muriseră. Trupurile broaștelor nu putrezeau. Le uscase soarele. Zăceau pe maluri și în ierburile arse ale luncii, cu pântecele albe în sus, cu brațele întinse și cu lăbuțele închise.

Pe dealurile și pe câmpurile semănate, pe unde acum, în toiul verii, ar fi trebuit să fie înalte și bogate lanuri de grâu ori nesfârșite păduri de porumb înalt și gras, mustind de puterea pământului, încă din primăvară, de cum

simțiseră venind pârjolul năprasnic al verii de flăcări, sătenii dăduseră drumul vitelor.
— N-o să avem grâne vara asta.
— Nici porumb.
— Să dăm drumul vitelor în semănături și pască.
— Cel puțin ele să prindă puțină putere.
Vitele păscuseră ce putuseră să prindă în bot – firele ofilite și mărunte de grâu, lujerii veștezi ai porumbiștilor, măceșii vineți ai răzoarelor. Pojarul năpădise curând toate întinderile.
— Câmpurile s-au acoperit cu cenușă…
— Să ducem vitele să pască în luncă…
Acum vitele, slobozite pe lunci după ce câmpurile rămăseseră goale și negre, scormoneau țărâna aspră cu boturile însângerate, căutând rădăcinile ierburilor ghimpoase, de sărătură, și ale scaieților. Cât era ziua de lungă, chinuite de foame, umpleau văzduhul cu mugetele lor triste ca niște neputincioase gemete de durere și de răzvrătire împotriva cerului care nu dăruia ploaie și a pământului care tot mai mult semăna ca piatra stearpă.
Se mai găseau prin arii resturi de șuri de paie, ori câte o căpiță, două, de coceni, dar sătenii le acoperiseră cu mărăcini și le păzeau cum își păzeau ochii din cap, să nu se apropie vreo gură de vită de ele.
— Trebuie să păstrăm puținul nutreț pe care-l avem pentru la iarnă.
— Ce-o să le dăm vitelor să mănânce la iarnă?
— Dar noi ce-o să mâncăm? N-avem cu ce să ne astâmpărăm foamea acuma, dar la iarnă, dar la primăvară?…
— O să mai trăim noi până la primăvară?
— Suntem oameni. Ne-om mai descurca…
Puțini puteau să se descurce… Primarul și câțiva bogătani, popa și notarul și perceptorul cel gras, căruia pântecul îi începea de la nodul gâtului, jandarmul și cântăreții bisericești, adică toți care aveau o leafă și puteau să-și cumpere de-ale gurii ori care aveau hambarele și pătulele pline din vara și toamna cealaltă.
Câți erau dintre aceștia în sat? Puteai să-i numeri pe degete.
Se descurcau, și încă bine de tot, logofeții boierești și administratorii moșiilor, care aveau în mâinile lor cheile marilor magazii și hambare de pe la conacele pline ochi cu grâu și porumb.

Până spre primăvară noi mâncasem mai ca lumea: mămăligă cu varză și cu zeamă de varză într-o zi, mămăligă cu praz ori cu ceapă în alta.

Și zilele treceau fericite. Da. Zilele treceau fericite.

De asta ne-am dat seama mai târziu, când văzduhul începuse a mirosi a secetă. Atunci mama ne micșorase porțiile de mămăligă, abia ne dădea câte o felioară la prânz. Ne trezeam dimineața.

— Mamă, mi-e foame…

— Așteaptă, băiete, că acuș-vine prânzul.

Așteptam și venea prânzul. Greu venea, dar venea…

Seara, înainte de a ne podidi somnul, iarăși grăiam:

— Mamă, mi-e foame…

— Culcă-te, maică, și dormi, că acuș vine dimineața.

Ne culcam și dormeam. Visam că mâncam lipii calde, cum văzusem că mănâncă băieții cârciumarului. Ne răsuceam în somn ca puii în frigare, dar dormeam și visam, și timpul trecea, și noi trăiam.

Varza se terminase și scosesem butoiul la soare, îl umplusem cu apă să-și piardă mirosul și să nu-i sară doagele.

Se terminase și snopul de praz, se terminase și ceapa.

— Ce-o să mai mâncăm mamă?

— Așteptăm să răsară ștevia, maică… Să răsară și susaiul…

Când auzeam de ștevie, ne aminteam de gustul ei acrișor și ne lăsa gura apă. Oala era mare, ciorba nu se da cu măsură. O să mâncăm până o să ni se umfle burta. Era bun și susaiul cu oțet.

Dar ștevia nu răsărise. Nu răsărise nici susaiul…

Scormonisem pământul, smulsesem rădăcinile de ștevie, de susai și de lobodă și le rosesem ca șoarecii.

— Băgați de seamă, maică, să nu roadeți rădăcini de bozii. Sunt otrăvitoare.

— N-avea grijă, mamă, le cunoaștem. Sunt albăstrii și dacă le pui pe limbă, le simți amărăciunea.

— Să nu mestecați nicio rădăcină amară…

— N-o să mestecăm…

Alergasem după fragi și mure în crângul de la Saele. Nu găsisem nici iarbă, necum fragi și mure.

Ne adunam în ceată la fântână, ca altădată când ne zbenguiam până ieșea sufletul din noi. Dar acum nu ne adunam să ne jucăm. Foamea care ne chinuia ne îmbătrânise parcă peste noapte. Orice bucurie ne secase din

inimă. Eram triști și îngrijorați. Scoteam apă din fântână, opintindu-ne câte doi-trei să facem să ajungă până la fund ciutura grea de lemn. Sorbeam câteva înghițituri pe stomacul gol. Ne răcoream mâinile și obrazul. Ne simțeam mai bine. Ne sfătuiam ca niște oameni în toată firea.

— Să mergem la Adâncata, spre Rușii de Vede – își dăduse cu părerea Trăcălie, care era mai mare de ani și mai înalt decât noi toți. Acolo nu e crâng mărunt ca la Saele, ci o adevărată pădure. Pământul trebuie să fi păstrat ceva umezeală. Or fi răsărit și-or fi crescut fragii și murele…

Am și văzut în fața noastră pădurea răcoroasă, plină de fragi și de mure. De ce nu ne-om fi gândit până acum? De ce am lăsat să treacă atâta timp? Cine știe câți fragi or fi crescut și-or fi și putrezit!… Fragii nu țin mult. Se coc repede și se trec și mai repede. Mai mult țin murele… O! ce dulci sunt fragii și ce aromați! Sunt roșii și mustoși și cresc unii lângă alții printre frunze late, crestate pe margine. Murele au gustul dulce-acrișor! Dacă te grăbești când le mănânci, îți mânjești buzele și bărbia cu zeama lor vânătă!

Ne și lingeam buzele plesnite și uscate, care din pricina salivei sărate ne usturau.

Ne-am înțeles când să plecăm și câți să plecăm, și a doua zi, ciurdă, am pornit-o pe drumul Rușilor de Vede, pe care îl cunoșteam așa de bine, spre pădurea de la Adâncata, unde bunicii noștri ținuseră în vremurile vechi stupăriile de unde se întorceau toamna acasă, la bordeiele lor, cu putinicile pline de miere.

Plecasem de cum se luminase de ziuă, ca să ajungem mai curând. Ne tarșâisem picioarele peste câmpurile negre și arse, care parcă erau acoperite cu jar, așa frigeau, prin aerul greu și arzător și ajunsesem la marginea pădurii spre amiază.

Ne-am potolit setea la fântâna din vâlceaua de lângă șosea și-am încercat să ne răcorim, spălându-ne obrazul și mâinile cu apa leșietică, amestecată cu lintiță care mirosea a pământ jilav.

Pierise răcoarea de altădată a pădurii. Printre frunzele mărunte și răsucite ne urmărea, aproape ca și pe câmp, fără cruțare, focul soarelui.

— Am luat drumul în tălpi degeaba, Trăcălie… Nici aici n-au prins rod vrejurile de fragi și mure…

— Acum, că tot am venit, să mai căutăm, să nu ne dăm bătuți de la început.

— Numai să găsim cevașilea, cât de puțin…

Am umblat tăcuți, că nu mai aveam demult glas să cântăm și să hăulim și ne obișnuisem să vorbim rar și încet, și triști de zadarnica noastră osteneală, până ce picioarele au început să ne tremure. Sfârșiți de puteri, ne-am culcat unde ni s-a părut că umbra e mai deasă.

— Aici o să ne albească oasele, a îngăimat Tutanul, care deși părea voinic, era măcinat pe dinăuntru, ca toți ai casei lor, de oftică.

Avea buzele albe și crăpate și ochii lui, trași în fundul capului, păreau stinși. Nu mai licărea în ei decât un sâmbure de lumină, mărunt ca bobul de mei. Ne era teamă să nu-și sfârșească zilele acolo, departe de sat. Cum l-am fi putut duce mort, pe brațe, sleiți de puteri cum eram cu toți?

— Lungiți-vă cum vă vine mai bine și odihniți-vă. Nu faceți nicio mișcare. Suntem osteniți, asta e totul. Dacă ne odihnim nițeluș, o să ne venim în fire și-o s-o luăm încetișor spre casă.

L-am ascultat pe Marinică Iepure.

Eram învățați să-l ascultăm, fiindcă el spunea totdeauna, deși nu era mai în vârstă decât noi, cuvinte bine chibzuite.

Pământul era tare și zgrunțuros, însă nouă ni s-a părut că e mai moale decât puful. Pe mine m-a cuprins un somn asemănător cu leșinul. Mult timp am trăit ca într-un fel de vis. Mi se părea că trândăvesc într-o pădure bătrână, verde, în ierburi înalte de sipică și că pe crengi, printre frunze bogate, deasupra mea, atârnă pâini mari, albe, cu coaja ușor răscoaptă. Mi-era lene să mă scol și să aplec creanga. Îi făceam semn cu mâna. Și creanga, la semnul meu, se apleca. Întindeam mâna, culegeam pâinea și o frângeam în două, murmurând:

Lună, lună nouă,
Frânge pâinea-n două
Și ne dă și nouă…

Mâncăm în visul meu, cu pofta cu care aș fi mâncat de adevăratelea, întâi coaja rumenă, apoi miezul moale și dulce pe care, înainte de a-l înghiți, îl mestecam mult între fălci. Terminam repede pâinea. Făceam un semn, creanga se apleca, rupeam altă pâine și o mâneam și pe aceea. Mă rușinam că mănânc atât de mult și nu mă mai satur. Bunica aspră de la Cârlomanu, ridica bățul, mă amenința cu cotonogeala și se răstea la mine:

— Nesătulule, mai lasă și altora rândul…

— E pădurea plină de pâine, bunică. Dacă îi mai este cuiva foame, n-are decât să întindă mâna, să rupă o pâine ori mai multe, și să se sature…

— Bagi în tine ca într-un sac fără fund. Parc-ai fi spart…

— Da… Parc-aș fi spart…

Mă știam supt și uscat ca un țâr și bunica-mi spunea că sunt spart. Am început să râd. Am simțit cum mă usturã buzele. Și m-am trezit. Se treziseră și ceilalți. Îmi plesniseră și mai tare buzele albe și uscate. Un fir de sânge spălăcit mi se scurgea pe bărbie. L-am șters cu dosul mâinii. Gura îmi era plină de saliva amară și mi se părea că pădurea e învăluită în fum și că se clatină, ca și cum întreg pământul, pus într-un leagăn uriaș cu baierele legate de cer, s-ar fi clătinat.

— Marinică, îmi vine amețeală…

— O să-ți treacă. Ai dormit cu fața în sus. Te-a ajuns soarele și te-a bătut la cap.

— M-am culcat pe-o coastă. Poate că m-am răsucit în somn și-am rămas cu fața în sus. Somnul meu a fost mai mult leșin decât somn…

— Se întâmplă uneori să nu-ți dai seama dacă ai dormit ori ai fost leșinat.

Soarele se lăsase în jos, spre apus, și-și mai ostoise dogoarea.

— Să mergem, fraților.

— Să mergem, Trăcălie.

— Nu trebuie să ne grăbim.

— Eu zic să trecem pe la gară, să bem câte o gură de apă. Dacă ocolim nițel, gara e în drumul nostru. Ne întoarcem acasă pe linia ferată.

— E bine și pe linia ferată.

Am ieșit din pădure și nemaicăutând poteca am luat-o de-a dreptul spre gara Troian, ce era așezată în apropierea vechiului drum de cărămidă arsă care, pornind de la Dunăre, trecea pe aci și se pierdea spre munții din spre apus – drum făcut de soldații împăratului Traian cu două mii de ani în urmă, și căruia noi îi spuneam Troian. Drumul vechi era acoperit cu pământ, dar i se mai cunoșteau marginile. Dacă înfigeai plugul mai adânc, ori cazmaua, ajungeai la cărămida roșie de dedesubt, care era mai tare decât piatra.

Am trecut pe lângă curțile boierești ale lui Gogu Cristofor. La case erau storurile trase, prin curte umblau după treburile lor slugile. Magaziile și hambarele aveau uși grele, îmbrăcate în fier și erau încuiate cu lacăte mari cât plosca. Ne-am apropiat de uluci, cu gândul nemărturisit c-o să ne vadă o slugă mai miloasă de pe la bucătărie, o să priceapă ce e cu noi și-o să ne dăruiască niscaiva resturi de mâncare. Nu ne-a văzut nicio slugă, ori poate că ne-a văzut dar s-a făcut că nu ne vede. Ne-au adulmecat însă dulăii mari

și grași ai boierului și s-au repezit la noi în landră, arătându-ne colții lor mari și ascuțiți și lătrându-ne furioși. Le ieșeau flăcări de mânie din ochi, că am cutezat să ne apropiem de uluci și să ne uităm printre ele în cuprinsul curților boierești. Ne-ar fi sfâșiat. Noroc însă că între noi și ei se aflau ulucile înalte și groase și porțile bine zăvorâte. Ne-am îndepărtat de uluci. Abia atunci dulăii s-au mai potolit.

— Sunt grași dulăii boierului.

— De ce n-ar fi grași? Mănâncă, dorm și când trece cineva pe lângă curtea boierească, latră. Dulăii boierești nu sunt bolnavi de oftică, așa cum sunt eu, și n-au răbdat în viața lor de foame. Nici n-or să rabde. Boier Gogu ține la ei mai abitir decât la logofeți. Câinii nu cer leafă. Numai mâncare. Logofeții mănâncă, iau leafă, mai și fură, că nu se poate logofăt fără mână lungă…

Tutanul, alb ca varul, abia se ținea pe urma pașilor noștri, deși noi ne târam iavaș-iavaș. Mergea ce mergea, sprijinit de umărul lui Marinică Iepure, se oprea și se odihnea, apoi își continua drumul.

— Și la logofeți ține boierul, că și ei îi păzesc averea. Nici logofeților nu li s-a lipit pântecul de șira spinării…

Eram opt băieți din Omida: eu, Trăcălie și Tutanul, Marinică Iepure și Turturică, Gângu și Treașcă cel mic, care venise cu Lambe din Viorica, toți uscați și galbeni de nemâncare, aproape goi, pe câmpul negru și fără margini… Opt băieți eram și opt umbre…

În amurg, umbrele sunt mai lungi. Erau lungi și ni se târau legate de picioare și umbrele noastre – umbrele unor umbre.

Cunoșteam gara de la Omida și cunoșteam și gara de la Troian. Gara ne atrăgea. Ne duceam deseori la gară. Vedeam cum sosesc, cum se opresc și apoi cum pleacă mai departe trenurile pline de oameni. Ni se părea că și noi călătorim, că venim de departe și că plecăm și mai departe, undeva în lume, cu trenul. Călătoream cu gândul… Ne mulțumeam și cu acest fel de călătorie… După ce trenul pleca și se pierdea în tăietură, și peronul rămânea pustiu, ne făceam de lucru pe lângă magazii, scormonind prin țărână și culegând nasturii de plumb căzuți de la sacii care plecau plumbuiți la gură și încărcați cu grâu în vagoane deschise, spre Dunăre. Ne jucam cu acești nasturi, îi topeam în tigăi și din plumbul moale încercam să ne facem jucării: un cal, o vacă, o capră… Uneori izbuteam… Dam ocol turnului de apă și ne uitam cum îi încarcă mecanicul cazanele… Ne mai alunga câte un macagiu… Mai mult însă ne plăcea să vedem gara după ce cădea

întunericul. Ardeau printre linii felinare cu lumină nărâmzată și felinare cu lumină verde… Era ca un basm… „Ochii unui balaur erau nărâmzați și ochii unui balaur erau verzi”… Gara de la Omida, deși era ceva-ceva mai mare, semăna cu gara de la Troian. Ne venise gândul că, toate gările seamănă între ele.

— N-o să ne alunge din gară macagiul?

— De ce să ne alunge? N-o să-i cerem nimic. O să bem apă și-o să plecăm… Avem voie să bem apă de la orice fântână… Bem și de la Omida și acarii nu ne spun nimic…

În gară manevra un tren de marfă. Locomotiva pufăia și scotea, supărată parcă, pe coșul ei scurt și larg, suluri de fum, tampoanele se loveau unele de altele cu zgomote asurzitoare și câțiva macagii, cu chipie cu betelie roșie în cap, făceau semne mecanicului cu niște stegulețe verzi.

În spatele gării, niște găini scormoneau printr-o grămadă de gunoi, unde erau aruncate resturi de mâncare.

— Dacă ești pasăre îți găsești mai repede hrana.

— Cine te oprește să te faci găină, Turturică?

— Apoi dacă omul s-ar putea schimba în altceva la vrerea lui, nu în găină m-aș schimba eu…

— În ce?

— În leu… Și n-aș sfâșia mânji! Aș sări în pieptul unor anume oameni.

— Te-ar fugări și te-ar împușca jandarmii.

— Parcă dacă ești om nu te fugăresc și nu te împușcă!

— Atunci de ce trebuie să te mai schimbi în altceva? Eu zic că dacă vrei să te arunci în gâtul unui om și să-l dobori, e mai bine să fii om.

— Poate că ai dreptate.

— Am, cum să nu am. Omul trebuie să știe și ce trebuie să facă după ce-și doboară dușmanul.

Nu știu de ce-mi închipuisem că la ora aceea peronul gării din câmp o să fie pustiu.

Pe banca de lemn așezată lângă peretele cenușiu, dedesubtul ceasului mare cât un castron, aștepta un țăran cu obrazul pământiu proptit în mâini.

La picioarele lui, jucau tupuzul cu pietricele doi copii cât nodul, îmbrăcați în cămășuțe scurte.

— Tată, când vine trenul?

— Acuș, Ionică.

— Și ne duce la oraș?

— Da, Ionică.
— Repede?
— Da, Floricel.
— Și la oraș o să găsim pâine?
— Da, Ionică.
— Și-o să ne săturăm?
— O să ne săturăm.
— Și-o să-i aducem și mamei acasă?
Rumânul cu fața pământie a tăcut. I-a răspuns celui mic, băiatul mai mărișor.
— Prostule, cum o să-i aducem pâine marnei? Mama a murit. Au îngropat-o oamenii. Tu nu știi? Un om după ce moare nu mai mănâncă.
— Eu zic că dacă-i aducem noi pâine de la oraș, înviază și mănâncă.
— Ești un prost.
— Ba tu ești un prost.
— Hei, taică, liniștiți-vă…
Copiii au început iar să se joace. Pe urmă, Ionică nu s-a mai jucat.
— Eu nu mă mai joc. Sunt prea grele pietrele. Și… Și mi-e foame…
— Taci, taică, acuș vine trenul.
— Uite, tac.
Telegrafistul, un băietan de vreo douăzeci de ani, ieșise în ușa biroului îngust și lung, în fundul căruia se vedea pe o masă telegraful, care atunci când țăcăne aduce vorba de departe și o scrie pe hârtie. Privise spre rumân și spre copii, ascultase, se uitase și spre ceata noastră zdrențăroasă. Intrase în birou, umblase într-un sertar și se întorsese cu o bucată de pâine în mână.
— Dă-le copiilor să mănânce. Altceva n-am.
— Mulțumesc…
Telegraful începuse să bată. S-a dus să-l asculte telegrafistul.
Ne-am îndreptat spre fântâna cu roată, am scos o ciutură cu apă, am băut. Când am plecat de la fântână, auzeam apa cum ne bolborosește în pântece.
— Așa se întâmplă când o bei pe stomacul gol.
— Cam demult bem apa pe stomacul gol, vere.
— Și-o s-o mai bem până… la anul…
— Și pe urmă?
— N-o să fie mereu secetă…

Cei doi copii țineau bucățile de pâine în mână, ciuguleau din ele ca vrăbiile, să nu se piardă nicio fărâmitură. Rumânul cu chip pământiu își privea copiii cu ochii goi, uscați.

— Mâncați încet, și mestecați bine înainte de a înghiți. Altfel o să vă doară burta…

— Mâncăm încet, tăicuță.

— Și mestecăm bine, tăicuță.

Știam și noi, știau și copiii mici care abia se ridicaseră pe picioare, că dacă rabzi de foame două-trei zile și apoi găsești ceva de îmbucat, nu ți-e bine dacă te lăcomești. Trebuie să mănânci încet și puțin câte puțin.

A tăcut telegraful. A ieșit iar în prag telegrafistul cu chipiul pe ceafă.

— De unde ești, omule?

— Din Belitori.

Satul Belitori, sat mare dar ros de sărăcie, se afla aruncat alături, în câmp, departe de drumul Rușilor de Vede, cam la o jumătate de poștă. Dacă te uitai din spatele gării, vedeai spre răsărit, în fundul zării o pădure arsă de salcâmi. Acolo erau Belitorii.

— Și încotro vrei să mergi?

— La Rușii de Vede. Poate găsesc ceva de lucru, să-mi scap copiii de foamete. Dumneata… ce crezi… o să găsesc de lucru? S-aude că n-ar prea fi de lucru pe la oraș…

— Încearcă, omule. Acum tot ai plecat de-acasă. Poate găsești.

— Nu mai aveam de ce rămâne acasă. Cai n-am. Boi nu mai am… Mi-a murit și femeia… Am închis casa și am plecat… poate găsesc de lucru…

Telegrafistul știa cât de puțin noroc îl așteaptă, pe rumân la oraș. Cu fiecare tren, țărani cu copii în brațe plecau la oraș după lucru. Unii găseau câte ceva de făcut, alții nu. Se apucau de cerșit. Atunci îi adunau vardiștii la poliție. Acolo li se încheiau acte și oamenii erau trimiși pentru un timp la închisoare, cu copii cu tot. Între zidurile pușcăriei, cel puțin nu mureau de foame. Îl întrebasem odată pe tata, când se vorbise la noi în casă despre asta:

— De ce-i închide pe cei care cerșesc, tată?

— Așa e legea…

Nu înțelegeam ce e aceea lege. Dar n-am stăruit să aflu. Se întâmpla câteodată să nu înțeleg unele cuvinte. Le căutam eu singur înțelesul și nu de puține ori îl și găseam.

După un timp, rumânul din Belitori a întrebat:

— Mai e mult până vine trenul?

— Trei ore…

— O să-mi adoarmă copiii. De-or adormi, o să-i duc în brațe. Sunt ușori. Numai pielea și oasele…

— Tată, ne e sete; du-ne la fântână să bem apă.

Rumânul s-a ridicat, și-a luat copiii de mână și-a plecat cu ei la fântână. Trenul de marfă, care s-a mai lungit cu câteva vagoane, s-a potolit.

— Gata manevra, Macarie?

— Gata, domnule impiegat.

— Dați drumul trenului. E așteptat la Omida. Au să atașeze și acolo de el un șir de vagoane de grâu.

După câteva fluierături, trenul a plecat uruind cu zgomot de fiare vechi. Era un tren lung. Se ducea spre Dunăre. În portul de la Turnu, grâul va fi deșertat în șlepuri și șlepurile, trase de vapoare, vor pleca în susul apei spre alte țări.

S-a pierdut în tăietură trenul. În gară a rămas mirosul greu al fumului de cărbune.

— Voi de unde sunteți, mă?

— De la Omida, domnule impiegat.

— Și ce căutați tocmai pe aici?

— Am venit la pădure, la Adâncata, să căutăm fragi și mure.

— Și-ați găsit?

— Nici măcar de leac.

Poate că nu eram primii copii pe care impiegatul îi vedea întorcându-se de la pădure dezamăgiți.

— Domnule impiegat…

— Ce e, Macarie?

— V-aș ruga ceva…

— Ce?

— Cunosc copiii. Aș vrea să mă duc eu cu ei pe lângă magazie. Cât a manevrat trenul, din unele vagoane vechi s-au strecurat pe lângă uși și au căzut boabe de grâu printre linii. Să lăsăm băieții să le adune…

— Și dacă se trezește cucoana domnului șef și-i vede? Printre linii știi bine că nu e voie să ciugulească decât găinile, gâștele și bibilicile dumneaei. Ne-aprindem paie-n cap…

— O să se supere, o să ne ocărască și băieții o s-o zbughească pe-aici încolo. Ne-a mai ocărât cucoana și altădată, și nu ne-a căzut conciul.

— Of, Macarie, Macarie! Nu știu ce-ai cu mine! Vrei negreșit să mă bagi în bucluc…

— Vă mulțumesc, domnule impiegat.

— N-am văzut nimic, Macarie, să știi.

— N-ai văzut nimic, domnule impiegat.

Băgasem de seamă pe unde manevrase trenul. Ne-am dus deci, cu voia lui nenea Macarie și a impiegatului, pe lângă magazii și-am început să alegem din țărâna și din pietrișul dintre șine, boabele de grâu. Erau mari și de culoare aurie, bătând ușor în roșu.

— Grozav grâu. Parcă ar fi ales de sământă…

Umpleam un pumn de țărână amestecată cu grâu, suflam țărâna, opream grâul în palmă, aruncam câteva boabe între dinți, le ronțăiam, restul îl puneam în pălărie.

Am tot cules boabe de grâu dintre pietre și din țărâna de lângă linia ferată, până s-a apropiat chindia.

— Hai băieți, plecați, ne-a spus nenea Macarie. E timpul. S-a trezit cucoana. Acum se trezește și domnul șef și, după ce-și bea cafeluța și-și aprinde țigara, coboară în birou, că s-a vestit personalul din Turnu. Dacă vă vede pe-aici cucoana Caterina, îmi face scandal și mie și impiegatului. Mi-ar părea rău de el. Nu e băiat rău…

— Mulțumim, nene Macarie…

Ne-am strecurat în spatele magaziilor și de-acolo am plecat unul câte unul, să nu batem la ochi.

Când ne-am mai depărtat, am întors capul. În seara care se lăsa albastră, pe peronul cenușiu, rumânul cu chip pământiu se rezemase de peretele gării. Copiii adormiseră cu capetele pe genunchii lui. Rumânul, era nemișcat.

Pe marginea zării, soarele părea că dăduse foc nu numai câmpurilor depărtate de care-și lipise marginea, ci și cerului pe care lunecase toată ziua și la hotarele căruia, acum, se îneca, se scufunda ca într-o apă fără fund.

— Uite că n-am făcut drumul degeaba. Ne-am ales cu ceva…

— Asta pentru că ne-a dat prin gând să ne abatem pe la gară.

— Mie mi-a dat prin gând, s-a lăudat Trăcălie.

— Ție, ție, că tu ești mai cu moț dintre noi…

— Și pentru că macagiului i s-a făcut milă de noi.

Duceam pălăriile, cei ce aveam pălării, căciulile, cei ce purtau căciuli în toiul verii, ca pe niște ulcioare de pământ, care ar fi putut să ne cadă și să se

spargă, la piept, strânse și aproape pline cu grâu amestecat cu țărână și cu bulgărași.

Spărgeam mereu între dinți câteva boabe de grâu, le mestecam îndelung să ne îndestulăm cu dulceața lor și apoi le înghițeam. Simțeam cum ne revine încet-încet puterea.

Târziu, după ce demult se așezase noaptea între pământ și cer, am pogorât dealul și-am intrat în sat. Ni s-a părut că pătrundem într-un larg și trist cimitir, în care peste toate mormintele au căzut și-au putrezit și s-au amestecat cu țărâna crucile de lemn, într-un cimitir în care au murit și-au putrezit până și greierii și lăcustele cu aripi verzi și cu picioare lungi, noduroase.

Oamenii, vitele și câinii dormeau istoviți. Salcâmii, întindeau spre cer brațe negre ca niște ființe înalte și subțiri, care cereau îndurare și poate și un strop ele apă.

Dar cerul clipea viclean din ochii mărunți și luminoși ai stelelor. Căci orice s-ar întâmpla pe pământ, cerul rămâne același. Stelele răsar când vine, pe furiș, întunericul asupra pământului, și pier când se arată zorile. Și dacă le pui întrebări nu-ți răspund. Și tac și dacă nu le întrebi nimic. Clipesc numai, ca niște ochi șireți. Nimic nu-ți spun cu acest mărunt bătut din gene. Da. Nimic nu-ți spun stelele…

Ai noștri se odihneau, tolăniți pe rogojina veche și ruptă, întinsă pe prispă. Am călcat în vârful picioarelor și m-am ferit să-i trezesc. Am dus pălăriuța cu grâu în casă, am pus-o bine și am ieșit să mă culc și eu pe un țol, sub dud, și ostenit peste măsură de drum – cu dusul și cu întorsul făcusem o poștă – dar cu trupul nechinuit de foame, am dormit adânc, fără vise și fără să mă mai răsucesc în somn.

A doua zi, dimineața, mama, bucuroasă de neașteptatul belșug adus în casă de mine, a spălat grâul în două ape, l-a pus în căldare și l-a fiert. În casa noastră, în dimineața aceea a fost sărbătoare. Ah! Dacă am fi avut lapte să turnăm în el măcar o cănuță! Dar de unde nu e, nici dumnezeu nu cere.

Asta s-a întâmplat aproape de începutul verii, când seceta nu-și arătase încă toată sălbăticia ei. Atunci, dacă voiai, puteai încă să-ți vinzi boii. Nu veneau prin sat după vite obișnuiții geambași care cumpărau boii ieftin și-i vindeau, cu câștig, tot pentru muncă, la alții, ci chiar măcelarii din cele două orașe apropiate, Turnu și Rușii de Vede. De la Turnu venea un zăplan chior de-un ochi. Se tocmea cu rumânii până-i înnebunea. Uneori rupea târgul aproape făcut pentru câțiva gologănași.

— Vrei să ne jupoi, domnule Banaoaie…

— Pe voi? Doamne ferește!… Dacă v-aș jupui, aș găsi numai oasele. Nimeni nu cumpără oase. Vreau să jupoi boii voștri. Mai au ceva carne pe ei… Peste o lună o să fie și ei tot atât de topiți ca și voi… N-o să vi-i iau nici dacă o să mi-i dați de pomană.

Tot așa de hapsân se arăta în tocmelile cu sătenii și fratele mamei, unchiu-meu Tone, care ținea măcelărie în piața mare, la Rușii de Vede. Pica la noi cu trenul de dimineață.

— Ai venit să ne vezi, nene Tone?

— Ba nu, că-mi ardeau călcâiele de dorul vostru!… Am venit să cumpăr boi pentru măcelărie, găsesc mai ieftiori pe aici…

— Găsești, c-a-nceput seceta…

Auzeau rumânii c-a venit unchiu-meu, Tone. Îl cunoșteau mai demult, de când ținuse cârciumă la Omida, Băteau în poarta noastră, intrau.

— Vinzi boii?

— Îi vând, domnule Tone…

— Să mergem să-i văd.

Mă lua și pe mine după el.

— Vino și tu, mă, brânzoiule, să înveți cum se face negustoria… Brânzoi nu eram, dar de dus mă duceam. Cumpăra boii pentru tăiere. Nu-i căuta la dinți, să vadă dacă sunt tineri sau bătrâni. Le da ocol unchiu-meu Tone. Îi privea. Îi pipăia cu degetele pe spinare, pe coaste, pe sub burtă, de parcă ar fi vrut să-i gâdile. La șolduri încerca să-și bage degetele în carnea boilor, ca într-o coca.

— Sunt slabi morți, boii tăi, Pintilie. Doi bani nu fac. Abia mai bâcâie sufletul în ei!…

— Și nu-i cumperi, domnule Tone?

— Nu mă interesează marfa asta!… Dacă-i cumpăr, nu știu dacă ajung cu ei până la Troian… Cad pe drum… Dar un pol[2] tot ți-aș da pe ei…

— Un pol pe o pereche de boi!… Am dat pe ei opt poli acum doi ani…

— Opt poli? Acum doi ani! Alte timpuri pe-atunci, vericule, alte timpuri…

După un ceas de tocmă îi cumpăra cu treizeci de lei.

— Vindeți-i pe oricât, măi oameni! Peste o luna nu-i mai cumpără niciun măcelar și peste două îi trageți cu cârligul la luncă.

Până seara, unchi-meu Tone cumpăra trei-patru perechi de boi. Îi aduceau oamenii în aria noastră. La miezul nopții, unchi-meu Tone pleca la

oraș cu boii. Îi însoțea, ca să-l ajute, și tata, care se alegea din treaba asta ca un leu de argint. Ban, nu glumă, leul de argint! De două ori cât băncuța, și cu o băncuță cumpărai două pâini negre.

— De ce te tocmești atâta cu oamenii, nene Tone?

— Eu? Eu mă tocmesc mai puțin decât tâlharul de Banaoaie… Și sunt mai filotim la preț…

— Treizeci de lei pe o pereche de boi, nene Tone, asta e hoție curată!

— Știi câte guri am acasă, Mano? Opt. Și a noua e pe drum. De undeva trebuie să câștigi, dacă vrei să trăiești… De ici ciupi un leu, de dincolo o carboavă… Și uite câștigul! Boii cumpărați nici nu-i pot tăia numaidecât. Două-trei săptămâni trebuie să le dau tărâțe, să mai prindă carne pe ei. Niciun client nu vrea pecie. Și eu clienților le vând carnea. Ați început să ne vindeți mortăciuni, hoților – așa ne strigă clienții și trec la măcelăria vecină. Eu rămân cu carnea atârnată în cui, dacă e slabă, s-o bâzâie muștele…

— Oricum… Treizeci de lei o pereche de boi!…

— O să cumpăr peste două săptămâni și cu un pol perechea.

Aprindea o țigară. Era milostiv, unchi-meu Tone. Întindea și tatei una. După ce-și fuma țigara, unchi-meu Tone stingea mucul și-l punea într-o pungulință.

— Din câteva mucuri desfăcute mai răsucesc o țigară…

Ne bucuram că pleacă unchi-meu Tone. Mai mult decât noi se bucura mama, care n-avea ochi să-l vadă pe fratele ei mai mare, care devenise orășean și se înrăise și mai mult decât îl știa ea…

— Bine c-a plecat. Când îl văd, mi se pare că se surpă casa pe mine.

Când vara s-a năpustit de-a binelea asupra noastră, cu focul ei de iad, vitele, așa cum prevăzuse unchi-meu Tone, au început să moară de foame. Rumânii plângeau de parcă le-ar fi murit copiii, ori poate și mai mult, și-și târau cu cârligul vitele la margine. Chemați de miros și mânați de foame, se adunau landră câinii satului și încăierându-se între ei, și mușcându-se, sfâșiau mortăciunea, mâncau până lăsau oasele albe linse.

— Copiii, dacă îți mor, îți naște nevasta alții, dar boii, dacă îi pierzi, cum să-ți mai cumperi alții?… Mai ales după o secetă ca asta! Dac-om scăpa cu viață, mulți ani de-aci înainte o să ne fie greu…

— Numai să scăpăm. Greutățile o să le îndurăm noi.

Gruia Popozină, Pascu Ologu, nenea Dumitru Pălică nădăjduiau la fel cu ceilalți săraci ai satului, că vor veni timpuri mai bune; că dacă vor izbuti să

treacă anul acesta de secetă, lucrurile se vor îndrepta. Dar niciunul din ei nu știa în chip limpede cum anume s-ar putea ajunge la mai bine.

Învățătoarea Berta Câmpeanu, care se afla de câțiva ani în sat, sta deseori de vorbă cu oamenii și le mai povestea din ce se mai întâmplă prin lume și de cum trăiesc oamenii prin alte țări. Era o femeie mărunțică, între două vârste, cu obrazul frumos și cu părul galben. Ochii îi avea albaștri. De fel era de dincolo de munți, din Țara Moților, și părăsise imperiul austro-ungar după ce soțul ei fusese închis de stăpânirea ungurească și murise în închisoare. Băiatul, nenea Jean, cu care venise în țara românească în brațe, crescuse mare și se afla la București, la niște neamuri ale ei. Învăța carte. Venea uneori în vacanță la Omida, să-și vadă mama. Învățătoarea le povestise oamenilor despre marile răscoale țărănești, care au avut loc odinioară în munții Apuseni și cum conducătorii acestor răscoale muriseră pe roată în cetatea Alba-Iulia. Stăpânirea fusese mai tare și sfărâmase răscoalele. Cu un an înainte, ea le vorbise despre revoluția pe care o făcuse muncitorii în Rusia împotriva stăpânirii țariste.

— Mulțimile se mișcă din când în când, când nu mai pot îndura asuprirea. Stăpânirile – în imperiul austro-ungar Habsburgii, în Rusia țarii – scot atunci armatele și împușcă pe răzvrătiți. Într-o zi însă, s-ar putea ca răzvrătiții să doboare stăpânirea habsburgică și stăpânirea țarului și să făurească o altă orânduire. Până atunci…

Rumânii își aduceau aminte de răscoalele din țară de la 88 și de la 94. Nu apucaseră aceste răscoale să se întindă asupra întregii țări românești. Stăpânirea lui vodă Carol scosese armata din cazărmi și o zvârlise asupra satelor. Rumânii fuseseră împușcați și aruncați să putrezească pe la răspântii. Îi luaseră neamurile și-i îngropaseră pe furiș, noaptea.

— De ce au fost împușcați oamenii atunci fără să fie judecați, fără să se vadă dacă sunt sau nu vinovați?

— Legea – îi lămurea învățătoarea – nu îngăduie asta. În legea țării românești nu este înscrisă pedeapsa cu moartea. Dar stăpânitorii, boierii care au făcut această lege și vodă Carol, care a jurat pe ea n-o țin în seamă. Când văd că stăpânirea lor este în pericol, nu se sfiesc să verse sânge. Legea asta este, de fapt, pentru unii mumă iar pentru alții ciumă…

Sământa răscoalei nu pierise în sufletul oamenilor, dar ei, acum, nu se gândeau la răscoală. Se gândeau numai la seceta cumplită care le arsese câmpurile și-i făcea muritori de foame.

Nu trecuse mult și lunca se umpluse de oasele albe ale vitelor moarte, oase pe care le usca și le albea și mai mult soarele neîndurător.

— Să nu vie și vreo molimă!…

— Altădată, odată cu seceta, veneau și molimele: ciuma, holera. Mureau oamenii pe capete.

— Mai molimă decât foametea…

Unii, când treceau spre gară pe lângă cimitir, priveau cu jind crucile înșirate pe coastă în jurul bisericuței de lemn.

— Mai bine de cei care au murit. Nu mai duc nicio grijă.

— De murit e ușor. De trăit e mai greu… Dar trebuie să trăim.

Era mai greu să trăiești, dar nu pentru toți. Trenurile treceau în jos spre Dunăre, ori în sus, spre Rușii de Vede, și ele erau tot ca altădată: în vagoanele de clasa a treia călătorea sărăcimea, în cele de a doua negustorii și slujbașii mici și în cele elegante, de-a-ntâia, boierii cu obraz bucălat și cu mâini albe și subțiri.

În casa noastră măruntă, întristare și grijă și jale, ca în toate casele sărace din sat. Tata sta mâhnit, cu capul în jos, lângă vatra pe care ardea focul de tor, lângă o ulcică în care mama a aruncat o mână de linte păstrată în pod, într-o ploscă veche, de sămânță.

— Ne mor boii, nevastă. Rămânem cu mâinile goale. Nu mai avem cu ce munci.

Pe valea Dunării, după câte auzisem, mai era ceva verdeață prin preajma apei. Se mai aflau zăvoaie de sălcii verzi și pe lângă Olt, unde aveam, noi, din vechime, multe și bune neamuri de sânge, pe care le vedeam rar, dar de care nu ne rupsesem.

— Poate ca ar fi bine să duci boii până în toamnă la neamurile de lângă Olt… Să meargă și băieții cu tine și să rămână acolo, să mâne boii la păscut…

Băieții eram noi doi, eu și cu frate-meu Ion.

— Să las două guri neamurilor, să le hrănească pe timpurile astea? O să-l iau numai pe Ion.

Om cu noroc frate-meu Ion. Eu mă și văzusem cățărându-mă după cuiburi prin plopii înalți și prin sălciile bătrâne din zăvoaiele Oltului, rămase încă verzi mă și vedeam despuiat, aruncându-mă de pe mal în apele repezi, înotând ca un pește și răcorindu-mă după ce aș fi mâncat câțiva porumbi copți la jărăgaiul surcelelor; mă și vedeam legând prietenii noi cu

băieți de vârsta mea… De ciudă, m-a podidit plânsul, și mâniat că nu m-am putut stăpâni și mi-am dat la iveală slăbiciunea, am izbucnit:

— Dar de ce să-l iei la Olt pe frate-meu Ion? De ce numai el să aibă noroc?

— N-are niciun noroc. E mai mare. El poate să îngrijească boii. Tu nu poți. Ești prea mic.

— Și dacă sunt mic, ce? Mie nu mi-e foame?

— Ți-o fi, dar o să rămâi acasă. Ce s-o-ntâmpla cu noi, o să se întâmple și cu tine… Că n-oi avea tu stea în frunte să te pască altă soartă decât pe ceilalți…

N-aveam stea în frunte. Aveam numai un semn adânc între sprâncene, rămas dintr-o fulgerătură de ciomag. Semnul semăna cu o stea, dar nu era stea. Steaua strălucește și luminează. Semnul meu, dacă îl apăs cu mâna, mă doare.. Mă feresc să-l apăs, și-l port mai departe prin lume…

Am luat boii pe înserat, i-am dus la fântână, am scos apă și i-am spălat. Când li s-a uscat părul vânăt, am tras cu țesala pe ei. Se clătinau pe picioare de slăbiciune.

— Să plecăm pe la miezul nopții, Ioane, să ajungem la Olt dimineață, să nu ne omoare soarele pe câmpul Saelelor.

Câmpul Saelelor era neted ca podul palmei. Numai câteva măguri îi stricau netezimea.

— E foamete mare și pe Olt – ne-a spus tata la întoarcere – dar pe luncă tot s-au mai făcut ceva bucate. Rumânii care mai au parale, cumpără bucate de la boieri.

— Care au parale… De unde să avem noi parale?

Mama își punea mereu și mereu aceeași întrebare:

— De unde să avem noi parale?

— S-ar găsi și în punga noastră parale, dacă am putea munci, dacă am avea unde munci! Dar nicăieri nu găsim de lucru! Nicăieri! Stăm cu mâinile încrucișate și nu avem ce munci, nu avem unde munci!

Rumânii voiau să muncească, dar nicăieri nu se găsea de lucru. Numai la calea ferată. Acolo însă locurile – zece cincisprezece – erau demult ocupate de muncitori veniți de prin alte părți, mai mult de pe la orașe. Munca lor era să întrețină mereu linia ferată în bună stare ca să poată alerga pe ea, nestingherite, trenurile de pasageri și de marfă. Muncitorii aceștia plecau dimineața din gară, cu rolul în care puneau traverse și șurupuri, găici de prins între ele șinele și uneori chiar două-trei șine. Împingeau din greu la

rol, în susul liniei, apoi se opinteau și scoteau de pe șine roțile căruciorului acesta greoi. Schimbau traversele putrede cu altele noi, înlocuiau, șurupurile ori găicile plesnite, ori șinele care dădeau semne că n-ar mai ține greutatea trenurilor. Cei mai mulți dintre muncitori locuiau chiar în gară, într-un șir de căsuțe mici, dar doi își închiriaseră case în sat, pe lângă cimitir, la alde Pavel Dera, la alde Floria… Ei mai vorbeau uneori, duminica, prin sat, cu rumânii care astfel aflau câte ceva despre ceea ce se mai întâmplă prin alte părți. Seceta ținea sub focul ei aproape toată țara și sărăcia se întinsese ca o pecingine de la hotar la hotar.

— Și cum zici că o să putem trăi, Cristeo?

— Întrebarea asta și-o pun toți săracii satelor. Dar nu numai ei. Ne-o punem și noi. Leafa a rămas aceeași și bucatele, speculate de cei care le au, și-au îndoit preturile. E fierbere și în lumea muncitorească.

Mai mult nu spunea Cristea Moga, lucrătorul de la căile ferate. Jandarmii erau cu ochii pe el, cum erau cu ochii pe toți lucrătorii de la căile ferate și pe toți săracii satelor. Pândeau, trăgeau cu urechea și umblau, de parcă le-ar fi ars tălpile, tăcuți și grijulii prin tot ținutul.

Neamurile noastre de pe valea Oltului nu-l lăsaseră pe tata să se întoarcă acasă, cu mâna goală. Îi dăruiseră o jumătate de sac de mălai. Îl luase tata la spinare și-l adusese acasă, tot pe drum de noapte, când zăpușeala putea fi îndurată.

Grădinarilor bulgari din luncă le mergea mai mult decât bine. Erau singurii care, în satele înșirate ca mărgelele pe-o ață pe valea Călmățuiului, aveau zarzavaturi de vânzare. Numai că noi nu aveam cu ce le cumpăra. Veneau negustorași de la oraș cu căruțele și le cumpărau. Din fântânile și gropanele adânci, grădinarii, nădușind, scoteau apa cu gălețile și udau răzoarele cu ceapă și usturoi, cu roșii și vinete, și pogoanele cu ridichi, cu brozbe și varză albă, de cum se lăsa seara și se potolea pârjolul soarelui, până dincolo de miezul nopții, când începea să se ridice la răsărit lumina alburie a zorilor.

Pământul sorbea apa cu nesaț și parcă nu se mai sătura, dar cât ar fi sorbit-o, rădăcinile tot mai prindeau jilăveală și legumele creșteau văzând cu ochii.

Munca oamenilor biruise în luncă prăpădul pe care îl adusese pretutindeni seceta.

Notarul Gică Stănescu, primarul Dobre Grivu, și mai ales părintele Tomiță Bulbuc, când toți trei aveau țuica în nas, și rar n-o aveau, luau

oamenii care se văicăreau de lipsuri peste picior.

— Vedeți, grădinarii sunt oameni harnici. Scot banul din piatră seacă. Voi…

— Ce putem să facem noi, părinte Bulbuce?

— Să fi săpat și voi gropane pe locurile voastre, să fi scos apă cu gălețile și să vă fi udat porumburile…

— Dar locurile noastre sunt pe deal, părinte Bulbuce, și ca să sapi acolo un gropan n-ar fi cu putință. Numai fântâni am putea să săpăm și încă nu cu cazmaua, ci cu sfredelul. Pe deal apa nu se găsește decât la sute de metri în adânc. Și apoi… cu o fântână, două, nu se poate uda un câmp ale cărui margini nu le vezi cu ochii.

— Dacă ați fi vrut, ați fi și putut…

Lui Gruia Popozină, ca și celorlalți, îi venea să ridice bâta și să-i plesnească între sprâncene. Se stăpânea însă și se mulțumea să le răspundă în răspăr. Pe toți săracii îi mira ușurința și nepăsarea cu care acești trei mici slujitori ai statului priveau la prăpădul din jurul lor, care cu cât se întețea seceta, cu atât creștea mai mare.

— Ne mor vitele de foame, primarule. O să începem să murim și noi. Ce ne facem?

— Păi, ce mă întrebați pe mine? Descurcați-vă cum puteți… Cine are mănâncă, cine nu, stă și se uită…

— Rugați-vă lui dumnezeu, că numai el are putere… Mai treceți și pe la biserică, – adăuga părintele Tomiță Bulbuc – și mai aruncați ceva în căldărușă.

— Vindeți-vă pământurile, că mai aveți pământuri, și cumpărați-vă grâu, cumpărați-vă porumb, că e satul plin de bucate rămase nevândute de anul trecut. Ce mai așteptați? Eu sunt gata să vă închei actele, că legea îmi dă dreptul să închei și acte de vânzare-cumpărare…

— Altceva nu ne puteți povățui?

— Nu vă putem spune altceva…

Cu cuțitul ajuns la os, acum când se întețise seceta și vitele mureau pe capete și nu mai veneau în sat să le cumpere nici Banaoaie și nici unchi-meu Tone de la Rușii de Vede, unii rumâni, cu zgură în inimă, începuseră să-și facă locurile vânzătoare. Umblând prin sat, băteau la ușile bogătanilor și începeau tocma, ca niște cerșetori, cu căciulile în mână.

— Nene Iliuță, am un pogon de pământ. Aș vrea să-l vând.

Așezat la umbră, pe prispă, Ilie Iliuță își răsucea mustața, rămânea mohorâtă ca omul pe care îl mâhnește nenorocirea altuia, tărăgănea vorba și pe urmă spunea răspicat:

— Ai două pogoane, vere, unul pe dealul dinspre Cârloman, altul în lunca Stănicuțului. Pe care vrei să-l vinzi?

— Pe ăl de pe deal, nene Iliuță.

— Pământ prost, neică, pământ prost, mai mult cenușă decât pământ.

— Ba e pământ negru, gras ca untul, nene Iliuță.

— Ei, dac-ar fi untul, te-ai duce și l-ai mânca tu cu lingura a mare, neică, nu l-ai face vânzător. E pământ prost, neică, pământ prost. La pământ mă pricep eu mai bine care face parale și care nu, că am mai mult. Merg la capul locului, arunc o privire, iau un bulgăre, îl sfărâm în palmă și știu cu ce fel de pământ am de-a face… La pământul tău de pe deal nici nu trebuie să merg să mă ostenesc să-l văd. Îl cunosc. Toate pământurile le cunosc. Că nu știi ce vine să-ți vândă săracul, și e bine dacă le cunoști pe toate. Ehei, câte zile nu mi-am pierdut eu pe câmpuri, plimbându-mă cu ciomagul în mână, sfărâmând ici un bulgăre, dincolo altul… Că dacă nu cunoști, orice prost te poate păcăli…

— Vrei să mi-l cumperi? Știu că ai nevoie de mult pământ, nene Iliuță, că-ți trebuie pământ…

— De trebuit, să-ți spun drept, neică, nu-mi prea mai trebuie acum… Poate… să ți-l iau așa, mai mult ca să-ți fac un bine, dar de trebuit, cum îți spusei, neică, nu-mi prea mai trebuie, că am tot adunat din mila și cu voia domnului…

— Și cât mi-ai da pe pogonul de pe dealul Cârlomanului, nene Iliuță?

— Păi… vreo șase duble de porumb, ți-aș da, neică, nu mai mult, așa cum îți spusei, ca să-ți fac un pustiu de bine!

— Să-mi faci un pustiu de bine! Adevărat… un pustiu de bine… Eu mă gândeam să-mi dai zece duble de porumb și două de grâu… Nu e mult, nene Iliuță, zău că nu e mult…

— Să-ți dau zece duble de porumb și două de grâu pe un pogon de pământ de deal? Nu pot, neică, nu pot să mă pici cu ceară și tot nu pot. Porumbul e scump, grâul e și mai scump. Acum, la vreme de secetă, bucatele sunt mai la preț ca aurul, că aurul te poți uita la el, dar de mâncat nu-l poți mânca, pe câtă vreme bucatele astâmpără foamea și țin viața. Pământul, cum știe toată lumea, acum e mult și ieftin… Dar ca să-ți fac un

bine, un pustiu de bine, să nu spui că sunt om rău și trufaș, că te-am lăsat la greu, uite, îți dau opt duble de porumb pe pogonul de pe deal.

— E puțin, nene Iliuță, e puțin…

— Nu dau un bob mai mult, neică… Dacă-ți place… Dacă nu, fă cum te-o învăța dumnezeu… Pe pogonul din luncă aș da mai mult…

— Pământul din luncă nu-l vând…

— O să-l vinzi, neică, o să-l vinzi. Că vine iarna și-o să-l vinzi de foame. Nu numai pământul o să-l vinzi. O să vinzi și cămașa pe care n-o ai, și pielea de pe tine o s-o vinzi, neică, dacă s-o găsi careva să ți-o cumpere!

Săracii vindeau pământurile și bogătanii cumpărau, iar notarul Gică Stănescu nu mai pridídea scriind acte de vânzare-cumpărare pe hârtii timbrate. Niciodată nu câștigase notarul atâția bani pe deasupra lefii.

Trenurile lungi de marfă, cu vagoanele încărcate de grâu și porumb, treceau mereu spre Dunăre, unde le așteptau șlepurile pântecoase să le înghită și să le poarte spre alte țări…

Rumânii care se adunau spre seară pe linia satului își arătau nedumerirea:

— Grâul, mai înțelegem, îl cumpără oamenii din țări străine pentru pâine. Dar porumbul de ce e scos din țară? După câte știm, prin alte părți nu se mănâncă mămăligă… Numai noi, ăștia de pe lângă Dunăre, mâncăm mămăligă. Mămăliga umple burta și-o umflă, de poți să bați toba cu degetele pe ea, dar de săturat nu satură.

— Pentru porci! Cu porumbul nostru străinii își hrănesc porcii…

— Noi nu mai avem porci…

— Nu mai avem nici păsări…

— Numai purici avem…

Porcii, câți nu fuseseră tăiați, pieriseră de molimă. Pieriseră și găinile de boleșniță. Se culcau la pământ, întindeau ciocul, căscau și mureau. Le culegeam și le aruncam prin șanțuri. Uneori le acopeream cu țărână, ca să nu miroase urât.

Erau nopți în care macagiii de prin gări, frânării ori poate și alți slujitori mărunți ai căilor ferate, cuprinși de milă pentru copiii care-și pierdeau timpul prin gară cu ochii sticlind de foame și cu chipurile galbene și trase, desfăceau noaptea câte o scândură la un vagon încărcat. Grâul ori porumbul se mai scurgea, ca apa dintr-un butoi spart, cu țârâita, printre linii. Prindeam numaidecât de veste noi, copiii, și făcându-ne că ne jucăm printre șine,

culegeam boabele în pălărie și veneam cu ele acasă. Dar cu o floare nu se face primăvară și cu un pumn de grâu cules din țărâna gării nu se poate sătura o casă de oameni.

Într-o duminică, rumânii s-au adunat în fața primăriei. L-au așteptat pe primar, care intrase pe din dos la cârciuma lui Voicu Buciuc să se afume. L-au așteptat și pe popa Tomiță Bulbuc să iasă din biserică, s-a întâmplat să se afle pe acolo și învățătoarea Berta Câmpeanu. Venise și Cristea Moga. Duminica era zi de odihnă și muncitorii din gară nu plecau pe linie în această zi, decât dacă se întâmpla ceva neobișnuit, care ar fi putut să pună în primejdie bunul mers al trenurilor.

A ieșit primarul din cârciumă, nițeluș făcut, a terminat slujba spusă pe nerăsuflate și-a venit și popa Tomiță Bulbuc printre oameni, cu anteriul curat pe care-l îmbrăca numai sărbătoarea și cu potcapul înalt și rotund pe cap. S-a înfipt în primar Gruia Popozină:

— Acum, că vă aflați aici câțiva capi ai satului, eu aș vrea să vă pun, pentru mine și pentru ceilalți, o întrebare care ne stă tuturor pe limbă.

— Pune-o, Gruio, pune-o! Ți-om răspunde, dacă ne-o ajuta mintea.

Primarul, rostind acestea, rânjise, și rumânii îi văzuseră până în fund gura mare și adâncă, plină de dinți galbeni de mahorcă.

— De ce se trimite grâul și porumbul în străinătate, și noi, atâta șumugai de oameni, suntem lăsați muritori de foame?

— Fiecare om e liber să-și vândă cui vrea și pe ce preț poate să scoată averea lui. Grâul și secara, orzul și ovăzul și porumbul sunt averea boierilor și a arendașilor. Adică de ce nu și-ar vinde dumnealor bucatele în străinătate, dacă străinătatea le dă preț bun? Ce? Nu sunt liberi? Sunt liberi! În țara noastră, libertate cât vrei…

— Dar la semănatul și la culesul acestor bucate am nădușit și noi…

— Pentru muncă v-ați primit, după lege, plata. Ce-a rămas în hambare și în magaziile boierilor și ale negustorilor, e avutul lor, așa că, după lege, îl pot vinde cui vor. Și străinii, cum vă spusei, dau preț bun. Voi nu vă vindeți vitele și pământul cui vreți? Așa scrie la lege…

— Așa scrie la lege!… Fir-ar a dracului să fie de lege! N-am făcut-o noi. De plăcere ne vindem vitele și pământul? De nevoie, o știi bine. Toți o știți bine. Și tu, primarule, și părintele Bulbuc, și notarul care, iacătă-l, tocmai vine și dumnealui…

— De știut o știm noi toți. Și o știm bine de tot. O știe și domnul administrator de plasă. O știe și domnul prefect. O știu și domnii deputați.

O știe chiar și guvernul. Mai mult, o știe și vodă. Că doar seceta nu e o taină. Și nu e o taină că vitele pier de foame și că n-o să treacă mult și-o să-nceapă și oamenii să piară de foame. Acum, fiindcă a venit vorba despre asta, pot să vă spun și mai mult. Pe la munte, lipsa e mai mare decât aici. Oamenii de pe acolo au început să piară de foame de pe la începutul verii.

— Și dacă știți toți, dacă știe și prefectul, și guvernul, ba chiar și vodă Carol, de ce nu se face nimic?

— Nu se poate face nimic. Așa e legea. Fiecare e liber să facă ce vrea. Unul să vândă, altul să cumpere. Cine are ce, să mănânce. Cine n-are ce mânca, să rabde. Fiecare să facă ce-i poftește inima. Că la noi, libertate cât vrei…

— Noi suntem liberi să murim de foame.

— Dacă nu sunteți chibzuiți! De ce n-ați adunat? De ce n-ați strâns avere? Uite-i pe cei harnici. Au pus ban lângă ban și-au adunat avere. Strânge, omule, bani albi pentru zile negre. Au venit zilele negre. Le-a adus seceta. Și uite, acum, cu toate că e secetă, pe cel harnic nu-l doare capul…

— Cine e harnic – după voi, autoritățile – primarule?

— Alde Iliuță, alde Diman, alde Cărăbaș, alde Ulmaz, familia noastră, a ăstora care ne tragem din Costea Grivu…

— Voi ați moștenit pământuri de la părinții voștri…

— Asta înseamnă că și părinții noștri au fost harnici, strânși la mână, au adunat. Te oprește legea să aduni? Nu te oprește!

— Dar voi vă munciți pământurile cu oameni cu ziua, cu de alde noi…

— Muncim cu cine putem, ca și boierii, cu cei care n-au ce face pe la casele lor, că n-au pământuri.

— Și ne plătiți cu ce vă lasă inima…

— Vă plătim cu cât ne învoim. Voi cereți mult, noi dăm mai puțin… Câte vrei, palme de lucru în țara românească…

— Și e drept să fie așa?

— Așa scrie la lege. Și dacă scrie la lege, e și drept și sfânt.

— Legea nu e bună.

— Dar dumneata, doamnă învățătoare, ce te amesteci în ciorbă?

— Nu am voie?

— De voie, ai voie, dar eu, primarul, vorbesc cu oamenii, pe mine m-au întrebat. Dumneata să-ți vezi de școala dumitale, că de-aia te plătește statul, nu să bagi zâzanie printre colțoșii ăștia.

— Dumneata, primarule, cum spune omul o vorbă care nu-ți place, încerci să-i astupi gura cu pumnul. Îți sare țandăra.

— Îmi sare, nu-mi sare, n-am să-ți dau socoteală dumitale.

— Eu îmi aduc aminte de 88 și de 94. Eram tânără. Abia venisem de peste munți. Fugeau primarii și logofeții și notarii să se ascundă în gaură de șarpe. Să nu mai vină iarăși, primarule, un timp ca acela…

— Apăi pe mine să nu mă amenința… Că eu sunt omul stăpânirii. Eu numaidecât trimit vătășelul și-l chem aici pe Juvete…

Primarul se roșise tot și i se bulbucaseră ochii în cap.

— Lasă-l în pace, doamnă Berta, nu-l mai întărâta și dumneata…

— Uite că-l las, Pascule…

Învățătoarea a plecat. Primarul Dobre Grivu s-a uitat în urma ei cu ură și a scuipat în pulberea drumului:

— Asta n-o să mai facă mult timp purici aici. O încondeiez eu unde trebuie și cum trebuie. Dacă nu și-o lua ea tălpășița cu coada-ntre picioare, să-mi ziceți cuțu…

Rumânii, strânși de nevoi, s-au mai domolit.

— Să mergi cu noi la boierul de la Băneasa, primarule, să ne împrumute cu ceva bucate, că pierim și noi și ne pier și copiii de foame.

Primarul Dobre Grivu, mulțumit că Gruia Popozină și-a potolit glasul, se scarpină după ceafă.

— Cum să merg cu voi la boier? Sunteți copii, să vă duc eu de mână? Puteți să vă duceți și singuri. Cunoașteți drumul! Că doar nu v-o fi lovit orbul găinilor!

— De cunoscut drumul, îl cunoaștem. Dar pe de alde noi, de când cu seceta, slugile boierești nici nu ne lasă să ne apropiem de curte. Necum să intrăm înăuntru. Cu dumneata e altceva. Pui o vorbă bună. Ești primar… Om cu greutate, de!

— Acum e timpul de pus o vorbă bună? Și, la urma urmelor, nu voi m-ați pus primar. Primar, boierul m-a pus.

— Tocmai de-aia.

— Nu mai stăruiți, că nu merg. Apoi, chiar dacă aș merge, aș năduși-n spinare degeaba. Cuconul Miliarezi nici nu e la moșie.

— Atunci zicem să mergem la poștă, la Niculaie Dimozel, să ne scrie el o telegramă în care să spunem tot ce avem pe inimă și s-o trimitem boierului la București. Că Niculaie Dimozel îi cunoaște adresa. O întărești și dumneata cu iscălitura, ca să vadă boierul că e adevărat că murim de

foame. Și să-l rugăm să-i scrie logofătului Oprea Cățui Strâmbul, care ține cheile ce și câte bucate să ne dea. Le-om plăti cu munca, după cum o vrea boierul. N-o să ne tocmim.

— Să zicem c-o iscălesc și eu, deși nu văd pentru ce aș iscăli-o. Vă cunoaște boierul pe toți, ca pe niște cai breji, că nu o dată l-ați supărat. Dar cheltuiți banii fără folos cu telegrama. Boierul nu e nici la București.

— Dar unde e?

— S-a dus în Franța, la băi, să-și caute sănătatea, că mereu e bolnăvior, sărmănelul… Nu poate să umble… I s-au muiat de tot picioarele… Și acum am auzit că nici stomacul nu-i mai primește mâncarea. Numai cu doftorii își ține viața…

— Atunci să-i dăm o telegramă acolo, în Franța, pe unde o fi, că telegrama merge repede și peste hotare.

— Asta nu vă sfătuiesc s-o faceți. Când boierul își caută sănătatea, n-are nimeni voie să-l supere, cu nimic. Nu-l supără nici cucoana dumnealui, care, oricât, îi e, cum s-ar zice, nevastă…

— Să mergi totuși cu noi, la curte, la Oprea Cățui Strâmbul. El e stăpân în lipsa boierului de la moșie. El ține socotelile. La el se găsesc cheile hambarelor. Dacă s-o însănătoși boierul și s-o întoarce acasă, n-o să-l certe când o să afle ce pârjol a adus seceta… Iar dacă nu s-o mai întoarce, dac-o muri pe-acolo pe unde s-a dus, i-om munci cucoanei… Și nu s-o pierde nimic din averea boierească.

— Că el ține socotelile, e adevărat. Că la el sunt cheile de la hambare, iarăși e adevărat. Dar că Oprea Cățui Strâmbul o să umble fără ordin de la boier, la hambare, ca să vă dea vouă câte două-trei bănicioare de porumb, la asta nici să nu vă gândiți măcar. Oprea Cățui Strâmbul e veche slugă boierească. Boierul i-a poruncit să nu dea nimănui un bob pe datorie și pentru o slugă boierească, porunca boierului e sfântă, nu se calcă.

— Legile boierești sunt sfinte, poruncile boierești sunt sfinte. Te pomenești, primarule, că și boierii sunt sfinți?…

— Că or fi sfinți, că n-or fi sfinți, eu unul nu știu. Poate să știe părintele Tomiță Bulbuc, că el ne spovedește pe toți. Dar ce știu e că tot ce au al lor este, și că tot ce au din mila domnului au.

Rostind numele domnului, primarul Dobre Grivu și-a făcut cruce ca un creștin pravoslavnic ce era. Și-a făcut cruce și părintele Bulbuc, dar oamenii erau cu ochii pe primar, în spatele căruia trăgea fum din țigară notarul Gică Stănescu, gălbejitul.

— Fă crucea mare, primarule, că dracul, adică boierul, e bătrân, și-o să crape într-o zi, și sfânt n-o s-ajungă, că tot o fi pe undeva un dumnezeu și-o dreptate…

— Când ați început a vorbi ca oamenii cumsecade, v-am ascultat, dar dacă începeți iar să ridicați glasul și să rostiți cuvinte necuviincioase cu privire la boierul nostru, apoi eu numaidecât o să mă supăr și n-o să vă fie bine.

— N-o să ne fie bine! Cum poate să ne fie mai rău decât acum?

— Nu spune vorbă mare, Pălică! Să nu-i dea dumnezeu omului cât poate răbda…

— Păi, părinte Bulbuce, mai mult decât ne-a pocnit dumnezeu cu seceta asta, ce ni se mai poate întâmpla? Că vitele ne-au murit, copiii stau să ne moară… Nici de noi, ăștia care eram oameni în putere, nu e departe moartea.

— Asta e adevărat. Mai mult decât moartea, ce ni se mai poate întâmpla?

— Ți-a luat dumnezeu mințile, Pascule Ologule… Moartea nu vine așa, cu una cu două, vine cu suferință mare, taică tăiculiță, cu suferință mare… Amintiți-vă de Iov, zăcând plin de bube, în gunoiul lui…

— Care ziceați, fraților, că părintele Bulbuc a uitat tot ce scrie în cărțile bisericești? Uite că nu e adevărat.

Rumânii, proptiți în ciomege, au zâmbit, deși numai de zâmbet nu le ardea. Pe urmă și-au adus numaidecât aminte de grozava lor nenorocire, și-au făcut gurile pungi și au tăcut.

Popa Tomiță Bulbuc a cerut notarului o țigară și-a început și el să scoată fum de iarba dracului pe nas.

— Să mergi cu noi la Cârligați, primarule, la State Pantazi, ori la Secara, la colonelul Pienaru, ori la Belitori, la Gogu Cristofor, că și pe moșiile ăstora muncim. Nu ne pot lăsa boierii să pierim de foame…

— Toți sunt plecați…

— Tot în Franța?

— Nu știu pe unde-or fi, dar știu că sunt plecați prin străinătăți.

— Dar noi ce ne facem? Dacă pierim, cu cine-și mai muncesc boierii moșiile la anul?

— Lac să fie, că broaște se găsesc destule. Cu cei care n-or muri o să-și muncească boierii moșiile. Că nu piere sământa omenească așa, cât ai bate

din palme. Trebuia, cum v-am mai spus, să fiți prevăzători. Să adunați bani albi pentru zile negre.

— De unde să adunăm, dacă munca noastră e așa de puțin plătită, că niciodată, oricât am munci, nu câștigăm atâta cât ne-ar ajunge să trăim?

Primarul Dobre Grivu n-a mai avut timp să le răspundă oamenilor. Cu chipiul cu două colțuri ascuțite pe cap și cu arma la umăr a venit la primărie Juvete, șeful postului de jandarmi.

— Tot aici sunteți?

— Tot aici, domnule șef.

— Dar pe-acasă de ce nu mai stați? Nu mai aveți treburi?

— Păi… nu prea avem. Câmpul s-a uscat… Vitele zbiară de foame și mor…

— Aș vrea să rămânem singuri, primarule, avem ceva de lucru.

— Cu alte cuvinte noi să plecăm pe la casele noastre!

— Cam așa ceva…

Au plecat rumânii și s-au risipit. A plecat și popa Bulbuc. La cârciuma lui Toma Ocî s-a dus.

Au intrat în primărie numai primarul, notarul și jandarmul.

Peste un ceas, vătășelul, cu limba scoasă de-un cot de căldură alerga nădușit pe la bogătani, cu ciomagul subsuoară, și-i poftea pentru sfat la primărie.

— O fi vorba de război?

— Nu se poate. Nu se află în război nicio țară… Și războiul nu se face pe secetă…

Când au aflat despre ce era vorba, oamenii nu s-au mirat! S-au scârbit numai.

— Țara arde și… baba se piaptănă…

Primarul trebuia să plece la București, la expoziție, împreună cu nevastă-sa. Primise ordin să mai ia cu el încă două-trei familii de țărani înstăriți. Ordinul mai spunea că atât primarul cât și ceilalți săteni care plecau cu el în capitala țării, se cuveneau să fie îmbrăcați cu cele mai frumoase și mai bogate straie pe care le aveau.

Vătășelul chemase la primărie pe toți bogătanii. Îi chemase și pe cârciumari. Primarul, notarul și jandarmul au ținut sfat cu cei chemați.

Biletele de cale ferată, dusul și întorsul, găzduirea și hrana cădeau în socoteala statului.

Cine n-ar fi vrut să facă o călătorie în asemenea împrejurări?

Bogătanii se certaseră între ei, fiecare înghesuindu-se la pomana neașteptată. Până la urmă, hotărârea o luase primarul:

— Să meargă Stănilă Cărăbaș cu nevastă-sa.

— Numai el, primarule? Parcă era vorba de trei familii.

— Și să mai meargă Ilie Iliuță tot cu nevasta…

— Dar de ce ei și nu alții?

— Uite de ce: acum s-au împlinit patruzeci de ani de domnie ai regelui Carol. Guvernul a făcut la București o expoziție. La deschiderea ei se cuvine să ia parte și țărănimea, că țara noastră, așa cum o știți și voi, este o țară de țărani, de plugari. O să vină la deschiderea expoziției regele și guvernul și multă lume orășenească… Ba o să vină chiar musafiri de prin alte țări. Ordinul, sosit prin secția de jandarmi, spune că sătenii care merg la expoziție să fie tineri, frumoși și bine îmbrăcați, să nu creadă cei care ne vor vedea că țăranul român e strâmb și urât, flămând și dezbrăcat…

— Dar ce, numai Stănilă Cărăbaș și nevastă-sa sunt tineri? Și fiu-meu e tânăr!…

— De tânăr, Vasilică al tău e tânăr, nene Bică Dună, dar are albeață într-un ochi…

— Parcă vodă o să stea să se uite la albeața din ochiul lui fiu-meu…

— Poate că stă și se uită, că de-aia e vodă, să facă tot ce-i place, să se uite la cine-i place și să-și întoarcă fața de la cine nu-i place…

Când a rămas vorba să se aleagă a doua pereche, a fost ales Ilie Iliuță, iar la a treia au sărit în sus cârciumarii.

— Trebuie să meargă și dintre noi unul, primarule…

— Păi dintre voi îmi este greu să aleg.

— Da. Ne vine greu să alegem dintre voi. La toți vă bem vinișorul și țuiculița…

— Eu zic să-i punem să tragă din căciulă.

— Sfântă vorbă ți-a ieșit din gură, jandarmule…

Au rupt dintr-o coală de hârtie șapte bilețele. Pe unul au făcut cruce cu condeiul. Au aruncat biletele într-o căciulă.

— Care-o nimeri biletul cu semn, pleacă la București…

Și-au vârât cârciumarii mâinile în căciulă… Biletul însemnat l-a scos între degete Voicu Buciuc…

— Cum dracu făcuși, Voicule? Avuseși ochi în vârful degetelor?

— Norocul…

— Păi numai de noroc să nu te plângi.
— Nici nu mă plâng.
— Dar, primarule, Voicu Buciuc nu mai e tânăr, și de frumos…
— Bărbatul trebuie să fie ceva-ceva mai frumos decât dracul… încolo…
— În atâta lume frumoasă, unul mai urâțel nici nu se bagă de seamă…

Au mârâit bogătanii ce-au mârâit, pe urmă au plecat mulțumiți totuși că autoritățile comunei i-au chemat la sfat ca pe niște oameni de nădejde ce erau.

Îmbrăcați ca de nuntă, primarul și cu ceilalți au plecat la București cu trenul să ia parte la deschiderea expoziției și să-l vadă la față pe vodă Carol…

Vestea despre expoziția de la București, pe care au făcut-o stăpânitorii țării ca să sărbătorească împlinirea a patruzeci de ani de domnie a regelui Carol I, s-a întins din casă în casă și din sat în sat. Două-trei zile, rumânii au văzut venind la gară cu căruțele, primarii satelor, însoțiți de nevestele lor și de câte o pereche, două, de oameni tineri și înstăriți, gătiți ca de zile mari.

— Unde te duci, domnule Boștină, cu cucoana?
— La București, moș Burduleo, la București, să-l văd pe vodă.
— Și cucoana Joița, tot la București merge?
— Tot la București, moș Burduleo, tot la București, să-l vadă și ea pe vodă și pe vodeasă.

Cucoana Joița, nevasta primarului din Stănicuț și fată de cârciumar, din neamul putred de bogat al lui Repez, stă pe peronul gării, așezată pe bancă, înfășurată în fote înflorate și cu maramă de borangic pe cap. Și-a scos postalii din picioare și i-a pus lângă ea, alături.

— Uf! Nu mai pot de cald… Și afurisiții ăștia de postali mi-au jupuit picioarele; așa mă strâng, de parcă îmi sunt picioarele strânse în menghină.
— De, Joițo, taică, dacă te-ai coconit! Când umblai desculță nu te… strângeau postalii…

Moșu-meu Burdulea, cu năravul lui vechi să dea cu gura știrbă în cioclovine, în acrituri și bogătani stă în gară, proptit în ciomagul lui noduros și lucios de-atâta purtat. Soarele bate peronul pietruit și câmpurile negre și satul care se vede în vale scorojit de parcă ar fi trecut de o sută de ori flăcările focului peste el.

— Aștepți trenul, moșule.?
— Trenul, taică. Poate mi-aruncă un călător o bucată de pâine.

Bătrânii din Omida, din Viorica și din satele de primprejur, în pofida șefului de gară Mitică Dogari care-i tot înjura și punea macagiii să-i ia la goană, că-i fac gara de râs, pândesc trenurile. Nu întind mâna. Se plimbă numai pe dinaintea lor și se uită la ferestre. Câteodată se îndură careva din vagoanele răpănoase de clasa a treia și le aruncă o bucată de pâine neagră.

— Să-i spuneți lui vodă Carol să poruncească boierilor să ne dea porumb și grâu, că murim, și-i rămâne țara stearpă de oameni…

— O să-i spunem, moș Burduleo, o să-i spunem!

Primarul din Stănicuț își șterge fruntea de sudoare.

— Uf! A naibii căldură!… De-ar veni mai repede trenul!

Un cățeluș cu botul scurt și cu mustățile lungi, al șefului de gară, iese din birou, se apropie de cucoana primarului și începe să se gudure pe lângă ea.

— Na! Javră!…

Cățelușul păros se silește, pleacă grăbit, găsește un loc umbrit lângă perete, se culcă și se întinde.

Trenul intră în gară și se oprește. La ferestrele deschise, bărbații cu mustățile ascuțite în furculiță, își fac vânt cu pălăriile de paie, cucoanele cu evantaie mari, albe și încrețite.

Cucoana Joița Boștină își ia postalii strâmți în mână și se urcă în vagon, după bărbatu-său. Moșu-meu Burdulea și alți trei-patru bătrâni de prin satele învecinate, unii cu decorații prinse în piept, pe cămășile rupte și negre – semn că au trecut Dunărea la 77 și s-au bătut cu turcii – se înșiruie de-a lungul peronului, cu fața la tren. Și așteaptă… Trenul pleacă mai departe. Un călător de la clasa a întâia aruncă pe geam un jurnal.

— Citește-l, moșule, scrie despre expoziție…

— Citească-l muma pădurii…

Vântul rostogolește ziarul.

— Spuneți-i lui vodă Carol că…

Trenul a ieșit din gară. Urcă dealul…

— Ce voiai să-i spună boierul lui vodă, Lixandre?

— Să-și aducă aminte de noi. Că s-a uitat de departe cu ocheanul și ne-a văzut cum ne-am bătut cu turcii la Grivița… Poate și-o aminti. Și să-i mai spună că acuma… acuma suntem lăsați să pierim de foame, laolaltă cu fiii și nepoții…

— Parcă vodă nu știe… Știe, băga-l-aș în…

Bătrânii se trag la umbra zidului gării, alături de cățelul mustăcios.

— Poate mai pică un tren…

Soarele aruncă flăcări peste câmpurile nesfârșite. Albia gârlei, albă și seacă, seamănă cu un șarpe uriaș, căruia i-au plesnit solzii de argint…

Stăm în tindă în jurul mesei mărunte și rotunde, cu trei picioare. În mijlocul ei se află o strachină de pământ plină cu boabe de porumb fiert. Mama a presărat pe deasupra boabelor un praf de sare. Luăm boabe, mâncăm; ni se face sete, bem apă din căuș. Lampa luminează cu lumină puțină. Pe ușa deschisă, deși e seara târziu, vin de afară valuri de aer cald. Pământul peste care a căzut întunericul străveziu e încă fierbinte. Țărâna drumului ne-a opărit la toți picioarele.

Fratele mai mare al tatei, – frate numai după mumă – unchi-meu Alisandru Nasta, venit pe la noi să ne mai vadă, molfăie boabe fierte în gura lui știrbă, bea un căuș de apă, apoi își șterge barba și mustățile albe.

— Mulțumesc, Mario, îmi potolii foamea.

Își șterge mustățile mari, căzute pe oală, și celălalt frate mai mare al tatei, unchi-meu Voicu Mitroi Găbunea, bărbatul mătușă-mi Bâzărca, cea vânătă la față, cu care mama e certată demult. S-a îndestulat și el cu boabe fierte.

Surorile mele au scos apă din fântâna adâncă și au stropit bătătura din fața casei.

S-a mai răcorit oleacă.

Am ieșit pe prispă.

Pe cerul senin și uscat se înalță luna plină, care seamănă cu o pâine mare, rotundă și albă, cu coaja ușor răscoaptă. Am îngânat numai pentru mine, să nu mă audă ceilalți și să-mi spună că sunt zănatic:

Lună, lună nouă
Frânge pâinea-n două
Și ne dă și nouă…

Luna tăcea, cum ar fi tăcut boierul de la, Băneasa, Miliarezi, dacă ar fi fost de față și i-aș fi cerut lui să frângă o pâine și să-mi dea și mie un colț.

N-a frânt în două nicio pâine luna și nu mi-a dat nimic. Numai lumina ei alburie mi-a dat-o s-o beau.

Dar lumina alburie a lunii nu astâmpără nici foamea, nici setea.

— Cerul nu dă pământului decât ploaie…

— Nu e destul? Fără ploaie pierim..

— S-ar fi putut să nu pierim, dacă țara asta întinsă și bogată n-ar fi încăput pe mâna ciocoilor și pe mâna neamțului care a fost adus în țară de ciocoi acum patruzeci de ani, după ce l-au scos din domnie pe Cuza-Vodă…

A urmat un lung timp de tăcere. Salcâmii și duzii uscați din fața casei, bătuți de lună, își aruncau pe pământ umbrele negre și subțiri, care rămâneau neclintite de parcă și ele ar fi fost moarte.

În sat, aproape că nu era casă, cât de săracă, în care să nu ne găsească, prins în ramă, în peretele dinspre răsărit, lângă icoană, chipul frumos al lui Cuza-Vodă, îmbrăcat în haine militare, cu sabia lungă la șold… O cumpărau rumânii pe la bâlciuri, de la negustorii de icoane.

— Uite, îl am pe sfântul Gheorghe, pe sfântul Dumitru, pe sfântul Spiridon, pe maica domnului cu pruncul nevinovat în brațe…

— Pe Cuza-Vodă îl ai, negustorule?

— Îl am și pe Cuza-Vodă… Cum să nu-l am! Se vinde mai bine decât toate icoanele pe care le port pe la bâlciuri și pe la târguri în căruța mea…

Umbla negustorul pe fundul lăzii, scotea poza frumos colorată, o netezea cu mâna:

— Uite-l și pe Cuza-Vodă al vostru. Îl țin mai mult la fund, că nu prea e voie să-l vindem…

— Dă-mi-l…

Se scormonea rumânul în pungă, scotea gologanii și cumpăra poza. O făcea sul și, întors acasă, îi meșterea ramă, îi punea geam și-o atârna în cui, lângă icoană.

Și noi îl aveam în casă pe Cuza-Vodă, așezat lângă vechea icoană care-l înfățișa pe sfântul Gheorghe călare, călcând balaurul verde și străpungându-i ceafa solzoasă cu sulița.

— Cine a spus că poporul nu are ținere de minte? Că-i uită pe cei care i-au făcut cândva bine sau măcar i-ați voit binele? Noi vorbim mereu de Tudor din Vladimiri, de cei trei țărani de care ne-au povestit învățătoarea și care, cu un veac și mai bine în urmă, dincolo, de munți, în Ardeal, au răsculat satele împotriva grofilor, și apoi, prinși prin trădare, au fost sfărâmați cu roata la Alba-Iulia. Noi vorbim mereu de Cuza-Vodă, cel care a luat moșiile mănăstirești și a împărțit pământ țăranilor și a înființat prin sate școli să învețe copiii carte, să crească din ei oameni luminați.

— Așa e, Tudore, așa e, mormăie unchi-meu Voicu.

— Acum patruzeci de ani – începu să-și depene firul amintirii bâtul Alisandru Nasta – eram tânăr. Abia îmi mijise mustața. Eram ostaș al

stăpânirii și făceam armata la București, la cazarma Malmaison. Șapte ani, nu mai puțin, se făcea pe atunci armata. Aveam chică lungă, că pe atunci rumânii purtau chică, când m-au prins cu arcanul, noaptea, aleșii satului și m-au dat legat fedeleș pe mâna dorobanților să mă ducă la oraș la cazarmă. După ce m-au bătut bine ștabii, au pus bărbierul și mi-a dat jos chica, m-a lăsat tuns chilug. Am plâns, nu pentru că mă bătuseră. Am plâns pentru chică. Pierdeam odată cu ea tinerețea pe care aveam să mi-o îngrop la armată. Mai pe urmă am fost muștruluit bine și trimes la București. A fost greu până m-am obișnuit cu râul. Dar m-am obișnuit. Nu numai pe mine căzuse năpasta. Mai căzuse și peste alți flăcăi de rumâni. Într-o seară, înainte de jumătatea lui februarie, ni s-a dat ordin să ne pregătim, că pe la miezul nopții vom fi scoși din cazarmă, cu echipament de război, să mergem afară din oraș, să facem instrucție. Nu ne-am mirat. De multe ori, ofițerii veneau de la chef la miezul nopții, ne scoteau afară la câmp, în marș, și acolo făceam trageri și închipuiri de lupte, cum e la militărie. Ne-am culcat și-am încercat să ațipim. Când nu ți-ai împlinit somnul, te miști mai greu cu ranița la spinare și cu pușca cu baionetă pe umăr. Dar somnul tocmai atunci când îl chemi nu vine. La douăsprezece noaptea ne-au sculat ștabii și ne-am îmbrăcat. Ni s-au împărțit cartușe adevărate. Atunci ne-am spus că s-o fi iscat pe undeva vreo zurbă și ne duc ofițerii s-o potolim cu focul armelor. Am fost scoși în curte și puși pe două rânduri. Artileriștii, care sălășluiau în aceeași cazarmă cu noi, scoseseră tunurile și înhămaseră caii la ele. „Ce facem?” „Așteptăm să vină ofițerii.” Au venit cam pe la orele două, călări. În curtea cazărmii luminau câteva felinare. Ne-au pornit, dar nu ca de obicei, spre câmp, ci spre oraș. Noi, vânătorii – că la vânători făceam armata – mergeam în frunte. În urma noastră venea artileria cu roțile tunurilor înfășurate în petice de sac, să nu uruie pe străzi și să sperie lumea. Roțile nu se auzeau, dar se auzeau copitele cailor, se auzeau pașii noștri. Atâta ostășime câtă eram, nu putea să umble pe străzi în miez de noapte, fără să facă zgomot. Orășenii, care se treziseră, deschideau o ușă ori o fereastră, se uitau la noi somnoroși și supărați și închideau la loc ușa sau fereastra. De ce ne ducem în oraș? Ce vom avea de făcut? Disciplina era grozavă. Pentru cea mai mică abatere, te întindeau gradații cât erai de lung și te deznodau în bătăi. Cu carnea vânătă și cu oasele fărâmate, te închideau în carcera îngustă, de n-aveai cum te mișca, unde zăceai, ca un câine aruncat într-o fântână părăsită, cu săptămânile. Soldatul n-avea voie să știe ceva și nici să pună întrebări. El trebuia să fie mut. Să nu vorbească, să nu

gândească, adică să fie un fel de mașină fără creier. Datoria lui era să-și asculte orbește ofițerul, oricare ar fi fost porunca acestuia. Mulți ostași mureau din bătaie; pedepsele cele mai nemiloase cădeau peste capetele lor ca ploaia. Eram speriați de câte vedeam, așa că ne ascultam ofițerii; cu inima strânsă îi ascultam, dar îi ascultam, deși ne venea deseori să le băgăm baioneta în burtă. Am ocolit Dâmbovița și am apucat-o spre palatul domnesc. Atunci am început să ne dumirim. Să știți că s-a întâmplat ceva la palat ori este pe cale să se întâmple. Pe colonelul Niculaie Haralamb, comandantul nostru, care mergea pe lângă coloană călare, îl știam om credincios domnitorului, care-l iubea. Or fi sărit boierii pe Cuza-Vodă să-l scoată din domnie – se cam vorbea despre asta printre noi soldații – și ne duce să-l apărăm. O să tragem în boieri, dacă nu s-or astâmpăra cu vorba bună. Doream în gândul nostru să nu se astâmpere de vorbă bună, să fie îndrăciți. Măcar câțiva să culcăm la pământ, să-i vedem cum mușcă țărâna cu gura, să ne sărăm inima care ne clocotea și-atunci, cum ne clocotește și-acum celor care am luat parte la ticăloșie și care mai trăim, deși a trecut atât amar de ani de-atunci și demult a murit Cuza-Vodă printre străini…

Strânși roată în jurul bătrânului, în bătătura casei, îl ascultam, Mama sta cu capul plecat, parcă ar fi plâns după ceva drag, pentru totdeauna pierdut. În lumina lunii care se ridicase mai sus și se făcuse galbenă ca lanul de grâu copt, părul lung al mamei, de culoarea orzului, strălucea.

Tata și-a încleștat pumnii. I-au intrat adânc unghiile în podul aspru al palmei. Era bătucit de muncă podul palmei. N-a sângerat.

Din duzii care în anii trecuți, pe vremea asta, erau verzi și-și fremătau frunzele mari în vânt și freamătul lor arunca peste noi dude mari și gustoase, prea coapte, acum cădeau frunze negre, sfrijite, arse de parcă ar fi plouat ploaie cu boabe aspre de cenușă.

— Am înconjurat palatul domnesc. Artileriștii au pus tunurile în bătaie. Câțiva ofițeri tineri au intrat la domnitor să-l trezească din somn. Se lumina de ziuă. Au început să vină pâlcuri-pâlcuri orășenii, cu sfială la început, apoi s-au ținut departe. De ce-au prins curaj când ne-au văzut? Și de ce erau sfioși mai înainte? Vasăzică aveam de făcut o treabă împreună cu ei, pentru ei. Asta nu ne-a plăcut. Am început a le lua seama. În față erau rânduiți cârciumarii, negustorii, proprietarii înstăriți cu prăvălii și case pe la mahala – îi cunoșteam după port – iar ceva mai spre fund, boiernașii cu pălării înalte. Nouă ne plângea inima. Ei au prins a se veseli ca la petrecere. Știau ei ce știau. Am aflat-o și noi curând. Ofițerii îl siliseră pe Cuza-Vodă să se

lepede de tronul domnesc și printr-o ușă din dos a palatului îl scoseseră afară, îl urcaseră într-o trăsură închisă și-l duseseră undeva în oraș, într-o casă, sub stare de arest. Peste trei zile am aflat că l-au trimis peste graniță, pe la Predeal. Ne-am întors la cazarmă triști. Colonelul Niculaie Haralamb, comandantul nostru, își vânduse domnitorul, își călcase jurământul depus pe cruce și se înțelesese cu boierii. Când e vorba de interesul lor, boierii nu-și țin jurământul, chiar dacă au jurat pe cruce aurită. Niculaie Haralamb era și ei os boieresc.

— Lupu-și schimbă părul, dar năravul ba.

— Da. Lupu-și schimbă numai părul. După câteva luni de umblet prin străinătăți, Brătianu și cu ai lui au găsit un prințișor neamț, care puțea de sărac, ce era, l-au adus și l-au pus să călărească țara și s-o stoarcă alături de ei. O călărește de patruzeci de ani. De patruzeci de ani o stoarce. Noi am rămas ca stafiile, fără sânge în trup… Asta se sărbătorește acum la București, patruzeci de ani de domnie a neamțului. Sărbătoarea e a boierilor și a bogătanilor de prin satele astea pârjolite de secetă… De sărbătoare le arde… Arde-i-ar focul iadului…

Pe unul din stâlpii de telegraf înșiruiți la distanțe egale de-a lungul liniei ferate de lângă casa noastră, o bufniță a început să cânte a moarte: bu-bu! bu-bu!…

Apoi, speriată de cine știe ce umbră a nopții, și-a întins aripile și-a trecut în zbor pe deasupra noastră. Fâlfâitul aripilor ei a legănat vârfurile duzilor. S-au scuturat iarăși, peste noi, ca o ploaie rară, cu boabe mari, frunze chircite și scorojite.

— Ploaie de cenușă…

— Peste pământul de cenușă.

Bufnița s-a așezat pe turla bisericii. I-am auzit glasul întra-colo: bu-bu! bu-bu!…

Într-o seară l-am auzit pe moș Diș, veteranul, sunând goarna pe ulița mare a satului. N-o mai sunase demult. Goarna a sunat trist și prelung, ca la înmormântare. Dealurile din jur prindeau sunetul și-l aruncau îndărăt. Mi s-a părut că veteranul cheamă la adunare, acum când umbrele se topeau în țărână, soldații pe care i-a văzut cândva căzând în prejma lui și că alți gorniști, pieriți și ei pe aceleași câmpuri bulgărești, îi răspund de undeva de departe, de pe altă lume: venim, venim…

Rumânii și muierile și copiii au ieșit pe la porți.

— Ce s-a întâmplat, veteranule?
— De ce suni goarna, moș Diș?
— Nu știu. E ordin de la primar să veniți la primărie cu toți ai casei.
Rumânii s-au strâns, au pornit-o spre primărie și-au început să-și dea cu presupusul:
— Poate că ne-a adus vreo veste de la vodă Carol…
— Ori de la guvern…
— Poate că o fi adus ordin de la București să se deschidă magaziile din gară și hambarele boierilor și să ni se împartă bucate să nu pierim de foame…
— Degeaba l-am bănuit și l-am înjurat pe primar.
— Nu l-a lăsat inima.
— Și-a adus aminte că deși e primar, e tot om de-al nostru…
— A vorbit guvernului de starea noastră…
— Ori poate chiar lui vodă Carol…
— Odată ce-a fost la București și l-a văzut…
— De ce să nu-i spună? Că doară nu-i cădea gura…
— L-o fi îndemnat nevastă-sa… E mai miloasă…
Ne-am adunat la primărie și ne-am înghesuit în curtea ei. Câți n-au încăput, au rămas pe-afară pe șanțuri, pe lângă uluci. Se auzea și se vedea destui de bine și de-acolo. Numai să aibă ce să vadă și să audă.
Seara era roșie și țărâna fierbinte ne opărea iarăși picioarele jupuite, crăpate, pline de răni care nu sângerau numai pentru că în trupul nostru era prea puțin sânge și noi ne obișnuisem să ne astupăm rănile cu țărâna care închidea rana.
A ieșit în prag primarul Dobre Grivu. La dreapta lui se afla Cărăbuș, iar la stânga Ilie Iliuță și cârciumarul negru și mustăcios, Voicu Bucluc. Erau toți patru plini de trufie, cu fețele rumene și păstrau încă pe ei straiele bogate cu care se îmbrăcaseră la București, la expoziție.
— Bine v-am găsit sănătoși, oameni buni.
— Bine ai venit, primarule.
— Ne-am întors de la expoziție…
— Vedem că v-ați întors.
— E departe Bucureștii…
— Cu trenul ajungi într-o noapte.
— De ajuns, ajungi, dar e osteneală mare.
— Apăi, dacă vă pare rău de osteneală, de ce v-ați dus?

— Of, Gruio, Gruio, tot clonțos ai rămas…

— Dar ce credeai? Că mă pot schimba într-o săptămână?

— Nu puteam să nu ne ducem. Ordin. Ne-a poftit vodă Carol și guvernul…

Oamenii, cărora trufia primarului Dobre Grivu, a bogătanilor și a cârciumarului de lângă ei le strânsese iarăși inimile, auzind de vodă și de guvern, și-au ciulit urechile.

— Acuș o să ne spună…

— N-o să ne spună acum. O să ne îndruge el ori ceilalți verzi și uscate un ceas, două, și după aia o să ne dea vestea cea bună…

— Dac-or avea vreo veste bună…

— Poate-or avea.

Când e să se înece, omul se agață și de un fir de pai, în nădejdea c-o să-l țină deasupra apei.

— L-ați văzut pe vodă, primarule?

— L-am văzut.

— Și pe înalt prea sfințitul mitropolit? s-a repezit să întrebe părintele Tomiță Bulbuc.

— Da, părinte, și pe mitropolit. Avea o cruce de aur pe piept, cât toate zilele. Și toată era bătută cu pietre nestemate…

— Ați văzut și guvernul? s-a îndesat să întrebe văru-meu Dumitru Pălică, pe care nu-l interesa câtuși de puțin mitropolitul cu crucea de aur la gât.

— Am văzut și pe domnul guvern… Dar aveți răbdare. O să vi le spunem toate pe rând, că de-aia v-am chemat aici. Să știți și voi ce-am văzut și ce-am făcut la București, ca să țineți minte și s-o spuneți și altora…

— Spuneți-ne…

— O să vorbească Iliuță, că el știe să povestească mai frumos ca noi. Are mai mult șart la vorbă. Dac-o uita el ceva, o să-i amintim noi.

— Să vorbească Iliuță…

Bogătanul tânăr și durduliu, care din primăvară până acum își întreise pământurile în schimbul câtorva saci de porumb, și-a dat pălăria pe ceafă, și-a înfipt mâinile în chimirul lat și apoi și-a dat drumul graiului:

— Ce-am văzut noi la București, oameni buni, să vezi și să nu crezi.

— Ce-ai văzut Iliuță? Spune-ne mai repede, nu ne mai ține cu tălpile pe jărăgai…

— Voi spuneți că noi, ăștia câțiva, suntem bogătani și că avem case mari! Fraților! Suntem săraci lipiți. Să vedeți voi oameni cu stare la București și să vă cruciți, nu altceva! Nevastă-mea numai cu mâna la gură a stat tot timpul…

— „Țo-țo-țo! Iliuță, uită-te! Țo-țo-țo Iliuță, deschide ochii mari și vezi… Țo-țo-țo, bărbate! Așa casă s-avem și noi…”

— „Dar ce, fă? Ești nebună? Cum o s-avem noi așa casă? Ce? Noi suntem orășeni?”

— „Să ne facem, Iliuță, să ne facem!”

— „Cu ce, fa, cu ce?”

— „Cu bani, Iliuță, cu bani, că avem destui!…”

— „Taci, fa, din gură, că te-aude lumea…”

— „Și ce dacă m-aude? Parcă ne cunoaște cineva?”

Abia i-am astupat gura. Orașul tot era vopsit în alb și de fiecare fereastră atârna un steag. Și străzile erau pline de oameni și toți oamenii erau veseli. Și pe unele străzi, cârciumă lângă cârciumă, și fiecare cârciumă cu grădina și cu lăutarii ei… Cum cântau, doamne, doamne! Să tot bei, să tot mănânci și să dai cu căciula după câini!… Și lume! N-aveai loc să te miști. Dac-ai fi aruncat un ban găurit, cădea pe cap de om… Am mâncat și-am băut și-am petrecut, de-oi ține minte și mort. Că-mi spunea primarul nostru:

— „Măi Iliuță, dar de ce bei și mănânci atâta, că acasă la tine te știu om cumpătat și la mâncare și la băutură.”

— „Dar de ce să nu mănânc și să nu beau, primarule? Parcă mănânc și beau de la mine? De la stăpânire beau și mănânc. Stăpânirea plătește! Parcă tu nu mănânci și nu bei?”

— „Mănânc și beau, e adevărat, dar vezi că eu… sunt primar!”

— „Aicea, vorba nevesti-mii, nu ne cunoaște nimeni. Toți suntem veniți la petrecere… Păi dacă suntem veniți la petrecere, să petrecem, primarule!…”

Am petrecut… Și mort oi ține minte!

— Morții nu mai țin minte, Iliuță. Când mori, uiți tot.

— Știu eu, știu, deși n-am fost mort niciodată până acum și trag nădejde c-o să mor după ce-oi trece suta, dar așa vine vorba. A fost grozavă ziua în care s-a deschis expoziția. Cântau muzicile militare de te a surzeau. Pe un câmp care altădată fusese acoperit cu iarbă, cu ciulini și mărăcini, guvernul a făcut un fel de pădure. Au fost scoși astă primăvară copaci bătrâni din

păduri, cu rădăcini cu tot, și cu pământ în jurul rădăcinilor, și aduși în oraș cu căruțe la care trăgeau doisprezece boi.

— Boi buni, nu de-ăștia de-ai noștri, pe care-i bate vântul de slabi ce sunt.

— Boi buni, că pe-acolo, pe la București, n-am văzut să fie secetă. Și, cum vă spuneam, au adus din păduri mii și mii de copaci, cu rădăcini cu tot, și i-au îngropat în pământ și s-au prins cu toți, – nu s-a uscat niciunul. Parcă acolo au răsărit și-au crescut de când lumea… Și printre copaci au fost sădite flori și-au fost făcute ulițe largi-acoperite cu nisip mărunt, și case țărănești de toată frumusețea au fost ridicate de meșteri cât ai trage un fum din țigară.

— De ce era nevoie să se clădească acolo case țărănești, că doar Bucureștiul nu e sat?

— Ca să vadă și bucureștenii cum arată la față un sat…

— Păi dacă vroiau să vadă un sat, să se fi suit în tren și să poftească aici, la noi…

— Dar altă treabă n-au bucureștenii? De ce să se ostenească sa vină până aici, dacă stăpânirea le-a făcut un sat frumos acolo la ei, la București? Și în pragul fiecărei case zâmbea o pereche de oameni frumoși și bine îmbrăcați. Și veneau fotografii și ne fotografiau și-i auzeam spunând: „Frumoase sunt satele românești și frumoși sunt românii noștri de la țară… Bravo regelui Carol…”

— Dar pe noi de ce nu vin fotografii să ne fotografieze, și să ne arate regelui și să-i spună: „Uite, vodă, uite, cum arată cu adevărat țăranii care trăiesc la țară!”

— Parcă vodă nu știe… Știe el, dar se preface că nu știe…

— Ei, oameni bum, nu-l mai întrerupeți pe Iliuță…

— Lăsați-l să vorbească, fraților, să ne spună tot ce-a văzut…

Primarul Dobre Grivu privea mulțumit și nu vedea cum în ochii stinși, ai rumânilor istoviți se aprinde și crește mânia, pentru că privirile lui lunecau peste capetele oamenilor… El vedea orașul mare în care petrecuse și se desfătase și în care dorea să se întoarcă iarăși, dacă nu pentru totdeauna, cel puțin așa, pentru un an, doi. I-a scăpat un oftat din piept. Ehei! La București să fie el primar! Ce trai ar mai duce! Aici, la Omida, secetă, foamete, rumâni arțăgoși… Și aici pică ceva. Și aici țuica e bună. E bun și vinișorul… Dar cârnați rumeni și prăjiți ca acolo n-a mâncat el niciodată… Îi lăsa gura apă numai amintindu-și…

Ilie Iliuță n-a luat în seamă întreruperile și și-a continuat povestirea:

— Au venit miniștrii îmbrăcați în haine lungi și negre, cu două coade ca de rândunică la spate, și cu niște pălării înalte…

— Erau pline cu cap până la fund, nu?

— Poate, că da, dar eu n-am băgat de seamă, Voicule, zău n-am băgat de seamă, dar se poale, tot ce se poate, cu boierii nu poți să te pui niciodată… Și au mai venit generali cu chipie cu pampon și cu piepturile pline de decorații. Luminau decorațiile în soare de-ți luau ochii… Și la mijloc se afla regele, cam mărunțel, nu e vorbă, cam pirpiriu, cam slăbuț la trup, dar rege, de, și cu bărbuță și cu o sabie la șold: zang, zang!… Și lângă rege, regina, cam mărunțică femeie, dar plinuță, grăsuță, cu pași de porumbiță și cu mâinile albe ca făina. Și pe lângă ei, mitropolitul cu cruce de aur, cu cârjă de aur… Strigam ura, de ne spărgeam piepturile, că mi-a zis și nevasta:

— „Strigă mai încet, Iliuță, c-o să rămâi siteav de urletele astea care-ți ies din gâtlej…”

— „Lasă, nevastă, i-am spus, că de-aia am fost aduși aici pe cheltuiala statului, ca să strigăm ura, să audă regele și să vadă cât de mult îl iubește poporul. Și să audă și regina Lisaveta, să vadă și ea cât de mult o iubește poporul. Nu sunt ei doi capete încoronate? Sunt! Nu suntem noi poporul? Suntem! Strigă și tu! Ce naiba stai lângă mine ca o gâscă?

A început și ea să gâgâie… Regele se apleca spre regină și-i spunea câte ceva la ureche. Erau la un pas de noi.

— Ai auzit ce-i spunea?

— De auzit am auzit eu: chichiri-michiri, chichiri-michiri. Dar de înțeles, drept să vă spui, n-am înțeles nimic. Vorbeau pesemne în limba lor nemțească… Poate că o fi înțeles nenea Dobre Grivu, că el e primar…

— Dar eu cum să înțeleg? Ce? Știu eu nemțește?

— Gândeam c-ai prins limba cât ai fost logofăt la State Pantazi și pe la Gogu Cristofor. Pe la curțile boierești se vorbesc fel de fel de graiuri.

— Pantazi vorbea cu cucoana grecește, numai când se aflau între ei…

— Așa… Regele vorbea cu regina și-i arăta țăranii, și regina vorbea cu regele și-i arăta țărăncile gătite și amândoi râdeau și râdeau și miniștrii cu gurile întinse până la urechi, că dacă râde stăpânul, trebuie să râdă și sluga, și-am râs și noi, și iar am strigat ura… Și în mijlocul grădinii era un lac pe care se plimbau luntrile, și dincolo de lac erau niște peșteri adânci cu niște uriași de piatră în față, de ți-era și frică să treci pe lângă ei. Și muzicile

cântau valsuri, și când s-a lăsat noaptea, întunericul n-a putut să se apropie de oraș, atâta risipă de lumină era… Pe urmă…

— Ce-a fost pe urmă?…

— Pe urmă, ce să vă mai spui! Am văzut urși în bârloagele lor! Și lupi! Și vulpi cu coada lungă! Și tigri! Și lei!

— Adevărați?

— Da. Adevărați. Ca la panoramă. Toți cu gratii de fier în față, ca să nu sară să sfâșie lumea. Ne uitam și ne minunam.

— Aveați și de ce!

— Veneau niște slugi de-ale stăpânirii cu coșurile încărcare de carne proaspătă. Le aruncau fiarelor carne printre gratii. Fiarele mâncau carnea în sânge. Sălbăticiunile se lingeau pe bot, sătule, se propteau în coadă și râgâiau. Li se vedeau dinții mari și albi, ascuțiți ca niște cuțite… În altă parte, acolo în expoziție, erau cerbi și căprioare, și-o dihanie de animal înalt cu gâtul lung, lung, îi ziceau girafă – cică ar trăi prin alte țări, pe unde oamenii au pielea neagră ca fundul tingirilor… Și se mai aflau acolo, trăind tot între gratii, păsări de toate felurile și păuni și lebede. Numai lebedele erau slobode și se plimbau pe apă. Și oamenii le priveau, și copiii, frumoși și cuminți, nu aruncau în ele cu bulgări. Le aruncau franzeluțe și covrigi și bomboane. Dar vezi că lebedele nu mâncau de-alde astea. Ele, ca rațele, băgau ciocul în apă după viermișori, după peștișori. Am văzut și niște șerpi mari, închiși în cutii de sticlă. Înghițeau dintr-odată un vițel…

— De noi, ăștia care n-am mers la București, nu v-a întrebat nimeni?

— Cine să ne întrebe?

— Regele ori regina, ori domnii ăia cu pălării înalte, ori generalii cu pieptul plin de decorații, ori mitropolitul cu cruce de aur pe piept și cu toiag de aur în mână…

— Nu. Nu ne-a întrebat nimeni. Nici pe primar nu i-a întrebat nimeni. Poate din pricină că aveau alte treburi. Dar de ce să întrebe de voi?

— Cum trăim, dacă avem ce ne trebuie, cum o ducem cu seceta…

— Pe-acolo nu știe nimeni de secetă. La oraș se udă străzile cu tulumba. Și grădinile, și copacii și florile tot cu tulumba se udă. La București nu crește, că n-are unde să crească, nici grâu, nici porumb, așa că pe acolo nu e… secetă.

— Care va să zică așa stau lucrurile: lupilor și tigrilor și leilor și șerpilor li se aruncă în cușcă halci de carne…

— Și lebedelor li se azvârle în lac franzeluțe…

— Și covrigi…

— Și bomboane…

— Și lebedele nici nu se uită la astfel de bunătăți…

— De ce să nu li se arunce? Altfel ar muri bietele vietăți de foame! Cu ce sunt ele vinovate să moară de foame? Sunt niște biete animale, prinse de vii, în pădure, ori în pustiu și băgate în cușcă… Ți-e și milă când te uiți la ele… La toți câți eram acolo, ne era milă de ele…

— Dar noi cu ce suntem vinovați, de pierim de foame?

— Ei, pieriți! Uite că nu pieriți, Gruio, cu toate că e lipsă și secetă mare! Nu v-a trecut nici cheful de harță. Ar fi putut să vă treacă… Mai vindeți o bucată de pământ, mai vindeți o vită… Când am plecat din București, ne-a chemat prefectul nostru, care era și el acolo, și ne-a spus să vă povestim ce-am văzut, să aflați și voi, să nu rămâneți, ca vițeii, neștiutori. Iaca, v-am spus. Nu e așa, primarule, că le-am povestit frumos? Nu e așa Cărăbașule?

— Așa e, așa e…

— Nici că se putea să le povestim noi mai cu șart, a apus și cârciumarul cu față negricioasă.

Ivan Dârlă cu nevastă-sa trăgeau cu cârligele un cal murg, mort, spre gârlă. Aveau casa aproape de primărie.

— Când v-a murit calul, Ilincă?

— Azi dimineață…

Calul costeliv lăsa o dâră lată și adâncă în praful uliței…

Oamenii și-au întors ochii spre cei doi care-și târau calul mort spre luncă. Bărbatul și femeia trăgeau un timp trupul calului după ei. Se opreau. Se odihneau câteva clipe. Își încordau puterile și târau greaua povară mai departe.

— Aici să fie acum un potograf de-al lui vodă, să potografieze asta și să i-o pună sub nas…

— Ei, moșule Burdulea…

— Da, primarule, aici să vie potograful neamțului…

— Apăi, dacă începeți, cu de-astea în loc să ne aduceți mulțumire, puteți pleca pe la casele voastre! Ne-am împlinit datoria. V-am spus ce-am avut poruncă, să vă spunem…

— Plecăm, primarule…

Dezamăgiți, ne-am risipit prin seara roșie. Țărâna, fierbinte încă, ne frigea tălpile… Pe deasupra satului nu mai zbura demult nicio barză…

— Au plecat berzele?

— Nici nu s-au oprit la noi. S-au tras în bălțile Dunării. Pe acolo încă n-a secat apa.

Rumânii au vorbit mult timp despre cei patruzeci de ani de domnie ai regelui Carol și despre expoziția de la București, unde câmpul Filaretului, care fusese acoperit cu mărăcini și troscot, s-a schimbat peste noapte în pădure de copaci bătrâni, cu lacuri, cu peșteri și cu luminișuri înflorite.

— Cât bănet trebuie să fi costat expoziția asta!

— Plătește țara, că are de unde…

— Care țară, nene Popozină? Că moșierii plătesc dări mici, când le plătesc și pe alea… Iar slujbașii nu dau bani statului, ci primesc bani de la stat…

— Care altă țară, dacă nu noi, Cristea Moga?

— Munca toată o facem noi…

— Armatei tot noi îi dăm soldați…

— Dările, avem, n-avem, tot noi le plătim.

— Șoselele noi le facem…

— Și piatra pentru astupatul găurilor de pe șosea, tot noi o cărăm.

— Și șanțurile șoselei pe care le potmolește ploaia, tot noi le destupăm.

— Și când viscolește și se umple tăietura cu zăpadă, tot pe noi ne ia la corvoadă să desfundăm linia ferată ca să poată umbla iarăși trenurile.

— Și dacă ni se bolnăvesc copiii de friguri, căutăm să-i lecuim cu zeamă de coajă de salcie.

— N-avem doctori…

— Dacă trece vreunul de la oraș pe la noi și-i cerem doctorii, ne spune că n-are…

— De ce n-aveți doctorii, domnule doctor, că la oraș sunt pline spițeriile de doctorii?

— Doctoriile costă bani. Duceți-vă și cumpărați…

— N-avem bani, domnule doctor…

— Nici statul n-are, mârlanilor.

— Ne închide gura cu răspunsul lui.

— Ba ne mai și înjură…

— Dar vedem că statul are bani pentru expoziția lui vodă Carol, domnule doctor Ganciu.

— Asta e altă poveste…

— O fi…

— Dar nu e drept să fie așa – spune cu dârzenie Gruia Popozină – nu e drept să fie așa, domnule doctor Ganciu.

Doctorul, mărunțel și grăsuliu, cu părul tuns scurt, își freacă mâinile albe și-l întreabă din ochi pe primar, ce e cu oamenii ăștia care nu-i arată respectul ce i se cuvine.

— A intrat dracu-n ei, domnule doctor, nu-i mai ascultați – sare cu gura primarul Dobre Grivu.

— De ce să nu-i ascult, primarule? Sunt plini de haz.

— Ba suntem plini de necaz, domnule doctor, i-a răspuns Pascu Ologu.

Doctorul a întors oamenilor spatele și a plecat. Primarul se ținea după el ca un câine credincios, la un pas în urmă. Doctorul mărunt și gras mergea repede-repede. Primarul Dobre Grivu abia îi ținea hangul.

— Ai spus la cârciumă, primarule, că rămân aici la masă?

— Am spus, domnule doctor, se poate să nu spun?

— Și ce-mi gătește cârciumăreasa?

— Ca de obicei, domnule doctor: ciorbă de pui cu smântânică proaspătă, doi puișori la frigare, clătite cu dulceață de portocale… Vinișorul e rece, de la pivniță, țuiculița și ea e rece… La urmă, cafeluță cu caimac… Cu ce putem și noi, vă servim, domnule doctor, că satul e sărac și mai e și seceta asta păcătoasă…

— Ei, seceta… Totdeauna pe la țară se întâmplă câte ceva: ba molimă, ba secetă… Dar nu e nimic.. Oamenii sunt învățați cu de toate..

— Da, domnule doctor, suntem învățați cu de toate…

După ce s-a întors de la București, primarul Dobre Grivu, cu ceilalți doi bogătani și cu cârciumarul Voicu Buciuc, satul s-a pomenit într-o seară auzind cântece de lăutari la cârciuma negriciosului. Demult nu mai cântaseră lăutari în satul pârjolit și ars de soare, în care și păsărilor le pierise glasul. Cântecul care se auzea răsunând în cârciumă se schimba mereu. Cânta când un taraf mare, cu viori și cu flaute, când unul cu țambaluri și cobze. Se auzea și glas de femeie cântăreață, ca pe la cârciumile din bâlciuri, și glas gros de cântăreț bărbat.

Pe ulițele întunecate, ne-am îndreptat spre cârciumă. Vârstnicii au intrat înăuntru, noi copiii, ara rămas să zgâim ochii din ușă ori de pe la ferestre. Ne-a cuprins pe toți mirarea. Și avea și de ce să ne cuprindă. În cârciumă… nu cânta nimeni… și totuși un glas de bărbat striga cât îl ținea gura:

Acolo-n grădiniță

Sub bolta de viță,
Vin fetiță
Vin să te sărut.
Of! Că-n lumea asta mare
Nu-ți găsesc asemănare.
Of! Of! Of și d-aoleo!

Cârciumarul sta după tejghea și tăcea. Fata cârciumarului, cea mare, pe care o cheamă Fănica, dar căreia satul îi zicea Rățușca, ronțăia un covrig lângă taică-său. La o masă mare, cu paharele pe jumătate goale, ascultau cântecul și nu se mai săturau de el, primarul Dobre Grivu, notarul Gică Stănescu, pe care lumina galbenă a lămpii atârnată de tavan îl făcea și mai gălbejit, jandarmul Juvete și popa Tomiță Bulbuc, care-și scosese potcapul și-l așezase pe masă, lângă sticla burticoasă, de două chile, plină cu vin roșu-gălbior. Care cânta dintre ei? Toți tăceau la masă. Tăceau și ascultau. Tăceau și ascultau și rumânii, care intraseră în cârciumă.

Mă aflam în prag, pitit printre picioarele celorlalți. M-am strecurat mai în față. Pe tejghea se afla o mașină mică, pătrată, cu manivelă. Deasupra mașinii se învârtea o roată neagră, pe care căuta s-o împiedice în învârtirea ei un ac și nu izbutea. Cântecul ieșea din pâlnia de metal, lungă ca un tâlv, cu buzele groase răsfrânte. Pe un perete al cutiei era lipită o poză, care înfățișa chiar această cutie cu roată și cu pâlnie. Dar de pâlnia din poză, un câine sprijinit în coadă, își apropiase botul, își ciulise urechile și asculta și el încremenit…

Toți erau încremeniți. Cântecul s-a stins. S-a auzit un râșcâit. Cârciumarul a întins mâna, a ridicat acul prins într-o rotiță neagră, a scos roata și a întors-o pe partea cealaltă, și iarăși a lăsat acul, așezându-l ca mai înainte. Roata începuse să se învârtească iar. Dar nu s-a mai auzit în pâlnie nici glas de lăute și cobze, nici voce de bărbat, ci a izbucnit din adâncul cutiei un marș militar cu goarne, și tromboane, cu tobe mari și cu tobe mici, de parcă o oștire întreagă, care s-ar fi aflat pe aproape, s-a aruncat dintr-odată în focul războiului.

Când s-a terminat marșul militar, rumânii l-au întrebat pe cârciumar:

— Cine cântă, Voicule?

— Cine să cânte? Gramofonul ăsta…

— Nu se poate, Voicule. Ia să ne uităm sub tejghea…

— Uitați-vă…

Rumânii, în glumă, au băgat capetele sub tejghea, au dibuit cu mâinile. N-au găsit nimic.

— Ei, drăcia dracului…

Popa Tomiță Bulbuc, jandarmul Juvete, notarul Gică Stănescu, primarul Dobre Grivu, râdeau să se prăpădească.

— Nu-ți spuneam eu, Voicule, că atunci când o să pui gramofonul să cânte, o să se adune satul ca la urs?

— Îmi spuneai, notarule, dar eu tot nu te credeam.

— Nu mă credeai: Și-acum, uite, într-adevăr s-a adunat satul ca la urs. Să vezi ce-o să fie mâine, când s-o duce vestea pe Călmățui.

— Ei, înțelegeți cum cântă mașina?

— Nu înțelegem, părinte Bulbuce.

— Păi cum o să înțelegeți, dacă sunteți proști? E minune dumnezeiască la mijloc, mă proștilor, minune dumnezeiască.

— O fi, părinte Bulbuce, Dar noi să-ți spunem drept, așteptam o altă minune: să ne aducă primarul o veste bună de la București, de la guvern… Au adus de acolo o mașină care cântă.

— Asta o să-l îmbogățească pe cârciumar… O să vină oamenii din șapte sate să vadă cutia și s-o asculte cum cântă. Și dacă vine, omul nu se mulțumește cu atâta; mai cumpără un pachet de tutun, mai bea o țuiculiță…

Au stat ce-au stat rumânii în cârciumă și au ascultat glasul mereu felurit al gramafonului. L-au văzut pe cârciumar învârtind manivela după fiecare cântec, schimbând roțile subțiri și negre și acele… și au priceput.

— Așa cum e scrisă vorba pe hârtie, pe roata aia neagră e scris un cântec. Mașina știe să cânte ce e scris pe roata neagră, dacă-i strângi arcul cutiei și pui deasupra rotocolului negru acul ascuțit.

— Uite-i, părinte, au înțeles mai ușor decât sfinția ta. Nu sunt chiar atât de proști. Sfinției tale ți-au trebuit două ceasuri până să pricepi.

— N-au înțeles nimic, domnule șef; la mijloc e minune dumnezeiască; minune dumnezeiască, taică tăiculiță…

Din șapte cârciumi câte are satul, în mai puțin de o săptămână, patru s-au împodobit cu gramofoane.

— Dacă are gramofon Voicu Buciuc, de ce să n-avem și noi?

Și-a adus gramofon și Mareș.

— Nu e de nasul nostru să rămânem fără gramofon. Suntem cârciumari mai vechi decât Mareș.

— Până și Toma Ocî și-a cumpărat gramofon. Ne râde satul. O să ne creadă zgârciți.

A răsunat gramofonul și în cârciuma nouă a lui Oniță Galani.

De cum începe să se lase seara, din patru cârciumi încep să se audă gramofoanele cântând cântece de lume bogată, orășenească.

Dar satul rămâne tot ars și pârjolit de soare. Salcâmii și duzii nu capătă frunze verzi. Le pierd și pe cele care până acum, arse și scorojite, s-au mai ținut pe ramuri. Câmpul și lunca și ariile au căpătat crăpături largi și adânci. Pământul întreg e ca un pepene uriaș căruia i-a crăpat coaja. Ne aplecăm deasupra crăpăturilor și ne uităm în ele ca în fântâni. Nu licărea apă în fundul lor. Pereții crăpăturilor sunt galbeni, pe urmă roșii, pietroși, nisipoși… Parcă toate aceste straturi, cândva, demult, le-au așezat unele peste altele niște zidari uriași – zidarii care au zidit pământul din temelii până la coaja uscată pe care ne târâm, noi, săracii, galbeni și trași la față, cu umbrele noastre legate de picioare. Când mergem, suntem atât de lipsiți de vlagă, încât umbrele noastre ni se par, de plumb. Ni se pare că din pricina lor nu putem alerga ca altădată…

Și vitele mor pe capete.

Și rumânii le trag la margine cu cârligele.

Și când moare un om în sat, neamurile, neavând cu ce să cumpere scânduri pentru sicriu de la depozitul de cherestea de lângă gară, înfășoară mortul într-o ruptură de rogojină, îl așază în groapă și aruncă țărână peste el cu lopețile.

Și țărâna intră în gura mortului înainte ca mortul să se facă una cu țărâna.

Și trenurile trec mereu, unele după altele, ducând sute și sute de vagoane de grâu la șlepurile care așteaptă la malul Dunării să le înghită.

Noi nici măcar nu mai suspinăm.

Numai vitele care n-au murit încă, mugesc lung și trist de foame.

Și gramofoanele cântă în patru cârciumi.

Și cântecul lor îl ascultă popa și primarul, notarul și jandarmul, doctorul care trece uneori prin sat și bogătanii cu cămășile albe, scrobite, cu brâiele late, doldora de bani și cu pălăriile date pe ceafă.

— Schimbă placa, Tomo. Pune-o pe aia cu Marița.

— O schimb, notarule!

Și cutia cu pâlnie cântă răgușit:

Marițo din Prahova,

Spune-mi pe onoarea ta,
Cu cine-ai rămas tu grea…

— Cum o să spuie, taică tăiculiță, așa ceva Marița? Asta nu se spune nici la spovedanie…

— Așteaptă, părinte Bulbuce, să ofteze de trei ori Marița, că pe urmă spune ea tot, de bunăvoie…

Dar în sat nu se aud numai cântecele gramofoanelor. Sunt zile când se aude de dimineață până seara toba pe care o bate vătășelul, când într-o parte a satului, când în alta. Atunci rumânii știu că nu sunt chemați la primărie pentru a li se face cunoscut cine știe ce ordin. Umblă Iorgu Gâdea, perceptorul, din casă în casă, să încaseze dările către stat, însoțit de jandarm și de doi vătășei de la primărie. Cum nimeni nu poate plăti, un vătășel bate, toba, altul cotrobăie prin casă după vedre, după căldări de aramă, după țoale. Țoalele sunt toate rupte, nu prețuiesc două parale. Perceptorul nu le primește. Ia de la fiecare casă vedrele căldările, căușele. După ce au umplut căruța cu arămării, cu tot felul de alte trăncănăi, le duc la primărie, le aruncă într-o odăiță, pun lacătul la ușă, pleacă mai departe, pe alte uliți. Și se aude iarăși toba, când la o casă, când la alta.

— Mi-a luat vedrele perceptorul, omule! Din ce-o să mai bem apă?

— Din ulcior, Mărio, că ulciorul e de pământ, nu l-a luat…

— Mi-a luat perceptorul căldarea de mămăligă, omule! Ce, ne facem?

— Nu e nimic, Savino; mămăligă tot nu mai facem, că n-avem mălai… Mălai să găsim noi, că pripim mămăliga în oală…

S-a umplut până sus odăița primăriei, cu căldări de mămăligă, cu vedre de aramă, cu căușe cu coadă, cu tingiri și tigăi, cu tăvi și cu castroane, cu perne și așternuturi, cu pirostrii și chiar cu linguri.

O să le arunce într-o zi în două care perceptorul și-o să le ducă la Turnu să le predea la administrația financiară, să vadă administratorul că el e om de încredere al stăpânirii, nu se uită la ce spun rumânii și-și împlinește, așa cum scrie la lege, datoria. Așteaptă de ani de zile ca administratorul cu burtă și cu obrazul ciupit adânc de vărsat, Stoica Stoican, să se uite la el cu bunăvoință și să-i spună:

— Ei, domnule Gâdea, dac-am avea mulți perceptori ca dumneata ar merge altfel bugetul statului… Dar n-avem…

Atunci ar putea și el să nădăjduiască într-o avansare. Însă oricât s-ar zbate Gâdea, administratorul nu-i spune o vorbă bună, măcar o singură

vorbă bună…

— Ar fi putut cel puțin anul ăsta stăpânirea să ne mai ierte cu dările, primarule…

— Ori măcar să ni le amâne.

— Să nu ne ia perceptorul vedrele și căldările de mămăligă, și căușele…

— Păi, dacă ne-ar scuti de dări ori ni le-ar amâna, cu ce ar mai hrăni slugile stăpânirii fiarele sălbatice din expoziție, și șerpii care înghit dintr-odată un vițel? Ai vrea să se prăpădească fiarele adunate cu atâta trudă și plătite cu bani grei?

— Nu, nene Popozină…

— Atunci?

— Mă gândeam că le-ar putea arâni neamțul, din banii lui…

— Neamțului îi trebuiesc banii… E om strângător. Adună. Adună el, adună ăi de pe lângă el…

— Din sudoarea și din foamea noastră…

— De la altcineva, de la cine vrei? De la boieri nu poate, că e părtaș cu ei…

Toamna ne-a găsit slabi și negri, cu chipurile și urechile străvezii. Ne apăsam pântecul cu mâinile, deși el se lipise demult de șira spinării. Trăiam cu aerul pe care îl respiram, cu apa pe care o sorbeam cu nesaț, după ce lingeam din podul palmei un bulgăre mărunt și vânăt de sare. Și ne gândeam, deși am fi vrut să nu ne gândim, la iarna care avea să vină în curând, lungă și grea, și cât de departe ne aflam de primăvara pe care o nădăjduiam să fie fără secetă.

Așteptam ploile și ele întârziau, dar pe la sfârșitul lui septembrie cerul s-a acoperit într-o noapte cu nori negri ca smoala. Purtați de vânt, norii se târau ca niște bivoli uriași deasupra câmpurilor și a satului și pluteau atât de jos, că uneori nu mai vedeam nici crucea de pe turla bisericii, nici vârful plopului din aria noastră.

S-au vânzolit cât s-au vânzolit norii, pe urmă, ca și cum le-ar fi sfâșiat cineva pântecul cu cuțitul, și-au revărsat dintr-odată, cu dușmănie parcă, puhoaiele de apă asupra pământului.

Ploaia era deasă și rece și pământul ars și crăpat o sugea cu sete. Era ca un uriaș însetat care, deși bea apă căldare după căldare, nu se mai satură. Pe uliți și prin arii nu se închegau băltoace. Dinspre câmpuri niciun șuvoi nu cobora lunecușul dealului spre sat să-și facă drum către albia uscată a gârlei.

Ploaia continua să cadă din cerul care se apropiase de pământ, de puteai să-l ajungi cu piatra, cu îndârjire, într-una, zi și noapte, noapte și zi, și pământul o sorbea mereu și mereu în adâncurile lui uscate de flăcările secetei care, în sfârșit, se făcuse nevăzută.

Stratul de nori care se târa acum pe deasupra pământului, purtând parcă în sânul lui toată apa mărilor și oceanelor, era așa de gros încât lumina care străbătea prin el părea de un vânăt întunecat, care înspăimânta.

Crăpăturile largi ale pământului, plesniturile luncii și ale ariilor, se umpleau de apă, marginile acestor crăpături și plesnituri se măcinau și golurile adânci, tot înghițind țărâna care acum se schimbase în noroi, se astupau.

Dealurile și șesurile, ariile și luncile își vindecau arsurile.

După câteva zile și nopți de necontenită ploaie deasă, pe albia gârlei a început să se prelingă, asemeni unui șarpe cenușiu, lung, fără cap și coadă, un șuvoi tulbure. Pe urmă au început să curgă pâraie pe lunecușul dealului și dinspre câmpuri.

Cu toate că timpul era rece, au prins a se ivi ici și colo colți verzi de iarbă târzie.

Noi stam îngrămădiți pe prispe ori pe la geamuri; scăpasem în sfârșit de arșița necruțătoare a soarelui, ne bucuram de răcoarea pe care o adusese toamna și ploaia și ne gândeam la iarna care o să vină și o să treacă repede, și la primăvara care n-o să întârzie și o să aducă belșugul câmpurilor și al grădinilor.

— Plouă! A înviat pământul…

— Dar vitele, câte au murit și câte vor mai muri de foame până la primăvară, nu vor învia. Nici oamenii.

Peste bucuria noastră a pogorât dintr-odată tristețea. Vitele și oamenii care au murit nu vor mai învia. Nu vor mai învia nici cei care vor mai muri de acum înainte până la primăvară…

Pe niciunul dintre noi nu-l speria moartea. Știam că viața e retezată de bătrânețe ori de bolile cărora oamenii nu le cunoșteau încă leacul și eram împăcați cu gândul acesta. Ni se părea însă nefiresc și nedrept să suferim și să pierim de foame, când la gară și în toate conacele boierești de prin împrejurimi, magaziile și hambarele erau pline de porumb și de grâu. Dacă ni s-ar fi dat numai o mică parte din bucatele acelea s-ar fi pus dintr-odată capăt cumplitelor noastre suferințe și moartea noastră din pricina foamei ar fi fost înlăturată. În același chip ar fi putut să fie scoase din gura morții și

vitele. În conace, stivele de coceni erau neîncepute și neîncepute erau șurile de paie și căpițele de fân, ca să nu mai amintesc de orzul și ovăzul care prindeau mucegai în sacii puși sub cheie. Ne chinuia gândul că suntem socotiți chiar mai prejos decât vitele, atât de cei ale căror moșii le munceam, cat și de stăpânirea care pe munca noastră își sprijinea întreaga ei tărie.

Dar, așa cum nu ne întreba nimeni dacă și cât ne chinuia foamea, nimeni nu se găsea să ne întrebe cât și de ce ne chinuiesc gândurile.

Ploaia cădea și învia pământul…

Trebuia să nădăjduim în mai bine.

Acoperișurile caselor învelite cu șindrilă – și mai toate casele din sat erau acoperite cu șindrilă – fuseseră în timpul verii atât de bătute de furia soarelui, încât acum se rupeau și se desfăceau sub biciuirile vânjoase și sălbatice ale ploilor care zuruiau neîntrerupt. Tavanele caselor, înecate de apă, muiate și desfăcute, se prăbușeau. Rumânii se adăposteau cu femeile și copiii prin colțuri, mai la fereală. Care aveau prin arie bordeie, își luau în grabă calabalâcul și se mutau să viețuiască alături de vite în bordeie ori în grajdurile acoperite de stuf care, după ce supsese destulă apă, se umflase și se schimbase într-o pavăză lucie, prin care ploaia nu mai avea putere să străbată.

După aproape o săptămână, pământul săturat de apă și drumurile s-au umplut de băltoace.

— Gârla s-a umflat. Abia își mai încape între maluri.

— De nu s-ar revărsa Călmățuiul! Atât ne-ar mai trebui după secetă, să ne mai înece și gârla…

Gârla nu s-a revărsat. S-a umflat și a călcat sub talpa ei moale și tulbure malurile, a mușcat puțin din luncă și, după ce firele ploii s-au subțiat și s-au rărit, s-a tras între maluri și s-a potolit.

Norii au început să se rupă și să se risipească. Atârnau ca niște zdrențe vinete în văzduh. Se juca întruna cu ei vântul, mânându-i fără niciun rost când spre o margine a zării, când către alta.

Printre nori se arăta uneori soarele și fâșii de cer albastru, zâmbitor. Uitasem arșița și blestemul din vară. Acum soarele ne devenise iarăși drag. Cântam cu glasul nostru subțire, pe care abia îl mai puteam smulge din trupurile uscate, cu pielea galbenă întinsă pe oase:

Ai ieșit
Și ne-a zâmbit

Soarele,
Marele…

Am încercat să batem din palme și să sărim ca la horă, pentru că altădată așa cântam acest cântec făurit de noi, copiii, soarelui, bătând cu bucurie din palme și sărind ca niște sălbatici. Dar n-am putut. Mâinile lovite ușor între ele, lipsite de vlagă cum erau, ne dureau de parcă ne-ar fi izbit cineva cu bățul peste degete. Picioarele șubrede abia ne ajutau să mergem. Nu mai erau sprintene, bune de alergat și de sărit…

— Iartă-ne, sfinte soare, că-ți cântăm cântecul fără să ți-l și jucăm. La anul, dacă n-o să mai aprinzi pământul cu flăcările tale, n-o să mai fie secetă. O să prindem puteri. O să-ți cântăm și-o să-ți și jucăm, sfinte soare…

— Cu cine vorbești tu acolo?

— Cu soarele…

— Te-ai scrântit la cap, băiatule.

— Zău, nene, nu m-am scrântit.

Frate-meu Ion adusese boii acasă de pe Olt. Nu erau grași boii, dar se țineau pe picioare. Nici frate-meu Ion nu era gras, dar și el se ținea pe picioare ceva mai bine decât noi.

A început să se ducă la școala care nu-i plăcea. De gura învățătoarei Berta Câmpeanu, care voia să scoată din el om întreg, s-a dus. Cu cartea-n mâna, într-un colț al casei, lângă fereastra unde era mai multă lumină citea cu glas tare, încercând să învețe, o poezie pe dinafară. Îi turuia gura:

Mie dați-mi valea verde,
Unde-și pierde
Omul negrele gândiri,
Unde uiți de infamia
Și sclavia
Auritelor zidiri…

Valea nu mai era verde. Nici nu fusese în vara aceea. Era pustie. Peste vârfurile boante și rare de iarbă răsărită în pripă după marile ploi ale toamnei, peste pământul acuma înghețat, căzuse albă și strălucitoare chiciura pe care soarele, galben și rece, tremurând parcă de frig în slăvile albastre, nu izbutea s-o topească…

— Dar stai, nene… De ce spune omul care a scris ceea ce citești tu și vrei să înveți pe dinafară, că vrea să fugă din orașul cu aurite zidiri și să trăiască în valea verde, unde omul își pierde gândurile negre?

Frate-meu Ion a făcut ochii mari – ce ochi mari și frumoși are frate-meu Ion și ce sprâncene negre și arcuite! – și a ridicat din umeri.

— Nu știu. Mi-e necaz că nu pot să învăț poezia pe dinafară…

— Nici să n-o înveți, maică. Omul care a scris-o a spus minciuni. El n-a știut, ori n-a vrut să știe, cât de negre sunt gândurile noastre. Poate că a fost un moșier…

— Dacă n-o învăţ, o ceartă pe învățătoare revizorul când vine în inspecție. Îi spune că nu-și dă osteneala cu noi…

— Atunci învaț-o! Dar să nu crezi în ce se spune în poezie… Să nu crezi niciodată în minciuni…

Frate-meu Ion a continuat să învețe, de astă dată în șoaptă:

Mie dați-mi valea verde,
Unde-și pierde…

Toamna era pe sfârșite. Așteptam sa cadă zăpadă. E bună de mâncat zăpada. Iei cu amândouă mâinile din puful alb al zăpezii cât poți să iei, frământi zăpada între palme până se rotunjește un bulgăraș tare. Muști din acest măr de zăpadă rece și nici nu e nevoie sa te ostenești să mesteci.

Zăpada se topește în gură și înghițiturile reci le simți cum lunecă până în stomac.

Și, cât te îndeletnicești cu treaba asta, ți se pare că te saturi…

Da. Ți se pare că te saturi…

Așteptam să cadă zăpada…

• 2 •

Pe culmița dealului
Țipă puiul corbului.
— Ce ți-e puișor, de țipi?
Au ți-e foame, au ți-e sete,
Au ți-e dor de codru verde?
— Mi-e și foame, mi-e și sete,
Mi-e și dor de codru verde;
Aș bea sânge de boier,
Și-aș zbura până la cer
Să pic de-acolo, să pier
(Vechi cântec popular)

Nu așteptasem prea mult. Din cerul alburiu, zăpada începuse sa se cearnă domoală, cu fulgi mari, risipiți peste sat și peste toate întinderile câte le puteai cuprinde cu ochii și câte nu le puteai cuprinde.

Norii care aduc ploaie vin și se duc. Dacă te uiți în sus, ți se pare că întregul cer aleargă urcat pe spinarea vântului.

Norii care scutură zăpadă nici nu-i vezi. Te pomenești cu ei așezați, parcă de când lumea, deasupra pământului. Nu aleargă și nu se frământă. Rămân zile întregi neclintiți.

Zăpada se desprinde fulg cu fulg și fiecare fulg se leagănă în văzduh până ajunge jos, unde se lipește de o ramură, de cumpăna fântânii, de căciula ori de spinarea ta, dacă umbli pe-afară. Cei mai mulți fulgi se aștern peste cei care au căzut înaintea lor pe acoperișul casei, în arie, în uliți, pe câmpuri…

Și zăpada crește văzând cu ochii și nămeții se înalță.

Dacă e viscol, văzduhul pare frământat de diavoli nevăzuți, fulgii se răsucesc în vârtejuri înfricoșătoare și între pământ și cer parcă s-ar fi aprins un uriaș foc alb. Atunci te aciuiezi în casă, încălzești soba oarbă de cărămidă și te freci cu spinarea de ea. Casa se clatină, acoperișul scârțâie și trosnește, ferestrele se mișcă în țâțâni, ușa bocăne de parcă mereu ar bate

cineva cu pumnii în ea și hornul fluieră. Pe sub ușa rău încheiată, viscolul aruncă zăpada în casă. Arborii se zvârcolesc și se văietă. Auzi pretutindeni scrâșnet și geamăt, vuiet și vaiet și șuierat ca și cum s-ar apropia sfârșitul lumii. De te prinde viscolul pe câmp, departe, numai întâmplarea ori norocul te pot păstra cu zile. Zăpada spulberată se așază pe vâlcele, pe lângă case și arbori, astupă și face de neumblat drumurile. Iepurele, pitit la rădăcina unei tufe, își ciulește din când în când urechile și-și scoate botul afară, după aer. Îl apără de frig blana gălbuie și zăpada în care s-a îngropat ca într-o mare de puf. Stă pitulată în răzor dropia grasă. Pe un astfel de timp, nicio primejdie n-o pândește. Numai lupii înfruntă viscolul, alergând în haite zănatice și ciorile care, cățărate pe crengile goale ale salcâmilor, par niște bulgări negri de lut.

Pământul, cu tot ce viețuiește pe el, trage să moară, înfășurat în uriașul ștergar alb al zăpezilor zbuciumate.

Și viscolul, pe deasupra lui, șuieră și vuiește și chiuie haiducește.

La începutul acelei ierni, zăpada s-a lăsat liniștită deasupra satului și a câmpurilor, și când s-a limpezit cerul, soarele a muiat-o și gerul i-a prins deasupra o pojghiță subțire și lucioasă. Vitele care mureau erau trase la marginea satului, lângă gârlă, înghețate. Lăsau în urma lor, prin zăpadă, o dâră lungă și adâncă. Le sfâșiau și le mâncau repede câinii adunați landră.

Pentru oameni și pentru vite, foametea era și mai cumplită. Boilor le dam paie tocate, udate și stropite cu sare, cu țărâita, și-i vedeam cum se topesc și-și pierd puterile sub ochii noștri. Picioarele li se subțiaseră și genunchii le ieșeau în afară, mari ca niște lubenițe, cu pielea întinsă pe ei. Demult puteam să le numărăm coastele, fără să le pipăim cu degetele. Li se lungiseră boturile și buzele le atârnau subțiri, cum le atârnau și pântecele. Ni se părea că li se subțiaseră până și coarnele. Numai ochii le rămăseseră tot ca înainte, mari și limpezi, fără nicio întrebare în lumina lor blajină. Ni se topea inima de mila lor; trăind ani și ani laolaltă cu ei, împărțind laolaltă munca grea a câmpurilor, laolaltă îndurând arșița soarelui și bicele ploii și gerurile, noi nu mai vedeam în ei niște vite neștiutoare de nimic, supuse poruncilor noastre, ci biete ființe deopotrivă nouă în suferință.

— Ar trebui să le mai dăm boilor din când în când și câte o mână de coceni, omule. Se prăpădesc cu zile…

— De coceni o să avem nevoie mai târziu. Să iasă boii în primăvară, când va răsări iarba, numai piele și os, dar să iasă, că după ce dau de

verdeață se îndreaptă ei… Dac-om vedea că sunt pe ducă, n-o să așteptăm să moară. O să-i tăiem și-o să-i mâncăm noi. N-o să-i lăsăm câinilor.

— Să mâncăm boii? Asta nu s-a mai pomenit… E păcat să mâncăm boulenii cu care am muncit, de bine de rău, atâția ani pământul…

Părerea tatei, ca în cazul în care nu vom putea scoate boii din iarnă să-i tăiem și să-i mâncăm, ni s-a părut tuturor monstruoasă. Ar fi fost ca și cum am fi tăiat și am fi mâncat pe unul dintre noi. Știam că tata s-a gândit mai mult la noi decât la vite. El a vrut să ne spună că dacă nu vom mai avea ce mânca, o să tăiem boii și-o să-i mâncăm și tot o să ajungem vii până în primăvară. Dar niciunul dintre noi nu voia asta. La fel se întâmpla și cu ceilalți rumâni din sat. Ei vedeau că le mor vitele de foame. Știau că vitele nu sunt bolnave. Că le-ar putea, prin urmare, tăia și mânca, micșorându-și astfel suferința lor. Dar niciunul nu o făcea. Lăsau vitele să moară, le târau cu cârligul la marginea satului și le părăseau în voia câinilor.

— Oamenii avuți de la oraș se hrănesc mai ales cu carne de bou și văd că nu li se întâmplă nimic. Ei nu se gândesc la păcat. Și le merge bine. Toți sunt rumeni la obraz.

— Dar ei nu muncesc cu vitele cum muncim noi. Ei n-au văzut vitele astea, cum le-am văzut noi, îngenunchind pe brazdă și trecându-le sudorile de greul muncii… Ce-i leagă de ele? Oamenii de la oraș – eu mă gândesc la mărimi – ar putea mânca și carnea noastră la nevoie…

— Apăi, într-un fel ne-o și mănâncă…

— Să facem orice, omule, și să scăpăm vitișoarele de moarte… Să ne ajungă vitișoarele vii până în primăvară…

— Trebuie să ne gândim însă și la noi, femeie…

— Ne-om gândi și la noi…

Mai găsise tata pe undeva câteva banițe de mei. Măcinase meiul cu râșnița scoasă din pod, unde zăcea demult uitată și plină de praf. Mâncam mămăligă de mei. Mălaiul era roșcovan. Mămăliga parcă era plămădită din nisip. Scrâșnea în gură și rămânea printre dinți. Mult timp după ce mâncam mămăliga de mei, saliva ne era amestecată cu un fel de praf de piatră, care rămânea lipit de fălci, de limbă, de cerul gurii. Era bună totuși mămăliga de mei. Necazul era că nu ne ajungea.

Când mălaiul de mei era pe sfârșite, au început părinții să vorbească în casă despre vânzarea pământului. Era ca și cum ar fi vorbit despre pieirea noastră, a tuturor. Tata, cu chipul mohorât și supt, se uita la noi, ne vedea tot mai galbeni, și mai sfrijiți, și neîntrezărind nicio altă scăpare, stăruia. Mama

i se împotrivea cu o dârzenie pe care până atunci nu i-o cunoscusem niciunul. Începuse să semene la glas și la inimă cu bunica cea aspră de la Cârlomanu, care nu răbda să i se împotrivească cineva. Răzbea mânia în vorba ei.

— Să vinzi pământul? Cu ce-o să trăim mai târziu, după ce-o trece seceta? Că viața noastră nu se sfârșește anul ăsta! Omule, omule, ai milă de copii, ai milă de noi toți, nu vinde pământul!

— Dar ce să fac femeie? Ce să fac? Nu mai dorm de gânduri. Mă culc noaptea pe vatră, închid ochii și nu pot să adorm. Mă ard gândurile. Nici eu nu știu ce să fac. Nici alții nu știu ce să facă…

— Adunați-vă în sat și chibzuiți. Puneți ceva la cale. Nu se poate să ne lase stăpânirea să murim de foame. Nu e foamete numai într-o casă ori într-un sat…

— Stăpânirea, numai grija noastră n-o are. Dac-ar fi avut-o…

— Ei, bine, dar faceți ceva, mișcați-vă, nu stați așa, cu mâinile încrucișate de parcă a-ți aștepta moartea. O să vină ea moartea și dacă n-o așteptați. Ce dumnezeu, sunteți bărbați în toată firea! Cereți, plângeți-vă, ridicați bâtele dacă nu se poate altfel. Muma nu dă țâță copilului până nu plânge.

— Câteodată, totuși, copilul țipă până rămâne siteav, și muma tot nu-i dă țâță. Petrece la cârciumă cu bărbații de brâu.

— Apoi aia nu e mumă. E cățea.

— Seamănă cu stăpânirea boierească.

Auzisem că a înghețat Dunărea. Nu mai puteau să plutească pe undele ei vapoare și șlepuri. Acum, trenurile încărcate cu grâu și cu porumb abia urcau, de grele ce erau, la deal, spre Rușii de Vede, trase de câte două locomotive.

Noi, copiii, mai umblam și-acum pe linia ferată să vedem dacă n-au căzut cumva boabe printre linii de la vreun vagon crăpat. Dar nu mai cădeau demult boabe printre șinele trenului. Se băgase de seamă că unele vagoane se sparg într-adins și prin gări se aduseseră soldați care păzeau magaziile pline cu bucate și care vegheau ca în timpul manevrelor să nu se atingă nimeni de vagoane cu gând rău.

Încă de la începutul toamnei, când se văzuse că foametea a sălbăticit satele, stăpânirea luase măsuri să fie păzite și trenurile care transportau cereale. În unele gherete ale vagoanelor de marfă, ca de obicei, se aflau

frânarii cu chipie cu betelie roșie, în altele moțăiau și înghețau soldați subțirel îmbrăcați, cu arma lângă ei.

Venea, câteodată, seara, pe la noi, nenea Cristea Moga, lucrătorul de la căile ferate, care locuia cu chirie la Dera, mai aproape de gară. Tot trecând pe calea ferată de lângă casa noastră, ba uneori chiar oprindu-se și reparând linia zile întregi, se împrietenise cu tata și se mai împrietenise și cu alți rumâni din sat. Se împrietenise și cu noi, copiii, care ne duceam să vedem cum se scoate o traversă veche și cum se trage sub șine una nouă, mânjită cu catran ca să n-o macine ploile repede, ori cum se prind între ele, cu găici groase de fier, două șine. Fuma o țigară cu tata și cu unchi-meu Voicu pe vatră, schimbau vorbe, își mai vărsau focul. Era un om umblat prin lume. Fusese mutat în gară la Omida de mai puțin de un an. Mai înainte, spunea că lucrase la Iași pe linia ferată care duce la hotarul rusesc.

— Și de ce te-a mutat stăpânirea tocmai aici, Cristeo, unde și-a-nțărcat dracu copiii?

— Nu numai pe mine m-au mutat. Au mai mutat și pe alții. Eram o mână de oameni acolo. Ne-au risipit pe tot cuprinsul țării, ca pe niște pui de potârniche. Căzuse asupra noastră o bănuială…

— O bănuială…

— Iarna trecută, dincolo de hotar, în țara rusească, s-au ridicat muncitorii, au făcut revoluție să schimbe stăpânirea țarului și țarul a scos armata împotriva lor. S-a vărsat mult sânge. Muncitorii au fost unii uciși, alții aruncați prin pușcării. Mai marii noștri ne-au bănuit că avem legături cu muncitorii de dincolo… Și ne-au mutat departe de hotarul rusesc…

— Păi dacă spui că muncitorii au fost unii uciși și alții închiși, care mai era primejdia?

— Stăpânirea țaristă n-a putut să ucidă și să închidă pe toți muncitorii. N-ar mai fi mers trenurile, n-ar mai fi fabricat mărfuri fabricile… Au rămas destui muncitori nearestați… Și stăpânirea țarului se teme de ei, iar stăpânirea noastră boierească a început și ea să se teamă de noi… Când vom fi bine legați între noi…

Cristea Moga a luat vătraiul și a scormonit focul. Jarul a pâlpâit și flăcările roșii au prins a bate din aripi.

— Focul arde mocnit. Dacă-l scurmi, prinde mai multă viață și înalță flăcări.

Și-a încălzit mâinile la flăcările care pâlpâiau.

Ni le-am încălzit și noi pe ale noastre.

Pe sub ușă se strecura în casă gerul de afară și ne îngheța.
— Cristeo, de ce sunt păzite de la un timp trenurile de către soldați?
— Ca să nu se arunce flămânzii asupra lor, să spargă vagoanele și să ia grâul…
— S-a întâmplat așa ceva prin țară?
— Nu știu. Poate că s-o fi întâmplat. Altfel nu punea stăpânirea pază. Dar de mirare nu este că stăpânirea a luat măsuri să fie păzite trenurile cu grâne. Și gările prin care se află magazii încărcate, ci fapta! că voi, deși pieriți de foame, stați încă liniștiți.
— Ce am putea face?
— Poate că n-ați putea face nimic, dar guvernul se teme că v-ați putea aduna mai mulți, sate întregi la nevoie, să atacați trenurile, să le spargeți și să vă luați fiecare câte bucate vă trebuie…
— De-aia sunt păzite trenurile?
— Da. Dar ce pot să facă doi-trei soldați, chiar înarmați, în fața unui puhoi de oameni? Dacă s-ar opune, ar fi dezarmați și uciși… Poate că nici nu s-ar opune. Sunt și ei flămânzi și dezbrăcați… Și sunt țărani de-ai voștri.
— Stăpânirea nu-i îmbracă! Nici nu le dă să mănânce destul. Am făcut și eu armată și cunosc traiul de la cazarmă.
— De îmbrăcat, îi îmbracă, dar în uniforme vechi și rupte, cum i-ai văzut, care nu țin de cald. Le dă și mâncare: mămăligă, zeamă de varză, uneori fasole. Să te ferească dumnezeu de îmbrăcămintea și mâncarea pe care ți-o dă stăpânirea! Parcă ți-ar da de pomană… Când eram tânăr, am făcut și eu armata și-i cunosc gustul, Tudore. Când îl ia statul pe flăcău la armată, parcă l-ar lua la pușcărie…
— Jandarmii însă sunt bine îmbrăcați și au de toate!
— Jandarmii sunt oamenii de încredere ai stăpânirii. Ei țin în frâu satele, tăind și spânzurând după bunul lor plac. N-au altă treabă decât să bage frica în oasele rumânilor și, vorba ceea, frica păzește via…
— N-avem de gând să atacăm nici trenurile, nici conacele. Cu ce ne-am alege? Dacă am face asta, stăpânirea ar trimite asupra noastră nu numai toată jandarmeria, dar și armata. Jandarmii și soldații ar trage în noi ca în câini… Ne-ar prăpădi…
— Eu știu că n-aveți de gând. Stăpânirea însă se teme. Dar ce crezi, Tudore, ar trage în voi și soldații?
— Poate că ar fi unii care n-ar trage, dar mulți ar trage. Soldatul e soldat. Atâta e muștruluit la cazarma de ofițeri și de majuri, încât e învățat să

asculte orbește, fie că-i place ordinul pe care l-a primit, fie că nu…

— La armată e și acum tot așa de rău ca și pe vremea bunicilor noștri.

— Mai rău! Ofițerii sunt și acum tot ca altădată, numai odrasle ciocoiești și vodă Carol a cerut ca în armată să fie mai aspră disciplina, tot așa de aspră ca în armata nemțească, unde a fost el ofițer înainte de a fi adus domnitor, acum patruzeci de ani, în țara românească.

Mă aflam alături de ei, chircit pe vatră, chinuindu-mă să-mi încălzesc mâinile și picioarele la focul care iarăși adormise și din care numai o șuviță de fum alb-închis se ridica în fuioare destrămate, pe gura hornului. Mi-a venit atunci în gând că o să cresc mare și într-o zi o să mă ia și pe mine la armată și-o să fiu soldat, să păzesc trenurile cu grâu, să tremur și să ascult, și m-a cuprins frica. Mi-am amintit și de un cântec pe care-l auzisem cântat de nenea Savil Tacoi, anul trecut, când venise în concediu de Crăciun de la București, unde-și făcea armata. Mi l-am spus în gând, cum îmi spun uneori basmele pe care le știu ori pe care le născocesc eu singur, noaptea, când în casă e întuneric și somnul nu vrea să se apropie de ruine, să mă adoarmă:

Foaie verde matostat,
M-a făcut maica băiat,
M-a făcut, m-a legănat,
Din gură m-a blestemat,
Ca să fiu și eu soldat.
La o poartă de-mpărat
Stau în pușcă rezemat,
Nebăut și nemâncat,
Ca un sfânt din cer picat…

— Și întotdeauna o să fie rău în armată, nene Cristeo?

Nenea Cristea Moga s-a uitat adânc în ochii mei. M-am uitat și eu în ochii lui fără sfială și am văzut licărind în fundul lor două mici scântei. Poate din pricina focului pe care de data asta îl răvășise tata. A stat câteva clipe pe gânduri, mi-a pus mâna lui mare și aspră pe creștet, mi-a mângâiat ușor părul și mi-a răspuns:

— Când s-or schimba și alte lucruri în țara asta, o să se schimbe și traiul în armată…

— Mai e mult până atunci, nene Cristeo?

Omul și-a luat mâna de pe creștetul meu, și și-a așezat-o lângă cealaltă, pe genunchi. A oftat.

— Ei, băiatule, băiatule, dacă am ști, ar fi bine… Dar nu știm. Poate că o să fie mult…

— Mult de tot, nene Cristeo?

— Poate că nu chiar atât de mult… Dar nu te mai gândi la asta. Gândește-te la altceva, că ești copil.

Deseori, când puneam întrebări nepotrivite pentru anii mei oamenilor mai în vârstă, primeam acest răspuns: Gândește-te la altceva, că ești copil. Într-adevăr, eram copil. Dar eu puneam întrebările care mi se iscau în cap și care mă sfredeleau să le dau răspunsul. Mă simțeam om în toată firea și-mi părea rău că trupul mi-a rămas încă de copil. Vedeam ce se întâmplă în jur, mă chinuiam la fel cu toți ceilalți și chinul acesta continuu îmi biciuia și-mi ascuțea mintea.

— Am să încerc să mă gândesc la altceva, nene Cristeo. Uite, mă și gândesc… La primăvară o să plouă… Și câmpul o să fie verde… Și-o să înflorească merii și corcodușii și salcâmii… Și dudul o să facă dude… Și dudele au să se coacă și-au să fie dulci, dulci…

— Prostule…

Când a plecat de la noi nenea Cristea Moga, peste sat și peste toate întinderile acoperite de zăpadă căzuse întunericul adânc al miezului de noapte. Am auzit pașii omului care se ducea la casa lui să se odihnească și șoaptele nelămurite pe care le schimba cu tata, care își strânsese zăbunul la piept și-și luase în mână ciomagul să-l însoțească o bucată de drum.

Și am mai auzit gramofonul cântând în cârciuma lui Toma Ocî, de care ne despărțeau doar două arii, un vals vechi.

Viorile cu glas dulce cântau valsul vechi…

Ceva mai spre miezul iernii, de cum se lăsa noaptea, lupii adunați în haite mari și cutezătoare, se apropiau de sat, umblau nestingheriți pe ulițele moarte și goale, se strecurau în arii și dădeau ocol grajdului către care îi mânau foamea și mirosul tare de vită vie.

Aveam grijă să închidem bine ușile grajdurilor, cu cârlige mari de fier, care nu puteau fi clintite din loc decât de mână de om. Câinii, care prinseseră snagă, sfârtecând boii și caii morți, târâți în luncă, lătrau ce lătrau, cu glasul pe jumătate, și când lupii se apropiau, chelălăiau de parcă ar fi fost dați în tivic și se ascundeau în gaură de șarpe, ori veneau și scânceau înfricoșați la ușă, să li se dea drumul în casă. Care intra în gura lupilor, nu mai scăpa. Găseai a doua zi dimineața urme de păr pe zăpadă.

— Asta parcă ar fi părul lui Grivei…

— Al lui Grivei și este.

Zăpada purta, pe lângă smocurile de păr, urmele de sânge ale luptei înverșunate care avusese loc pe tăcute.

Nu mai umblam niciunul noaptea prin sat. Nu mai umblau nici caraulele și nici măcar jandarmii care nu se despărțeau niciodată de armele lor totdeauna încărcate.

— Pe Radu Udma, șeful de post de la Cârligați, l-au mâncat lupii noaptea trecută la marginea satului. Numai picioarele de la genunchi în jos, cât erau băgate în cizme, i-au rămas. I-au găsit oamenii la ziuă, în zăpadă, pușca, centironul și capela.

— Păcat că nu i-au mâncat și picioarele… Câți oameni a călcat el în picioare pân-au vărsat sânge…

— De l-ar mânca și pe Juvete-al nostru…

— Juvete se ferește. Se închide decuseară în post și nu iese până dimineața nici dacă-l pici cu ceară…

— Toți jandarmii se feresc de lupi.

— Ceea ce înseamnă că nu sunt tocmai-tocmai curajoși.

— Au curaj față de noi, fiindcă ne știu supuși și cu mâinile goale.

— Poate că într-o zi n-o să mai fim atât de supuși, cum le place lor să ne creadă.

— Și nici cu mâinile goale…

— Îl poți alunga și pe jandarm. Și dacă se pune contra, îl poți doborî.

— Că și el e om.

— Nu e de fier.

— Pe lup…

— Pe lup nu poți să-l alungi decât cu focul…

— Cât sunt ei de flămânzi, acum nici cu focul nu poți scăpa de ei…

— Lupii sunt mai flămânzi decât noi…

Ziua, haitele de lupi se mulțumeau să dea, mai pe departe, târcoale satului. Împinși de dorința puternică de a-i vedea, pe care nu eram în stare să ne-o stăpânim, ne cățăram pe uluci și ne uitam l-a ei cum vin și se arată pe muchea dealului, cu urechile ascuțite ridicate în sus și cu ochi sticlind, ca niște lămpi aprinse, în lumina soarelui și a zăpezii. Adulmecau satul, în care toți câinii pătrunși de frică lătrau și chelălăiau, se întorceau cu cozile spre noi și plecau în fugă spre măgurile care, acoperite cu nămeți, păreau și mai mari decât le știam și le cunoșteam noi. În urma lupilor se ridicau nourași albi de pulbere albă, fărâmițată de gerul aspru.

— S-au dus lupii.
— Ducă-se pe pustii.
— Au să se întoarcă spre seară.
Intram în casă rebegiți de frig, dar mulțumiți c-am văzut lupii.
— Mamă, vulpile de ce nu vin în sat?
— Vin și ele, maică, dar numai noaptea, dau ocol cotețelor goale și pleacă. Le rămân urmele mici scrise pe zăpadă.
— Dar vin degeaba. Dac-am mai avea păsări, le-am arunca noi în oală, nu le-am păstra pentru vulpi.
Se mai aflau câteva păsări prin sat, pe la bogătani, pe la acrituri. Ariile lor erau însă bine împrejmuite și cotețele de scânduri închise cu temei. Nu puteau ajunge vulpile nici la găini, nici la gâște, nici la rațe.
— Sunt și mai puține vulpile. Nu se pot prăsi ca lupii. Le prind mai ușor oamenii… Și cum le prind, le jupoaie…
— Tu ai prins vreuna, nene?
— Am prins la cișmeaua de piatră de la Băneasa. Avea vizuină în coasta râpei.
Mălaiul de mei se terminase. Tăcut și negru la față, tata a adus din arie câțiva coceni de porumb, tăiați în bucăți scurte.
— O să micșorăm iarăși porția de mămăligă, copii.
— Ce s-o mai micșorăm, omule, că nu mai avem decât un pumn de mălai pentru diseară. Nici nu ne-ajunge de o mămăligă, numai de păsat ne ajunge.
— Și ce-o să mai mâncăm? ne-am repezit noi asupra lui să-l întrebăm.
— Mestecați cocenii ăștia în gură și sugeți-le miezul. E dulceag. Mai înșală nițeluș foamea.
— De asta n-ai vrut, rumâne, să le dăm boilor și câteva fire de porumb? La asta te gândeai?
— Da, la asta mă gândeam, Mario…
— Am ajuns până aici… Doamne, dumnezeule… Ce ne mai așteaptă?
Mama a început să plângă. Nu i se ridica pieptul. Numai obrajii îi tremurau ușor, când își înghițea lacrimile nevăzute, căci pe atunci ochii oamenilor rămâneau uscați și plânsul lor era numai un plâns al sufletului.
— Am ajuns până aici, Mario… Alții o duc și mai rău…
— Și mai rău?
— Sunt oameni care se hrănesc de astă toamnă cu coajă de copac uscată pe sobă și sfărâmată pe piatră cu muchea toporului. Ba au început unii să

mănânce și pământ ars. Pământul galben, dacă-l pisezi bine, îl curеți de pietricele și de nisip, îl frământi și-l arzi, e bun de ronțăit în gură. Amăgește foamea…

— O să mâncăm și pământ ars, dacă n-om avea încotro. Dar ce fel de bărbați sunteți? Tot n-aveți de gând să faceți ceva? Ce așteptați? Să vină moartea peste noi?

Tata tăcea și noi sugeam bucățile de coceni în gură. Dacă ar fi fost proaspeți cocenii, miezul lor ar fi fost dulce. Dar cocenii erau din celălalt an. Trecuse peste ei pârjolul verii și aproape că-i scorojise. Erau amărui, dar totuși ni se păreau buni de mâncat. Izbuteam să ne înșelăm pe noi înșine și izbuteam să ne înșelăm oarecum foamea.

— O să ne adunăm azi la primărie să ne sfătuim. Am auzit c-ar fi venit la conac, la Troian, boier Gogu Cristofor. O să mai încercăm la el. Poate-i îmbunăm inima.

— Să mergem și noi, femeile, cu copiii în brațe. S-a mai îndulcit nițeluș gerul. Doar n-o fi fiară…

De câteva zile gerul se îndulcise și zăpada afânată, muiată de soare, se mai bătuse, se mai micșorase. Nu mai scârțâia sub tălpi.

Copiii, femeile și bărbații prinși astă vară și astă toamnă cerșind prin oraș și duși la închisoare au fost puși, acum, în miezul iernii, în libertate.

— Plecați și să nu vă mai prindem cerșind, că vă rupem oasele și apoi vă băgăm iarăși la gherlă, strigaseră la ei gardienii.

De la închisoare au plecat rumânii, dar puțini s-au întors pe la casele lor, pe care le știau reci și goale.

— Ne-au dat, afară din pușcărie…

— Ca să aibă stăpânirea mai puține guri de hrănit…

Cei mai mulți dintre ei, neavând altceva mai bun de făcut, s-au apucat în aceeași zi să cerșească din nou, întâi pe la marginile orașului, apoi în plin centru. I-au adunat gardiștii și i-au mânat spre pușcărie.

— I-am prins cerșind, domnule director Oică…

Oică Zamfir, boier scăpătat care-și mâncase moșiile în tinerețe pe la Paris și care era demult timp director al pușcăriei din Turnu, și-a pus monoclul la ochi, a privit scârbit la ceata de țărani în zdrențe și la copiii rupți, și-a strâmbat nasul borcănat, și-a schimonosit fața puhavă și-a început să urle:

— Iar v-ați apucat de cerșit? Nemernicilor…

— Păi ce era să facem, boier Oică?
— Să căutați de lucru, nu să întindeți mâna…
— N-are nimeni de lucru în tot orașul, boier Oică.
— Să vă fi dus acasă la voi.
— Și ce să facem acasă?
— Să munciți.
— E iarnă, boier Oică, n-avem ce munci, n-avem unde munci, n-avem ce mânca.
Boier Oică jucase toată noaptea cărți cu prefectul, cu președintele tribunalului, cu inginerul șef, cu decanul baroului și cu moșierii mai mici care nu aveau case la București și erau nevoiți, spre marea lor plictiseală, să locuiască în micul oraș de lângă Dunăre. Era nedormit boier Oică și supărat că nu câștigase decât un sutar și acasă, nevasta care îi ceruse trei sute de lei pentru croitoreasă, îi trăsese o săpuneală zdravănă. Acum îi mai făceau nervi și cerșetorii ăștia de pe Călmățui. Căutase un răspuns mai potrivit cu împrejurările și nu găsise.
— Asta e treaba voastră… Vă privește… Unde dracu să vă mai țin? E pușcăria plină de țărani și de copii.
— Atunci ce facem cu ei, domnule director? Le dăm drumul? Iar se apucă de cerșit…
— Cum o să le dau drumul? Ce? Vreți să intru eu în locul lor la pușcărie? Au fost prinși cerșind, trebuie să stea la pușcărie. Așa scrie la lege.
A trimis după un comisar, care a venit și a încheiat procesul verbal de dare în judecată a rumânilor. Până la judecată, boier Oică Zamfir le-a făcut rumânilor loc în pușcăria unde aveau să mai stea și după judecată.
— Băgați-i buluc, peste ceilalți.
— Dar nu mai e loc, domnule director. Stau oamenii înlăuntrul pușcăriei ca sardelele în cutie…
— Altă pușcărie n-am… Mai înghesuiți-i…
I-au luat gardienii pușcăriei în primire și i-au înghesuit peste ceilalți pușcăriași, claie peste grămadă.
La pușcărie, ca la pușcărie, nu era rai. Legile erau aspre, dar erau legi. Stăpânirea ținea cu strășnicie la aplicarea lor, când era vorba de sărăcime.
Rumânii însă, înnebuniți de foame, începuseră să nu se mai teamă nici de asprimea legilor, nici de raiul pușcăriei; și tot mai mulți erau aceia care își luau copiii de mână și plecau cu ei, năpădind orașele de prin apropiere,

bătând pe la uși și pe la porți, cerând zadarnic de lucru și sfârșind prin a întinde mâna și a se milogi pentru o fărâmă de pâine.

Pe tarabele brutăriilor, pâinile albe și rumene erau înșirate la rând și cuptoarele aprinse așteptau să coacă alte pâini tot atât de mari și de albe.

Hălci de carne atârnau în cârlige la măcelăriile din piață și de lângă obor, la pescării peștele aștepta, proaspăt ori sărat, în lăzi și în butoaie, cumpărătorii care nu se grăbeau să vină.

Prin prăvălii se uscau smochinele și stafidele în cutii albe, pistilul acrișor prindea sfoiag, roșcovele făceau, ca lemnul vechi, carii, și măslinele cărnoase înotau în untdelemnul gras al butoaielor. Cutiile de sardele stăteau în stive și peștele afumat sub sticlă, iar de tavan atârnau, înfășurate în hârtie albastră, căpățânile de zahăr.

În cârciumi și în restaurante, cântau lăutarii și târgoveții avuți petreceau.

— Sunt două feluri de oameni înlăuntrul acelorași hotare. Unii beau, mănâncă și petrec; alții flămânzesc și mor.

— Beau și mănâncă și petrec cei care trândăvesc. Rabdă și flămânzesc și pier de foame cei ce muncesc…

— De ce?

— Așa e rânduiala după legea cea mare…

Țăranii veniți la oraș și copiii lor zgâiau ochii la tarabele brutăriilor, le lăsa gura apă la vitrinele unde se aflau înșirate bunătățile, înghițeau în sec privind hălcile de carne atârnate prin măcelării și peștele care, răspândind miros tare și plăcut care zgândărea nările, aștepta cumpărători la pescăriile din gura oborului.

La brutării, la prăvălii, la măcelării, nu era nicio nădejde. Brutarii, negustorii, măcelarii nici nu se uitau la țăranii zdrențăroși pe care mai înainte de secetă, când îi știau cu un ban, doi, în pungă, îi trăgeau de șulfe, poftindu-i în prăvălii, arătându-le mărfurile și îndemnându-i să le cumpere. Dacă totuși se uitau la ei, îi priveau chiondorâș, puneau mâna pe beldie și-i amenințau, suduindu-i:

— Mai duceți-vă dracului ce vă tot beliți ochii la noi? Ne goniți mușteriii…

— Hai, taică…

— Hai, copii…

— Încotro?

— Să-ncercăm la pescării…

La pescării, rumânii aveau uneori noroc. Se mai strica un butoi de pește. Negustorul îl arunca în nămeții înalți din spatele gheretei. Flămânzii dădeau năvală și-l culegeau.

— De ce l-o fi aruncat negustorul? Peștele nu e chiar stricat de tot.

— Nu mai e destul de bun pentru mușteriii cu obraz subțire ai negustorului…

Mai mult noroc aveau însă țăranii flămânzi când cutreierau ulițele strâmbe ale mahalalelor. Din casele mărunte, căzute parcă pe brânci, cu ferestre înguste, în care locuiau aprozii de la prefectură ori de la tribunal, slugile prăvăliașilor și ale avocaților și judecătorilor ori muncitorii de la serviciul de întreținere al căilor ferate, și de la fabrica de scânduri a domnului Tase Simian de lângă Olt, ieșea o femeie ori un copil cu o coajă de pâine în mână:

— N-avem mai mult. Suntem săraci și noi…

— Mulțumim pentru ce ne dăruiți. Mulțumim pentru inimă și vorbă bună…

— Mergeți sănătoși, oamenilor, și… să dea dumnezeu numai bine. Că ne-am săturat de rău…

— Săracul crede săracului…

Casele mari ale orașului, cu scări de marmoră și cu grădini în față, erau înconjurate cu grilaje înalte de fier. Rumânii știau că oricât ar întârzia la porțile în care nu îndrăzneau să bată, nu va veni nimeni să le deschidă ori să le arunce ceva. Ei întindeau mâna la boierii pe care-i întâlneau pe stradă cu bastonul în laba înmănușată, deși știau că de cele mai multe ori rămân cu ea întinsă degeaba.

Petre Pahonțu, de la noi din Omida, care se judecase ani întregi pe la tribunal pentru niște pământuri, de-l cunoșteau toți judecătorii și toți clănțăii ca pe un câine scurt de coadă, se întâlnise pe străzile Turnului cu avocatul care-l storsese până-l lăsase în sapă de lemn. Se apropiase de avocat cu căciula în mână:

— Bună ziua, domnule Cristache…

— Bună…

— Domnule Cristache, v-aș ruga ceva…

— Roagă-mă…

— Sunt de la Omida, mă cunoașteți dumneavoastră…

— Ba nu te cunosc deloc.

— Mi-ați susținut un proces pentru pământ… Sunt Petre Pahonțu…

— Și?
— V-am plătit mulți bani pentru proces…
— Ei și?
— Și mi-ați pierdut procesul…
— Se poate. Odată pierd un proces. Altădată câștig altul. Așa e meseria. Unul din doi împricinați trebuie să piardă. După lege…
— Nu zic nu… Dar…
— Dar ce?
— V-aș ruga să-mi împrumutați douăzeci de bani să iau o pâinișoară copiilor…
— Douăzeci de bani, zici? Ehei! Acum un gologan de douăzeci e mai mare decât roata carului. Dac-aș avea averea asta, m-aș mai însura o dată, cu toate că nevastă-mea e încă tânără… Douăzeci de bani! Douăzeci de bani!…
— Douăzeci de bani numai. V-am dat sute de lei… Mii de lei v-am dat, domnule Cristache!…
— Dar ce sunt eu, mă? Bancă? Du-te la bancă, dacă vrei bani cu împrumut… Nu veni la mine… Auzi! Mi-a dat sute de lei… Mi-a dat mii de lei… Parcă mi i-a dat de pomană… Ți-am susținut procesul, nătărăule… Trebuia să-mi dai…
Petre Pahonțu a rămas în uliță. Avocatul Cristache Mărinoiu-Brânceni, decanul baroului, a intrat în bodega-restaurant a lui Petcu Sfetețu, unde se adună toți avocații mai de seamă ai orașului, unde vine pentru o gustărică înainte de prânz însuși președintele tribunalului, boier Dudu Pallady, cu primul procuror, Ursan.
Cerând o țuică fiartă ca să se încălzească, Cristache Mărinoiu-Brânceni a început să povestească întâmplarea cu Petre Pahonțu de la Omida.
— E nemaipomenit! Nemaipomenit! Ce păzesc autoritățile de sub ordinele dumitale, prefectule? Am ajuns să fim atacați ca-n codrul Vlăsiei, în plină zi și în plină stradă, de cerșetori, de bandiți! E nemaipomenit, Drăculea! Nemaipomenit, procurorule! Mai dă-mi încă o țuiculiță fiartă, duduie Poly… Și-o bucată de batog, dacă nu te superi, că văd că batogul e proaspăt… Auzi dumneata, prefectule! Auzi dumneata, procurorule: am ajuns să fim atacați că în codrul Vlăsiei, în plină zi și…
— Nu te supăra, domnule decan, o să ordon polițaiului să-mi facă iarăși o razie…

— Mulțumirile noastre, domnule procuror. Știam noi că dumneavoastră… E nemaipomenit! Nemaipomenit… Avem legi… Și parcă nu le-am avea. Am ajuns să fim… Ca-n codrul Vlăsiei… În plină zi și… Mai dă-mi încă o bucățică de batog, duduie Poly, dacă nu te superi. Văd că într-adevăr batogul e proaspăt.

Gherasie Milian Miliarezi, boierul olog de la Băneasa, întors din străinătate, rămăsese să-și petreacă iarna în casele din București.

Priveliștea câmpurilor arse de secetă, care n-au dat rod, întâlnirea cu rumânii goi și flămânzi care băteau la ușa conacului și cu care se războia logofătul Oprea Cățui Strâmbul, înjurându-i cum îi venea la gură, făcându-i albie de porci și amenințându-i că trage cu pușca în ei dacă mai stau pe la ușa conacului, acirând să fie lăsați să intre, i-ar fi înrăutățit boala și, poate, cine știe, i-ar fi apropiat moartea. Doamna Miliarezi nu voia câtuși de puțin să se pomenească văduvă, pentru că atunci aproape întreaga avere ar fi încăput pe mâna lui Drăculea, ginere-său, și s-ar fi ales praful și pulberea de ea. Așa că își sfătuise soțul să-și petreacă întreaga iarnă la București.

— Vom merge la țară, dragul meu Gher, la primăvară, după ce vom isprăvi de vândut cerealele. Dacă mergem acum, milos și slab de înger, cum te știu, o să te înduioșeze țăranii și o să-ți smulgă grâul și porumbul pe datorie. O să fie mult până te înduri și-i dai unuia o traistă de mălai, că pe urmă se duce buhu și nu mai scapi de țiganii ăia. Că țăranii sunt ca țiganii. Nu se mai satură. Dacă le-ai dat odată, cer mereu și mereu trebuie să le dai, să le dai… Astea nu sunt vremuri, dragul meu Gher, să le dai țăranilor bucate pe datorie. Și așa ne sunt datori vânduți…

Cucoana ofta a pagubă. Boier Gherasie sta înfofolit în odaia caldă. Apele franțuzești, care-l costaseră o sumedenie de parale, nu-i îmbunătățiseră sănătatea. Îl durea trupul și orice fel de bucate s-ar fi gătit și i s-ar fi servit la masă stomacul lui șubred se scârbea de ele și le arunca afară. Trăia cu doctorii și cu miez de portocală stors în pahar. Privea pe fereastră. Ningea și cerul era mohorât. Îl țineau junghiurile. Îi era silă că trăiește, dar îi era frică de moarte. Dacă moare, pe mâna cui lasă casele acestea? Pe mâna cui lasă moșia și palatul dintre sălcii și via de pe coastă? Ce se alege de banii lui și de averea lui?

Doamna Miliarezi rămânea tot la gândul ei:

— Când o să ne mai întoarcă nouă țăranii îndărăt ceea ce ne datorează? Poate niciodată, scumpul meu Gher! Și ne-au înghițit o avere. Logofătul

Cățui e dârz. Nu se înduplecă nici dacă l-ar tăia în bucățele. Să-l lăsăm pe el la conac…

Boierul îl lăsase așadar la conac pe logofătul Oprea Cățui Strâmbul să țină piept țăranilor flămânzi și să nu le dea, pentru nimic în lume, niciun bob de grâu. Nici măcar un bob de neghină, că și neghina are astăzi preț.

Însuflețit de alte gânduri, mânat de alte socoteli, Gogu Cristofor, proprietarul întinsei moșii a Belitorilor, își luase inima-n dinți și venise la conacul de la Troian să controleze socotelile administratorului la fața locului, să vadă dacă îi sunt bine întreținute vitele cu care avea să-și are moșia în primăvară, căci pe țărani nu mai putea pune mare nădejde, și apoi să vadă cu proprii lui ochi cam care e situația satelor.

La București se spuneau multe. Și mai bune și mai rele, iar răspunsurile pe care i le dădeau la scrisorile lui administratorul și logofeții nu-l mulțumeau. Veștile nu erau limpezi și uneori se băteau cap în cap, sporindu-i îngrijorarea.

— Adevărul îl voi afla, dragă Ketty, numai după ce voi ajunge la conac.

— Du-te, dacă nu-ți mai găsești astâmpărul. Dar fii prudent. Nu te pune cu țăranii. Se spune că foametea i-ar fi făcut să-și cam iasă din minți. Stai două trei zile, ia măsuri să se întărească paza și întoarce-te înapoi. Niciun moșier n-a călcat iarna asta pe la țară… Numai tu…

— N-avea teamă, draga mea, am eu ac de cojocul lor, dac-or cuteza să se burzuluiască la mine.

— Gândește-te la noi. N-o să putem dormi, așteptându-te.

— Mai faceți niște partide de cărți. Vedeți însă să nu pierdeți prea multe parale. Trăim un an greu.

Trenul cu vagoane luminate și încălzite îl luase la 12 noaptea din București și-l lăsase, la 7 dimineața, pe peronul gării Troian, unde îl întâlnisem în vară pe omul din Belitori cu obraz pământiu.

De la gara Troian până la conac sunt numai câteva sute de pași. Boierul ar fi putut să meargă și singur. N-avea cu el decât un cufăraș de piele moale și galbenă ceva mai mare decât o geantă. Cu toate acestea, șeful de gară Stroe Dichirliu, după ce l-a salutat pe boier, înclinându-se până la pământ, s-a grăbit să-i spună cu glas mieros:

— Pe aici s-au ivit lupii, boier Gogule. Să mergem, eu și Macarie macagiul, și Dumitru de la magazie să vă însoțim până la conac… Să nu vi se întâmple, ferească dumnezeu, vreun pocinog…

— Dacă vreți…

Pe Gogu Cristofor l-au însoțit din gară și până la conac șeful gării și cei doi oameni înarmați cu topoare și cu lopeți.

Boierul scosese pistolul din buzunar, îl încărcase și-l pusese la loc.

— Eu nu mă tem, dar dacă dumneata spui că sunt lupi, e bine să am pistolul încărcat, așa, pentru orice eventualitate.

— Păi de aceea vă și însoțim, cum spuneți dumneavoastră, boier Gogule, pentru orice eventualitate. Că… paza bună trece primejdia rea.

Când au ajuns în poarta conacului, boierul le-a mulțumit.

— Să nu care cumva să dați vreunul sfoară în țară c-am venit la conac. Am auzit că oamenii ar fi cam necăjiți. Eu sunt mai necăjit decât ei toți la un loc. Ce-au pierdut ei? Numai munca lor. Eu însă, din pricina secetei, am pierdut întreaga recoltă pe un an a moșiei. Și moșia nu e mică… Douăsprezece mii de pogoane nu sunt de ici, de colo. Cât și cum o să-mi scot paguba, numai dumnezeu știe, Dichirliule! Dar țăranii, proști cum sunt, nu înțeleg asta. Ei văd magaziile pline, văd conacul, văd moșia, și cred că sunt putred de bogat. Dac-ar ști ei câte necazuri am… Mai bine că nu știu… Mi-ar plânge de milă. Așa că… nu spuneți c-am venit. Nu vreau să dea năvală țăranii peste mine și să am cine știe ce discuții cu ei… De altfel o să rămân la conac numai trei-patru zile. Am treburi mari la București, pe care nu le pot amâna. Fierbe politica. Fierbe-al dracului politica. Schimbăm guvernul… Venim la putere, Dichirliule, că s-a săturat țara de conservatori… Fierbe politica, Dichirliule… Fierbe-al dracului. Și eu trebuie să fiu la București…

— Poate ajungeți prefect, boier Gogule…

— Ce prefect, mă, ce prefect? Prefect, dacă aș fi vrut, aș fi ajuns eu demult… Am douăsprezece mii de pogoane de pământ numai aici… Bașca ce mai am pe Bărăgan… Bașca bălțile… Eu trebuie să fiu ministru… Sunt mare moșier, Dichirliule… Nu pot accepta decât un portofoliu ministerial… Prefectura… un fleac pentru vreun boierinaș oarecare…

— Să vă ajute dumnezeu, boier Gogule… Poate vă aruncați ochii și la noi…

— Și cam ce-ai vrea, Dichirliule?

— Gara de la Omida, boier Gogule… Nimic, mai mult… Știți, aici în câmp s-a sălbăticit de tot nevastă-mea… Nu vede picior de om în casă… I s-a urât…

— Se poate, Dichirliule, se poate… Trimite cucoana peste vreo două ceasuri la mine să-i spun noutăți din capitală.

— O aduc chiar eu, boier Gogule, până la poartă.

— O ferești de lupi, Dichirliule, o ferești de lupi! Om înțelept… Nevasta trebuie ferită de lupi…

— Trebuie, boier Gogule…

Boierul a râs. Pe urmă a adăugat:

— Așa cum v-am spus. Să nu dați sfoară-n țară c-am venit la conac…

— Am înțeles, boier Gogule… Din partea noastră… Numai slugile boierești să tacă…

— Slugile sunt învățate să tacă…

Toți își ținuseră gura. Chiar cucoana șefului, care vorbise o zi întreagă între patru ochi, la conac, cu boier Gogu. Dar cineva vorbise totuși. Fapt e că se aflase la Omida și la Băneasa, la Stănicuț și la Caravaneți și la Belitori… Aflaseră deci toate satele care munceau în dijmă pe moșia Belitorilor și care-l așteptau pe boier, deși îl știau hapsân, ca pe un cireș copt. La Omida, satul și începuse să se frământe.

— A venit boier Gogu, la Troian… Să mergem la el…

Rumânii se adunaseră în fața primăriei, în șosea, bătând și turtind zăpada cu picioarele, de parcă-i chemase cu goarna Diș, veteranul satului. Se strânseseră stol și-și spuneau părerile să le audă toată lumea de acolo și să se ia hotărârea care va fi găsită mai potrivită cu împrejurările.

— Nu se poate să ne lase boier Gogu…

— Dacă stai și te gândești mai bine, boierul de la Troian e mai puțin câinos la inimă decât ceilalți, pe moșiile cărora suntem învoitori.

— E mai cumsecade decât State Pantazi.

— Mai cinstit decât Milarez-Colarez.

— Se poartă cu noi mai omenește decât colonelul Pienaru de la Secara.

— Ce mai calea-valea! Boier ca boierul Gogu mai rar…

— Gogu Cristofor e gras. De aceea îi și spunem în glumă burticosul.

— Omul gras e om bun.

— Ne-am mai cârâit noi cu el, când ne-a încărcat socotelile, dar de certat nu ne-am certat niciodată de-adevăratelea…

— Apăi, de cârâit și cu nevasta te cârâi, dar până la urmă te împaci și tot cu ea în casă rămâi…

— Nici nu l-am furat.

— Ne-am făcut că nu băgăm de seamă când a trimis după noi logofeții și ne-a chemat cu sila să-i facem muncă peste învoială.

— Că de, o mână spală pe alta și amândouă obrazul.

— Când a avut nevoie de noi, am vrut, n-am vrut, ne-am dus și i-am muncit…

— Să nu-i rămâie grâul nesecerat și netreierat pe câmp…

— Și porumbul necules…

— Și cocenii netăiați, neadunați și nefăcuți căpițe la curte…

— Și miriștile neogorâte…

— Și lanurile de porumb neprășite și necuibărite…

— Am fost ai lui la muncă…

— Acum când ne aflăm la mare strâmtoare, să fie și dumnealui omul nostru, boierul nostru…

— Că nu-i cerem marea cu sarea…

— Și numai câteva banițe de porumb de cap de familie…

— Ca să nu pierim de foame…

— Om încheia cu dumnealui contracte…

— Și le-om ține…

— Cum le ținem totdeauna…

— Și nu ne-om uita la dobândă…

— Nu… Nu ne-om uita la dobândă…

Învățătoarea Berta Câmpeanu sunase clopoțelul de recreație, dar niciun copil nu se repezise afară să se joace. În curtea școlii erau nămeți înalți, aproape cât ulucile. Numai la intrarea în școală era pârtie. În clasă era frig. În soba de tinichea fumegau două-trei lemne ude, care nu prindeau flacără. Dar afară era și mai frig.

Văzând rumânii adunați în șosea și agitându-se, învățătoarea își pusese o broboadă de lână pe umeri, ieșise din clasă și se amestecase printre ei. Dinspre cârciuma lui Mareș se apropia și popa Tomiță Bulbuc, cu un cojoc lung până la călcâie peste anteriu și cu o căciulă mare, flocoasă, în capul mic, cu fața zbârcită ca o pungă.

— Înțelegem că vremurile sunt grele…

— Și bucatele scumpe…

— Nu vrem să-l păgubim cu nimica pe boier Gogu…

— Numai să ne ajute să scăpăm de la pieire…

— N-o să strigăm la el.

— Nici n-o să-i punem mâna în gât.

— Păi, taică tăiculiță – se amestecase numaidecât părintele Tomiță Bulbuc – atâta v-ar mai trebui, să-i puneți boierului mâna în gât! Rămâneți nu numai fără mâini, taică tăiculiță… Rămâneți și fără capete…

— Dar de unde răsăriși, părinte?
— De unde să răsar, taică tăiculiță? Luai o drojdioară la Mareș, că pe gerul ăsta fără o drojdioară îngheață și măruntaiele în om, nu numai omul…
— Noi, părinte Bulbuce, tocmai spuneam că n-o să-i punem boierului mâna în gât, ci o să-l rugăm cu frumosul…
— Cu frumosul să-l rugați, Gruio, cu frumosul, taică tăiculiță… Să-i placă boierului… Că dacă-i place boierului… îi place și lui dumnezeu sfântul…
— Are și el inimă de om în piept, nu un pietroi.
— E tată de copii. N-o să ne lase să ne moară copilașii de foame…
— O să-i aducem aminte că există un dumnezeu în cer.
— Și-o să-l facem să aibă milă de noi…
— Să mergem cu femeile. Să dea și ele cu gura.
— Și cu copiii. O să i se moaie inima mai ușor.
— Gerul s-a micșorat…
— Totuși până la Troian e departe și zăpada e mare…
— O să facem noi pârtie.
— Mai bine să mergem pe linia ferată.
— Dacă mergem pe linia ferată, n-avem nevoie să mai croim pârtie. A croit-o trenul.
— Dar lupii? La lupi v-ați gândit?
— Dacă o să fim mai mulți și-o să mergem ziua, și-o să ne întoarcem tot ziua, n-o să ne atace lupii.
— Ziua, oricât ar fi de flămânzi, lupii au mai puțină îndrăzneală. Și la o ceată mare de oameni nu se dau.
— Acuma, om păți ceva, n-om păți, de mers trebuie să mergem. Boierul stă la conac trei-patru zile, dac-o sta și-atâta, apoi se urcă în tren și pleacă de unde-a venit…
— Eu zic, taică tăiculiță, că drumul e lung și greu, acum la vreme de iarnă. Dar de dus la boier trebuie să vă duceți, dacă v-a intrat în cap să vă duceți. V-o da boier Gogu ceva, nu v-o da, asta e o socoteală în care nu pot să mă amestec, că nici moșia Belitorilor nu e a mea, nici conacul, nici hambarele și nici magaziile… Dar eu zic că înainte de plecare să treceți, taică tăiculiță, pe la biserică, să vă spovedesc, că nu se știe ce vi se poate întâmpla. Sar lupii pe voi… Vă prinde viscolul în câmp. Când pleci la drum lung, să te aștepți la orișice… Că omul, taică tăiculiță, o viață are… și cu a morții… două. Și eu, Tomiță Bulbuc, sunt preotul vostru și dacă moare

vreunul dintre voi nespovedit și fără să ia grijanie, păcatul e al meu, taică tăiculiță, și în fața lui dumnezeu eu răspund… Așa că, veniți după mine cârd la biserică. Până diseară vă grijesc și vă spovedesc pe toți… Și mâine dimineață puteți să luați drumul Troianului, și care v-oți întoarce teferi, v-oți întoarce, care nu…

Învățătoarea măruntă, cu ochi albaștri, începuse să tremure sub broboadă. Înghețase toată. Îi înghețaseră mai ales picioarele strânse în ghetuțe cu nasturi și cu carâmbi înalți până aproape de genunchi. Bătea des din picioare să se încălzească, de parcă ar fi jucat bătuta. Obrazul micuț și rotund, pe care anii începuseră să-l ofilească, s-a strâns tot și în priviri i s-a iscat mânia.

— Nu ți-e rușine, părinte Bulbuc, să-ți bați joc de oameni? Preot bătrân, față bisericească… Mai mare rușinea…

— Dar ce le spusei taică tăiculiță? Ce le spusei? Legea îmi dă dreptul să-i chem la spovedanie și la grijanie… Că eu răspund în fața bisericii și a lui dumnezeu…

— Oamenii pier de foame și sfinția ta îi chemi să se grijească și să se spovedească… Răspunzi în fața lui dumnezeu pentru sufletele lor… Dar pentru viața lor nu răspunzi în fața nimănui părinte Bulbuc?

— Nu, taică tăiculiță, eu sunt preot și nu răspund decât de sufletul enoriașilor mei… În fața bisericii și în fața lui dumnezeu răspund… De viața lor nu răspund eu… Că-n viață, fiecare doarme cum își așterne… Eu nu mă pot amesteca în viața oamenilor. Așa scrie legea…

— Îi dai și sfinția ta zor cu legea… Parcă-ai fi avocatul Barcă de la Cârligați…

— Ehei! Doamnă Berta, doamnă Berta, dacă mă făcea pe mine taica avocat și nu preot, ce bine aș fi trăit, taică tăiculiță… Adunam până acum, că sunt aproape bătrân și am în urma mea o viață de om, avere, nu glumă… Dar taica, dumnezeu să-l ierte, m-a dus la popie ca să nu-ncapă biserica pe mâini străine…

— Lasă, părinte Bulbuc, că nici așa nu te paște sărăcia…

— De ce să mă pască, Gruio, taică? Nu vă paște pe voi destul? Dar era mai bine dacă eram mai bogat. Era mai bine, taică tăiculiță… Că legea îți dă dreptul să aduni câtă avere poți… Și legea te păzește să nu-ți atingă nimeni averea… Legea…

— Cunosc și eu legea, sfinția ta. O mai cunosc și oamenii ăștia… Legea e făcută de cei mari ca să fie loviți cu ea cei mici. Știi bine, părinte Bulbuc.

Mai bine decât ai vorbi cu oamenii despre spovedanie, despre grijanie și despre lege, ai pleca mâine chiar sfinția ta, cu primarul, împreună cu oamenii la conac, la Troian. Pe săteni, ori îi primește boierul la conac, ori nu-i primește. Pe sfinția ta și pe primar vă primește numaidecât. Că primarul îi ajută pe logofeți să scoată oamenii la muncă atunci când vrea boierul. Și, să fim drepți, părinte Bulbuc, dai și sfinția ta o mână de ajutor primarului…

— De dat ajutor primarului și boierului nu zic că nu dau, taică tăiculiță, că aș tăinui un adevăr și m-ar pedepsi dumnezeu dacă aș minți. Dar la conac nu mă duc cu ăștia nici dac-aș ști că-mi pun capul în prepeleac! Vrei să-mi aprind paie-n cap cu boierul? Îl știi, doamnă Berta, cum se mânie când își vâră cineva nasul în ciorba lui… Dar, doamnă învățătoare, de ce nu te duci dumneata cu ei la boier Gogu?… După câte știu, îi plac muieruștile… Poate că ai avea trecere, doamnă Berta…

— Ptiu, rușine să-ți fie, boaită, că altceva nu pot să-ți spun! Rușine să-ți fie…

— E păcat, taică tăiculiță, să-mi spui așa, că sunt preot… Dar… așa-mi trebuie! Nu puteam să stau la Mareș, la căldurică? Tocmai vroia Mareș să-mi puie gramofonul să-mi cânte. Așa-mi trebuie… Când te amesteci în tărâțe te mănâncă porcii…

— Du-te cu dumnezeu, părinte Bulbuce, nu ne mai supăra… Suntem și așa destul de amărâți…

— Iaca, Gruio, mă duc. Mă duc, taică tăiculiță. De unde am venit eu? De la Mareș? Mă duc la Toma Ocî să mă mai încălzesc nițeluș cu o prăștină…

Popa Tomiță Bulbuc a plecat spre cârciuma lui Toma Ocî, târându-și după el cojocul larg și lung, de sub care se vedea poalele anteriului măturând zăpada.

— Eu – a spus învățătoarea – aș vrea să merg cu voi la Troian, dar știți că nu pot. Abia m-am sculat după boală. Cred că nu m-ar ține picioarele nici până la marginea satului.

— Nici nu ne gândim, doamnă Berta. Ne-om duce singuri.

— Vă sfătuiesc să nu vă duceți singuri, oameni buni. Luați-l cu voi pe primar.

— L-am rugat să ne însoțească până la Băneasa, la Oprea Cățui Strâmbul, la curte. Era timp frumos și Băneasa e la o palmă de loc, și tot n-a vrut…

— Căutați și-l convingeți, Gruio…

— Ne răcim gura degeaba, doamnă Berta.

— Eu zic să vă gândiți bine ce vorbiți cu boierul, cum vorbiți, ce faceți…

— Ne-om gândi și le-om socoti toate cum e mai bine.

La ferestrele școlii, copiii stăteau grămădiți și se uitau la stolul de oameni care se agitau în șosea.

Când au văzut-o pe învățătoare că vine spre clasă, capetele mici și tunse au pierit de la ferestrele care au rămas dintr-odată goale și vinete.

Rumânii continuau să frământe zăpada cu picioarele ca să se mai încălzească. Cerul era senin și albastru, cum numai cerul de iarnă poate fi, un albastru pe care îl subția și-l arginta ușor albul neprihănit al câmpurilor.

— Cu primar, fără primar, să plecăm mâine dimineață.

— Dacă plecăm mâine dimineață, ajungem spre prânz…

— Vorbim ce vorbim cu boierul…

— Și până spre seară ne și întoarcem…

— Ce-o să însemne pentru el dacă ne dă puțin din multul pe care îl are?

— O să-i întoarcem întreit…

— Ba chiar împătrit.

Rumânii, pe care amestecul popii nu-i clintise în hotărârea lor, se însuflețeau și-și făceau curaj unii altora. Ei nu uitaseră că boierul rămâne totdeauna boier, adică un om pe care nu-l pot atinge suferințele altora, dar își spuneau că acum, în fața foametei care măcina satele ce-i munceau moșia, boier Gogu Cristofor, spre însăși folosul său, se va arăta poate înțelegător.

Se aflau acolo nenea Gruia Popozină și văru-meu Dumitru Pălică cu Ion Ududui și Ovedenie, Tiță Uie și David Floroiu și toți cei șapte feciori ai lui. Se afla și tata, și frate-meu Ion. Dar cine nu se afla? Toți sărăcanii se aflau, deși puțini aveau să plece la conacul de la Troian, pentru încercare.

De când s-a lăsat întunericul și până spre ziuă, oamenii au stat ca pe ghimpi. De genele niciunuia nu s-a prins somnul și noaptea lungă de iarnă li s-a părut tuturor și mai lungă.

A doua zi, dimineața, rumânii s-au înșirat pe linia ferată, în dreptul casei noastre. Erau vreo treizeci de bărbați. Veniseră și vreo cinci-șase femei. Ne adunasem și noi, copiii, o droaie. Ai casei ne înfofoliseră cu ce bulendre mai groase găsiseră prin odaie, să nu ne pătrundă și să ne rebegească gerul.

— O să vă puteți ține de noi, măi copilandri?

— O să putem, nene Gruio.

— Parcă văd că nici n-ajungem în deal, la canton și o să și începeți să scânciți ca să vă luăm ciuș.

— N-o să scâncim, nene.

— N-o să cerem să ne luați ciuș.

— O să vă înghețe nasurile…

— Atâta pagubă. Nasurile ne-au și înghețat…

— Nasul, de-aia e nas, ca să înghețe. Altfel, n-ai avea ce să ștergi cu mâneca zăbunului.

— Ne-am adunat toți?

— Ne-am adunat cei care vrem să mergem, Gruio…

— Atunci s-o pornim, fraților…

— S-o pornim…

Istoviți de puteri cum eram, am plecat încet, înșiruiți pe linia ferată, în sus, spre Troian. Rumânii purtau în mâini, cum au ei obiceiul, ciomege mari. Vreo trei-patru luaseră furci și topoare.

Dar de ce ați luat furci și topoare, fraților? Că doar nu mergem la răzmeriță…

— Nu e vorba de răzmeriță, dar poate întâlnim lupi și se dau la noi. Nu strică s-avem o furcă și-un topor, două!

Ajunși la marginea satului, am văzut că nu e chip să mergem pe alt drum… întreaga întindere, cât o cuprindeau privirile, era o nesfârșită mare de zăpadă, pe care, și dacă am fi cutezat, nu am fi izbutit s-o luăm în piept și s-o biruim. Singurul mijloc de a ajunge la Troian, așa cum se și înțeleseseră oamenii între ei, era s-o apucăm pe calea ferată. Am pătruns în tăietura adâncă de pământ, săpată în coasta dealului, și-am mers printre șinele care sclipeau în soare ca două betelii de argint.

Printre șine se subțiase zăpada, care din loc în loc era pătată de unsoarea neagră a locomotivelor și a vagoanele. La dreapta și la stânga se ridicau pereți înalți, puțin plecați, acoperiți cu zăpadă care sta gata să se surpe peste noi, dacă am fi zgândărit-o.

— Dacă ne prinde un tren în tăietură ne face bucăți pe toți. N-avem cum ne feri. Zăpada coboară până la marginea liniei.

— Trenul de șapte a trecut. Abia la nouă mai trece altul și până atunci ieșim la câmp.

— Dar dacă vine, cum se întâmplă uneori, o locomotivă singură, trimisă să se vadă dacă nu s-a năruit pe undeva zăpada și-a astupat linia?

— Poate nu vine…

— Să grăbim totuși pașii.

Am grăbit pașii, deși pentru asta trebuia să facem sforțări cu care demult nu mai eram obișnuiți.

Dacă n-ar fi fost frig, ne-ar fi trecut toate sudorile, de s-ar fi făcut cămășile pe noi leoarcă. Sudoarea ne trecea, dar se usca numaidecât pe piele și cămașa aspră, de pânză de cânepă, n-avea când să se ude.

— Mai puteți, copii?

— Mai putem, nene.

— Acuș ne pomenim în deal.

Când am ajuns la câmp, abia ieșiți dintre pereții înalți ai tăieturii, am auzit în urmă duduitul puternic al trenului, cu care eram atât de obișnuiți, că nici nu-l mai luam în seamă. Ne-am întors privirile înapoi și am văzut pe deasupra tăieturii cum fâlfâia prin văzduh și se apropia de noi cu repeziciune, ca un balaur lung și negru, fumul locomotivei.

— Săriți alături de linie!

— Feriți-vă!

— Cât mai departe de șine!

— Vine trenul din urmă!

În fața primejdiei, am găsit în noi puterile pe care nu ni le mai cunoșteam și am sărit repede alături de șine, în șanțul care mărginea traseul căii ferate. Ne-am pomenit îngropați până la brâu în zăpada moale și rece. O locomotivă, cu două vagoane pline cu soldați, a trecut pe lângă noi. Soldații ne priveau cu mirare, că la ora aceea și pe timp de iarnă ne aflam în număr așa de mare pe câmp, departe de sat, iar mecanicul urla cât îl ținea gura și ne amenința cu pumnul. Nu ne spunea deloc vorbe frumoase.

— Are dreptate să ne înjure. Dacă se întâmpla o nenorocire, o pățea și el. Anchetă, judecată, poate și pedeapsă…

— Ar fi trebuit să fluiere. Totdeauna trenul când intră sau iese din tăietură fluieră…

— Nu i-a trecut prin gând că pe un timp ca ăsta pot fi oameni pe linie…

— Trebuia s-o facă din obișnuință…

— Dar în tren de ce se aflau soldați?

— S-o fi întâmplat ceva pe la marginea de miazănoapte a județului. Acolo e totdeauna foamete și tulburare. Și de câte ori e tulburare, stăpânirea trimite soldați să potolească satele.

— Fapt e că dacă întârziam c-o jumătate de minut pe tăietură urcam acum pe scări de nori drept la rai, către poarta sfântului Petru, nu ne mai

îndreptam spre conacul lui Gogu Cristofor!

— Poate că era mai bine.

— Ba nu era deloc mai bine. După ce-om muri, tot morți o să fim…

În depărtare se vedea gara, cu zidurile roșii în albul zăpezilor, magaziile acoperite cu olane și pâlcurile de salcâmi negri de pe lângă clădiri.

Dincolo de gară, ceva mai la dreapta, se ridica, înconjurat de salcâmi, conacul cu casă boierească la mijloc, și pe margini cu șirul de pătule și hambare, care și anul acesta erau pline cu bucate.

Undeva mai în fund, pe drumul Rușilor de Vede, se zărea, acoperită de un abur ce tremura, pădurea de la Adâncata, în care mai demult pândeau și jefuiau la drumul mare hoții.

Soarele lumina nesfârșirile albe și tremurătoare, zăpada parcă era stropită cu pietricele sparte, ale căror fețe scânteiau de-ți luau ochii, jucând ca apele încrețite în valurile mărunte.

Pe alocuri, deasupra zăpezii, se isca zburlit vârful negru și uscat al unui măceș care nu înflorise în primăvară și care nu purta, ca în alte toamne și în alte ierni, mărgele tari și roșii de-a lungul ramurilor.

Gerul ne pișca obrazul și ne mușca sfârcurile urechilor.

Dacă am fi avut mai mult sânge în noi, urechile ni s-ar fi înroșit. Gerul înroșește urechile cum minciuna, la oamenii neobișnuiți să mintă, înroșește obrazul.

Aveam însă puțin sânge în noi. Urechile noastre nu erau roșii, ci vinete.

— Dacă ar sări un iepure de la rădăcina unui măceș, cum e zăpada moale, n-ar putea să fugă prea repede. L-am doborî zvârlind ciomagul după el.

— De iepuri îți arde?

— Îmi arde și de iepuri…

— Anul ăsta nu sunt iepuri pe câmp. N-au fost ierburi în care să se prăsească. Și câți or fi rămas, i-au mâncat demult lupii care colindă câmpurile și dau târcoale satelor, înnebuniți de foame.

— E ciudat că n-am întâlnit încă niciun lup, deși până mai alaltăieri încercau să intre în sat, ziua nămiaza mare.

— Poate că pândesc și-acuma satele. Dar în pustietatea asta ce să caute?

— Nu ne-au adulmecat încă urmele… O să ni le-adulmece, n-aveți nicio grijă…

— De ce vorbiți de lupi? Nu știți că atunci când vorbești de lup, lupul e la ușă?

— Tocmai de-aia. Nu ne apropiem de conacul boierului?…

Cu cât ne apropiam de conacul lui Gogu Cristofor, cu atât încrederea în izbândă a oamenilor, care cu o zi înainte se încălziseră la sunetul propriilor lor cuvinte, scădea. Începea să-și facă loc în sufletul fiecăruia îndoiala, îngrijorarea, teama…

— Nene, nu mai pot să merg. Ia-mă ciuș…

— Îți spuneam eu…

— Credeam c-am să pot să merg până la conac.

— Credeai…

M-a luat ciuș nenea Dumitru Pălică. Pe ceilalți îi luaseră mai demult ciuș părinții lor, ori rumânii mai tineri din ceată.

— Ești ușor, băiete.

Eram ușor. Dar nici nenea Dumitru Pălică n-ar fi atârnat prea greu la cântar; îi simțeam oasele prin zăbunul subțire.

— Credeți c-o să ne lase logofeții să intrăm în conac să-l supărăm pe boier Gogu?

— Dacă nu ne-or lăsa, o să facem gălăgie, boierul o să ne audă, o să iasă în ușă ori o să se arate la o fereastră, o să ne vadă și o să ne cheme înăuntru. O să intrăm cu căciulile în mână.

— N-o să plecăm până nu se învoiește să ne dea ceva porumb…

— Acasă nu ne întoarcem cu mâinile goale.

— Mai bine mă lungesc pe șine să mă taie trenul. Acasă mă așteaptă copiii să le aduc ceva, să-și astâmpere măcar pe-o zi foamea.

— Dacă n-o vrea să ne dea mai mult, adică trei-patru banițe de cap de familie, să-l rugăm să ne lase să ne umplem măcar căciulile cu porumb…

Unii rumâni vorbeau și căutau iarăși să-și facă singuri curaj, să le crească mugurul nădejdii în inimă. Alții mergeau tăcuți, printre șinele reci și negre ale drumului de fier, cu chipurile pământii lăsate în jos, având parcă o singură grijă: să calce din traversă în traversă, să nu-și ude opincile și obielele care demult erau ude.

În fruntea cetei mergea Gruia Popozină cu Tiță Uie și cu Pascu Ologu și toți trei căutau să întindă pasul, ca să ajungem mai curând la curțile boierești, să vorbim cu boier Gogu Cristofor și să avem timp, până la chindie, să ne întoarcem pe la casele noastre. Aveam cu toți scrisă pe față sleirea trupurilor, îngrijorarea, dar și nădejdea.

— Poate că ar fi fost bine, Gruio, să-l mai fi căutat pe primar și să mai fi vorbit odată cu el… Cine știe, poate că l-am fi înduplecat să vină cu noi…

— Tot nu-l cunoști pe Dobre Grivu, Tiță? De-atâtea ori l-am rugat și ne-a luat mereu peste picior… Cum o să-și pună el obrazul în joc la boier pentru noi? Nici lui Dobre Grivu, nici notarului, nici doctorului Ganoiu, nici prefectului nu le pasă de noi… își văd fiecare de trebșoarele lor, de lefșoarele lor… Bogătanii ne jupoaie… Preceptorul Gâdea ne bate toba la ușă și ne ia pentru plata dărilor vedrele și căldările de mămăligă… Astă-vară perceptorul colinda cu jandarmul și cu vătășeii cătunul… A ajuns în deal, la Viorica, la Pârvu Ciuciumiș. Nu și nu, să-i plătească dările. Ciuciumiș, ca noi toți, de unde să-i plătească? Grâu n-a făcut, porumb n-a făcut, vitele i-au murit de foame… Copiii, goi și bolnavi, pe lângă sobă. I-a luat vadra, căldarea de mămăligă, găvanele și străchinile, i-a luat și lingurile de lemn. N-a spus nimic Pârvu Ciuciumiș… Uneori îți vine să spui câte ceva. Alteori nu-ți vine decât să taci. Când a coborât perceptorul Gâdea și ceilalți, cu căruța plină de cioabe, de vale, s-a pomenit cu Ciuciumiș venind în goană după ei…

— Domnule perceptor… Domnule perceptor…

— Ce e, Ciuciumiș?

— După ce mi-ați golit casa și ați plecat, am băgat de seamă că ați uitat să-mi luați și lingura asta… Era aruncată într-o oală spartă… Am găsit-o și v-am adus-o… Că eu… dacă nu mai am nimic… ce să fac cu lingura asta?

— Arunc-o în căruță, Ciuciumiș… Când o să ai bani, vii la percepție, plătești dările și-ți iei lucrurile înapoi… Îți iei și lingura… Până atunci, n-am ce să-ți fac că… așa e legea… Dacă nu plătești, trebuie să te urmăresc…

— Dar Gogu Cristofor cât o fi plătind la percepție?

— Ce să mai vorbim de Gogu Cristofor? Se poate băga perceptorul la el? Nu se poate băga nici administratorul financiar de la Turnu, că numaidecât zboară afară din slujbă… Boierii plătesc cât vor… O nimica toată, așa, de ochii lumii… Parcă… nu știe toată țara cum fură ei statul… Uită-te la noi în sat! Perceptorul bea la cârciumă cu bogătanii de gât. Bea… Și le scade dările… Noi, numai noi plătim dările… Noi sărăcanii… Numai noi cunoaștem puterea și greutatea legii…

— Doamne! Doamne! Ce ne așteaptă la conac?

— Nu știm niciunul, Pascule… Dar o s-o aflăm până la prânz că, uite, curțile boierești sunt aproape.

Am auzit din timp vuind în urma noastră personalul de dimineață. Ne-am ferit, aruncându-ne iarăși în zăpada șanțului… Lungul șir de vagoane a trecut pe lângă noi. Călătorii ne priveau pe ferestrele închise. Într-un ochi de

geam am văzut un băiat cam de vârsta mea, cu obrazul alb și bucălat. Mușca dintr-un corn.

— Nene Pălică, m-am odihnit destul. Ți-o fi și dumitale greu. Vreau să merg pe jos.

— Dacă vrei…

Am început să mă târăsc pe lângă ceilalți, clătinându-mă ca un om beat. Simțeam că mi s-a uscat gura și că mi se împăienjenesc ochii. Dacă nu mănânci un timp, nu pântecul te doare de foame, ci gura, mai ales cerul gurii. Am luat zăpadă, am cocoloșit-o în mâini până s-a întărit. Am început să mușc și să înghit.

— E bună zăpada?

— E bună, nene Pălică, e grozav de bună…

Mâncam zăpadă, sorbeam aerul rece și tare al câmpurilor acoperite cu zăpezi albe. Ochii mi se limpezeau, prindeam în ei și pe obraz lumina soarelui, și-mi venea să fluier și să cânt. Eram fericit. Trăiam. Câte nu văzusem și câte nu trăisem? Câte nu pătimisem? Mi se părea că sunt nu copil, ci om în toată firea, îmbătrânit înainte de vreme. Venise vara cu arșița ei sălbatică, cu seceta ei neîndurătoare, care nimicise orice urmă de verdeață și secase apele, alungase păsările călătoare spre alte ținuturi și omorâse, în căsuțele lor de sub pământ, popândăii cenușii și șoarecii de câmp cu blană galbenă, și cârtițele fără ochi, înfășurate, ca niște călugărițe, în straie negre și lucitoare. Venise și trecuse. Se pogorâse peste noi toamna, cu potopul ei de ape, și plecase, făcând loc pe întinderile nesfârșite ale pământului iernii aspre. Și eu trăiam. Noi toți trăiam. Moartea nu ne ciocănise încă în ușă. Nici măcar boala. Numai foametea ne râcâise cu laba ei uscată în ușă, îi deschisesem, intrase în casa noastră și apoi, pe nesimțite, hoțește se strecurase în trupurile noastre, mai dinainte firave, și începuse să ni le macine. Dar foametea intrase în toate casele săracilor. De ce n-ar fi intrat și la noi?

— Ar fi așa de ușor să nu mai fie sărăcie pe lume!

Dumitru Pălică prinsese gândul rostit tare al lui Gruia Popozină și se repezise să-l întrebe:

— Cum, Gruio, cum?

— Să se schimbe lucrurile. Să fie altfel. Nu știu cum. Dar să fie altfel. Ceea ce știu eu, ceea ce știm cu toți, este că așa cum e acum nu e bine. Nu e bine pentru noi, săracii. Muncim la boier până cădem pe brânci și n-aveam, nu acum că e secetă, dar nici pe timp de belșug, cu ce să ne potolim foamea.

— Copiii ne cresc, când nu ne mor de fălcariță din scutece, chirciți de foame… Ne-am chircit și noi. Ni s-au chircit și ni s-au veștejit femeile… Ni s-a întristat și ni s-a strâns sufletul în noi. Când se zvârcolește în tine sufletul cuprins de neliniște, de grijă și de suferință, cutele ți se adâncesc pe obraz, trupul ți se subțiază de-l bate vântul și spinarea ți se îndoiește. Mergi cu capul în jos, de parcă cineva te-ar lovi mereu cu pumnul în ceafă. Ți-e rușine și de ceilalți oameni, ți-e rușine și ție de tine însuți, de câte înduri și le taci, mistuindu-le în tine.

— Sărăcia și umilința la care e supus omul, nene Gruio, îl face să sufere mai mult decât orice.

— Da, Pascule. Uite, te lovește unul cu pumnul ori cu ciomagul. Doare ce doare și trece. După un timp nu se mai văd urmele loviturilor. Dar le păstrează sufletul. Din suflet nu se șterg niciodată…

Mergeam șovăind, dar mergeam înainte. Ne apropiam de conac. Îndoielile piereau o clipă din inimile noastre și făceau loc nădejdilor calde. Apoi nădejdile se prăbușeau apăsate de îndoieli și de crescută grijă. Dar mergeam. Mergeam. Și ne apropiam de conac. Și soarele își risipea lumina lui pe necuprinsuri. Iar zăpezile scânteiau și licăreau în lumină ca niște ape de argint viu, încrețite de mici vălurele. Și noi ne apropiam de conac. Cu fiecare pas ne apropiem de conac…

Femeile, încălțate în opinci și înfășurate în fuste, cu cimberele cafenii trase peste obraz, călcau tăcute în urma noastră.

Privită de alți ochi, și ceva mai de departe, jalnica noastră ceată semăna poate cu o ciurdă de vite mânate de o putere nevăzută spre locul unde le așteaptă tăierea.

— Și de ce trebuie, nene Gruio, ca pe lumea asta unii să muncească și să piară de foame și alții s-o ducă numai într-un huzur?

— De trebuit, nu trebuie, Pălică. Dar fiecare are ce-a moștenit și ce mai poate să adune de la alții mai slabi cu japca. Vorba notarului și-a lui popa Bulbuc… Așa e legea…

— Eu am moștenit de la taica ciomagul ăsta pe care și el îl moștenise de la taică-său… Și sufletul care se zbate în mine și nu vrea să iasă mai curând!

— Păstrează-ți și ciomagul, Tiță Uie, păstrează-ți și sufletul… Cu ciomagul te poți apăra de câini și de răi… Și sufletul e mai bine să se zbată în noi decât să-și ia zborul… Că dacă apucă să zboare din trup, nu se mai întoarce niciodată.

În naltul cerului se legăna pe aripile întinse un uliu, apropiindu-se în cercuri largi de pământ. Îl urmăream cu privirile. Deodată s-a strâns ghem și s-a repezit ca o săgeată în jos. A atins o clipă zăpada, lângă vârful unei tufe de mărăcini, pe urmă și-a desfăcut aripile și s-a înălțat deasupra zăpezilor, ca fulgerul.

— A luat ceva în gheare…

— Poate o vrabie…

A ajuns iar în slăvile albastre, a fâlfâit rar și s-a depărtat.

— Fiecare vietate ca să trăiască trebuie să mănânce altă vietate. Tot așa și omul.

— Dar uliul nu mănâncă alt uliu. Lupul nu mănâncă alt lup. Omul însă mănâncă om. Pe noi ne mănâncă boierii.

— Au cu ei puterea, nene Gruio. Au cu ei legea și jandarmii. Au armata. Noi suntem cu mâinile goale.

— Legea o au că și-au făcut-o singuri. Jandarmii, dintre noi țăranii îi alege stăpânirea, cum tot dintre noi se duc unii și intră logofeți pe la moșii. Iar armata… Numai ofițerii sunt boieri ori fii de târgoveți. Soldați suntem noi, săracii. Că bogații duc plocoane și-și scutesc băieții și ginerii de armată.

Sub pașii noștri, care deveneau tot mai șovăitori, sfărâmam zăpada. Urmele celor care mergeau printre șine, pășind din traversă în traversă, nu se cunoșteau. Se cunoșteau urmele celorlalți, care mergeau alături de linie, pe unde nu mai călcaseră alți oameni de când căzuse zăpada.

Rămăsese în zăpada albă și moale mii și mii de călcături adânci în urma noastră. Aveau să dureze până se va topi rândul acesta de zăpadă sau până când va da altă ninsoare.

— Vă aduceți aminte ce ne povesteau astă-vară bogătanii care au fost la București, la expoziție?

— Păi cum să nu ne aducem aminte! Așa ceva nu se uită ușor…

— Ba eu zic că nu se uită deloc…

— Fiarele erau închise în cuști și li se aruncau hălci de carne proaspătă…

— Și șerpilor, viței întregi în cutiile lor de sticlă…

— Și lebedelor li se aruncau în lac franzeluțe…

— Și neamțul se plimba cu nemțoaica lui la braț…

— Și mergeau pe lângă neamț miniștrii și generalii…

— Mergea și popa cel mare, mitropolitul…

— Cu baston de aur în mână și cu cruce de aur la gât…
— Și muzicile cântau…
— Și bogătanii petreceau…
— Și la noi nu se gândea nimeni…
— Ne ardea seceta și ne chinuia, ca și acum, foamea…
— Și ne mureau vitișoarele…
— Noi trăim mai rău ca fiarele codrului…
— Nu suntem închiși în cuști…
— Vorba avocatului Mitiță Bârcă de la Cârligați: Avem legi bune… Suntem liberi…
— Ne putem plimba pe ulițele satului și pe câmp…
— Putem să ne ducem la gârlă să ne scăldăm, dacă gârla nu e secată de secetă…
— Ba putem să ne și înecăm, dacă ne vine pofta s-o facem. Nimeni nu ne oprește…
— Avem voie să culegem florile din salcâmii noștri și să le mâncăm.
— Și-n corcoduși avem voie să ne suim și să mâncăm corcodușele, chiar dacă sunt acre și strepezesc dinții…
— Avem voie și să ne întindem noaptea în arie sau pe câmp, cu fața în sus și să numărăm stelele, dacă știm să numărăm cu miile…
— Nu ne oprește nimeni să ronțăim coajă de copac, uscată pe sobă…
— Nici să ne îndopăm cât vrem de pământ ars…
— Putem să bem oricâtă apă de la cișmea…
— Avem voie să căutăm de lucru și să ne mirăm că nu găsim… Dar mirarea nu trebuie s-o rostim cu glasul tare.
— Nimeni nu ne-ar opri dac-am vrea să cântăm cântece de lume…
— Ce mai încolo și-ncoace… Avem voie să crăpăm de foame…
— Am și început să crăpăm…
— Avem voie să ne lăsăm bătuți de jandarmi…
— Și de boieri…
— Și de logofeții boierești…
— Ne este îngăduit să ne lăsăm jupuiți de perceptori…
— Și stâlciți în bătaie la armată…
— Uite! Mâncăm zăpadă… Și nu ne oprește nimeni…

Mergeam spre conac… Ne apropiam cu fiecare pas de conacul boierului Gogu Cristofor… Iată! Colea e gara. Și dincolo de gară, soarele luminează

ferestrele caselor boierești și dă sclipire acoperișurilor roșii de olane, de pe care slugile au curățat zăpada cum a încetat ninsoarea.

Gruia Popozină călca în frunte, cu Tiță Uie, cu Pascu Ologu, cu văru-meu Dumitru Pălică… Toți ceilalți, mai în urmă, la un pas, doi… Printre ei, noi, copiii… Și în urma noastră, femeile care își țin fustele ridicate nițeluș, să nu le împiedice mersul prin zăpada moale în care ni se afundă tuturor picioarele.

Și așa, mergând, unul își spune o frântură de gând, altul alta. Nici nu-ți dai bine seama al cui e glasul, pentru că acum din pricina sleirii care ne-a cuprins pe toți, glasurile stinse ale oamenilor au început să semene unele cu altele, după cum și glasurile noastre, ale copiilor, au început să se asemene. Se lasă tăcerea un timp. Și atunci nu se aud decât pașii noștri care lipăie prin zăpadă. Pe urmă oamenii încep iarăși să vorbească, vânturându-și gândurile.

Când drumul e lung, dacă nu ești singur și ai cu cine vorbi, ți se pare că timpul trece mai repede. Dacă n-ai om lângă tine, vorbești cu boii care trag după ei carul, vorbești cu calul și, dacă n-ai cal, vorbești cu câinele care s-a luat după tine… Rău când n-ai suflare de vietate lângă tine… Atunci vorbești totuși cu tine însuți. Vorbești în gând…

Pe neașteptate au început să zbârnâie sârmele telegrafului, întâi ca un zumzet ușor de albine, apoi ca niște fluiere subțiri, în care parcă ar fi suflat cineva cu plămâni mari, de oțel.

Vântul care se stârnise, sufla. Se întețea gerul. Ne ciupea mai tare urechile, ne biciuia mai puternic obrazul.

Ne-am tras mâinile în sus, în mâneci, să le ferim de îngheț. Dor grozav degetele înghețate. Devin tari ca osul și simți cum te usturã măduva lor.

Ne-am uitat mai bine peste câmpuri și am văzut că la marginea zării s-a ridicat o pânză de pâclă fumurie.

— Se iscă nori.

— Să nu ne prindă viscolul pe drum, la întoarcere.

— Atât ne-ar mai trebui.

Bătuți de vântul care se stârnise din senin și creștea, și trecea prin straiele noastre vechi și subțiri de ne îngheța și sufletul din noi, ne-am apropiat de gară.

— Mi se pare că avem noroc. Uite-l pe boier Gogu pe peron.

— Stă de vorbă cu șeful gării, cu Dichirliu…

— Sunt și doi logofeți pe lângă boier.

— Cu atât mai bine.

— N-o să ne mai împiedicăm de ușa conacului.

— O să putem vorbi cu boier Gogu…

— Și dacă apucăm, să vorbim…

— O să mai zică el câr, o să mai zicem noi mâr… N-o să ne lase… Nu se poate să ne lase…

La vederea boierului gras și burticos, rumânilor sleiți de osteneală și de nemâncare le-au mai revenit puterile și voia bună. Au întins pasul Gruia Popozină și cu ceilalți din fruntea cetei. L-am întins și noi. L-au întins și femeile, care de când ne apropiasem de gară, rămăseseră mai în urmă. Faptul de a-l fi întâlnit în gară, unde nici nu ne gândeam, ni se părea a fi un semn bun. Nu mai aștepți la poartă. Nu te mai târgui cu slugile care-ți pot închide gura cu: „Boierul nu e acasă. Nici n-a venit. Cine v-a spus c-a venit la moșie, v-a mințit…”

Am ajuns la marginea peronului pardosit cu pietre mari, vinete și ne-am scuturat de zăpadă pe picioare, ca să nu ne spună cine știe ce vorbe urâte șeful gării, domnul Dichirliu, pe care îl știa o lume cât era de sărit și de spurcat la gură când vorbea cu macagiii, ori cu sărăcanii. Ne-am scuturat pe picioare și pentru că peronul era curățat și măturat ca o casă. Zăpada adunată de pe el era făcută grămezi-grămezi ceva mai departe.

Boier Gogu, de care ne apropiasem, purta pe cap o căciulă mare de blană, înfundată până peste urechi, haina cu guler îi ajungea până la genunchii pe care-i acopereau cizmele galbene, lucioase, cu carâmbii răsfrânți. Pe umăr, boier Gogu ținea o pușcă de vânătoare cu două țevi. Alături îi stăteau doi zdrahoni, logofeții trufași de îmbrăcămintea lor groasă și turnată pe trup și de puștile de vânătoare pe care și ei le purtau, ca și boier Gogu, pe umăr. Se mai afla acolo, țopăind și învârtindu-se ea un titirez în jurul boierului, Dichirliu, șeful gării Troian, mărunțel, oacheș și mustăcios, înfășurat într-un palton sărăcuț.

Boier Gogu s-a întors cu fața rotundă și puhavă către noi, când ne-a simțit că suntem la numai câțiva pași de el.

— Ăstuia, chiar dacă n-ar fi purtat căciulă, nu i s-ar fi învinețit urechile. Are destul sânge în trup. Poate mai mult decât noi toți la un loc.

— Taci, măi, că poate te-aude.

— Iaca, tac, ca să nu vă supăr, dar sudalma îmi stă pe limbă.

— Păstreaz-o acolo…

Rumânii s-au strâns stol, cu copiii și cu femeile printre ei, și s-au ținut, cum se și cuvenea, mai departe. Boierul, e boier… Numai dacă te poftește te poți apropia de el. Însă și atunci trebuie să știi să păstrezi distanța. Ne-am scos căciulile și i-am urat într-un glas:

— Bine ați venit, boier Gogule.

— Bine v-am găsit, rumânilor.

Boier Gogu aștepta să începem noi. Noi așteptam să înceapă dumnealui.

Vântul care se întețise șuiera în firele telegrafului: țiu! țiu! țiu! Parc-ar fi trecut pe lângă noi gloanțe. Nu șuierau gloanțe. Prin fața magaziilor, care erau despărțite de peron prin patru șiruri le linii de fier, patrulau doi soldați înarmați, îmbrăcați în măntăluțe subțiri, cu marginile capelelor lăsate peste urechi. Le bătea și lor vântul trupurile, ca și nouă. Îi învinețise și pe ei vântul, ca și pe noi.

A binevoit să deschidă gura boier Gogu:

— Sunteți de la Omida, nu? Ori de la Stănicuț? Ba nu, parc-ați fi de la Cârligați…

— Suntem de la Omida, domnule Gogu, ne cunoști dumneata pe fiecare… Eu sunt Gruia Popozină, ăsta e Tiță Uie, ălălalt Tudor, cel de lângă el e Pascu Ologu… Ce să vă mai spunem, ne cunoști pe toți bine de tot, boier Gogule…

— Da, da, că bine ziceți… Acum îmi aduc aminte. Vă cunosc, cum să nu vă cunosc! Ei, bată-vă dumnezeu să vă bată, vă uitasem de când n-am mai călcat pe la moșie, de când nu v-am mai văzut fața…

— Păi, dumnezeu ne-a bătut destul, boier Gogule…

— Ne-a bătut până ne-a făcut zob, așa cum ne vedeți, cucoane!

— Ei, atunci să vă bată norocul…

— Așa se mai potrivește… Că după noroc am și plecat de pe la casele noastre…

— Și încotro ați plecat voi, rumânilor, după noroc, cu nevestele și cu copiii, pe o vreme ca asta? Ce mare necaz v-a scos din casă? Că eu ieșii să mă plimb puțin prin jurul conacului, cu logofeții, să văd dacă nu cumva îmi cade un iepure în cătarea armei și înghețai… Dar voi? Nu v-a fost milă de copii să-i scoateți de lângă sobă? Nu se pleacă, rumânilor, la drum, pe vreme de iarnă, cu copiii și cu femeile… Și… după câte văd, sunteți cam sărăcuț îmbrăcați… Ei, trebuia să vă fie milă măcar de copii…

— Milă ne-a fost, boierule, că tocmai de-aia i-am și luat cu noi. De mila lor am plecat de-acasă. Mai mult de mila lor…

— Și… vă mai întrebai și nu-mi răspunserăți.. Încotro?
— La dumneavoastră veneam, boier Gogule…
— Și suntem bucuroși că tocmai v-am întâlnit, cucoane Gogule…
— Ne temeam că n-o să ne primiți la curte, boierule…
— N-am fi vrut să vă supărăm, domurile Cristofor…
— Nu vrem câtuși de puțin să vă supărăm, cuconașule…
— Să mă supărați?
Boier Gogu a râs cu hohote. Îi dârdâia pântecul mare și-i dârdâiau umerii de râs. Au râs și logofeții. A râs și Dichirliu negriciosul. Când face boierul haz de o glumă a lui, trebuie să faci și tu, dacă vrei să-i fii pe plac. Noi n-am râs. Nu puteam să râdem. Nu mai știam să râdem. După ce s-a săturat de hohotit și s-a potolit încetul cu încetul, boier Gogu a continuat:
— Eu? Să mă supăr? Nici nu-mi trece prin gând să mă supăr! Nu mă cunoașteți bine, deși muncim și mâncăm pâine împreună de-o viață… Eu să mă supăr? Haida de! Nu sunt eu omul care să mă supăr cu una cu două. Nu mă cunoașteți. Deși de atâția ani ne avem ca frații. Ba chiar mai bine. Nu v-am tras în judecăți… Nu v-am…
— Niciun rău nu ne-ați pricinuit, boier Gogule…
— Iar de cunoscut vă cunoaștem, boierule…
— Nu sunteți dumneavoastră boierul nostru?
— Mai sunt și al altora.
— Mai sunteți și-al altora, boier Gogule, așa e, așa e, mai sunteți și-al altora… Că șapte sate, dacă nu și mai multe, nădușesc pe pământurile dumneavoastră…
— Șapte sate, Popozină, șapte sate, bașca slugile boierești și logofeții.
— Da, cucoane Gogule, bașca slugile și logofeții…
— Și… slugi n-aveți puține…
— Obrazul subțire cu cheltuială se ține…
— Cu cheltuială, boier Gogule, cu cheltuială…
Gușa boierului se umfla de mulțumire, ca gușa curcanului când se-nfoiază. Tot ca gușa curcanului era roșie și gușa lui boier Gogu, numai că nu era stropită cu bobițe albastre.
— Și… cam ce v-aduce la mine?
— Știți dumneavoastră, boier Gogule, cu seceta…
— Ne-a prăpădit foamea, cuconașule…
— Ne pier copilașii, boier Gogule…

— Așa? Vasăzică ați plecat cu cerșitul? Mă cam gândeam eu că altceva nici nu putea să fie la mijloc…

— N-am plecat cu cerșitul, boier Gogule… Să ne ferească dumnezeu… Au plecat unii pe la orașe, dar noi, nu… Să ne ferească dumnezeu…

— Dumnezeu te ferește, te ferește, pân' te nimerește.

— Venisem pentru învoieli, boier Gogule…

Sprâncenele lui Gogu Cristofor se încruntau. Obrazul i se întuneca și gușulița începu să-i tremure, de parcă i-ar fi venit niște vorbe în fundul gâtului și, oprite în osânza gușii, s-au apucat să înoate și să se zbată. Bătea cu talpa piciorului în lespezile peronului, sprijinindu-se pe tocul cizmei și spunea într-una:

— Da! Da! Da! Pentru învoieli! Da! Da! Pentru învoieli…

Șeful de gară își freca mâinile, le ascundea în buzunare, pe urmă iarăși le scotea și le freca una de alta, să și le dezghețe. Logofeții nu spuneau un cuvânt. Așteptau să vadă ce-o să facă și ce-o să rostească boierul.

— V-ați ostenit degeaba, oameni buni. Avem contracte de învoieli încheiate mai demult, pe trei ani. Unul a trecut. Mai sunt doi. Așa că nu mai are niciun rost să încheiem altele.

— Boierule…

— Boier Gogule…

— Cuconașule…

— Dar, fiindcă ați luat atâta drum în picioare, eu zic să mergem să stăm de vorbă, mai pe larg, la curte, să aud cam ce poftiți de la mine, că aici ne bat toate vânturile și dacă mai stăm mult, degerăm de frig și degeră odată cu noi și amicul Dichirliu.

— Nu, boier Gogule… Se poate? Eu cu dumneavoastră… Eu pentru dumneavoastră… Ca și nevastă-mea… Oricând… Orice… La ordin… Numai să vă vedem mulțumiți… Aveți atâtea griji… Atâtea necazuri…

— Știu! Știu! La revedere, Dichirliule. Transmite omagiile mele doamnei Dichirliu și… îmi pare rău că m-a ocolit norocul cu iepurii! Parc-a fost un făcut! N-am avut măcar în ce să trag două cartușe! Mi-a rămas pușca încărcată…

— Poate că mai încercați mâine, conașule. Și… dacă îngăduiți, v-aș însoți și eu. Țin atârnată de perete o vechitură de pușcă.

— Da? Ești vânător, Dichirliule? Nu știam…

— Pușca o am de pe când eram impiegat de mișcare pe Bărăgan. Mai vânam o dropie, mai un iepuraș… Bărăganul era plin de sălbăticiuni și

toamna veneau boierii la vânat. Mă luau cu dumnealor. De când am avansat și-am venit aici…

— Bine, Dichirliule, bine, dacă ies mâine după vânat, te iau cu mine…

— Mulțumesc anticipat, conașule!

A plecat boierul cu logofeții, care se țineau după el cu un pas mai în urmă.

Am plecat și noi după ei.

Boierul uitase să-i spună ceva șefului de gară. S-a oprit, s-a întors și i-a strigat peste capetele noastre:

— Dichirliule…

Șeful de gară a sărit ca ars și a început să alerge după noi.

— Da, conașule.

— Am uitat să te întreb. E mulțumită cucoana Caterina?

— Mulțumită, conașule, cum nu se poate mai mulțumită…

— Ți-a povestit noutățile din București?

— Mi le-a povestit, conașule, cum să nu mi le povestească… Dar mi-a spus că n-ați terminat conversația.

— Tocmai!… Tocmai asta uitasem să-ți spun. Roag-o să vină spre seară la curte să continuăm…

— Nu e nevoie s-o rog conașule, că ea atâta așteaptă! Am s-o aduc chiar eu, ca și ieri, până la poartă…

— S-o aduci, Dichirliule…

— Am s-o aduc, conașule…

— Zilele astea am să vă poftesc pe amândoi la masă… Ai avut noroc de nevastă, Dichirliule… Nici nu m-aș fi așteptat să găsesc așa ceva prin pustietățile astea… Ce să-ți spun, e grozav de deșteaptă, cucoana Caterina…

— Păi tocmai de-aia, cucoane Gogule, vrem să fim mutați la Omida… Acolo gara e mare, satul aproape, mai un avocat, mai un doctor, mai un cerealist… Ai cu cine schimba o vorbă… Aici, cum spuserăți, pustietate, cucoane Gogule, te usuci de-a-mpicioarelea…

— Pe la șase seara, dac-o aduci la curte pe cucoana Caterina, e ceasul cel mai potrivit. Am să vorbesc cu dumneaei și despre mutare.

— O aduc până la poartă, cuconașule, diseară pe la șase…

Vântul, la câmp deschis, se repezea asupra noastră să ne doboare. Norii vineți acopereau soarele. Vedeam marginea marii umbre pe care o aruncau norii, cum alerga spre apus și stingea strălucirea zăpezilor. Odată cu lumina

care se depărta și se stingea, parcă ni se furase ceva neobișnuit de drag. În lumină înduri mai ușor necazul. Ți se pare că lumina îți scaldă nu numai obrazul, dar și inima, care bate ascunsă undeva în piept. Întunericul face ca gândurile negre pe care le ai să devină și mai negre, și mai apăsătoare. A mințit cine a spus că noaptea aduce liniștea și uitarea. Liniștea o aduce numai lumina, moale și dulce a dimineții.

Acolo în câmp, la pieirea soarelui pe care l-au acoperit și l-au ascuns curând norii, inimile noastre strânse și triste ni s-au strâns și ni s-au întristat și mai mult. Până unde mai vedeam cu ochii, zăpezile deveniseră reci, muriseră.

Când am ajuns, plini iarăși de îndoieli și de griji, la curtea boierească, un logofăt din cei doi care-l însoțeau pe boier Gogu, s-a repezit și a deschis ușa largă a curții boierești, după ce i-a căutat și i-a găsit zăvorul.

Boier Gogu a intrat în curtea care mi s-a părut tot atât de mare cât o jumătate de sat și s-a depărtat de noi cu pași mari și îndesați. Ne-am grăbit și noi să pătrundem în cuprinsul curții, temându-ne ca nu cumva cuconul voinic și burticos să se răzgândească și să poruncească logofeților să ne închidă poarta în nas și să ne lase pe dinafară.

Atunci, ieșind de după hambare și de sub pătule, de după căpițele de fân și de pe lângă grajdurile cailor și ale vacilor, s-a repezit asupra noastră să ne sfâșie, o landră de dulăi mari, cât lupii, și grași ca stăpânul lor, cuconul Gogu Cristofor. La hărmălaia iscată, boierul nici n-a întors capul. S-au grăbit însă să sară în apărarea noastră, a zdrențăroșilor, niște slugi care trebăluiau prin curte. Cu harapnice și cu beldii lungi au alungat dulăii furioși care, lătrând să ne înspăimânte, ne încolțeau din toate părțile.

Slugile au izbutit să ne despresoare de acești vrăjmași colțoși, la care nu ne gândisem, și huiduindu-i și ocărându-i, ca pe niște rumâni săraci, pocnind și plesnind harapnicele pe deasupra lor, i-au alungat până dincolo de acareturi. Dulăii, dacă au văzut că suntem primiți la curte de boier și de logofeți și că slugile, în loc să-i asmuță asupra noastră, strigându-le: „Șo pă ei”, ne apără de colții lor cu harapnicele și cu beldiile pe care le cunoșteau, s-au cumințit, așa că nu i-am mai zărit și nici nu le-am mai auzit lătrăturile fioroase. Ne-am strâns unii de alții mai aproape, noi, copiii și femeile intrând în mijloc, și lăsându-i pe cei cu ciomege mari pe margini, ca acum când slugile se risipiseră, să ne putem apăra mai bine dacă vom fi iarăși atacați de turbata haită. Dulăii însă, plăcându-le și trândăveala, nu numai lătratul, nu s-au mai arătat.

Am ajuns în sfârșit în fața marii case boierești. De sus, din capul scărilor, de lângă prag, domnul Gogu Cristofor s-a întors spre noi și-a binevoit să ne zâmbească. Ba chiar s-a îndurat să ne și vorbească:

— V-ați speriat de dulăi, hai?

— Nu prea ne-am speriat, boier Gogule, că de când ne știm suntem învățați să ne latre câinii. Ne latră, și uneori ne și mușcă, și câini mai mari, așa, ca dulăii dumneavoastră, și câini mai mititei… Dar să vă spunem drept, dulăi ca ăștia n-am mai pomenit.

— Sunt grozavi! Și trebuie să vă mărturisesc că țin la ei ca la ochii din cap. Am plătit pentru fiecare bani grei. Sunt câini de sământă bună, nu corcitură. La ei îmi e nădejdea. Sunt neadormiți. Ei îmi apără avutul mai abitir decât slugile, că sluga e om, se mai îmbată, mai adoarme, dar câinele aude și simte dușmanul și prin somn.

— Apăi să vă trăiască dulăii, boier Gogule.

— Să-mi trăiască, să-mi trăiască, Popozină, de ce nu, că am mare nevoie de ei. Și mă și costă parale întreținerea lor. Că nu mănâncă orice.

Boierul a dat să intre în casă. Un rumân din ceată a cutezat și l-a întrebat:

— Dar cu noi ce faci, boier Gogule?

— Așa e! Parcă vă poftisem la curte să discutăm despre învoieli…

— Despre învoieli, boier Gogule…

— Ei! învoieli nu mai fac… Dar, ia spuneți-mi, oameni buni, cum a-ți dus-o cu seceta?

— Rău, boier Gogule, rău de tot, că s-a uscat pământul. Ca piatra s-a uscat pământul…

— A secat și gârla…

— Și nu s-a făcut firișor de iarbă…

— Și voi cu ce-ați trăit, oamenii lui dumnezeu?

— Cu mai nimic, boier Gogule…

— Uitați-vă la noi, arătăm ca niște umbre…

— Și la copiii noștri… Abia se mai țin pe picioare, boier Gogule…

— Și la nevestele noastre, boier Gogule, cad de-a-mpicioarelea de istovite ce sunt…

— Și n-a venit nimeni la voi în sat, oameni buni? Nu v-a întrebat nimeni ce vă doare, nu v-a întrebat nimeni ce vă lipsește?

— Nimeni, boier Gogule, să v-ajute dumnezeu, nimeni…

— Nici prefectul n-a venit să stea de vorbă cu voi?

— Nici prefectul, boier Gogule, și nici măcar zapciul…

— Și ne-au murit vitele, boier Gogule, că n-avem picușor de nutreț să le dăm…

— Și unora dintre noi au început să le moară copiii de foame, boier Gogule… Și copiii care au murit, au fost îngropaţi înfășuraţi în rogojini rupte, că n-au avut rumânii bani să le cumpere scânduri pentru sicrie…

— Așa îngropăm acum morții noștri, boier Gogule, înfășurați în rogojini vechi…

— Și unii am ajuns să mâncăm coajă de copac…

— Și pământ ars…

— Și miez de coceni…

Boier Gogu Cristofor asculta vaietele rumânilor, se uita la ei, se uita la noi, copiii, care căutam să ne adăpostim de vânt pe lângă părinți, se uita la cele câteva femei care tăceau, așezate pe la mijlocul cetei, cu mâinile negre-galbene duse la gură.

Și buzele groase ale lui boier Gogu se țuguiau de mirare; și ochii lui înecați în grăsimea pleoapelor se întristau; și obrazul lui rotund și puhav îi căzuse peste fălcile late. Iar ochii rumânilor se luminau, fiindcă-l vedeau pe boier Gogu înduioșat de amara noastră soartă și se întărea din ce în ce mai mult în ei credința că inima lui boier Gogu a fost câștigată și că lungul nostru drum de-a lungul câmpurilor năpădite de zăpezi n-a fost zadarnic.

— Da, boier Gogule, am ajuns să mâncăm pământ ars și să murim cu zile…

— Ah, Drăculea, Drăculea! O să-l trag de urechi când o să-l întâlnesc… Cum n-a avut el grijă de județ? Cum n-a avut el grijă de oameni? În ce hal, Doamne, în ce hal v-a lăsat să trăiți… Dar ce a făcut el e o adevărată ticăloșie… Ce spun ticăloșie? O adevărată crimă…

Ochii lui boier Gogu Cristofor se aprinseseră în balta de osânză albă în care se roteau și vărsau flăcări de mânie.

Iar pe fețele rumânilor necăjiți, care nu mai luau în seamă vântul și frigul și nici zăpada care le degerase picioarele, răsărise de-a binelea bucuria și nădejdea.

— Da, oameni buni, am să-i rup urechile lui Drăculea și dacă ajung ministru, acum, la schimbarea guvernului, nu numai că am să-l dau afară, dar am să-l trimit și în judecată… Legea îl obligă să aibă grijă de viețile oamenilor… Asta e datoria lui… Legea îl pedepsește…

Rumânii dintr-odată au tresărit. Au simțit dintr-o dată cum vântul iute le taie în bucăți trupurile slabe și uscate. Dintr-odată au simțit cum îi ustură picioarele înghețate, degerate. Nu e de-a bună, dacă boierul vorbește de lege și de pedeapsa care i se cuvine și pe care o s-o primească Drăculea, ginerele boierului olog de la Băneasa, Milarez-Colarez, el însuși boier. Ei și-au adus aminte de vechiul cântec al corbului:

Pe culmița dealului
Țipă puiul corbului…

Și și-au mai adus aminte și de vechea zicală: corb la corb nu-și scoate ochii. Boier pe boier nu se bagă la pușcărie. Pușcăriile n-au cunoscut decât desculți și dezbrăcați… De ce-și bate joc boier Gogu de sărăcia lor și de mintea lor, socotindu-i proști? Boier Gogu Cristofor glumește, cum a mai glumit și adineauri, dar inima lui e câștigată. Deși a spus nu, o să facă până la urmă noi contracte de învoială, în socoteala anilor care vor veni… Nu se poate să-i lase să piară de foame…

— Să v-ajute dumnezeu s-ajungeți ministru, boier Gogule..

— O s-ajung, oameni buni, o s-ajung… O să-mi vie în curând sorocul, poate chiar în iarna asta, s-ajung și ministru…

Iată că iar s-a înfuriat boier Gogu. Se răstește la logofeții voinici de lângă el, care au lăsat capetele în pământ, și-i ceartă cu glas aspru aci, în fața învoitorilor prăpădiți din Omida:

— Dar voi ce-ați păzit, mă, logofeților? De ce nu mi-ați scris la București că mor oamenii de foame? Ori, dacă nu mi-ați scris, de ce nu s-a repezit unul din voi până la mine, să-mi spună adevărul curat? Pâinea mi-o mâncați, dar slujba… Slujba nu prea v-o faceți…

— Ca să nu vă supărăm, cuconașule…

— Să nu mă supărați… Să sufere oamenii de pe moșia mea atâta și eu să nu știu… Să le moară vitele de foame și eu să nu știu… Să înceapă și copii a muri de foame și eu să nu știu… Și vouă o să vă rup urechile, logofeților! Boierul trebuie să știe tot… Tot ce se întâmplă…

Până acum Gruia Popozină aruncase două trei vorbe mai la început, apoi îi lăsase pe ceilalți rumâni să-și spună lui boier Gogu păsurile… A ieșit mai în față, și, cu căciula în mână, l-a întrebat pe moșier:

— Boier Gogule, ne-a omorât și pe noi și pe copii gerul și vântul. V-am ruga să vorbim despre învoieli… Despre nevoile noastre… Vă muncim oricât, cu vitele care mai avem vite, cu mâinile, care n-avem vite, și la anul,

și în anii care vor veni, numai ajutați-ne să scăpăm de foamete, să ajungem cu zile până la primăvară, când vor ieși verdețurile, că ne-om hrăni apoi cu verdețuri fierte… Nu mai avem niciun pumn de mălai pe fundul sacului… Vă rugăm, boier Gogule, nu ne lăsați…

— Ah! Fir-ar afurisit de vânt să fie, Gruio! S-a întețit gerul!… Mi-au înghețat și mie picioarele. Așteptați-mă, oameni buni, aici în curte, un picușor, până îmi schimb haina și cizmele. Ies îndată și-om sta de vorbă și despre învoieli…

— Te-om aștepta, boier Gogule…

Rumânilor le-a venit inima la loc. Săracul boier! Se plimbase puțin prin preajma conacului și îi și înghețaseră cizmele, ba chiar era în primejdie să-i degere degetele de la picioare!…

— O să-și schimbe repede încălțămintea, o să iasă la noi, o să vorbim…

— Chiar dacă ne-o prinde noaptea pe aici, nu face nimic. Numai să ducem la bun capăt înțelegerea.

— Ne-o trece și osteneala, și frigul, și foamea…

Credeam, în nepriceperea și nemăsurata mea prostie, că boier Gogu, cum o să ne vadă, o să ne poftească undeva într-o odaie mare, să ne mai încălzim oasele la adăpost de vântul care scutura crengile uscate și negre ale salcâmilor din curtea boierească și poate chiar lângă o sobă în care să pâlpâie focul. Ba mersesem cu presupunerile și mai departe. Nu mărturisisem nimănui, dar gândisem că, odată ajunși la curte și dând ochii cu boierul, acesta, înduioșat de jalnica noastră înfățișare, citind neodihna și foamea scrise pe chipurile noastre, va porunci slugilor să ne omenească îndată cu câte-o strachină de zeamă caldă și cu câte un boț de mămăligă. Zeama de varză se încălzește cât ai clipi din ochi și mămăliga se fierbe și se mestecă lesne, cât ai bate din palme. O! nechibzuință omenească! De ce mi-ai întunecat o clipă mintea și mi-ai aprins atunci, în preajma curții boierești de la Troian, cu atâta nepăsare, închipuirile?

A trecut mai bine de un ceas și boier Gogu nu s-a arătat!…

Trupurile înfășurate în zdrențe se schimbaseră aproape la toți în soiuri de gheață.

— S-o fi apucat să se bărbierească, boier Gogu…

— Era ras proaspăt… L-am văzut bine. Îl și ciupise briciul sub buză…

— Ori să facă cine știe ce socoteală cu domnul Roșculeț, contabilul…

— Ce socoteli? Socotelile poate să le facă și după ce plecăm noi. Că Roșculeț zi și noapte tot la curte stă și altă treabă n-are decât să scrie în

condici și să socotească.

Logofeții se duseseră la cancelarie. Fumau și ne priveau de departe prin cele două rânduri de geamuri ale ferestrei.

Ne frământam pe loc, sfărâmând zăpada cu picioarele și acum, când deznădejdea pătrunsese iarăși în noi, nici măcar nu ni se mai părea că ne încălzim…

— E vremea prânzului… S-o fi așezat la masă, boierul…

— Nu se poate, că doar n-o fi câine, el să șează la masă și pe noi să ne lase afară, în iadul ăsta…

— Câine, necâine…

Ne-am apropiat de zidul casei boierești și ne-am rezemat cu spatele de el. Așa cum stam acum, vântul ne izbea numai dintr-o parte. Nu se mai înfășura în jurul nostru ca un vrej. Eram, cum s-ar zice, mai la azăvadă.

Ne-am făcut stol și ne-am lipit trupurile unii de alții, ne-am îmbulzit cum se îmbulzesc oile pe vreme de zăpușeală. Numai că noi nu de zăpușeală, ci de frig ne îmbulzeam.

— Nu sta pe vine, băiete, c-o să-ți înghețe așa de tare picioarele, încât n-ai să te mai poți ridica de jos.

— Mi-au și înghețat, tată.

Cât mersesem de la Omida la Troian și de la gară la curtea boierească, mai tremurasem, ne mai clănțăniseră dinții, dar ne mai și încălzise mersul. Nemișcarea și vântul care se întețea cu fiecare clipă, întunecarea care se lăsase peste întinderile albe și nemărginite, dar mai ales această așteptare ce începuse să fie fără nicio nădejde, lângă zidul și la ușa boierului, ne schimba în stane de gheață. Carnea noastră îngheța deopotrivă și dinafară și dinăuntru, din acel miez de viață care e inima omului.

— Asta trebuie să fie… Boierul s-a apucat să ia o gustare…

— Ce gustare? S-a așezat de-a binelea la masă, că e tocmai vremea prânzului. N-ați băgat de seamă? A trecut personalul de ora unu…

— Dacă i s-a întins masa, putem să-l așteptăm mult și bine. Să fim mulțumiți dacă iese să vorbească cu noi peste două-trei ceasuri.

A trecut pe lângă noi, cine știe cu ce treburi, o slugă de casă, o femeie tânără și bucălată, cu nasul cârn și cu ochii mari, albaștri, înfășurată într-o broboadă groasă de lână și încălțată cu ghete negre, cu nasturi.

— Nu te supăra, jupâneasă, că te întrebăm: ce face boier Gogu?

— Ce face conașul?

— Da, conașul…

— Mâncă, ce să facă… Mâncă de se sparge…
— Și când se apucă să mânce, cum spui dumneata – se vede treaba că nu ești de prin părțile noastre – stă mult la masă?
— Mult di tăt, că mâncă, nu glumește.
Femeia a chicotit scurt și a plecat.
— Când mâncă, nu glumește…
— Numai cu noi glumește…
— Ne lasă să așteptăm lângă ziduri…
— Dacă e boier…
— Mănâncă mult…
— Bașca vinișorul și cafeluța…
— Are burta mare.
— Tăceți, măi, din gură! Dacă ne-aude pe fereastră? Abia am izbutit și l-am împăcat. Îi sare țandăra și pierdem tot ce-am câștigat.
— Nu ne-aude. Vorba noastră o copleșește vuietul vântului. Și-apoi… n-am câștigat încă nimic, numai o făgăduială.
— O făgăduială e mult…
Vântul prinsese a vui.
Se lovea de case și de hambare, de pătule și grajduri, de salcâmii negri ai conacului și de trupurile noastre șubrede și vuia vântul!
Haiducește vuia!
S-au dus vremurile de haiducie!
Câmpurile erau pe atunci acoperite de păduri bătrâne.
Și grâul și orzul, meiul și secara, numai în luminișuri se semănau.
Dacă boierul îți punea genunchiul pe grumaz și te apăsa prea tare, te scuturai odată voinicește, luai calea codrului și cântai:

Pe culmița dealului
Țipă puiul corbului.
— Ce ți-e, puișor de țipi?
Au ți-e foame, au ți-e sete,
Au ți-e dor de codru verde?
— Mi-e și foame, mi-e și sete,
Mi-e și dor de codru verde;
Aș bea sânge de boier
Și-aș zbura până la cer
Să pic de-acolo, să pier…

Și codrul darnic te hrănea, și când îl prindeai pe boier la strâmtoare, îi înfigeai jungherul în piept.

— Iartă-mă – gemea el cu ochii bolboșați, ieșiți din cap – o să mă port bine cu rumânii mei…

— Să te ierte dumnezeu, că eu nu pot să te iert, boierule…

Și sângele boierului îl sorbea pământul…

Și trupul lui îl hărtăneau jivinele codrului…

Și ochii lui îi ciugulea cu cioc negru, corbul negru… Îi luai pungile de la brâu și galbenii îi împărțeai săracilor prin satele de bordeie:

— Lua-ți, fraților că voi i-ați muncit…

Iar capul boierului, fără ochi, îl înțepai în țepușa prepeleacului, la margine de drum, să putrezească în soare și-n ploaie.

L-ai jupuit pe sărac
Și-acum stai în prepeleac
Să te bată soarele,
Ploile, ninsorile,
Și să-ți cânte ciorile…

E mult de-atunci.

Ehei! E tare mult de-atunci…

Sunt patruzeci de ani de când domnește în țară vodă Carol și legea lui cea mare, pe care a jurat în fața marilor și grașilor boieri.

Vreme de suspin și de plâns…

Vreme de supunere și de tăcere…

Vreme de îngenunchere și moarte…

O să mai cântăm într-o zi cântecul corbului?

O să mai cântăm într-o zi cântecul prepeleacului?

Vântul iernii izbește în trupurile noastre șubrede, făcute ghem pe lângă zidul casei boierului, la ușa casei boierului…

Vuiește vântul…

Noi stăm și așteptăm și tremurăm și simțim cum ne cuprinde ca o apă înghețul înspăimântător al morții.

Și în casa caldă, cu picioarele în papuci calzi, boier Gogu, mâncă nu glumește – cum spunea ardeleanca lui – și râde de noi, de așteptarea noastră, de răbdarea noastră, de zdrențele noastre, de foamea noastră…

E vreme de supunere și de tăcere.

Dar vântul crește.

Vuiește.
Haiducește vuiește.
Haiducește fluieră…
Și eu îmi aduc aminte.
Îmi aduc aminte, din spusele lui moșu-meu Burdulea, și ale unchiului meu Alisandru Nasta, și ale mătușii Uțupăr, și ale altora pe genunchii cărora am sorbit povești și povestiri despre ce a fost odinioară pe lume.
Și mă uit, prin pânza anilor înainte, la zilele care vor veni cândva.
Și nu știu de ce, dar parcă văd soarele, strălucind.
După ploaie se arată totdeauna soarele…
Și în mine înviază cei care au suferit și au murit demult.
Și-i simt fremătând în mine.
Și-mi cer să mă ridic și să făptui.
Îmi cer să mă ridic de lângă zid, să-mi salt fruntea, să prind glas și să izbesc cu pumnii în această ușă care rămâne închisă înaintea noastră, în aceste ziduri prin care nu răzbate glasul nostru…
Dar eu sunt numai un pui de om…
Numai un pui de om…
Și noi rămânem toți ghemuiți pe lângă zid, sleiți de puteri.
Și vântul vuiește haiducește.
Și ne izbește cu barda lui tăioasă…
Stăm ghemuiți și dârdâim…
Și simțim cum ne cuprinde și ne înăbușe apa rece a morții.
Stăm ghemuiți și neputincioși, biete zdrențe omenești, galbene-pământii, scheletice, cu buzele albe și plesnite de ger, cu mâinile cioturi fără vlagă.
Și vântul șuieră…
Trăiesc? Sau am înghețat și am căzut într-un somn asemănător cu moartea și, înainte de a mi se stinge pentru totdeauna gândurile, mai visez odată, ultima dată?
Murmur cu buzele plesnite și uscate:
— Tată, am înghețat de tot.
Tata îmi ia mâinile într-ale lui, să mi le încălzească…
Dar eu nu simt mâinile tatei.
Aud lângă mine:
— După ce mănâncă și-și soarbe cafeluța, boier Gogu o să-i tragă și un pui de somn…
— Dacă doarme și după masă, noaptea ce mai face?

— Doarme și noaptea. Doarme până se satură de somn, că de-aia e boier, să se îndestuleze cu de toate…

— Se satură de mâncare…

— Se satură de somn…

— Se satură de căldurică…

— Ce-i lipsește?

— Inima…

— Nu poate fi vorba de inimă la boier…

— Numai de mâini.

— Adună cu ele și risipește.

— Adună de la noi…

— Și risipește pentru poftele lui…

— Câte pofte poate să aibă un om?

— Multe. Atât de multe că nici nu se pot număra.

— Și omul le poate împlini pe toate?

— Boierul poate. Noi, pe ale noastre, câte le avem, le mai punem în cui…

O femeie înaltă și slabă, Ivanca lui Mănoiu, sta rezemată de perete, mai departe. Nu rostise nici pe drum, nici de când sosisem la curtea boierească, un singur cuvânt. Numai din ochi clipise. Tăcută, s-a clătinat o clipă, apoi s-a prăbușit ca un copac pe care-l retezi din rădăcină. A rămas lungită lângă zid.

Ne-am ridicat, ne-am apropiat și ne-am aplecat asupra ei. Căzuse pe o parte. În cădere i se ridicase fusta.

I se vedeau până mai sus de genunchi picioarele galbene și subțiri. I le-a acoperit cineva.

— O fi leșinat.

— Poate să fi și murit. E rece.

— Toți suntem reci ca sloiul.

— Am înghețat proptind zidul casei boierului.

Au ridicat-o rumânii pe brațe și-au dus-o spre cancelaria unde se aflau logofeții.

Văzându-ne, logofeții au deschis ușa și au ieșit în prag.

— Ce s-a întâmplat?

— A leșinat Ivanca lui Mănoiu.

— Ori poate o fi și murit, domnilor logofeți…

— Sta rezemată lângă noi, de zid. Poate că i-o fi venit rău. S-a împleticit și a căzut.

— Se mai întâmplă uneori și de-astea. Ce să-i faci? Așa e viața, a rostit un logofăt cu nepăsare…

— Îngăduiți-ne, domnilor logofeți, s-o ducem la dumneavoastră înăuntru, la căldură, poate și-o veni în fire…

— La căldură nu-și vine în fire… O să-i fie mai rău. Frecați-o cu zăpadă pe obraz…

— Păi de dimineață și până acum tot cu zăpadă a biciuit-o vântul… Și nu numai pe obraz…

— Hai – hai, nu mai faceți fasoane, că vă stă urât…

— Ce fasoane, domnule logofăt?

— Așa, fasoane… ca să câștigați mila boierului.

— Câine!

— Gura, că rămâi fără măsele, ai lui Ududui… Gura!

— Taci, Ioane, nu-i mai întărâta, că și fără asta sunt destul de porniți logofeții împotriva noastră.

— De ce să fie porniți? Că doar n-am venit la ei. La boier Gogu am venit. Și lor, slugilor, n-o să le cerem nimic.

— Apăi tocmai de-aia sunt întărâtați împotriva noastră. Sluga boierească vrea să i te căciulești întâi ei și pe urmă boierului.

— Noi nu suntem slugi, Gruia Popozină. Nu da cu clonțul în noi, că acuș ți-l tăiem nițeluș! Noi suntem logofeți! În lipsa stăpânului de acasă, noi suntem stăpâni. O știi prea bine, Gruia Popozină. O știți cu toții prea bine.

— Adevăr a spus cine-a spus că până la dumnezeu te mănâncă sfinții.

— Sfinții mamelor voastre de câini…

Logofeții au pus mâinile pe arme.

— Taci, Ududui, taci! Trebuie…

— Trebuie, nene Gruia, trebuie… Până când să tăcem?

— Trebuie, Ududui. Într-adevăr, trebuie… Ne așteaptă copiii și femeile acasă.

Pe leșinată o țineau rumânii pe brațe. Mâinile moi ale femeii îi atârnau lungi și galbene pe lângă trup.

— Ridicați-i mâinile și așezați-i-le pe piept. A murit…

— Poate e numai leșinată…

— I-au căzut pleoapele peste ochi.

— Poate că avea ochii închiși înainte de a se prăbuși. Când ești obosit tare, închizi ochii și ți se pare că oboseala începe să te mai ierte. Poate că totuși n-a murit.

Logofeții ne pândeau, gata să sară pe noi.

Vederea chipului galben și uscat al femeii moarte o fi trezit stropul de omenie ce se află ascuns și în sufletul celui mai ticălos. A rostit unul din logofeți, un mocârțan cu mustață mare și păr lung, pe care știam că-l cheamă Iacov Asandei, cu glas molâu:

— Duceți-o, mă, la slugi! Ce dracu o mai țineți aici pe brațe? N-o putem întinde pe jos, în cancelarie!

Au purtat-o rumânii pe Ivanca lui Mănoiu la casa slugilor, care se afla tocmai în partea cealaltă a curții boierești, și au dus-o într-o odaie. Noi am rămas afară. Au intrat după femeia lui Mănoiu trei muieri din ceata noastră. Una mai bătrână a ieșit curând, încercând să-și șteargă cu dosul palmei ochii în care lacrimile nu puteau să izvorască.

— S-a potolit… N-o să-i mai fie foame. Nici frig…

— A murit fără lumânare.

— O să-i lumineze dumnezeu drumul spre cer, cu marile lui lumini…

— Mai bine i-l lumina aici pe pământ…

— Mai bine ne lumina dumnezeu viața tuturor, aici, pe pământ. Să-și păstreze cerul pentru sfinții lui…

Ne-am scos căciulile rupte de pe cap și am îngenunchiat în zăpadă, începând să ne închinăm:

— Iartă-i, doamne, păcatele ei…

— Iartă-ne, doamne, păcatele noastre…

— Odihnește-i, doamne, sufletul…

— Odihnește-i, doamne, țărâna…

Rumânii și femeile îngenunchiate, și noi, care ne aflam printre ei, ne-am plecat frunțile galbene și reci și am atins cu ele pământul înghețat.

Pe urmă oamenii s-au ridicat dintr-odată dârzi, de parcă atingerea pământului cu fruntea i-ar fi umplut pe toți de puterea de care erau lipsiți și, ca și cum le-ar fi poruncit cineva, s-au strâns unii într-alții de păreau un singur trup, un singur suflet. Și-o singură pereche de ochi și s-au îndreptat cu pași neșovăitori spre casa boierului.

Parcă nu-i mai era nimănui nici frig, nici foame, nici teamă. Sângele puțin și subțire a început să clocotească fierbinte în trupurile oamenilor

șubreziți de boli și de foame. Poate că ura îndelung înăbușită în rumâni le înzecea puterile, alungând vremelnica slăbiciune și șovăială.

Dacă oamenii slabi, galbeni și zdrențăroși, ar fi vrut să strige, glasurile lor s-ar fi auzit poate până la marginile pământului și până la cer. N-a strigat niciunul. Tăcuți, posomorâți, încruntați, oamenii și-au luat moarta, și cu ea pe brațe, cu pași mari, dar fără grabă, au străbătut curtea boierească și au urcat treptele de piatră ale casei boierului. Cei din frunte au bătut cu pumni de fier în ușa grea, de stejar, ferecată cu plăci de oțel.

— Deschide, boier Gogule!

— Vino și ne întreabă cu ce necazuri am venit la curte!

— A murit o femeie sub fereastra dumneavoastră.

— Deschide! Nu te face că n-auzi!

Nu ridica niciun rumân ciomagul, furca sau toporul.

Numai glasul îl ridicaseră.

Numai glasul.

Și pumnii care păreau viguroși și cu care cei din față băteau puternic în ușa care suna înfundată, dar care nu se zguduia din țâțânile ei.

Nu s-a mai văzut picior de slugă prin curte.

Landra dulăilor voinici și fioroși, de care și uitasem, văzându-ne singuri și gălăgioși, și ridicați împotriva stăpânului lor, ori mai curând asmuțiți de slugile boierești trimise într-adins pentru asta, se repeziseră la noi din câteva salturi, ne înconjuraseră din trei părți și ne atacau cu furie. Ochii le sticleau ca ai lupilor și din gurile mari și roșii le curgeau bale albe. Oamenii au rămas tăcuți, neînfricoșați, însă cei cu ciomege mai lungi, cei cu furci și cu topoare s-au tras la marginea cetei, să facă pază.

La vederea beldiilor ridicate, a furcilor și a topoarelor gata să izbească, landra turbată și-a întețit atacul. Dulăii se repezeau, se izbeau de vârfurile ciomegelor și se trăgeau îndărăt, ca apoi să se arunce iarăși asupra noastră, sărind și lătrând și încercând să ne apuce cu dinții de grumaz.

Petrea Zgămâie, câre-i pândea neclintit, când a văzut că-i vine la îndemână, a repezit furca de fier în pântecul unui dulău vânăt, tărcat. În aceeași clipă, Treașcă cel mare a izbit cu toporul în fruntea altuia și i-a despicat în două capul.

Uluiți și speriați, ceilalți dulăii uriași s-au depărtat de noi de-a-ndărătelea, mânjind zăpada cu balele lor, lătrând și chelălăind de parcă toți ar fi fost bătuți. Apoi au fugit și s-au pitit pe sub pătulele pline până sus cu știuleți mari și galbeni de porumb și pe lângă hambarele cu grâu. Continuau

să ne latre de acolo și să chelălăie. Dar de apropiat nu se mai apropiau de noi.

Dulăul cu capul despicat murise. Stropea zăpada albă cu sângele lui cald, din care, în aerul rece, se ridicau aburi. Celălalt, străpuns cu furca, scâncea încet, ca un copil bătut cu nuiaua, și încerca să se tăvălească prin zăpada pe care o păta cu sânge.

Loviturile fuseseră date în dulăii boierești cu setea cu care rumânii ar fi izbit în însăși făptura grasă și burduhănoasă a lui boier Gogu.

La toți ni se aprinseseră ochii.

— Deschide, boierule, n-auzi? Deschide!

— Ieși să stăm de vorbă, burticosule! Ieși să stăm nițeluș de vorbă!

Pumnii de fier cădeau grei peste ușă, dar ușa groasă nu se clintea din loc. Suna numai scurt și înfundat, ca un butoi plin.

— Deschide, boierule, nu face pe surdul!

— Deschide, n-auzi?

— Deschide, boierule!…

Glasurile rumânilor se ridicau din ce în ce mai puternice și mai pline de mânie.

Din ce în ce cădeau mai grei pumnii pe ușă.

Nu se ridicase încă niciun ciomag.

Nu se ridicase încă nicio furcă.

Niciun topor nu se ridicase.

La toate ferestrele casei boierești fuseseră trase demult, și închise pe dinăuntru, obloanele grele, din scândură groasă de stejar.

— Deschide, boierule!

— A murit o femeie…

— Deschide, boierule!

— Deschide!

— Deschide!

— Deschide, câine!

— Deschide, dulău turbat!

— Deschide, cioclovină!

— Deschide, trântore!

— Ne-ai mâncat viața, tâlharule!

— Deschide, puturosule!

— Deschide!

— Deschide!

În vremea aceasta, cerul își desfăcuse băierele și arunca peste lume fulgi mari și proaspeți de zăpadă, pe care vântul furios îi răsucea în mii și mii de vârtejuri între pământul alb și cerul vânăt, pornit spre întunecare.

Abia mai vedeam, ca printre flăcările aci despicate, aci răsucite ale unui uriaș foc alb, ulucile înalte care despărțeau curtea boierească de câmpul care se întindea la nesfârșit spre zări.

Atunci am auzit împușcături.

— Deschide, câine!

Pumnii s-au oprit.

S-au oprit și strigătele.

— Trag slugile boierești în noi…

În vijelia care bântuia, stârnită parcă de toate furiile iadului, nu ne puteam da seama dincotro veneau focurile de armă.

Rumânii au coborât scările și s-au tras mai la adăpost lângă zid.

Ne-au luat părinții de mână și ne-au dus mai la fereală. Dacă veneau cumva de sus, din casă, gloanțele nu ne puteau ajunge.

— Să ne luăm moarta.

Pe moartă, care fusese culcată pe zăpadă, au luat-o câțiva oameni pe brațe.

— Țineți copiii de mână, să nu se sperie!

— Nu ne speriem, tăicuță!

— Nu vă speriați, dar de tremurat tremurați…

— Dârdâim de frig.

N-avea nimeni timp să ia seama că mințim.

— Să ne tragem încet și mai risipiți spre ieșire.

Împușcăturile continuau să se audă repezi, când dintr-o parte, când din alta a curții. Acum știam că trag slugile ascunse, ca și dulăii, pe după acareturi.

Atacul acesta fusese pus la cale, în timp ce rumânii băteau cu pumnii în ușa casei boierești și-l rugau pe boier Gogu Cristofor să deschidă și să coboare pentru a le asculta necazurile și a le împlini, măcar în parte, cererile nefericite. Nu cădea niciun om.

— Trag cu cartușe oarbe, să ne sperie, nene Gruia.

— Nu se știe, Zgămâie…

— Poate nu ne nimeresc. Le-or fi tremurând mâinile slugilor…

— Când ești slugă boierească și stai la adăpost și tragi în oameni fără apărare, nu-ți tremură mâna.

— Au!…

Ne-am oprit ca și cum fiecare dintre noi ar fi fost lovit de glonț.

Rămăsese ceva mai în urmă nenea Spiridon Bădoi. Când ne-am întors capetele, l-am văzut căzut cu fața în jos, cu mâinile întinse în lături pe zăpadă, ca două aripi negre, lungi și subțiri. A zvâcnit odată din picioare; pe urmă…

Dar nu numai pe Spiridon Bădoi l-am văzut.

În ușa, în sfârșit deschisă, apăruse boier Gogu Cristofor.

Purta pe cap un fes roșu, turcesc, cu moțul negru atârnând pe-o ureche, și era îmbrăcat într-un halat lung până la călcâie. Peste halat se încinsese cu un șnur, ai cărui ciucuri se prelungeau pe șoldul stâng. În mână ținea un pistol cu țeava în jos. Fața îi era bucălată, umflată și roșie, și gura cu buze groase, rânjită sub mustață.

În capul de jos al scării, râdeau logofeții cu care umblase dimineața după iepuri.

Amândoi logofeți țineau armele întinse spre noi.

— Dați-mi câteva ciomege!

I-au întins rumânii ciomegele lui Gruia Popozină. Omul le-a încrucișat și a făcut din ele un fel de targă. L-a așezat pe Spiridon Bădoi cu fața în sus pe această targă, i-a închis ochii, i-a potrivit și i-a îndesat căciula pe cap și i-a așezat mâinile în cruce pe piept.

— Vă rog, fraților rumâni, faceți și pentru Ivanca una la fel… Și acum, veniți încoa trei inși.

Rumânii au pornit cu morții întinși pe tărgile improvizate spre poarta conacului.

Boierul ne-a strigat:

— Mi-ați omorât dulăii, hoțomanilor! O să mi-i plătiți cu pielea. Cu pielea voastră o să mi-i plătiți dulăii, păcătoșilor!

Am mai auzit câteva împușcături răzlețe. Nu s-a ferit nimeni. N-am fugit și nici măcar nu ne-am întors capetele să vedem ce se mai întâmpla în urma noastră.

Oamenii știau că acum, după ce boierul și-a potolit mânia, după ce zăpada a fost stropită nu numai cu sângele dulăilor lui ci și cu sângele unui rumân, slugile își descarcă armele în vânt, ca să ne înspăimânte și să ne grăbească plecarea de la curte.

Dacă au văzut că nu ne speriem, că nu o luăm la goană și că nici nu ne gândim la împotrivire ori la răzbunare, au renunțat la trista și zadarnica lor

îndeletnicire.

Rumânii nu se speriau, pentru că în ceasul acela le era poate tot una dacă trăiau ori dacă mureau.

Merseseră cinstiți și cu oarecare încrederea la curtea boierului, pe moșia căruia munceau până se speteau, să-i propună noi contracte de învoială, și mai în folosul lui decât cele vechi, și, în schimb, să capete câteva banițe de porumb, pentru a putea să ajungă primăvara.

Boierul nemernic, întâlnit din întâmplare în gară, jucându-se în chip ticălos cu oamenii, ca pisica cu șoarecele, le dăduse nădejdi. Apoi se încuiase în casă și ne lăsase să așteptăm în ger și în viscol. După ce femeia lui Mănoiu căzuse moartă de slăbiciune și foame, boier Gogu își făcuse râs de rumâni, punând slugile să asmuță dulăii asupră-le și să tragă cu armele.

Revolta, aprinsă o clipă în inimi, se stinsese.

Rămăseseră aprinse numai ura și mânia, și pe deasupra lor se așternuse un strat gros și amar de scârbă și deznădejde.

Dacă rumânii s-ar fi aruncat asupra boierului și asupra logofeților, poate ar fi izbutit să-i doboare, dar câți dintre ei ar fi căzut de focul armelor, fără niciun folos? Fapta, oricât de cutezătoare ar fi fost, n-ar fi dus nici măcar la potolirea foamei… Poate că în ceasul acela de grea încercare, rumânii își aduseseră aminte de vorbele învățătoarei, care-i povățuise să-și cântărească bine gândurile și faptele.

Gruia Popozină, Tiță Uie, Dumitrache Piele și Ion Ududui purtau targa pe care se clătina, la fiecare călcătură, trupul tânăr și găurit de gloanțe al lui nenea Spiridon Bădoi.

Tata și cu alți trei o purtau pe altă targă pe Ivanca Mănoiu.

— Cum de ți-a dat în gând să faci tărgile astea? Fără ele ne-ar fi fost greu să ducem morții pe brațe sau la spinare…

— Am învățat la armată. Eram odată la niște manevre pe Olt. Un soldat a răspuns cam cu îndrăzneală unui maior care îl înjura de mamă. Maiorul s-a înfuriat, ca adineauri Gogu Cristofor, și a bătut soldatul până l-a omorât. Ne aflam pe câmp. Soldații vechi, care văzuseră mai multe, au făcut targă din puștile lor. Am ținut minte…

— Și maiorului ce i s-a întâmplat, nene Gruio?

— Nu i s-a întâmplat nimic. Parcă lui Gogu Cristofor o să i se întâmple ceva? În țara asta, legile, cum știm din totdeauna, cum am învățat din totdeauna pe pielea noastră, au două fețe: una cumplită pentru săraci, alta blajină, zâmbitoare și iertătoare pentru bogați. Bogatul, chiar dacă

făptuiește omor de om, nu cunoaște pușcăria. Săracul însă intră la zdup chiar dacă din greșeală calcă gâscanul primarului pe coadă… La manevre mor totdeauna soldați. L-au trecut și pe cel cu pricina printre soldații pieriți la manevre. Cine se gândește la viața unui soldat? Cine se gândește acum la viața milioanelor de săraci ai satelor, care se sting de foame?…

— Ar trebui totuși să se gândească măcar unul…

— Ar trebui… Dar poate acela nu s-a născut, încă… Ori poate că n-am ajuns noi să-l cunoaștem…

Viscolul alb ne învăluia și ne orbea.

Și câmpurile nesfârșite, frământate de viscol ca și văzduhul vânăt, vuiau, vuiau…

Și noi mergeam înainte spre sat, mai tăcând, mai vorbind, dar mereu dibuind linia ferată cu picioarele, ca să nu călcăm în șanțurile adânci și să ne afundăm în zăpadă.

Curând am ajuns la gara Troian, pe peronul căreia îl întâlnisem cu câteva ore mai înainte pe boier Gogu Cristofor – nu l-am mai fi întâlnit!

Speriat de împușcăturile dese pe care le auzise răsunând spre curtea boierească și crezând, cu mintea lui năvleagă, că rumâni l-au atacat pe boier și pe logofeți, pentru a sparge și a jefui hambarele și pătulele pline, șeful gării – Stroe Dichirliu, băiatul unui prăpădit de negustoraș de piei de cloșcă de pe la Rușii de Vede – și mai socotind că la întoarcere oamenii vor ataca și gara, chemase pe peron pe cei doi soldați care păzeau magaziile cu cereale și-i ținea lângă el.

Când ne-a văzut că ne apropiem liniștiți, că purtăm cu noi doi morți, Stroe Dichirliu, grijuliu, a sărit cu gura mieroasă pe noi:

— S-a întâmplat ceva la curte, nene Gruio?

— A murit o femeie de foame și de frig, pe când așteptam să iasă boierul din casă și să vorbească cu noi.

— De foame? Nu se poate! Nu se poate, nene Gruio! În țara românească, o știe lumea întreagă, n-a murit nimeni, niciodată, de foame. Nu se poate, nene Gruio, nu se poate! O fi fost bolnavă mai demult! Cine știe ce boală ascunsă o fi avut!…

— O fi fost și bolnavă… Că niciunul nu mai suntem sănătoși la trup…

— Și pe flăcăiandrul ăsta cine l-a-mpușcat?

— Boierul.

— Boierul? Cuconașul Gogu, zici?

— Dar cine altul?

— Nu se poate, nene Gruio, nu se poate!… Cuconașul e un om așa de cumsecade… Bun și glumeț și darnic… Mi-a spus-o și cucoana Caterina, nevastă-mea… Nu se poate, nene Gruio, nu se poate!… Zău că nu se poate!

— Nu știu cum o fi boierul cu cucoana dumitale, dar uite că s-a putut să împuște un om fără vină.

— Și pentru ce a făcut asta, cuconu Gogu?

— Du-te și-l întreabă, domnule șef… dacă ai poftă să știi… Ori trimite-ți cucoana… C-o poftea azi dimineață boierul la el, mai pe înserat…

Stroe Dichirliu, care la început, când ne apropiasem de gară, avea teamă pe față și se gudura ca un cățeluș pe lângă rumâni și din „nene” nu-l mai scotea pe Gruia Popozină, văzând oamenii potoliți, după ce fuseseră alungați de la curtea boierească cu focuri de arme, ba încă purtând pe tărgi doi morți, nu numai că-și venise în fire, dar căpătase și curaj. S-a întors la soldați și le-a poruncit:

— Soldați, arestați-i! Arestați-i pe toți! Fără alegere! E caz de răzvrătire. Împotriva legii, împotriva stăpânirii. L-or fi omorât chiar pe cuconul Gogu.

— Noi suntem trimiși aici să păzim magaziile, șefule de hardughie de câmp, nu să arestăm oamenii care trec liniștiți spre satul lor. Treburi de astea fac numai jandarmii. Noi nu suntem jandarmi.

— Și apoi, dumneata nu ne poți ordona nouă. Nu ești gradat. Ești un simplu civil.

— Am să vă raportez…

— Raportează!

Soldații s-au depărtat de șeful gării, au trecut rândurile de linii și s-au pierdut în viscol, spre magazii, la gheretele lor de scânduri.

Erau doi soldați tineri, cu obrazul galben și scofâlcit. Prin bocancii lor sparți li se vedeau, goale, vârfurile degetelor groase… Mantalele verzui, în care tremurau, erau rupte și mototolite, căci dormeau înfășurați în ele de cine știe când. Capelele, purtate de atâtea rânduri de soldați care au trecut pe la acelaș regiment, le erau găurite în fund.

Am pornit cu morții înainte, mai departe, pe calea ferată pe unde venisem, spre satul în care ne așteptau ai noștri cum așteaptă mortul colacul…

Viscolul alb, dezlănțuit în toată puterea lui sălbatică, ne înfășura, strângându-ne în chingi, și ne biciuia din toate părțile, de parcă n-ar fi avut pe câmpul nesfârșit de cine să se mai împiedice.

Se mai putea împiedica de stâlpi de telegraf și de sârmele care jeleau.

Peste noi și peste albele nesfârșiri cădea, nu numai zăpada răscolită și chinuită de viscol, ci și, întunecată, înserarea acelei zile de iarnă.

— Numai de nu ne-ar mai ataca și lupii…

— Lupii? După câte ni s-au întâmplat la curtea boierească, asta ar fi floare la ureche. Că lupii au numai colți, iar colții lor nu sunt mai ascuțiți decât colții dulăilor cu care avurăm de furcă și din care doborârăm numai doi. Primejdia nu e la lupi, ci la oameni. Boierul ne-a atacat înarmat cu pistoale și slugile lui cu puști, iar jandarmii care ne vor aștepta, dacă nu cumva ne și așteaptă la marginea satului, nu sunt nici ei cu mâinile goale… Ehei, ce bine ar fi dacă pe lumea asta n-am avea a ne teme decât de fiarele codrilor și ale câmpurilor.

Obrazul lui Gruia Popozină era ca de piatră. Nicio cută nu se clintea pe el.

Pe fețele descoperite ale morților zăpada, pe care cu dușmănie o arunca viscolul, nu se mai topea.

Un bărbat ori o femeie, din cei care mergeau pe lângă targă, o îndepărta din când în când cu mâna. Viscolul se grăbea însă și acoperea iarăși fețele morților cu zăpadă, de parcă ar fi vrut să nu le mai vadă nici el și să nu le mai vedem nici noi, cât sunt de uscate, de trase și de galbene.

După chiu și vai, mai poticnindu-ne, mai împiedicându-ne, mai cazând de-a binelea și ridicându-ne, am trecut, în sfârșit, de cantonul singuratic, în care nu se aprinsese încă nicio lumină și am ajuns destul de aproape de tăietura în care urma să pătrundem pentru a străbate, prin iadul alb al viscolului, până în sat. Atunci, o voce stinsă de femeie din cârdul nostru a strigat:

— Lupii!

— Unde sunt, Mărico?

— Îndărătul nostru.

Am întors capetele. La treizeci-patruzeci de pași în urmă se țineau după noi trei lupi mari, gălbui.

Ne-am uitat o clipă la ei și ne-am continuat drumul, ca și cum nu i-am fi văzut.

Pentru a fi feriți totuși de orice primejdie, au trecut în coada cetei noastre bărbații care purtau furci și topoare.

Din când în când mai întorceam capul. Lupii se opreau, adulmecau văzduhul cu nările, pe urmă iarăși își potriveau pașii după ai noștri, deși vedeau bine că în seara aceea aveau să rămână tot hămesiți.

Când s-a lăsat întunericul adânc peste întinderi, ochii lupilor s-au aprins ca niște stele.

— Da, da, fraților rumâni. Nu de lupii ăștia trebuie să ne temem, ci de dulăii stăpânirii, care ne așteaptă la capătul satului.

— De jandarmi?

— Da, de jandarmi!…

— S-a grăbit, fără îndoială, să le dea de veste, prin telegraf, Stroe Dichirliu. Nu putea, el să scape un prilej ca ăsta pentru a mai linge odată tălpile boierului…

— O să vedem…

— Ce-o fi, să fie… Altceva, ce putem face?

— Tot ce s-a întâmplat a fost din pricina dulăilor.

— Nu tocmai din pricina dulăilor obișnuiți, fraților, ci din pricina dulăilor care umblă în două picioare în straie îmblănite…

Încordarea prin care trecusem se micșorase în oameni cu încetul, până pierise. Pe rumâni îi cuprinsese iarăși istoveala. Iarăși mergeam greu. Abia-abia ne mai mișcăm picioarele pe care nu le mai simțeam, de parcă nici n-ar mai fi fost ale noastre.

— Cum de mai avem putere să le răbdăm pe toate „fraților?

— Omul poartă în el puteri nebănuite, care ies la iveală când îl ajunge nenorocirea.

Viscolul, răscolind câmpurile și spulberând văzduhul, acoperise linia ferată cu nămeți uriași de zăpadă proaspătă.

Tot mai greu dibuiam drumul cu picioarele.

Și întunericul acoperea câmpurile albe și nesfârșite, acoperea ceata noastră vie, acoperea și morții pe care rumânii îi purtau pe tărgi și pe ale căror chipuri nu se mai topea zăpada căzută.

Când să intrăm în tăietură, ne-au ieșit înainte, ca niște matahale negre, ca niște uricioase și mișelnice făpturi ale întunericului, câțiva jandarmi călări.

— Veniți de la Troian, nu?

— De la Troian venim…

— N-o mai apucați prin tăietură, c-a astupat-o viscolul cu zăpadă. Nici trenul n-o mai poate străbate. Lua-ți-o peste câmp.

Altceva nu ne-au mai spus. Nu ne-au întrebat ei pe noi nimic. Nici noi nu le-am pus lor vreo întrebare.

Am luat-o peste câmp, înconjurați de jandarmi, și în curând am început să coborâm coasta lină și dulceagă a dealului. Uneori nămeții ne veneau

până la piept. Mă ținea de mână nenea Dumitrache Piele, vecinul nostru.

Ne-am uitat pentru ultima dată îndărăt.

N-am mai văzut ochii lupilor sclipind ca stelele.

Am ascultat însă vuietul sălbatic al vântului, care parcă știa că peste puțin o să ajungem în sat, la adăpost, și-o să-i scăpăm din gheare, și se repezea tot mai năprasnic asupra noastră, să ne doboare…

Și-am ascultat tropotul moale al cailor, care se împiedicau în zăpadă, și zăngănitul săbiilor pe care jandarmii le purtau la brâu, și târșâirea pașilor noștri obosiți și împleticiți prin puful moale și ud și neprihănit, pe care-l dăruiseră pământului slăvile pogorâte jos de tot ale cerului vânăt și mânios.

Am intrat în sat în plină noapte. Ici-colo, licărea un ochi de fereastră.

Dar satul, cu toate aceste lumini mărunte, părea mort și pustiu sub domnia crâncenă a viscolului.

Pe morți i-au întins rumânii pe dușumeaua murdară a săliței primăriei.

Iar pe noi ne-au înghesuit jandarmii în odaia cea mare, unde lucrează notarul și unde, dedesubtul pendulei care măsoară timpul, se află prins în perete telefonul.

— Dați ciomegele încoace. Și furcile. Și topoarele. Și cuțitele, dacă aveți cuțite.

— N-avem cuțite.

Au dat oamenii ciomegele lor jandarmilor, două toporașe, două furci…

— Arme de foc aveți asupra voastră?

— N-avem.

I-au bârcâit jandarmii prin sân și pe la brâu pe rumâni, le-au bârcâit și pe femei.

— Într-adevăr, n-aveți arme de foc. Ați avut grijă, ucigașilor, să le aruncați, la întoarcere, în zăpadă.

Ne-am ciucit pe scânduri și ne-am îndesat unul într-altul, ca să avem toți loc.

Pendula bătea.

Lumina cu lumină puțină și galbenă lampa atârnată, ca la cârciumă, de tavan.

Soba era caldă și ne ajuta să ne dezmorțim.

Vătășelul Dărăială ne-a adus un ulcior cu apă.

— Poate c-o să-i fie sete la noapte vreunuia dintre voi…

Nu ne era nici foame, nici sete. Sfărâmați de oboseală cum eram, voiam să adormim, să dormim și să ne trezim cât mai târziu cu putință.

— Păziți-i jandarmi, să nu fugă vreunul. Îi cercetează mâine domnul plutonier major Nichifor Budu.

— Am înțeles, să trăiți, domnule șef…

Juvete, șeful postului de jandarmi de la noi din Omida, a răspuns la salutul sergentului ducând un deget la chipiul său albastru cu două moțuri. Apoi a plecat.

Jandarmii boboci s-au așezat pe niște scaune strâmbe, cu picioarele descleiate, care scârțâiau la fiecare mișcare, în dreptul ușii și s-au sprijinit în puști să ne păzească.

Unul s-a sculat, s-a urcat pe masă și a mărit flăcări lămpii. Dar lumina ei a rămas tot puțină, tot galben-mohorâtă.

Soba de tinichea era caldă.

Pendula își continua tic-tacul ei.

Afară, viscolul vuia, chinuind copacii negri.

Nu-mi aduc aminte când am adormit…

Dar cred c-am adormit destul de curând, cu vuietul viscolului în urechi…

• 3 •

Să nu dea Dumnezeu cel sfânt
Să vrem noi sânge, nu pământ!
G. COȘBUC

Nu se luminase încă de ziuă când ne-a trezit toaca.

În alte sate de pe valea Călmățuiului, bisericile sunt așezate la margine, de obicei pe un dâmb de deal, să fie văzute mai de departe, și în jurul lor se întind cimitirele cu cruci noi de lemn și cu cruci mai vechi, de piatră, lângă morminte.

La noi la Omida, cimitirul e pe coastă, aproape și de sat, dar mai aproape de gară. În mijlocul cimitirului se află o bisericuță veche de lemn, făcută cu veacuri în urmă, când satul nu avea ca acum, aproape două mii de case, dacă le socotim și pe cele din cătun, ci era alcătuit dintr-o mână de bordeie risipite într-un larg luminiș de pădure. În bisericuța de lemn nu se țin slujbe. Acolo intră părintele Tomiță Bulbuc numai când moare cineva și-i citește mortului la cap ultimele rugăciuni înainte de a fi pus în groapă și aruncați bulgării de țărână peste el. Lângă mort, cât citește popa în ceasloavele lui, rămân și plâng rubedeniile. Ceilalți oameni veniți la înmormântare, femeile mai ales, se răspândesc prin cimitir și-și plâng, la mormintele unde i-au îngropat, părinții ori copiii.

Biserica în care se fac slujbe duminica, și în celelalte sărbători ale anului, unde se botează copiii și se cunună însurățeii, e mai nouă. Rumânii au ridicat-o când s-a înmulțit lumea și s-au întins ariile caselor până spre Stănicuț și spre dealul Poșarliei doborând copac cu copac vechea pădure, chiar în mijlocul satului, și se află la numai o zvârlitură de băț de primărie. Un gard înalt de uluci o desparte de ogrăzile vecine, și de șoseaua care cotind în dreptul școlii, o apucă, lunecând ușor, spre gară. Clopotnița, în care sunt spânzurate două clopote unul cu glas gros și altul cu glas subțire și scândura veche pe care un țârcovnic bate toaca, e și mai aproape. Ca să intri în curtea bisericii, treci pe sub stâlpii de cărămidă ai clopotniței.

Părintele Tomiță Bulbuc, ca în toate duminicile, se trezise cu noaptea în cap, își spălase mâinile și obrazul cu o cănuță de apă, că de, avea să pună mâna pe sfintele vestminte, pe cruce și cădelniță, pe cărțile vechi cu crucea pe scoarță și poate chiar pe potirul cu împărtășanie, își trăsese cizmele peste ciorapii de lână pe care nu și-i scosese seara din picioare, și aruncându-și cojocul flocos peste anteriul lung, îndesându-și căciula pe cap, plecase molfăind printre dinți înjurături, prin viscol, să-și împlinească slujba.

Când auzeam toaca, noi toți cei care trăiam în Omida, știam că părintele Tomiță Bulbuc a ajuns la biserică și țârcovnicii Florea Stoican zis și Florea Floacă și Lazăr Durac au și început citaniile sub bolta rece și goală. Era un vechi obicei al popii de a face slujba bisericească dis-de-dimineață și satul se împăcase demult cu el. Chiar bătrânii care aveau somn puțin nu izbuteau niciodată să asculte slujba de la început până la sfârșit. Oricât de dimineață s-ar fi dus ei, îl găseau pe popă îmbrăcat în odăjdii și pe țârcovnici citind în ceasloave și cântând pe nas cântece vechi bisericești, ale căror cuvinte nu putea nimeni să le audă limpede și să le înțeleagă niciodată.

— De ce începi slujba așa de dimineață, părinte Bulbuce?

— Ca s-o termin mai repede, taică tăiculiță… Să scap mai repede de-o grijă…

— Că ai și multe griji, părinte Bulbuce…

— Multe, puține… Nu e bine să ai griji. Nu e bine să ai niciun fel de grijă.

În timpul cât ținea slujba la biserică, toate cârciumile din sat erau închise… prin față. Cârciumarii se aflau însă la tejghelele lor, gata să asculte comenzile clienților încă din zorii zilei și mușterii, ocolind nițeluș prin curtea cârciumii, puteau intra prin ușa din dos. Așa făceau primarul și notarul, șeful postului de jandarmi și dirigintele poștei, văru-meu Niculaie Dimozel, cel ce purta ghete cu scârț în picioare și pălărie tare și cenușie pe cap. Pilda lor o urmau și bogătanii care își puteau îngădui, chiar pe timp de mare lipsă, să arunce de sus bani sunători de argint ori de nichel, pe tejghea. Obloanele fiind însă trase și ușa din față zăvorâtă, se chema că e respectată legea…

În noaptea aceea, care avea să rămână mereu vie în amintirea noastră, a celor ce am trăit-o, dormisem adânc printre picioarele celorlalți, cu spatele rezemat pe peretele primăriei. Pe la țară, omul doarme de mic, cum poate și pe unde poate; în pat, pe rogojină aspră și tare, în tindă, cu un țol sub el, pe

prispă și în bătătură și de multe ori pe câmp. Te lungești pe pământ, pui mâna sub cap, și adormi. Dormi dus. Osteneala te adoarme.

Prin geamurile pe care le zgâlțâia viscolul, se vedea afară pâcla alburie a începutului de ziuă. Lampa fumega demult, dar nu se ostenise nimeni nici să-i curețe feștila de scrum, nici să sufle în ea și s-o stingă. Abia treziți, buimaci încă de somn, ne frecam la ochi, în sunetul toacei, și se frecau la ochi și jandarmii boboci care, mai moțăind, mai dormind de-a binelea, ne păziseră. Unul dintre ei, scurt, rotofei și ocheșel, cu mustața groasă și neagră și cu nasul mic și aproape turtit, se întindea ca o tigoare și-i auzeam oasele trosnind. Întindea pielea măgarului. În primărie aerul era greu și îmbâcsit și mirosea a trupuri și a răsuflări omenești.

— Păziți-i voi – le-a spus ocheșelul celorlalți jandarmi mai tinerei – că eu am să ies puțin pe-afară să mă mai dezmorțesc la aer curat.

— Îi păzim, domnule sergent…

Rușinate din pricina ghiurturilor și a fustelor în care dormiseră și care acum erau boțite și murdare, femeile închise cu noi în primărie se ridicaseră în picioare, își scuturau și-și potriveau straiele cu mâna, și după aceea se ștergeau la gură și la ochi cu colțurile cimberelor. S-au sculat și rumânii și și-au potrivit pe ei zăbunele și nădragii. Câțiva și-au desfăcut nojițele, și-au strâns mai bine obielele pe glezne și pe fluierele picioarelor și pe urmă le-au înfășurat fără grabă la loc.

— Poate ne-or duce pe vifornință la secția de jandarmi de la Băneasa. Să nu ni se desfacă nojițele pe drum. Nu știi niciodată din ce poate să ți se tragă o năpastă. Când cu răscoala din 94, un rumân dintr-un cârd de arestați din Balta Sărată, pe când treceau pe aici spre Turnu și se afla prin dreptul cimitirului, a simțit că i s-a dezlegat nojița. S-a oprit omul din mers și a rămas nițeluș mai în urmă să și-o lege. Însoțitorii arestaților l-au împușcat pe loc, sub învinuirea c-a vrut să fugă de sub escortă…

— Dacă vor să te împuște, jandarmii te împușca oricum… Parcă le cere cineva socoteală de ce fac prin sate ori de ce nu fac? Nu le cere nimeni nicio socoteală…

Jandarmii tineri tăceau și ascultau. Unul din ei, după o vreme, s-a repezit cu vorba:

— Cel puțin în fața noastră să nu vorbești așa, Gruia Popozină…

— Apăi, de arestat m-ați arestat… Altceva ce-mi puteți face? Că doar nu mi-am încărcat sufletul cu viață de om! N-am făptuit nimic. Nici oamenii ăștia n-au făptuit nimic. Nici muierile… Nici copiii… De ce ne-ați arestat?

— De ce ne întrebați pe noi? Noi suntem slujbași ai stăpânirii. Împlinim poruncile pe care ni le dă stăpânirea prin mai marii noștri. Ieri am primit ordin de la șeful secției de jandarmi din Băneasa să vă arestăm. Și v-am arestat.

— Și când ne prindeți prin sat și ne izbiți cu patul puștii în spinare, fără niciun motiv, o faceți pentru că așa vă cere stăpânirea, sau pentru că așa aveți voi poftă?

— Du-te dracului, omule, nu ne mai sucăli cu întrebări…

Jandarmului tânăr îi sărise țandăra. Poate că era o fire țâfnoasă…

S-a încruntat și celălalt, dar de vorbit a vorbit dulce, de parcă ne-ar fi poftit la masa lui ca pe niște prieteni:

— O s-o aflați chiar în dimineața asta de la domnul plutonier major Budu. Toți o s-o aflați. Îl așteptăm să sosească din clipă în clipă cu domnul șef de post Juvete. Au întârziat pesemne din pricina nămeților.

— Îi așteptăm și noi, a răspuns liniștit Gruia Popozină. Îi așteptăm și noi, să le povestim ce s-a petrecut la curtea lui Gogu Cristofor și să ne dea drumul să ne ducem pe la casele noastre, că ne așteaptă muierile și copiii.

— De dat drumul nu cred c-o să vă dea drumul așa de repede. Trebuie să se facă cercetări, să se încheie acte…

În satul îngropat sub zăpezi și bântuit de viscol, ulițele împovărate cu nămeți înalți erau pustii. Pentru a doua oară un țârcovnic a bătut toaca și apoi a tras clopotele tânguitoare, până ne-a asurzit urechile.. Femeile închise în primărie s-au închinat repede, șoptind printre buze rugăciuni.

— A ajuns părintele Bulbuc la jumătatea slujbei…

— Și abia s-a luminat de ziuă…

— Când o să bată a treia oară toaca și au să sune a doua cară clopotele, slujba o să fie pe sfârșite…

— Mai e până atunci.

Dar noi n-am mai auzit bătând a treia oară toaca.

Nici clopotele nu le-am auzit sunând a doua oară în dimineața acelei duminici.

Părăsind înainte de vreme biserica și luptându-se ca un urs jigărit cu nămeții uriași și cu harapnicele viscolului, părintele Tomiță Bulbuc a venit la primărie, s-a uitat la morții întinși în săliță, pe lângă ziduri… apoi a deschis ușa și a intrat printre jandarmi în sala cea mare, unde ne aflam închiși și unde ne petrecusem noaptea.

— Bună dimineața, oameni buni…

— Bună dimineața, părinte Bulbuce…

Și-a trecut degetele prin barbă, părintele Tomiță Bulbuc, s-a uitat la noi toți cu mâhnire adâncă și cu mare scârbă și a clătinat din cap:

— Văzui doi morți în sală. N-ați avut grijă de ei, taică tăiculiță… I-ați, lăsat să moară ca niște câini; nespovediți, negrijiți, fără lumânare… Ce mă fac eu acum? Morții sunt enoriașii mei… Au murit ca niște câini, nespovediți, negrijiți, fără lumânare… Am să dau socoteală lui dumnezeu, taică tăiculiță…

Își lungea și-și răsucea botul, părintele Tomiță Bulbuc. Și botul lui semăna cu botul de vulpe. Și ochii lui semănau cu ochii de vulpe, iar glasul părintelui era batjocoritor și mieros…

— Lasă, părinte Bulbuce, nu te mai îngrijora. Păcatul ăsta să-l ai sfinția ta… Să nu mai ai și altele…

— Gruio, Gruio, n-ați vrut să mă ascultați pe mine ieri, taică tăiculiță, că oamenii n-ar fi murit ca niște câini, cum au murit, nespovediți, negrijiți, fără lumânare. Și acum, stau și mă întreb, câți din voi o să mai moară azi, mâine, poimâine? Stau și mă întreb, taică tăiculiță.

— Odată și odată, orice om moare, părinte Bulbuce, așa că te rugăm să nu ne mai cobești și sfinția ta. Și așa suntem noi destul de întunecați la suflet…

— Nu vă cobesc, taică tăiculiță, nu vă cobesc… Să mă mănânce talpa iadului dacă vă cobesc… Dar eu la toate trebuie să mă gândesc, că sunt parohul satului, sunteți enoriașii mei, nu vă pot lăsa sufletele pe mâna necuratului… Zic să mă reped până la biserică, pentru un minut, c-o închisei mai înainte de a sfârși slujba, că tot nu venise nimeni, să-mi iau sfântul patrafir și sfântul potir cu grijanie, să mă întorc și să vă spovedesc unul câte unul în odăița alăturată. Chiar pe copii să-i spovedesc, că și ei sunt oameni, și ei au păcate, și pe ei s-ar putea să-i pândească moartea… Să vă aduc și o chită de lumânărele, să mi-o plătiți, taică tăiculiță, că biserica e săracă și ceara e scumpă… C-au murit astă vară albinele de secetă și nu s-a făcut miere, și nu s-a făcut ceară… S-aveți la voi lumânărelele… Chibrituri vă vor da la nevoie domnii jandarmi, că sunt și dumnealor suflete de om… Și dacă s-o întâmpla vreunuia ceva, să-i aprindeți lumânărica, după datină și lege, să nu-i încapă sufletul pe mâna necuratului… Și când o să vă spovedesc, unul din domnii jandarmi, o să stea de pază la ușă să nu fugiți, taică tăiculiță, și eu, om bătrân, să intru în cine știe ce belea… Că voi,

zurbagii cum sunteți, vă pricepeți să băgați omul în belea, dar de scos nu săriți să-l scoateți…

Cine știe cât ar mai fi sporovăit popa, dar s-a întors de afară, de pe unde fusese să-și mai dezmorțească oasele cu o litrișoară de țuică fiartă, jandarmul sergent. Când a dat cu ochii de părintele Bulbuc, a sărit ca fript și-a început să se răstească la jandarmii tineri:

— Ce caută părintele Bulbuc aici? Voi nu știți că nu e voie să vorbească nimeni cu arestații înainte de cercetări? Ați uitat regulamentul?

— Nu l-am uitat, domnule sergent, dar, vedeți, părintele e față bisericească… A venit să întrebe arestații dacă nu vor să se spovedească…

— Da, domnule sergent, chiar pentru asta am venit, taică tăiculiță… Numai pentru asta…

Sergentului i s-a luminat obrazul și a început să râdă cu hohote.

— N-avea nicio grijă, părinte Tomiță. Acuș vine domnul plutonier major Buciu, cu domnul șef de post Juvete… Îi ducem la sediul postului și le tragem o spovedanie de-o să le meargă untul… Niciunul n-o să scape nespovedit de noi. O să le cântăm rugăciuni la cap până o să se hotărască fiecare din ei să spună și laptele care l-a supt de la maică-sa…

— Atunci, taică tăiculiță, dacă-i spovediți dumneavoastră la post, eu nu mai am nimic de zis despre spovedanie. Că omul dacă se află pe câmp ori în pădure, singur, și simte că-i dă moartea târcoale, e bine, dacă nu vrea să moară ca un câine, nespovedit, să se apropie de un mărăcine și să se spovedească mărăcinelui… Dumnezeu îl aude și-i iartă păcatele, măcar că s-a spovedit unui mărăcine… Dar vreau să-ți fac o rugăciune dumitale, domnule Cârnule…

— O ascult cu plăcere, părinte Bulbuce, și dacă se va putea…

— Dacă se-ntâmplă ceva cuiva, taică tăiculiță, știi dumneata, că s-au mai văzut de-astea… dacă e gata să se prăpădească vreun om, așa, din întâmplare, trimiteți repede un vătășel după mine… Casa e ici, biserica aproape, postul nu e nici el departe… Vin numaidecât, cu sfântul patrafir, cu sfântul potir, cu grijanie. Carte nu mai iau, că știu rugăciunile de spus la capul celui ce trage să moară, pe dinafară. Ca pe apă le știu, taică tăiculiță… Nu mă uit că e viscol… Nici nu mă uit la nămeți că sunt mari… În fugă viu. Numai să scap un suflet, două, din ghearele necuratului… Că altfel, domnule Cârnule, e păcat, e păcat de dumnezeu… Fiecare om, taică tăiculiță, fiecare om, domnule Cârnule, trebuie să moară după datină, după lege, spovedit, grijit, cu lumânărica aprinsă în mână!…

— Bine, prea bine, părinte Bulbuce, o să raportez întocmai domnului plutonier major Budu, și dacă dumnealui îngăduie, mă rog, se va proceda după cum dorește sfinția ta… Nu putem să te refuzăm, părinte Bulbuce… Ești prea cinstită față bisericească… Ești… ca și noi… omul stăpânirii…

— Adevărul l-ai grăit, taică tăiculiță… Adevărul curat ca poalele maicii precistii… Sunt omul stăpânirii.. Omul lui dumnezeu și omul stăpânirii, domnule Cârnule… Că stăpânirea e lăsată de la dumnezeu… Cum a spus și domnul nostru Iisus Hristos: „Dă cezarului ce e al cezarului și lui dumnezeu ce e al lui dumnezeu”… Și eu doresc să împlinesc la un caz de nevoie, datina, domnule Cârnule, datina și legea, taică tăiculiță.

— Se va face, se va face, părinte Bulbuce… Vom raporta mai sus și se va face, se va face…

Părintele Tomiță Bulbuc a făcut asupra noastră, cu degetele împreunate, sfânta cruce, după ce i-a binecuvântat cu acel as semn al degetelor împreunate și pe jandarmi, a închis ușa pe dinafară. Peste o clipă însă a deschis-o din nou și și-a băgat capul cu bot de vulpe înăuntru.

— Te-aș întreba ceva, domnule Cârnule…

Îi râdeau ochii în cap părintelui Tomiță Bulbuc.

— Întreabă-mă, părințele…

— Taică tăiculiță, mi se pare că amiroși a țuiculiță. Mi-au înghețat oasele bătrâne în biserică și n-aș vrea să iau în piept nămeții pe degeaba… Care câreciuma e deschisă, domnule Cârnule?

— De deschis, nu s-a deschis încă nicio cârciuma, părinte Bulbuce, dar la oricare, cum știi prea bine sfinția ta, se poate intra pe ușa de din dos. Eu fusei la Voicu Buciuc, c-am văzut fumul ieșind pe coș. Duduia soba în cârciumă. Am pus la fiert niște țuiculiță, am îndulcit-o cu zahăr și am dat-o pe gât… Strașnică țuiculiță, părinte Bulbuce, tare de-ar învia și morții…

— Dar de ce să învieze morții, domnule Cârnule… Că pe pământ n-au loc nici prăpădiții ăștia care trăiesc… Ce să mai caute și morții pe pământ? Taică tăiculiță, să nu mai spui asemenea vorbe nesăbuite… Că e păcat. Să stea fiecare unde i-e locul, domnule Cârnule… Morții cu morții, vii cu viii… Și zi, taică tăiculiță, la Voicu Buciuc arde soba?

— La Voicu Buciuc, părintele. Duduie ca trenul soba și țuiculița se fierbe în ibric numaidecât.

— Am avut noroc că mi-a dat în gând să te întreb, domnule Cârnule… Am avut noroc, taică tăiculiță… Până la cârciuma lui Voicu Buciuc răzbesc

ușor… Nici treizeci de pași de la ușa primăriei… Mulțumesc, domnule Cârnule, mulțumesc…

Prin ușa întredeschisă de popă, aerul proaspăt de afară năvălea înăuntru rece și tare, înghețându-ne trupurile supte de vlagă.

Părintele Tomiță Bulbuc a mai făcut o cruce spre noi prin deschizătura ușii și s-a dus să-și dezmorțească și el oasele, cu țuică fiartă, ca și domnul sergent de jandarmi Cârnul Amedeu.

Ziua venise de-a binelea. Prin geamurile care prinseseră flori de gheață pe margini se vedea, școala îngropată pe jumătate în zăpadă, partea de șosea care ducea spre cătun trecând printre cârciuma lui Voicu Buciuc și a lui Mareș, mocârțanul, și casa de peste drum, unde ținea cafenea pentru acriturile satului, țața Leanca.

La fereastra cafenelei erau înșirate borcane pline cu cofeturi colorate și o cutie cu căișori și păpuși de turtă dulce.

— Trăcălie, spune drept, ce-ai vrea tu să mănânci acum? Cofeturi?

— Nu.

— Căișori de turtă dulce?

— Nu.

— Păpuși de turtă dulce?

— Nu.

— Atunci?

— Ca să-ți spun drept, Dințosule, aș vrea să mănânc o jumătate de dovleac copt…

— Ca atunci când mergeam toamna pe câmp cu caii și dormeam cu ei la păscut și adunam balegi uscate, și făceam focul, și coceam în spuză dovleci…

— Da, ca atunci… Vara asta nu s-au făcut nici dovleci. Nimic nu s-a făcut…

— Dacă a fost secetă…

— N-am mai mâncat dovleac copt de anul trecut. Când mă gândesc, Dințosule, îmi lasă gura apă…

— Nu te mai gândi, Trăcălie. Cine te pune să te gândești la dovleac copt?

— Te gândești la ce-ți vine să te gândești…

Viscolul vuia, lovindu-se de acoperișuri și de salcâmii cu ramurile negre ca tăciunii. Un jandarm a suflat în lampa care fumega și care rămăsese uitată aprinsă. Cutia galbenă a telefonului, prinsă în peretele din fund, lângă

dulapurile cu hârțoage, rămânea mereu mută. Vântul rupsese pe undeva, prin afara satului, sârmele ori poate că doborâse și stâlpii.

Nenea Gruia Popozină s-a uitat întrebător la rumâni:

— Măi, fraților, are careva dintre voi câteva fire de tutun și-o foiță? De ieri n-am mai aprins o țigară.

— Noi tocmai voiam să-ți cerem ție…

— Nu mai am niciun fir pe fundul pungii.

Unii rumâni își țineau tutunul în pungi lunguiețe de piele subțire, încrețite la gură pe șiret verde, pe care de cumpărau de pe la bâlciuri cu câțiva gologani. Cei mai mulți însă puneau tutunul în beșici de porc uscate… Luau beșica porcului, o puneau în tindă pe polița coșului și o lăsau să se afume și să se usuce. După ce se usca, îi lărgeau deschizătura și-i găureau marginile.. Băgau prin găuri o ațișoară împletită și punga era gata.

— Ce să mai cumpăr pungă de tutun de la bâlci ori de la mărchidani? E bună și beșica porcului. Tutun să am să pun în ea!

Acum, niciun rumân nu mai avea tutun. Nici punguțe noi făurite din beșici de porc. Le muriseră porcii… Și prin sat, în iarna aceea, nu mai trecuse niciun mărchidan care să strige pe uliță cât îl ținea gura: „Mărchidanul, a venit mărchidanul, cumpărați de la mărchidanul”!

În alți ani n-aveam trai în casă din pricina mărchidanilor. Noi copiii, mereu ne certam, ne gherăiam, și ne dondăneam între noi pe părul din coama porcului…

Mărchidanii veneau din sus, dinspre Pitești, pe jos, purtând la spinare cutii lungi, de mai de sus de ceafă și până la pulpe. Curelele cutiei erau trecute peste umăr și pe sub brațe. Ce frumoase erau aceste cutii, care se deschideau ca un dulăpior! Pe ușa lor erau lipite poze colorate: doi copii bucălați, care se jucau cu niște căluți de lemn; o cuconiță cu umbrelă, care zâmbea unui cățeluș zburlit; călăreți cu șepci cu cozorocul lung, urmărind în goana cailor sprinteni doi cerbi cu coarnele rămuroase pe o margine de pădure; un flăcău bucălat cântând din ghitară pe marginea unei ape… Și câte și mai câte… Și câte și mai câte…

— Mărchidanul! A venit mărchidanul! Cumpărați de la mărchidanul!

Îl auzeam de la fereastră, săream și ieșeam afară și-l strigam!

— Ei, mărchidan!…

Nici nu trebuia să-i mai spunem altceva… Mărchidanul știa că vrem să-i vedem mărfurile minunate din cutia în care era închisă sub cheie toată averea lui, lor poate chiar să-i facem ceva aliș-veriș, se întorcea, zâmbea, se

apropia de poarta noastră și-și punea jos cutia. O descuia și deschidea capacul lung al dulăpiorului. Stol în jurul lui, îi priveam marfa înghesuita pe răftulețe.

— Vreți numai și priviți marfa, ori să și cumpărați?

— Vrem să privim, să ne săturam de privit, nene mărchidanule dar să și cumpărăm… Nu vezi c-am adus părul porcului, nene mărchidanule?

— Mă cheamă Luță, copii, Bunea Luță…

Luam mâinile de la spate și-i arătam chitele de păr smuls din coama porcului la Crăciun, când porcul abia tăiat mânjea zăpada ariei cu sângele lui cald și roșu.

— Ia să văd eu părul de porc, copii, să-mi dau seama cam câte parale face…

— Poftim, nene Bunea…

Mărchidanul îl cântărea în palmă.

— A fost cam slab porcul vostru, copii…

— A fost cam slab, nene Bunea, dar părul e bun…

— E nițeluș cam aspru, copii. Dar perii tot se pot face din el…

Ni se luminau fețele. Ni se luminau ochii…

— Facem aliș-verișul, nene Bunea?

— Se poate, copii, să nu-l facem? Acușica îl facem…

— Scoate marfa, nene Bunea, să vedem ce ai.

Își scotea mărchidanul cutiuțele. Noi ne uitam în ele și ne îmbătăm de fericire…

— Aici am fluierice…

— Nu vreau fluierice.

— Aici am bricege…

— Nici briceag nu vreau, că mai am unul, nene Bunea…

Aș fi vrut să-i cumpăr toată marfa. Îmi sticleau ochii și după fluierice și după briceag…

— Atunci ce vrei să cumperi?

— Un fluierici și un briceag…

— Parcă spuneai că…

— Spuneam… Dar m-am răzgândit.

Încercam pe rând fluiericile… Fluierau toate la fel… Alegeam unul…

— Pe ăsta îl vreau, nene Bunea… Fluieră… mai frumos..

— Tiii! Dar cum îl nimeriși tocmai p-ăsta copile? Pe ăsta vroiam să-l păstrez pentru un băiețaș de la Secara, care-mi place mie…

— Și nu mi-l vinzi, nene Bunea?

— O să ți-l vând, dacă ții numaidecât. Băiețașului de la Secara o să-i dau altul…

— Mulțumesc, nene Bunea…

— Ei, acum spune-mi, care briceag ți-ar place să-l porți la brâu?

— Să le văd pe toate…

— Poftim, vezi-le…

Le cercetam unul câte unul… Erau niște biete cechii cu limba de fier bleau, ieftin și cu plăselele de lemn vopsite în galben, în roșu, în verde… Mi se părea că sunt mai tăioase decât săbiile cu care turcii îi tăiaseră odinioară pe rumâni, cum îmi povestise mătușă-mea Uțupăr, și mai strălucitoare decât paloșele cu care mai târziu cazacii retezaseră capetele cu fesuri și cealmale ale turcilor… Alegeam unul cu plăsele roșii…

— Pe ăsta îl vreau, nene Bunea…

— Iar l-ai ales pe cel mai bun, copile…

— Și pe ăsta îl păstrezi tot pentru băiețașul de la Secara?

— Nu, copile, pe ăsta l-am purtat șapte poște în spate ca sa ți-l vând ție… Te țin minte de anul trecut…

— Mulțumesc, nene Bunea Luță…

Bătea palma cu mine mărchidanul. Mă umflam în pene. Mă socoteam om în vârstă, care poate să vândă și să cumpere. Îmi luam fluiericiul. Îmi luam și briceagul. Mărchidanul punea într-o cutie din dulăpiorul lui chita de păr de porc pe care i-o adusesem.

Începea să se tocmească cu mărchidanul soră-mea Evanghelina.

În fața fetelor mai mici, ori mai măricele, mărchidanul desfăcea alte cutii; cu alte minunății: mărgele de sticlă roșii și verzi și albastre, turcheze și nărâmzate; șiruri de mărgean crescut departe, pe fundul unor mări adânci, calde și albastre; inele și brățări galbene de tumbac; mosorele cu arnici în toate culorile pentru cusut râuri pe ii, ațișoară albă; nasturi mici de os, de sidef și de piatră; testele de ace; piepteni de pieptănat și curățat părul de lindini și piepteni înguști și încovoiați, albaștri, de prins în păr deasupra coadelor; și fluturi, fluturi de polei pe care dacă-i coși pe marginea altiței la cămașă, când ieși la horă orbești cu strălucirea lor ochii flăcăilor.

Așezată pe vine în zăpadă, lângă mărchidan, soră-mea Evanghelina se tocmea mai mult decât mine și se hotăra mai greu ce anume să cumpere… Până la urmă se alegea cu un mosorel de arnici albastru, cu un inel gros, de tumbac, cu floare… Soră-mea Rița cu o testea de ace se alegea, și cu un

șireag sărăcuț de mărgeluțe mici și albastre. Bâzâia pe lângă noi și pe lângă mărchidan, în zăpadă, soră-mea Elisabeta:

— Eu n-am putut să smulg niciun fir de păr din coama porcului… M-au îmbrâncit ei! Nu pot să cumpăr nimic, nene mărchidane!

— O să cumperi la anul fetițo! Până atunci îți dau pe datorie păpușica asta.

Îi întindea mărchidanul soră-mi Elisabeta o păpușa de piatră, goală, cât degetul de mică. Păpușa avea ochii albaștri și gura roșie…

— Să ai grijă, fetițo, să-i faci rochie păpușii… Să n-o lași dezbrăcată, că îngheață…

— Am să-i fac, nene mărchidane…

Încuia dulăpiorul mărchidanul, lua cutia la spinare, pleca mai departe și striga:

— Mărchidanul, a venit mărchidanul… Cumpărați de la mărchidanul…

Mai în josul uliței îl opreau alți copii să-i vadă minunile din lădița lungă și să-i cumpere câte ceva…

Săptămâni de zile nu mai vorbeam în casă de altceva decât de bogățiile fără seamăn în lume de frumoase, din lădița mărchidanului…

— Când o veni mărchidanul, la anul, am să-mi cumpăr altă cechie.

— Și eu altă păpușă…

— Eu o brățară de os, nu de tumbac, că uite, inelul ăsta de tumbac a prins cocleală.

— Freacă-l cu cenușă: o să iasă cocleala și o să lucească iarăși… Dar… la anul… o să avem porc de Crăciun, mamă? Că fără porc nu avem de unde jumuli păr… Și fără păr din coama porcului, nimic nu poți cumpăra de la mărchidan…

— O să avem, maică… O să cumpărăm un purceluș și o să-l creștem…

De mulți ani nu mai auzisem grohăind niciun groștei în preajma casei. De mulți ani nu ni se mai oprise niciun mărchidan la poartă…

Anul ăsta căzuseră zăpezile și mărchidanii nu se mai arătaseră, așa cum astă-vară nu se mai arătaseră pe ulițele satului cavafii turci care veneau călări de departe cu fesul roșu ca floarea macului pus pe-o sprânceană, și de la care rumânii cumpărau pe gologani gheață brice cu mânere de os de ras obrazul, cuțite lucitoare, tabachere de lemn negru și frumos mirositor, cu moschei care-și ridicau, pe capac, minaretele albe spre cerul albastru.

Seceta… Seceta și sărăcia cumplită pe care o adusese cu ea vara și care rămăsese în urma ei…

Și acum…

Acum stau lângă zid, în primărie, între tata și văru-meu Dumitru Pălică, lângă slăbănogul care cu o zi înainte mă purtase un timp ciuș, în drumul nostru către curtea boierească, de unde ni se trăgea toată nenorocirea.

Tata, abătut, întinde mâna și-mi mângâie obrazul ca degetele lui cu pielea aspră și mă întreabă încet, de parcă i-ar îi rușine de ceilalți oameni și ar vrea ca numai eu să-l aud:

— Ți-e foame Darie?

— Nu, tată, nu mi-e foame… Nu-mi e nici măcar sete…

— Mă mir…

Prin tăcerea aceea a satului, pe care numai vuietul vântului o alunga când se repezea cu mai multă furie în arbori și în acoperișuri, a început să se audă un păcănit îndepărtat de mașină.. Nu era trenul. Linia ferată era înzăpezită de cu seară, de când se întețise viscolul și începuse să frământe și să spulbere zăpezile întinse pe câmpuri și zăpezile pe care le cerneau peste lume norii vineți ai cerului. Și apoi, noi cunoaștem sunetul pe care îl fac trenurile când urcă dealul spre Rușii de Vede, sau când vin, devale, dintr-acolo, spre gara de la marginea satului nostru.

— Să știți c-a aflat procurorul de întâmplarea de la conac, și cum trenurile nu pot să umble, s-a repezit încoace cu otomobilul…

— Ce otomobil e ăla să umble prin nămeți?

— La asta nu m-am gândit… Nu poate fi vorba de otomobil…

Jandarmii, toți trei, ieșiseră din primărie. Domnul Cârnul, sergentul, plecase pentru scurt timp spre post înfruntând nămeții, iar pe ceilalți doi îi auzeam tropăind cu cizmele pe lângă morții întinși de aseară pe dușumeaua săliței.

— Atunci trebuie să fie motorul lui Gună Isopescu… El păcăne și sughiță așa…

— De ce să fi dat el drumul acum motorului nou de la moară? Azi e duminică și de măcinat n-are Gună ce măcina nici în zile de lucru…

— A dat drumul motorului să nu înghețe. Motoarele astea noi îngheață pe ger, și pe urmă, când vrei să le dai drumul să umble, n-o mai iau din loc. Gună Isopescu își ținea iarna motorul acoperit cu pături… Tot așa se întâmplă și cu motorul de la otomobil… Când e frig, îngheață și nu se mai aprinde. Și dacă nu se aprinde focul în el nu merge. Rămâne fier mort.

Cu doi ani înainte venise în sat, se oprise un ceas în fata primăriei și apoi plecase mai departe, primul automobil pe care îl văzusem prin părțile

noastre. Nu ne-am mirat că trăsura aceea lungă, cu roțile înfășurate în cauciuc, și în față cu doi ochi mari și rotunzi de sticlă, care se aprindeau pe întuneric, aleargă și face aproape o poștă pe ceas, fără să fie trasă de cai. Ne-am mirat numai că nu umblă ca trenul, pe șine, și că aleargă ca orice trăsură pe șosea, ba chiar pe drumuri lăturalnice. Prefectul, care își cumpărase automobil și plecase cu el prin județ să fie văzut de oameni, purta halat alb, șapcă și ochelari mari, cu marginile de piele neagră, care se lipeau de obraz și fereau ochii de praful pe care mașina, în goana ei, îi stârnea. La fel era îmbrăcat și doctorul județului, care venise cu prefectul să facă inspecție prin sate. Nici omul care pornea și oprea mașina când voia, nu purta altă îmbrăcăminte.

I-am dat ocol noi, copiii, automobilului, și i-au dat ocol și oamenii mari.

Mai târziu mai treceau și alte automobile prin sat, nu numai automobilul prefectului, pe care îl cunoșteam de departe și după formă și după guițat. Automobilele călcau în fuga lor rațele și gâștele și uneori câinii și copiii care se jucau în șosea și nu aveau timp la grohăitul goarnei, să se dea la o parte.

Ele lăsau în urmă o dâră de fum negru, care strica aerul și-l făcea să miroasă mult timp urât.

Înainte de a-și cumpăra automobil, boierul State Pantazi de la Cârligați l-a luat pe văru-meu Tănase Dimozel, fratele lui văru-meu Niculaie de la poștă, la București și l-a trimis să învețe să umble cu o asemenea mașină. Când văru-meu Tănase Dimozel a învățat toate merchezurile automobilului, boierul de la Cârligați și-a cumpărat și el unul, să nu fie mai prejos nici decât prefectul Drăculea, nici decât miniștrii de la București, cărora trăsurile cu cai nu le mai erau pe plac. Din când în când, văru-meu Tănase Dimozel, fudul nevoie mare de meseria și de straiele lui, de șapca turtită și de ochelarii mari, venea cu boier State Pantazi la moșie, la Cârligați, cu automobilul.

— Noroc au băieții lui Dimozel, spuneau rumânii. Unul la poștă, altul șofer la State Pantazi… Le-a pus dumnezeu mâna în cap…

Văru-meu Tănase Dimozel trecuse în rândul oamenilor care nu mai aveau nicio grijă. Pâinea-pâine, leafa-leafă, haina-haină. Nici văru-meu Niculaie, dirigintele poștei, nu mai avea griji.

Dar celălalt văr al meu, fratele mai mic al lor, nenea Lixandru Dimozel, aștepta și el rezemat de zidul primăriei, cu fața posomorâtă, între Tiță Uie și

Gruia Popozină, să vină plutonierul major Budu să ne ridice pe toți și să ne ducă la post ori tocmai la secție, la Băneasa.

— M-am dus anul trecut la Gună Isopescu când și-a făcut moară cu motor și l-am rugat să mă ia pe lângă el, să învăț cum umblă motorul ăsta și să mă fac mecanic.

— Cum o să te faci tu, măi Lixandre, mecanic? Nici cucoana Verginia, nevastă-mea, care stă toată ziua cu nasu-n fundul meu, de frică să nu-mi fugă ochii după altă muiere, nu pricepe cum merge și de ce merge motorul cu motorină, dar un țăran ca tine, cum o să priceapă?

— Păi, frate-meu Tănase cum a învățat, domnule Gună? Motorul ăla de la otomobil fuge. Ăsta al dumitale, de la moară, stă pe loc. Nu e nărăvaș. Lasă-mă numai să mă uit eu nițeluș la el și-i pricep sicretele…

— Nu te las, măi Lixandre, nu te l-as… Că… mi-l deochi!

— M-a luat la trei păzește… Dacă mă lăsa, nu mai eram acum aici…

— Poate că tu nu erai… Dar noi tot eram…

Gună Isopescu se îmbogățise, ca și Mareș, ca și Dobre Grivu, sub ochii satului. Dobre Grivu se îmbogățise slugărind pe la curtea boierească de la Troian și apoi cumpărând și închiriind pământuri de la săraci, pe care tot cu săracii le muncea. Gună Isopescu, om venit și așezat în sat de prin alte părți, prinsese cheag făcând misitie pe lângă negustorii greci din gară. Îi venise în cap să facă, într-o coșacră de paiantă, o mică moară, pe apa Călmățuiului, cu o singură piatră. Umbla ca vai de lume, dar umbla. Rumânii se duceau, măcinau, lăsau lui Gună Isopescu uium. Morarul a adunat, a strâns, și-a cumpărat mașini de treierat. Apoi a ridicat la marginea cătunului, în luncă, moara cu vapor care umbla cu paie… Și de vreo doi ani schimbase vaporul, care mânca pe an șuri întregi de nutreț, cu nu motoraș adus din țara nemțească, ieftin, care se punea în mișcare cu motorină.

— E ieftină motorina… Câștig mai mult…

La marginea cătunului Viorica, Gună Isopescu își încerca motorul să vadă dacă nu cumva i-au înghețat mașinăriile de ger… Sunetul înfundat, cu bătăi regulate ca bătăile pendulei din peretele primăriei, se auzea venind de dincolo de gârlă. După un timp, noi toți cei închiși în primărie n-am mai auzit sunetul motorului din luncă, ci fâșâitul și tropotul moale pe care îl făceau caii voinici și grași ai jandarmilor, care spărgeau nămeții înalți de zăpadă cu piepturile lor late.

Ni s-a suit inima în gât, ne-au trecut sudori reci și nu ne-am putut împiedica să nu ne întoarcem capetele și să ne uităm pe fereastră. Erau

patru jandarmi, veniseră dinspre Băneasa și-și opriseră caii lângă ulucile primăriei. Plutonierul major Budu și Juvete, șeful postului de jandarmi de la noi, din Omida, au descălecat și, călcând apăsat prin nămeți, au venit spre primărie. Ceilalți doi au rămas călări, în șosea, ținând caii lor, calul plutonierului major și pe cel al lui Juvete, de frâie.

Mi s-a oprit inima câteva clipe. Am simțit că mă înăbuș. Apoi inima a început să-mi bată tare, să se zbată de parcă voia să-mi spargă pieptul și să sară afară. Tremuram vargă… Prindeam uneori vrăbii cu lațul în arie. Făceam lațuri din fire de păr smulse din coama sau coada calului, le legam de niște bețișoare, întingeam bețișoarele în zăpadă, în fundul ariei pe lângă șura de paie, și presăram pe deasupra laturilor întinse o mână de tărâțe ori de mălai… Vrăbiile înghețate și flămânde veneau să ciugulească mălaiul ca să-și astâmpere foamea… Până li se prindeau picioarele în laț. Începeau să se zbată ca să scape. Dar cu cât se zbăteau, cu atât se prindeau mai tare. Săream din locul meu de pândă. Prindeam vrabia… Îi desfăceam lațul… Tremura în mâna mea… La fel cum tremur eu acum, tremura vrabia în mâna mea… N-avea scăpare… O momisem cu mălai… De când nu mai avem mălai, nici boabe, nici tărâțe, nu mai prindem vrăbii. N-am să mai prind vrăbii cu lațul. Nici alte păsări… Niciodată… Niciodată…

— Nu te teme, taică, ție n-o să ți se întâmple nimic…

— Nu mă tem. S-a făcut frig în primărie…

S-a deschis larg, izbită puternic cu botul cizmei, ușa. Numai că n-a sărit din țâțâni. Și în pragul ei s-a arătat făptura măruntă și îndesată, groasă și scârnavă a plutonierului major Budu. Mustățile cu vârfuri lungi îi atârnau căzute pe oală. Purta pistol la brâu și în mână clătina o vână de bou, vânătă, cu noduri mari de plumb la vârf. În spatele lui Budu se afla Juvete, cu mustățile cu vârfuri subțiri, ascuțite, îndreptate în sus și aproape lipite de obraji. Ceilalți trei jandarmi înmărmuriseră pe săliță – lângă morții lungiți pe lângă ziduri, pe dușumea – în poziție de drepți, cu armele pe umăr. Numai ochii le clipeau des în cap.

— Ăștia-s netrebnicii, șefule?

— Ăștia, să trăiți, domnule plutonier major.

— Alege mucoșii și dă-le drumul să plece acasă.

Noi, copiii, eram mucoșii.

Juvete a intrat în primărie, s-a strecurat printre rumâni și printre femei, ne-a ales, ne-a făcut grămadă lângă grilaj, apoi, unul câte unul, ne-a luat de umeri și ne-a îmbrâncit spre ușa deschisă. Din prag, plutonierul major Budu

ne cântărea mai dinainte din ochi, să vadă cam câte parale face pielea fiecăruia, și, când ajungeam în dreptul lui, ridica vâna de bou și ne izbea pe spinare, în cap, peste obraz, pe unde se nimerea la repezeală. Lovea cu o sete de sălbatic. N-aveam timp să țipăm sau să ne văităm măcar. Ne clătinam o clipă pe loc, năuciți, amețiți, orbiți, văzând stele verzi. Sergentul de pe sală, domnul Cârnul, prietenul părintelui Tomiță Bulbuc, ieșit din înmărmurirea în care căzuse când intrase în primărie Budu, ne apuca de ceafă, ne ridica în sus – eram toți ușori ca fulgul – și ne arunca în nămeții înalți din curtea primăriei. Zăpada moale și rece ne alunga oarecum năuceala și amețeala. M-am proptit în mâini și în genunchi și am simțit cum mă cufund și mai mult în zăpadă. Nu știu de ce, dar în clipa aceea când mă chinuiam să mă ridic, mi-am adus aminte că trecând prin săliță pe lângă cei doi morți, am băgat de seamă într-o fulgerare, că ei aveau fețele încă acoperite de zăpadă și că n-am putut să le văd ochii închiși. Le-am văzut numai vârful nasului și bărbia. Am tresărit, m-am încordat, m-am ridicat în genunchi și pe urmă în picioare. Pe lângă mine încercau și alții să se ridice din zăpadă. Plin de spaimă, tremurând din toate încheieturile, cu dinții clănțănindu-mi în gură, am luat în piept nămeții cât mine de mari din curtea primăriei și târâș-grăpiș am ieșit în șosea, împleticindu-mă; temându-mă să nu cumva să cad iarăși și să nu mă mai pot ridica, am plecat spre casă.

Pe șosea începuseră să patruleze jandarmi călări. Satul sărăcimii se îndrepta în păr spre primărie și jandarmii opreau oamenii urlând sudălmi și-i alungau, plecându-se într-o parte din fuga cailor, cu lovituri de vâne de bou, spre case sau spre ulițele lăturalnice, cât mai departe de primărie.

— Înapoi, porcilor! Nu înțelegeți că nu aveți voie să vă apropiați de primărie?

— Înapoi, muiere, n-auzi? Spovedania și grijania și lumânarea…

— Înapoi, moșule! Ce? Ești surd? Nu e voie… Nu e voie…

Dacă nu era voie, nu era și pace!

Mai ocolind un nămete, mai împotmolindu-mă în altul, mai ținându-mă de un gard, am ajuns în poarta casei noastre. Răsuflând greu, m-am sprijinit de bătrâna noastră salcie plângătoare de lângă fântână, să nu cad. Abia atunci mi-am simțit obrazul arzându-mi, usturându-mă, de parcă m-ar fi pus cineva cu fața pe jărăgai. N-am cutezat să mi-l pipăi cu mâna…

Satul alb de zăpadă, văzduhul vuind de viscol, salcia cu coaja aspră, noduroasă și înghețată de care mă rezemasem, m-au amețit.

Mi s-a părut că totul se clatină, am închis ochii și am simțit cum plutesc gol goluț, așa cum m-a născut mama, pe o nesfârșire de ape calde, care îmi luluiau în urechi și mă adormeau.

M-am trezit în casă, descălțat, dezbrăcat până la piele, înfășurat într-un cojoc vechi și rupt, lângă soba călduță.

— Te-au ținut toată noaptea la primărie?

— Toată noaptea.

— Credeam că te-ai prăpădit pe drum.

— Nu m-am prăpădit. Mi-a venit rău abia la poartă, lângă salcie…

— Pe taică-tău l-au oprit la primărie?

— Pe toți i-au oprit. Ne-au dat drumul numai nouă, copiilor.

— Cine te-a lovit peste obraz?

— Plutonierul majur Budu… La plecare.

— Eu am încercat cu frate-tău Ion să ne apropiem de primărie, de cum s-a luminat de ziuă. N-a fost chip. Ne-au alungat jandarmii.

— Pe toată lumea o alungă… Până o să-i ducă pe oameni la post. Au venit să-i ridice.

— Bine c-ai ajuns cel puțin tu acasă.

— Dar tata…

— El e om în toată firea. O să știe ce are de făcut.

Frații și surorile mele stăteau ghemuiți pe lângă soba călduță. Din pricina frigului, se lipeau cu spinările de ea, cojind și mai mult văruiala veche și crăpată.

— Dar voi nici n-ați dormit, mamă… Aveți, toți, ochii roșii de nesomn…

— N-am dormit. A dormit vreun sărac în sat? N-a dormit niciunul, maică… Numai acriturile și bogătanii. Lor ce le pasă? Se mai și bucură…

— Ați știut de ieri seară ce s-a petrecut la conac?

— De ieri seară. Cum ați plecat din Troian, a dat de știre prin telegraf aici, jandarmilor, ticălosul ăla de Stroe Dichirliu, nu l-ar mai răbda dumnezeu pe fața pământului!

— Și dacă nu telefona el, tot se afla… Că întâmplarea… se întâmplase…

— Vestea, ca orice veste care duce nenorocire, s-a întins repede. Cred că s-o fi auzit, în sus, pe Călmățui, până la Cârligați, și în jos până la mătușă-ta Uțupăr, la Secara…

O ascultam pe mama vorbind și mă uitam la ea și-i vedeam gura uscată cu buzele albe și plesnite și ochii uscați și duși în fundul capului și fața mai galbenă decât i-o știusem cu o zi înainte. Obrazul stropșit adânc de lovitura dată de Budu, cu vâna de bou mă ustura de-mi venea să țip și mi se părea că se învârtește casa cu mine.

Deși n-am rostit un cuvânt, mama a băgat de seamă că nu mai sunt în toate doagele.

Nici nu puteam fi, după câte văzusem și pățisem.

Niciunuia dintre noi nu avea cum și de ce să ne fie bine în zilele acelea.

— N-ai gustat nimic de ieri dimineață?

— Ba da. Am mâncat, în drum spre Troian, un bulgăre de zăpadă.

— Zăpada nu arânește.

— Știu și eu că zăpada nu arânește, dar ce era să mănânc? Cum vezi, boierul burticos nu ne-a primit cu mese întinse și cu făclii aprinse…

— Mânca-l-ar pământul…

— Până să-l mănânce pe el pământul, ne mănâncă el pe noi…

— Poate că-l mănâncă pământul întâi pe el… Dar spune-ne, cum a fost…

Le-am spus – vorbind pe larg și tărăgănat și oprindu-mă din când în când, ca să mai prind puteri – cum a fost. Ai casei m-au ascultat, tăcuți și negri la față.

Norii se subțiau și ziua se făcea mai albă.

Mama a încălzit la focul de tor o oală cu apă, în care a aruncat o lingură de sare.

— Sorbiți, maică, apa asta, cât e fierbinte. Minte foamea.

Am sorbit câteva înghițituri din cănuțe mici de lut, ferindu-ne să nu ne frigem buzele.

După ce ne-a văzut mai potoliți, mama a aruncat peste ghiurtul ei de stambă subțire un zăbun, și-a încălțat poștalii și a plecat cu frate-meu Ion să încerce iarăși să se apropie de primărie, ca să vadă ce s-a petrecut cu tata și cu ceilalți oameni arestați decuseară. Patrulele de jandarmi plecaseră. La primărie a dat ochi cu Dârâială, vătășelul.

— Vreau să intru în primărie să-mi văd omul…

— Nu mai sunt în primărie rumânii necăjiți, femeie. Ce? Ești turc de nu-nțelegi? Poftim, intră și te uită…

— Dar unde sunt oamenii? Unde mi-ați dus rumânul?…

— Eu nu l-am dus nicăieri, vai de păcatele mele… Jandarmii i-au luat pe toți între cai, după ce le-au dat drumul copiilor și i-au mânat l-a postul de jandarmi de lângă gârlă.

— Postul e mic, n-au loc toți ai noștri în arestul postului. Nu se poate să-i fi dus acolo. Spune-mi drept, Dârâială!

— Ei, leică Mario, nu le purta tu de grijă jandarmilor! Au ei socotelile lor. Știu ei ce fac. N-o să-i ție în zloată. Câțiva dintre oameni sunt și bolnavi. I-or fi închis în grajd… Că în curtea postului se află un grajd mai mare decât le trebuie jandarmilor pentru caii lor. Încap în grajdul ăia și-o sută de oameni, dacă nu și mai mulți…

A încercat mama, cum mai încercau și alte femei, cum mai încercau și alți rumâni, să se apropie de postul de jandarmi.

Cum, cu un ceas mai înainte, jandarmii patrulau în preajma primăriei, patrulau acum, ba și cu mai multă strășnicie, în preajma postului de jandarmi. Prin viscol se auzeau aceleași strigăte:

— Ei, unde vă duceți? Nu înțelegeți că nu e voie să vă apropiați de post?

— De ce nu e voie?

— Așa e ordinul…

Îi alungau mereu jandarmii pe oameni…

Unii nu se îndurau să plece și continuau să dea, pe dedeparte, ocol postului de jandarmi.

A dat și mama ce-a dat ocol, ca și ceilalți, postului de jandarmi, cu frate-meu Ion înotând prin zăpadă după ea, apoi pierzând orice nădejde de a-l mai vedea în ziua aceea pe tata, s-a întors acasă. Se scutura de zăpadă pe prispă și bombănea:

— Rumânii n-au făcut moarte de om. Moarte de om a făcut boierul. N-o să li se întâmple mare lucru rumânilor. O să-i înghesuie ce-o să-i înghesuie jandarmii; până spre seară or să se sature și ei și-o să le dea drumul…

— N-o să li se-ntâmple mare lucru! Dar parcă atunci când e vorba de săraci, pedeapsa se dă după măsura vinei? Boierul l-a omorât pe Spiridon Bădoi, împușcându-l în spate. Ivanca lui Mănoiu a murit de foame și de frig lângă zidul casei boierești. Cine știe ce-o să scornească boierul și slugile boierești? O să arunce vina asupra rumânilor. El, boierul, o să se spele pe mâini… N-am văzut, n-am auzit… Și-o să fie crezut… Câte omoruri nu fac boierii și logofeții lor! Și legea nu-i ajunge, că de ei e făcută, și ei știu cum s-o sucească și s-o învârtească, și partea lor iese mereu deasupra… Pe câtă vreme săracul, vinovat-nevinovat, odată ce-a încăput pe mâna jandarmilor

și-a judecătorilor boierești, ocna-l mănâncă… Ai auzit să fi întrat vreodată vreun boier la pușcărie?

— Nu, nene Voicule…

— Eu sunt mai bătrân și, iaca, să-ți spun drept, Mărio, nici eu n-am auzit…

— Nimeni n-a auzit…

— Sunt mulțumit că Vasile al meu n-a plecat ieri la conac. Nu și nu, că se duce și el. M-am așezat în prag. Dacă pleci – i-am spus – cu toate că alt băiat nu mai am, nu mai vreau să te cunosc, nu mai vreau să te văd. M-a ascultat băiatul. N-a plecat. Acum mă-njură, că-i pare rău. „Trebuia să mă fi dus și eu, zice el. Trebuia să ne fi dus tot satul, cu cățel, cu purcel. Poate că atunci l-am fi înduplecat pe boier Gogu…”

— Poate că are dreptate, băiatul tău, nene Voicule…

— Da’ de unde? Nici șapte sate nu-l înduplecau pe burticos. Dacă se duceau mai mulți la conac, poate că ieșea și mai rău…

— Poate că totuși n-o să li se-ntâmple cine știe ce rumânilor. N-au făcut moarte de om…

Mama se agăța de această nădejde, deși nici ea nu credea ceea ce spunea. Sărăcanilor din Omida Călmățuiului, după ce cântăreau cu chibzuială și scoteau la iveală adevărul, le plăcea totuși să se amăgească singuri cu nădejdile lor, să-și facă singuri curaj, ca să nu se lase doborâți de nenorocire.

Cât fusese secetă în vară și soarele pârjolise pământul, sărăcanii nădăjduiseră mereu că într-o zi tot va ploua și că ploaia va pune capăt secetei. Abia toamna plouase și încă în așa fel, că atunci ei se temuseră de înecuri. Nădăjduiseră că se vor opri ploile. Și ploile, se opriseră când le venise lor sorocul să se oprească; după aceea se ivise iarna. Ninsese și acum viscolea năprasnic. Sărăcanii din Omida Călmățuiului nădăjduiau că va trece și viscolul, că iarna se va îndulci, că noi toți, cu toate lipsurile pe care le înduram, vom găsi cu ce să ne hrănim cât de cât și să ajungem vii până în primăvară…

Primăvara se va arăta, după iarna asta grea, cu verdețuri.

Ne vom hrăni, începând din primăvară, cu verdețuri până când se va coace grâul și vom da de pâine. Atunci vom prinde într-adevăr puteri, ne vom pune flori la pălărie, care vom avea pălării, și vom cânta și vom hăuli să răsune câmpurile și văile și dealurile de cântecele și de strigătele noastre.

— Cu nădejdea trăiește omul…

— Da, cu nădejdea. Uite, se potolește viscolul…

Mă uitam pe fereastră. Cu o zi mai înainte văzusem viscolul pe câmp, dezlănțuit în toată puterea lui sălbatică. Îl văzusem și îl simțisem cum se înfășoară ca un șarpe alb în jurul trupului meu șubred. El, viscolul puternic, venind din pustiurile de la marginea pământului, cu toată forța lui uriașă, și eu, o biată fărâmă de om. Și el, viscolul năprasnic, mândru de puterea lui, nu mă biruise.

— Omul e mai tare decât soarele neîndurător al secetei, decât ploile nemiloase ale toamnei, decât viscolele cumplite ale iernii. Le înfruntă și le biruie pe toate…

De ce spusese Turturică, în gară la Troian, că s-ar arunca în gâtul boierilor numai dacă ar fi leu? Mi se pare că nu e nevoie să fii leu ca să te arunci în gâtul cuiva și să-l dobori! Ieri, boierul n-a fost leu. A scos pistolul din buzunar, a tras și a doborât un om.

Rumânii – după cum bine spunea fratele mai mare al tatei, unchiu-meu Voicu – ar fi putut să-l doboare pe Gogu Cristofor și pe logofeții lui în drumul scurt dintre gară și conac, ori chiar pe peronul gării, când le arunca rumânilor, ca să-și bată joc de ei, cuvinte mieroase și mincinoase. Pe boier Gogu și pe logofeții boierești trebuia să-i omoare rumânii, nu pe dulăi. Poate că atunci n-ar mai fi murit Ivanca lui Mănoiu. Poate că n-ar mai fi murit nici flăcăul lui Bădoi…

Nu, nu e nevoie să fii leu! Om trebuie să fii! O să-i spun asta și lui Turturică, atunci când o să-l întâlnesc. Numai că el o să râdă de mine. Nu face nimic. Să râdă de mine, să râdă de tot ce vrea el, numai să-l văd râzând. De atâta timp n-am mai văzut un om râzând, că am și uitat cum se zâmbește și cum se râde. Nici în casa noastră nu râde nimeni. Nici în multe alte case.

Am uitat să râdem. Am uitat cum te simți când râzi.

Priveam pe fereastră, înfășurat într-o zdreanță de cojoc, cum se potolea viscolul, cum devenea domol, mai domol… Acum o să se oprească… N-o să mai fie viscol. Poate că mâine o să răsară chiar soarele.

Hanțele mele, întinse pe vârful sobei călduțe, începuseră să se usuce. Mă ustura umflătura obrazului. Grozav mă ustura. Ca să uit usturimea ei, mă gândeam la fel de fel de lucruri. Când m-am gândit că mâine dimineața s-ar putea să răsară soarele, umflătura m-a durut mai puțin…

— Ioane, toacă o mână de paie și dă-le boilor să mănânce!

— Să se mai potolească nițeluș viscolul. Dacă ies acum afară, iar mă pătrunde frigul…

— Încearcă totuși. Să nu rabde prea mult boii…

— Parcă dacă le dau paie se satură!…

S-a dus frate-meu Ion să dea boilor paie tocate.

Surorile mele nu știu ce tot moșmoneau pe vatră. Poate găsiseră ceva de mâncare și pregăteau masa de la care tata avea să lipsească. În sat viscolul e mai puțin sălbatic. Se izbește de case, de copaci, de garduri, de cumpăna fântânii se lovește. Cumpăna se clatină, scârțâie, își leagănă ciutura goală, dar nu cade.

— Nici tu să nu cazi când te-or bate marile vânturi…

— N-am să cad, mamă. Am să încerc să mă țin bine.

— Să încerci…

Pereții casei sunt vineți și goi. Varul de pe sobă s-a coșcovit de tot – de când nu s-a mai spoit casa! – dar soba e caldă. Părăsesc fereastra lângă care am înghețat și mă lipesc cu spinarea de sobă. Mi-e bine! Trăiesc! A venit iarna și m-a prins trăind! Trăiesc! Toți trăim în casă! O să vină primăvara și-o să ne prindă trăind! Vom trăi! Cu orice preț vom trăi!

Ieri îmi era silă de viață și mi se părea că e tot una dacă trăiesc ori dacă mă prăpădesc. Mergeam istovit prin zăpadă. Rumânii duceau pe tărgi doi morți – morții noștri…

Mi-e bine! Trăiasc! Voi trăi! Vom trăi! Eu voi spune mereu și mereu inimii mele: bate încet, bate încet, bate încet, dar bate, bate mereu…

Voi trăi!…

Deși nu se poate apropia nimeni de postul de jandarmi, rumânii știu ce se petrece acolo. Știm și noi. Știe și mama. Dar mai bine știu rumânii. Puțini n-au trecut prin mâinile lui Juvete. Puțini n-au trecut prin mâinile plutonierului major Budu de la Băneasa.

Loviturile nu se aud. Se aud însă gemetele celor loviți, care nu-și mai pot ține gurile încleștate. Ele străbat pereții de paiantă ai postului de jandarmi și pun satul sărac pe jăratic.

Mai înainte, rumânii se mai ciorovăiau între ei, se mai dondăneau, ba uneori ajungeau chiar să se încaiere și să se atingă cu ciomegele. Seceta care se abătuse asupra ținutului, pe neașteptate, și uscase și pârjolise câmpurile și grădinile, aducând foametea pentru oameni și pentru vite, îi făcuse pe toți săracii să uite vechile și măruntele lor neînțelegeri. Ei vedeau

acuma, cu mult mai bine decât putuseră să vadă altădată, cine erau adevărații lor dușmani, încotro trebuie să-și îndrepte întreaga lor ură.

Vântul sufla prin ariile lor goale și prin pătulele lor pustii, în vreme ce același vânt se izbea de pătulele și hambarele pline până sus, la căpriori, ale bogătanilor satului și de magaziile uriașe ale moșierilor și arendașilor.

Ei auzeau mugetele slabe ale vitelor lor, din care rămăsese numai pielea și oasele, dacă rămăsese și atâta, și vedeau în același timp cum vitele bogătanilor, ale moșierilor și arendașilor rămâneau grase, cu pielea acoperită de păr lins, care nu se lua pe țesală…

Și apoi…

Apoi își vedeau copiii și nevestele și părinții bătrâni cum se usucă și îngălbenesc pe zi ce trece de foame, cum se șubrezesc și se aduc de spinare, de câtă suferință îndură. Dacă ar fi avut în case oglinzi și s-ar fi uitat în ele, rumânii și-ar fi văzut propriile lor chipuri uscate, pământii, străvezii, cu pielea de un galben bolnăvicios.

Dar nu era nevoie să-și vadă chipurile în oglinzi. Își vedeau mâinile și picioarele cum se topesc și se subțiază. Își vedeau șoldurile numai oase și pântecele supte și lipite de șira spinării. Și apoi… Apoi fiecare uitându-se la chipul și la înfățișarea altuia, se vedea pe sine.

Niciodată săracii nu semănaseră atât de mult între ei ca acum. Parcă ar fi fost toți frați ieșiți dintr-o singură mumă și dintr-un singur tată. Și flămânzind în jurul aceleași mese, la care parcă au mâncat alții și n-au lăsat nici măcar fărâmiturile, îmbrăcându-se în zdrențele culese din aceleași gunoaie.

Și era adevărat că erau frați, deși fuseseră aduși pe lume de părinți diferiți.

Gândurile acestea li se limpezeau din ce în ce mai mult în minte și mâhnirea unuia începea să fie mâhnirea tuturor, pentru că suferința cea mare a tuturor era.

Dar se mai limpezeau și altfel de gânduri în mințile săracilor. Așa cum ei, săracii, semănau între ei, din pricina lipsurilor pe care le răbdau și a împilărilor la care erau supuși, tot așa semănau între ei și bogații, din cauza bogăției lor, care le îngăduia, chiar pe aceste vremuri cumplite, să le fie casa casă și masa masă. Săracii vedeau acum că pe săraci îi lega între ei sărăcia lor și silniciile și lipsurile la care erau supuși și că pe bogați îi lega între ei avuțiile lor.

Băgau acum și mai bine de seamă că ei, cei săraci, rămân mereu dedesubt și că pe spinările și pe umerii lor aduși stau mereu călare ceilalți, grașii și grăsunii, borțoșii și burticoșii, boierii care-și păstrau aurul la bănci și bogătanii care-și zornăiau argintul la chimir.

Săracii învățau să priceapă și mai limpede că această orânduire nu e dreaptă și că ea nu poate să dăinuie la nesfârșit.

— Am ajuns toți, fraților, mai sfrijiți decât sfinții zugrăviți pe zidurile bisericii și despre care se spune că s-ar fi hrănind prin pustiuri cu lăcuste, ca să li se ierte păcatele și să li se bucure sufletele veșnic în boazurile cerului…

— Și bogătanii s-au îngrășat mai abitir decât boier Gogu…

— Și boier Gogu s-a îngrășat mai abitir decât porcul pe care-l îngrașă bogatul să-l taie de Crăciun…

— Pe sărac îl cunoști după față.

— Și pe bogat tot după față îl cunoști… Și după mers. Că bogatul merge fudul și legănat și calcă apăsat și greu, de parcă și-ar duce întreaga avuție în spinare…

De un ceas și mai bine, mama stă de vorbă în casă cu unchiu-meu Voicu, fratele mai mare al tatei și cu nenea Cristea Moga, care a venit la noi să afle ce s-a întâmplat cu tata. El a auzit la gară că trenurile neputând să umble și drumurile fiind toate înzăpezite, cercetările vor fi făcute de șeful secției de jandarmi de la Băneasa, plutonierul major Budu, a cărui cruzime este bine cunoscută. Tot Cristea Moga a mai aflat de la oamenii din gară că boier Gogu Cristofor s-a plâns prin telegraf prefectului și procurorului că rumânii de la Omida, care s-au dus la el la conac, au încercat să-i spargă ușa casei, să intre peste el și să-l omoare, pentru a-l jefui de bani și de bucate, și că numai dulăii, logofeții și slugile credincioase i-au scăpat viața și avutul.

— Dar nu e adevărat nimic din tot ce-a spus boier Gogu…

— Nu e adevărat, Mărio, dar până să se lămurească cum s-au petrecut lucrurile, oamenii sunt smintiți în bătăi la postul de jandarmi… Vor fi ținuți închiși cine știe cât, vor fi judecați… Ar fi bine să mergem în primărie; s-au adunat acolo neamurile celor închiși să se sfătuiască cu primarul și cu notarul…

— Ce să se sfătuiască? Ce ajutor poate să ne dea în asemenea împrejurări un ticălos ca Dobre Grivu?

Mama și-a luat totuși zăbunul pe spinare și a plecat cu nenea Cristea Moga la primărie.

Mi se uscaseră hanțele întinse pe sobă. M-am îmbrăcat și m-am dus și eu după ei. Obrazul lovit mi se umflase. Umflătura devenise vânătă și pe alocuri pielea crăpase.

În primărie, unde m-am strecurat ușurel, la o masă sta crăcănat primarul Dobre Grivu, cu căciula lângă el. Răsucise țigară groasă și trăgea de zor tutun aruncându-l afară, în două fuioare, pe nas.

Rumânii și femeile, rubedenii de-aproape ale celor duși la postul de jandarmi, care umpluseră primăria, se aflau în picioare, dincoace de grilaj, unde își trecuseră noaptea, întinși pe dușumele, arestații.

— De ce nu te duci, primarule, la jandarmi să le spui să nu mai chinuiască oamenii? Că n-au făptuit nicio faptă urâtă. N-au omorât, n-au furat, nici măcar nu l-au înjurat pe boier Gogu.

— Dar ce te amesteci dumneata, Cristea Moga, în tărășenia asta? Dumneata nici nu ești plugar, nici nu ești din satul ăsta, n-ai niciun neam printre arestați!… Vezi-ți, omule, de treaba dumitale… Și apoi nici eu nu mă pot băga. Păcătoșii ăștia care sunt arestați au atacat conacul, s-a vărsat acolo sânge… Asta intră în atribuția procurorului și a jandarmilor… Așa scrie la lege, așa trebuie făcut…

— Dar trebuie să te duci, primarule. Ești fruntașul satului… Cine vrei să se ducă? Pe oamenii aceștia nici nu-i lasă jandarmii măcar să se apropie de post, necum să intre înăuntru și să vorbească cu Budu.

— La urma urmelor, să zic că m-aș duce. Dar de ce să mă duc? Eu i-am trimis pe netrebnicii ăia la conac să facă prostiile pe care le-au făcut? Le-am spus de atâtea ori cu stăruință să nu să ducă. Nu m-au ascultat! Bine! Acum să pătimească pe unde au păcătuit…

— I-a mânat foamea, primarule… Și de păcătuit, cu ce au păcătuit?…

— Foamea, foamea! Te iei și dumneata după ei, Cristea Moga… Ei o țin mațu-gaia cu foamea! Parcă altă vorbă nu mai cunosc! Ce? Numai pe aici e foamete? Mai e foamete și prin alte părți și oamenii de pe acolo nu s-au apucat să facă pe nebunii, ca ăștia… Ce vrei de la mine? Ce vreți cu toții de la mine? Ce sunt eu? Dumnezeu? Nu sunt nici măcar boierinaș… Un simplu primar…

— Sătulul nu crede flamandului…

— N-o fi crezând. Dar la urma urmei de ce să creadă? Nu scrie la nicio lege că sătulul trebuie să creadă flămândului. Nici la legea cea mare, la muma legilor…

— Du-te la post, Grivule, maică, uite, te rog și eu, că sunt femeie bătrână și n-am rugat niciodată nimic, pe nimeni, numai pe dumnezeu l-am rugat, dar se vede că nici el nu m-a auzit, și spune-le jandarmilor să nu mai chinuie oamenii… E și băiatul meu acolo, și altul nu mai am… Și băiatul e slăbuț!… Să nu mi-l omoare, maică, Grivule… Că altul nu mai am… Că am avut mai mulți, dar au murit de mici și am rămas singură pe lume, numai că băiatul ăsta… care e cam slăbuț, maică, Grivule…

— Nu pot să mă duc, babo, nu pot să mă duc, oricât v-ați perpeli voi pe lângă mine… Nu mă duc, iaca, nu mă duc…

Primarul își sprijinise mâinile pe masă și-și lăsase capul greu de aburul țuicii pe ele.

— Atunci pune mâna pe telefon și vorbește cu boier Drăculea, prefectul județului! El e mai mare și peste jandarmi. Să-i închidă pe oameni, să-i judece și să-i condamne judecătorii dacă au vreo vină. Dar să nu-i sfarme în bătăi jandarmii.. Mi se pare că nu scrie în nicio lege că jandarmii au dreptul să bată oamenii…

— Dar de unde cunoști dumneata legile, Cristea Moga? Că doar nu le-oi fi învățat când împingi rolul cu traverse în sus, pe tăietura trenului? Legile, Cristea Moga, numai judecătorii și avocații le cunosc… Și eu… de când m-a făcut boier Gogu primar.

— Am mai aflat și noi câte ceva…

— Apăi să vă spui eu tuturor una, care trebuie să vă între bine în cap. Pe lângă lege, mai e și obiceiul vechi. Și după obiceiul vechi, oricine are putere în stat poate să-l bată pe sărac când vrea și mai ales când săracul îi cade sub mână cu vreo pâră, cu vreo bănuială…

— Și atunci ce fac cei ce trebuie să păzească legea, primarule?

— Ce să facă? închid și ei ochii și se prefac că nu văd, că altfel…

— Blestemată lege și blestemați au fost aceia care au făurit-o!

— Blestemați, neblestemați, Cristea Moga, uite că au făurit-o! Și legea merge înainte, așa cum, vrem ori nu vrem noi, gârla curge la vale…

— Cât o mai curge…

— O să mai curgă, Cristea Moga, și legea asta o să trăiască mult, cât lumea și pământul…

— Totuși, primarule, te rugăm, dacă nu vrei să te duci la Budu, vorbește măcar la telefon cu prefectul, ori măcar cu zapciul…

— Acum, dacă e vorba pe așa, să vă spun drept. Eu am vorbit cu prefectul de ieri seară – cu prefectul, nu cu zapciul, că asta nu e treabă de

zapciu – de cum am aflat că s-a petrecut faptul. Telefonul, vedeți că nu sună. Pesemne a rupt pe undeva viscolul sârmele. Am raportat prefectului prin telegraful de la gară…

— Și ce-a răspuns Drăculea?

— Mie mi-a dat ordin să nu mă amestec în niciun fel, că nu e de nasul meu, iar jandarmilor le-a poruncit să-i aresteze pe toți câți au fost la conac și, înainte de a-i trimite la arest la Turnu pentru judecată, să se facă aici primele cercetări de către domnul plutonier major Budu… Și Budu, cum e Budu, că-l cunoașteți, ce să vă mai spun eu, s-a apucat, împreună cu domnul șef de post Juvete, să-i strângă nițeluș pe rumâni în chingi, ca să-i învețe minte și altădată să nu mai dea buzna în curțile boierești și să se apuce așa, tam-nesam, să omoare gogeamite scumpătate de dulăi… Om bun, cuconașul Drăculea, prefectul nostru, pupa-i-aș sufletul să i-l pup… A mai ordonat ca numaidecât să li se dea drumul copiilor care și-au însoțit părinții la conac. Știți, cuconașului Drăculea, domnului prefect, de, i-a rămas duduița în poziție și așteaptă și dumnealor să câștige spre primăvară un copilaș… Mi-a spus Oprea Cățui Strâmbul că s-ar fi bucurat grozav socrii, boierii Miliarezi, când a ajuns la ei la București știrea asta… Până acum a fost ce a fost, spunea Strâmbul, dar să vedeți de-acum înainte cum o să mai strângă boier Gherasie șurubul… Trebuie adunată avere, nu glumă, pentru nepoțel…

— Se gândesc la asta înainte ca nepoțelul să fi venit pe lume…

— Poate joacă mai mult la bal și-l leapădă, a spus o femeie de lângă zid.

— De ce să-l lepede? Nu-l leapădă. Are ea grijă, duduița să se ferească!

— I-or fi și pregătind leagăn de mătase…

— De ce să nu-i pregătească? Omul trebuie să le facă pe toate cu prevedere… La botez o să-i ducem pruncului daruri din partea satului… Că de, pe moșia pe care muncim, fătul o să fie odată și odată stăpân…

— Poate că o să-i duci, tu, primarule, noi n-avem nici ce-i duce, și chiar dac-am avea, nici pentru ce-i duce daruri…

— Petrio, vedeți cum sunteți? Dumnealui, cuconașul Drăculea, pupa-i-aș sufletul, inimă bună, a dat poruncă să li se dea drumul de la arest copiilor voștri… Și voi, uite cum vorbiți… Ba mai și stăruiți să pun mâna pe telefon să-l scol de la cine știe ce treabă și să-l rog să ridice ordinul pe care l-a dat jandarmilor în privința strângerii în chingi. Adevărat: nici salcâmul pom, nici calicul om…

— Noi spunem altfel, primarule Grivu…

— Cum, Cristea Moga? Cum?

— Nici salcâmul pom, nici boierul om… Așa se și potrivește…

— Chisnovat om mai ești și dumneata, Cristea Moga… Chisnovați mai sunteți și voi, ăștia cu coatele goale… Până și vorbelor le dați înțelesul care vă place vouă. Totdeauna trageți spuza pe turta voastră.

— Dac-am avea turtă, ar fi bine… Ne-am mulțumi să tragem pe ea cenușa caldă. Spuza am lăsa-o altora. Dar n-avem turtă… Turta e la voi, spuza e la voi, e la voi și cenușa caldă; legea e și ea tot la voi…

Viscolul vuia mai ușor, salcâmii satului se văietau obosiți de atâta zbucium, negri și triști, încet-încet, căutând parcă să acopere cu aceste vaiete ușoare gemetele rumânilor schingiuiți la postul de jandarmi de lângă gârlă. Peste vuietul ușor al viscolului care se potolea, s-au ridicat deodată din două părți ale satului cântece răgușite, metalice.

Pendula își bătea tic-tacul ei mărunt. M-am uitat și am văzut că era ora zece.

Ziua crescuse și-și albise fața; norii care acopereau satul și lunca, dealurile și câmpurile, se subțiaseră și lumina soarelui străbătea mai lesne prin aburul lor ce sta să se destrame cu totul.

— S-au deschis cârciumile…

— Au început să cânte gramofoanele…

— Bogătanii petrec…

— Petrece și părintele Tomiță Bulbuc…

— De ce să nu petreacă? S-a dus la biserică dis-de-dimineață, slujba și-a făcut-o… E duminică… Duminica e zi de sărbătoare…

— Zi de odihnă și de petrecere… Că așa e lumea… Cine are ce, bea și mănâncă, cine nu, stă și se uită și… face zâmbre.

— Așa o fi, primarule, dar eu zic că nu e bine…

— Oi fi zicând, dumneata, Cristea Moga, ce-oi fi zicând… De la un timp aud că zici cam multe, și-acum te ascult cu urechile mele și mă mir că dumneata, ca venetic, n-ai fost încă trimis la urmă… Dar nu e trecut timpul… Și de ce zici că nu e bine așa cum e? Cine a călcat legea și a intrat în proprietatea altuia, cu gând de ucidere și de jaf, trebuie să stea legat la post și să fie dat judecății… Pe mine de ce nu m-au arestat jandarmii? Nu acum, că sunt primar, și n-ar putea s-o facă, dar altădată, când nu ajunsesem nici primar și nici pe la curtea boierească nu trecusem, ca logofăt! De ce? Să vă spun eu de ce: pentru că îmi vedeam de treaba mea, de munca mea,

de pământurile mele… Ba încă și de pământurile altora, care erau luate de mine cu chirie de la sărăcanii care n-aveau vite să le muncească… Ba încă și de slugi… Ba încă și de zilieri… Le plăteam după cum ne învoiam, cum le plătesc și acum… Aveam grijă să le dau mâncărică la timp… Să ai în grijă atâta lume, să bagi de seamă dacă fiecare vine la timp la muncă, dacă fiecare muncește cât trebuie și cum trebuie și nu te trage pe sfoară; că rumânul e-al dracului, dacă nu stai cu ochii pe el nimic nu face; e mai greu decât dacă îți muncești tu singur pământul…

— Da, adevărat, primarule, grijă mare…

— Păi nu? Și cu mâncarea! Să ai grijă să le dai de mâncare la toți!… Eu cu nevastă-mea nu suntem lingavi. Mâncăm ce se găsește prin casă… Dar zilierii, să te ferească dumnezeu de gura lor! Ba că apa din butoi s-a încălzit, ba că mămăliga e făcută din mălai stricat și e amară și nu le place și se bolnăvesc de pelagră, ba că peștele sărat s-a împuțit și mișună viermii prin el… Lasă mă, le spui, că apa e bună și caldă… Mămăliga o fi amară, dar e bună, satură, și de pelagră de ce să vă mai feriți, că tot aveți… Iar peștele, de, e adevărat că a făcut viermuși… Așa e peștele! Cum dă căldura peste el, chiar dacă e sărat, face viermuși… Scuturați-l de viermuși și mâncați-l… Greu de tot cu zilierii!… Ei, dar acum e bine? E mai bine acum? A fost secetă și mi-am lăsat și eu pământurile pârloagă… N-am avut nevoie de zilieri… Ar mânca rumânii acum și pește stricat, și mămăligă amară… Ehei! Ogarul turcului, sireacul, a mâncat mere acre la nevoie… Slugile se plângeau ba că mâncarea pe care le-o dau e proastă, ba că nu le dau îmbrăcăminte prea bună… Le-am dat drumul, să se ducă fiecare încotro o vedea cu ochii… Că legea nu mă obligă să țiu slugă, dacă nu vreau s-o mai țiu… Au început să-mi ducă dorul. Am păstrat doi băiețandri pentru vite… La primăvară o să-mi iau alți argați din cei care vor scăpa cu viață din lipsa asta…

— După câte ne spui, primarule, ar trebui să-ți plângem de milă…

— Nu e nevoie să-mi plângeți de milă… Că eu de mila nimănui n-am nevoie… numai de mila domnului. Și mila domnului o am!… V-am spus așa, ca să știți și voi că nu e om fără griji. Fiecare cu ale lui… Bogatul o duce mai greu decât săracul… Că săracul n-are ce pierde… Pe când bogatul…

Unii rumâni, văzând zădărnicia zbuciumului lor pe lângă primar, care se întinsese la taifas ca să-și umple cu ceva timpul, părăsiseră primăria și se gândiseră să aștepte să se mai potolească viscolul ca apoi să plece într-o

ceată mai mare la oraș, să facă plângere la prefect și la judecătorii cei mari împotriva boierului de la Troian, care împușcase un rumân din sat, și împotriva jandarmilor care stâlceau pe arestați în bătăi. Ei știau bine că n-or să se aleagă cu nimic, că prefectul Drăculea, și el boier, și ginere al boierului olog de la Băneasa, o să-i ia peste picior și tot peste picior o să-i ia și judecătorii cei mari din Turnu, dar oricum, trebuiau să se miște, să nu rămână cu mâinile încrucișate. Nu fusese vorba de nicio răzvrătire. Atunci de ce să cadă năpasta pe oamenii nevinovați?

Cristea Moga, câțiva săteni, părinți ori frați ai celor arestați, și câteva femei, mame ori neveste de ale acestora, rămăseseră la primărie. Oamenii aceștia nu voiau și nici nu puteau să înțeleagă că într-adevăr autoritățile sătești, primarul, notarul, preotul nu aveau niciun cuvânt de spus în cele ce se întâmplau la postul de jandarmi. Nu mergeau până acolo cu nădejdile lor să ceară ca arestații să fie lăsați liberi, deși ei nu făptuiseră nimic care să îndreptățească arestarea lor, dar stăruiau ca rumânii și femeile care se aflau la post, să nu mai fie bătuți și chinuiți.

Părintele Tomiță Bulbuc, găsit în cârciumă la Voicu Buciuc, de cei ce nu știau ce se petrecuse dimineața în primărie și ce le propusese popa arestaților, făgăduise să vină la primărie nițel mai târziu, după ce se va mai încălzi cu o tescovină-două. Nu-și puneau cine știe ce nădejdi în popă, dar credeau că acum, când le-a ajuns cuțitul la os, popa o să se îndure, oricât ar fi el de păcătos, să coboare până la postul de jandarmi și să vorbească cu plutonierul major Budu, să-i mai slăbească pe rumâni din bătăi, și să nu se atingă de femei.

Tot acolo îl găsiseră și pe notarul Gică Stănescu. Aproape că-l ridicaseră pe sus și-l aduseseră la primărie. Luase loc la obișnuita lui masă de scris și ca să arate rumânilor că și duminica, atunci când nu bea la cârciumă, e ocupat la cancelarie, deschisese un dulap, luase de acolo niște condici și niște dosare și le înșirase în fața lui, ca și cum s-ar fi pregătit să scrie. N-a pus însă mâna pe condei.

— Ei? Ați vorbit cu primarul?

— Am vorbit. De azi dimineață vorbim…

— Și?

Rumânii au dat din umeri…

Dobre Grivu însă n-a dat din umeri.

— Eu, notarule, mi-am spus răspicat gândul: nu pot și nici nu vreau să mă amestec în treburile jandarmilor. Da, da… Nu pot și nici nu vreau… Nu

pot, că nu mă lasă legea și am poruncă de la prefect să nu mă amestec… Și nu vreau să pun măcar o vorbă bună. Oamenii nu m-au ascultat. Nu trebuiau să plece la conac să-l supere pe boier Gogu, care a venit să se odihnească… Auzi! Să-l supere pe boier Gogu, care după câte se aude, mâine-poimâine poate să ajungă prefect, dacă nu chiar ministru… Așa că… vorba ceea: geaba vii, geaba te duci, geaba rupi bieții papuci…

— Și ce vreți voi de la jandarmi?

— Să cerceteze cazul, dar să nu mai bată oamenii… Am auzit că-i omoară în bătăi…

— Și credeți că într-adevăr puțin lucru cereți? Auzi!… Să nu-i mai bată… De când sunt pe lume jandarmi și arestați, jandarmi bat și arestații rabdă… Pentru că dacă jandarmii se poartă cu blândețe cu niște oameni care ziua nămiază mare au atacat, înarmați cu furci și topoare, curtea boierească de la Troian, calea spre răscoale țărănești e iarăși deschisă… Noi, autoritățile, n-am uitat ce s-a petrecut la 88 și la 94. Atunci tot așa a început zurba. Dacă autoritățile n-ar fi avut mâna tare, dacă stăpânirea n-ar fi scos armata și nu i-ar fi dat ordin să tragă fără milă, s-ar fi prăpădit biata țară! Așa… s-au prăpădit numai niște netrebnici… Stăpânirea, oameni buni, trebuie să stea mereu de veghe. Ea nu poate îngădui să se aprindă și să se înece din nou țara în sânge… Orice abatere, cât de mică, se cuvine să fie aspru pedepsită. După lege… Așa că nu mai stăruiți pe lângă primar. Nu mai umblați nici după popă, nici după învățătoare. Niciunul dintre dumnealor nu poate să intervină cu folos…

— Și credeți că nu se poate găsi nicio cale pentru ușurarea oamenilor, domnule notar? Că atât cer oamenii: o ușurare. Sunteți om de-al nostru, din sat, ați văzut și ați trăit multe. Nu ne lăsați! Căutați ceva! O să mișcăm din urechi, dacă trebuie, să vă răsplătim osteneala…

— Aici nu e vorba de mișcat din urechi pentru mine, Lișcu Stângaciu… Că nici eu nu pot să fac nimic. Eu pot cel mult să vă dau o părere, să găsesc un clenci.

— Dacă dumneata vorbești de clenci, noi credem că l-ai și găsit, domnule Gică…

— L-a găsit, l-a găsit, că e tare deștept notarul nostru! E mai deștept ca un zapciu… Vă las cu dumnealui și trec peste drum la Mareș, să dau o prăștină pe gât, că sunt cam nedormit. Cred că până mă întorc o să vă înțelegeți…

— O să ne înțelegem, primarule, o să ne înțelegem. N-avea nicio grijă… Dar nu te duce la Mareș… Du-te la Voicu Buciuc, că acolo e și părintele Bulbuc, și frații Cărăbaș, și Iliuță… Se lasă cu chef mare, primarule.

— Că bine spui, notarule…

După ce a plecat, grăbindu-se, Dobre Grivu, notarul i-a întrebat pe rumâni:

— Ați putea să înhămați voi doi cai buni la o sanie ușoară, să vă repeziți până la Cârligați și să-l aduceți într-o goană aici pe domnul avocat Mitiță Bârcă? Numai la dumnealui ar fi un fel de scăpare…

— De putut, ne putem duce și la avocat, domnule notar, că nu e departe Cârligațiul, dar vorba e cu ce-l plătim? Că avocatului trebuie să-i plătești înainte de a deschide gura. Iar domnul Mitiță Bârcă nu e chiar dintre cei filotimi la inimă…

— E om cumsecade, domnul Bârcă, degeaba aveți îndoieli asupra dumnealui. Buhul care i s-a dus, degeaba i s-a dus. Pentru proces, o să fie înțelegător. N-o să vă ceară bani chiar acum, pe loc. Trăiește în lume și știe că anul ăsta a fost secetă și că nu prea vă dau gologonii afară din casă. Dar o să vă înțelegeți, că oamenii cumsecade se înțeleg ușor între ei. Vorba aceea: mai dă rumâne, mai lasă jupâne… O să bateți palma cu domnul avocat Bârcă și o să-i iscăliți niște polițe, că polițele, dacă le iscălești în alb și nu le pui termene, sunt bune și peste un an, și peste zece… Le încui în casa de fier și așteaptă acolo până le scoți și le duci la bancă; nu cer apă, nu cer mâncare… Și s-or îndrepta timpurile. Veți trăi, veți munci și veți plăti, ca niște oameni cinstiți ce sunteți. Nu moare nimeni din muncă…

— Dar care nu știm să iscălim, cum ne descurcăm?

— Găsim noi o formă, că de-aia cunoaștem legile pe de rost și le învârtim pe degete. Uite, îi dați domnului avocat Bârcă, cum vă înțelegeți cu dumnealui, câte o bucată de pământ, încheiem acte de vânzare-cumpărare și actele astea pot fi semnate și prin punere de deget față de martori. Dumnealui, domnul Mitiță Bârcă, vă plătește pe loc pământul că, slavă domnului, are atâta bănet, că nu mai știe ce să facă cu el… Luați banii cu o mână, îi plătiți pentru proces – că o să iasă negreșit proces mare din tămbălăul ăsta – cu cealaltă mână…

Notarul Gică Stănescu își ciugulea încet mustățile rare. Râdea, și fața lui galbenă se încrețea în cute subțiri și adânci, iar ochii vineți de boală îi jucau de zor în cap, oglindind marea bucurie în care îi înota sufletul.

— Dacă am fi avut pământ de vânzare, l-am fi vândut bogătanilor care ne dau ocol și ne pândesc să ni-l smulgă pe mai nimica și ne-am fi cumpărat ceva bucate, nu ne-am fi dus să-i cerem pe datorie lui Gogu Cristofor.

— Ai, n-ai, nene Niculcea, la nevoie scoți și dai… Eu, să vă spun deschis, de azi noapte studiez chestiunea și am și trimis avocatului un bilețel de dimineață, printr-un om al meu; că afurisitul ăsta de telefon tocmai când îți frige buza de nevoie se strică și nu mai sună. Nu m-am uitat, măi oameni, că e viscol și trimisul face drumul pe cheltuiala mea, cu primejdie! S-ar putea, dacă plecând după avocat o luați pe lângă lacul Vladei, pe unde drumul e mai scurt și merge mai pe lângă sate, să-l și întâlniți pe domnul avocat Bârcă. L-am poftit să binevoiască să se urce în sanie și să vină cât mai curând încoace. Așa că… vedeți… M-am gândit la voi și fără să mă rugați. N-am așteptat să vă căciuliți la mine cum vă căciulirăți degeaba la primar…

— Îți mulțumim, notarule.

— N-am nevoie de mulțumiri. Am luat această inițiativă, cu toate că e periculoasă, ca să nu vă tot aud văitându-vă că nu se ocupă nimeni de voi în satul ăsta păcătos în care mi-am îngropat tinerețile. Că-mi vine să-l înjur pe taica, cu toate că mi-e rudă, și pe maică-mea, cu toate că și ea mi-e nițeluș rudă, și acum, când amândoi se află-n mormânt! De ce nu m-o fi dat taica la școală la oraș, să învăț carte și să ajung avocat? Că bani avea destui… Și de ce m-o fi ținut maică-mea pe lângă fustele ei, când eram mic?

— Răposatul Ignat Stănescu avea destui bani dar, așa cum ți-l amintești și dumneata și cum îl știm și noi, era – iartă-ne, notarule – cam zgârie-brânză…

— Nu tocmai zgârie-brânză, mai curând strâns la mână: fusese, sărăcuț în tinerețe și de-aia ținea la ban, dar cum de nu s-a gândit că dând el cu o mână, ca să învăț carte, eu, devenit avocat, aș fi adunat cu zece deodată?

— Socoteala e simplă, domnule Gică. Cu o mână ar fi dat dumnealui… Cu zece mâni ai fi adunat dumneata. Nu e totuna.

— Oricum, ar fi putut să se gândească. Îi eram doar copil…

— Nu erai singurul. Mai avea și alții…

— Pe ăia i-a mâncat demult oftica… după ce apucaseră să toace averea pe care le-o lăsase moștenire taică-meu…

În legăturile lui obișnuite cu oamenii din Omida, notarul Gică Stănescu, unicul fiu rămas în viață din cinci, al răposatului fost notar Ignat Stănescu, era destul de țâfnos și repezit. Umbla îmbrăcat în straie nemțești și-și

adusese nevastă de la marginea Rușilor de Vede. Satul nu-l suferea, că mereu strâmba din nas și făcea mofturi când avea careva nevoie să scoată un act de la primărie, dar era nevoit să-l rabde. Altul, dacă ar fi venit în locul lui Gică Stănescu, notar în sat, tot așa s-ar fi purtat, ori poate și mai rău. Cu Gică Stănescu oamenii se învățaseră ca sacul cu peticul. Primarii se schimbau, după cum venea la guvern unul sau altul din cele două partide boierești, se schimbau secretarii, se schimbau până și telefoniștii și vătășeii, dar notarul, care făcuse o școală de câteva luni pe la Câmpulung, rămânea neclintit la tocul lui. Știuse să se pună bine cu toți boierii. Rareori când vorbea omenește cu rumânii, mai ales dacă glasul îi devenea mieros, aceștia începeau să se teamă. Notarul le întindea o cursă din care, odată căzuți, cine știe cum, când și cu ce preț, izbuteau să scape. Nu de mila oamenilor și nu din dorința de a-i scoate mai curând din mâinile și de sub pumnii jandarmilor se grăbise el să trimită dis-de-dimineață om călare, și încă pe vreme de viscol, tocmai la Cârligați, după avocatul Bârcă. La mijloc nu putea să fie decât o socoteală bine chibzuită și, bineînțeles, nu în folosul celor arestați sau al neamurilor lor care umblau să-i vadă teferi și nelegați.

Dacă miroși că vrea să te lovească cineva, ești plin de băgare de seamă, nu-l scapi din ochi pentru ca în clipa în care va sări la tine să te poți feri și lovitura să treacă pe alături, să nu te izbească.

Rumânii și femeile din primărie erau numai ochi și urechi.

— Ne-om duce și la Cârligați, după avocat, dacă ne povățuiești dumneata, notarule, și dacă socotești că altă cale nu s-ar găsi. E adevărat că avocatul se bagă peste tot și mai botos ca domnul Mitiță Barcă trebuie să cauți cu lumânarea ca să găsești altul. Dar și de lacom, e lacom de n-are pereche…

— Ar trebuie să vă grăbiți și să plecați după dumnealui, nu să stați și să-i cântăriți lăcomia! S-ar putea să-l cheme și prin alte părți, că pretutindeni se întâmplă buclucuri și necazuri oamenilor, iar orașul unde se mai află și alți avocați e departe, și acum, pe viscol, nici n-ai cum să ajungi la el, dar’mite să te și întorci cu avocatul în sanie…

— Să căutăm niște cai buni și o sanie… S-o închiriem de la vreun om mai înstărit, domnule Gică… Poate de la Cărăbaș…

De când plecase la cârciumă primarul Dobre Grivu și rumânii începuseră să vorbească cu notarul Gică Stănescu, care găsise „un clenci” pentru ușurarea rumânilor închiși, nenea Cristea Moga se trăsese într-un colț, pierzându-se printre ceilalți oameni din primărie.

Între timp, venise și se strecurase printre oameni învățătoarea Berta Câmpeanu. Dârâială îi adusese un scaun și învățătoarea mulțumise și se așezase pe el, pipăindu-și mereu cu mâinile picioarele bolnave. Lângă ea, câteva femei tinere și două-trei babe, cu spinările rezemate de zid și cu mâinile la gură, ascultaseră, fără să spună un cuvânt, tot ce se vorbise în primărie. Rumânii, odată luată hotărârea să-l aducă la Omida pe avocatul Mitiță Bârcă de la Cârligați, se mai încălziseră, li se mai luminaseră fețele. Femeile rămăseseră însă ca și mai înainte, întunecate la chip, împosocate. Numai la intrarea în primărie a învățătoarei le trecuse o clipă prin ochi, un fir de lumină, care se rupsese și se stinsese numaidecât.

N-a fost nevoie să umble oamenii după sanie, s-o închirieze și să plece la Cârligați în căutarea avocatului.

Sunându-și voioasă clopoțeii, sania mare și galbenă a avocatului Mitiță Bârcă, pe care o cunoșteau toate satele din împrejurimi, trasă de doi cai voinici din care ieșeau aburii, s-a oprit în fața primăriei. Un băiat golaș a sărit jos din ea, a luat două pături păroase din sanie le-a întins peste cai și a început să le frece boturile și urechile.

Avocatul Mitiță Bârcă, cu căciula mare trasă pe cap, cu gâtul gros înfășurat în șal și îmbrăcat într-o bundră îmblănită, lungă până la pământ, a coborât ca un urs greu din sanie și din câțiva pași a și ajuns în primărie.

— Bună…

— Să trăiți, domnule avocat.

— Noroc, notarule. Și așa, a? Mă scoți din bârlog, de la căldurică, pe o vreme ca asta? Ce sunt eu, notarule? Câine sunt? Eu n-am dreptul la puțină odihnă? Că alerg primăvara pe vânturi, vara pe soare și toamna pe ploaie, și aștept iarna când se astupă drumurile să mă odihnesc și eu nițel. Azi dimineață îmi zic: viscolește, o să stau întins în casă, în cămașă de noapte; n-o să mă deranjeze nimeni, îmi zic. Și tocmai când mi-era mai bine, pică bilețelul dumitale: „Vino repede la Omida. Caz grav. Câștig”… Parcă mi-ai fi dat o telegramă!… Nu puteai, notarule, să-mi scrii mai pe larg despre ce e vorba? Să știu și eu, la o adică, pentru ce înfrunt prăpădul? Care sunt împricinații?

Îi turuise gura. Notarul Gică Stănescu nu apucase să-i răspundă la nicio întrebare. De altfel, avocatul nici nu aștepta vreun răspuns. Un singur lucru aștepta: să i se arate împricinații.

— Împricinații nu sunt aici. Au fost arestați azi-noapte, pe când se întorceau de la locul faptului, și de azi dimineață îi muștruluiește domnul plutonier major Budu… Nădușește pe lângă domnul plutonier major și Juvete al nostru…

— Adică se întrec amândoi, care să le mute mai bine fălcile…

— Dacă le-ar muta numai fălcile, ar fi bine, domnule avocat. Gazul e grav. Așa că nu e vorba numai de mutatul fălcilor. Repet: cazul e grav, domnule avocat…

— Bine! Bine! Și câți arestați sunt? Doi, trei, patru?

— Peste treizeci…

— Peste treizeci, zici? Oliolio! Oliolio! Și cazul? Cazul?

— Oamenii au plecat ieri dimineață, în grup, din sat și pe la prânz au pătruns în curtea lui cuconu Gogu Cristofor de la Troian, au omorât doi dulăi de-ai boierului și-au vrut să facă devastare și furt. Boier Gogu, cum era dreptul lui după lege, s-a apărat și a împușcat un om…

— Oliolio! Oliolio! Doi dulăi boierești împușcați de țărani… Devastare… încercare de furt… împușcături… Oliolio! Într-adevăr, caz grav, notarule, caz neobișnuit… Și eu cu cine mă-nțeleg? Cu cine tratez chestiunea.

— Cu rudele împricinaților. Sunt de față.

Notarul se ridicase în picioare, rămăsese cu capul ușor plecat și se sprijinea în mâini de marginea mesei lui de lucru, pe care se aflau grămădite registre și dosare. În mijlocul mesei, o călimară mare, plină cu cerneală violetă, proptea un toc roșu cu penița de curând pusă. Ceva mai departe, un tampon cu sugativa neschimbată de săptămâni și un creion albastru cu vârful rupt. Masa de brad fusese cândva vopsită în așa fel ca să pară de stejar. Vopseaua însă se cojise demult. Fața mesei era plină de stropi mărunți de cerneală. Ori de câte ori i se împiedica penița pe hârtie, notarul scutura tocul și picăturile de cerneală se înmulțeau. Gică Stănescu, mai ales când avea mult de lucru, fuma, aprinzând țigară de la țigară. Pe masă nu se afla nicio scrumieră. Mucurile țigărilor le arunca pe dușumea și, spre nemulțumirea lui Dârâială care ar fi vrut să le adune, le strivea cu talpa ghetei cu scârț.

Nici nu apucase notarul să-l poftească pe avocat să ia loc, atât de grăbit se arătase acesta să înceapă treaba pentru care venise pe vreme de viscol tocmai de la Cârligați, aci, la Omida.

— Ar fi fost mai bine dacă tratam chiar cu împricinații… Dar dacă nu se poate, mă rog, iau act că nu se poate. Ofofof! Câte greutăți, câte necazuri pe bieții oameni!… Ofofof! Câte belele cad așa, pe negândite, pe capetele bieților oameni! Dar… să-mi scot blănița…

Și-a scos bundra mare, grea și călduroasă, sub care ar fi putut să se adăpostească și să se încălzească o casă de oameni și a pus-o pe un scaun. Și-a scos șalul de la gât, l-a așezat alături, iar lângă șal și-a potrivit căciula. A deschis geanta mare cât un geamantănaș, a scos din ea o sumedenie de cărți și cărțulii, toate legate în piele neagră, s-a uitat prin unele, apoi le-a așezat, rânduindu-le bine în fața lui, pe masa cealaltă, dinspre fereastra care dă în șosea. S-a scurmat în buzunar, a găsit un creion, a luat de pe masa notarului o testea de hârtie, și-a șters gura cu batista și, pregătit de lucru, a prins iarăși a grăi:

— Așa!… Acușica suntem în regulă! Acușica putem să începem să lucrăm! Cu care rupem gheața, fraților? Care face salteaua? Care poartă mai mult noroc?

Rumânii, codindu-se, se băgau unii într-alții ca și cum ar fi vrut să nu le vadă avocatul fața. Niciunul nu se grăbea să se arunce primul în gura fiarei. Îl cunoșteau destul de bine, unii din pățite, alții din auzite, pe avocatul Mitiță Barcă de la Cârligați. Spuneau despre el că trebuie să te ferești să-i dai mâna. Rămâi fără degete. Ți le fură avocatul. Pe câți nu-i sărăcise și nu-i despuiase! Pe câți nu-i lăsase în sapă de lemn! Era mult până-i cădeai în labe. Nu te lăsa până nu te jupuia.

— Ei, cu care începem, fraților? A? N-avem timp de pierdut… Da… da… N-avem niciun piculeț de timp de pierdut… Oliolio! Jandarmii îi căsăpesc pe oameni la post… Oliolio! Cum îi mai căsăpesc, doamne, cum îi mai căsăpesc! Și procesul o să fie și el lung și greu. Va trebui să vorbesc, să mă zbat, să alerg… Peste treizeci de împricinați!… Bărbați și femei!… Femei!… Ce dracu au căutat femeile să se bage în buclucul ăsta? Altă treabă n-aveau? Încercare de răscoală!… Ucidere!… Și să se bage și femeile în treaba asta!… Greu, nu?

— Ucidere de câini, domnule avocat Bârcă…

— De câini, de om, parcă nu e tot aia? A? E tot aia…

— Parcă n-ar fi…

— Domnul Gogu Cristofor o să-și pună și dumnealui avocat… Că n-o să se lase așa, tocmai dumnealui, gogeamite boierul, să-i omorâți dulăii, să-i dărâmați casa cu topoarele! Să-i spargeți ușile! Să-i aprindeți hambarele!

Să-i ciomăgiți logofeții, care abia au scăpat cu fuga! Să-i smintiți în bătăi slugile!… Păi ce? Credeți că nu cunosc toată tărășenia? De-aseară o cunosc! M-am făcut că n-o cunosc, ca să văd dac-o cunoaște și notarul care m-a chemat. O cunosc eu mai bine! Mai bine! Oliolio! O cunosc eu mai bine!…

— Nu s-au petrecut lucrurile așa cum le înfățișezi dumneata, domnule avocat. Dumneata le pui coarne…

— Ce coarne? Care coarne? De ce coarne? Oliolio! O fi fost așa, n-o fi fost așa, dar procurorul și avocații boierului – că dumnealui, cuconașul Gogu o să-și angajeze o duzină de avocați că nu e pârlit și calic ca voi – așa au să prezinte chestiunea. Da, da! Așa au să prezinte chestiunea… Ca să dovedim că nu-i așa cum o să spună procurorul – oliolio! oliolio! ce mai spume o să facă la gură procurorul – trebuie să avem martori. Așa scrie la lege… Să producem martori!… Am aici pe masă toate legile. Am și legea cea mare, muma legilor, constituția… Trebuie probă cu martori… Orice afirmație trebuie dovedită cu martori… Aveți martori?

— Toți câți au fost la conac sunt arestați, afară de copii.

— Copii! Copiii nu pot să depună mărturie în fața justiției. Justiția e serioasă, nu se poate glumi cu ea. Copii!

— Ar mai fi slugile boierului și logofeții care tot timpul s-au uitat la oameni pe fereastră, din cancelarie, și care au văzut totul și au auzit totul…

— Slugile boierului au să țină cu boierul, că boierul le îmbracă, boierul le dă masă, boierul le dă casă…

— Dar au să fie puse să jure pe cruce.

— Au să jure pe cruce și au să spună ce o să le învețe boierul să spună. Parcă ar fi întâia sau ultima oară când martorii ar jura strâmb? Jurământul strâmb e pedepsit de lege, dar este atât de des practicat că… nu se mai pedepsește… Apoi, slugile, – dacă nu se supun voinței boierului, rămân fără pâine, și cine vrea să rămână fără pâine pe-o vreme ca asta?

— Și logofeții?

— Mai vorbiți de logofeți! Logofeții au să spună la instrucție și la judecată nu numai ce-o să-i învețe boierul, dar au să mai adauge și de la ei.. Or să-și bată capul și-or să scornească cine știe ce ticăloșie, ca să fie pe placul boierului și să-i bage și mai adânc la apă pe arestați. După urma boierului trăiesc logofeții și nu trăiesc deloc rău. Adună ușor avere. Unii, mai cu cap, ajung chiar arendași de moșii, se boieresc carevasăzică… Noi avocații, bieții de noi, trebuie să ne câștigăm pâinea cu sudoarea frunții, pe arșiță și pe viscol, ca acum.

— Ne gândim totuși, domnule avocat, că în fiecare om se află un pic de cinste și că slugile, care sunt slugi boierești, dar nu sunt boieri, n-au să cuteze să spună minciuni, mai ales după ce au jurat… Slugile au văzut că nu oamenii arestați sunt vinovați. Ele știu bine că boier Gogu, care și-a făcut râs de rumânii necăjiți și a împușcat și un om cu mâna lui, e singurul vinovat…

— Oliolio, fraților, iertați-mă, dar chiar așa de nătărăi nu vă bănuiam! Voi nu știți, mă, că în lumea asta interesul poartă fesul și că fiecare, afară de gogomani, își apără cu strășnicie fesul? Ce e aia cinste? Dacă s-ar afla undeva, m-aș duce și eu să cumpăr, nu ca să fac uz de ea, doamne ferește, ci ca s-o pun la păstrare în ladă, s-o scot din când în când și să mă uit la ea, să râd să mă prăpădesc… Vouă vă trebuie cinste? A? Cu cinstea credeți voi că trăiește omul? A? Oliolio! Numai pentru prostia asta și ați merita să intrați cu toții la pușcărie… Ei? Cu care încep, notarule? Spune și dumneata o vorbă, că n-oi fi mut, și dumneata m-ai adus pe nepusă masă aici! Hai, spune! Că n-am timp de pierdut… Da… da… N-am niciun picușor de timp de pierdut… Acuș mă sui în sanie și plec… Și nu mă mai întorc nici dacă-mi trimiteți acasă o căruță de aur…

Notarul Gică Stănescu, care se așezase în sfârșit pe scaun după ce avocatul Mitiță Bârcă se dezbrăcase și-și înșirase cărțile pe masă, tăcea, dar oamenii își frământau mâinile uscate și galbene și se gândeau la rumânii și la femeile închise, la bătăile pe care le primiseră de la jandarmi și pe care le mai îndurau și acum, la acelea, mai cumplite poate, pe care aveau să le încaseze săptămâni ori poate chiar luni, de aci înainte, din partea procurorului cel mare, din Turnu, și la anii de pușcărie la care aveau să-i condamne judecătorii de la oraș.

Dar în același timp ei se gândeau la seceta care trecuse ca un blestem și-i lăsase și mai săraci decât fuseseră mai înainte, de ajunseseră muritori de foame, la datoriile mai vechi pe care le aveau pe la boieri și care trebuiau și ele plătite, la vitele pe care le pierduseră, și mai ales la pământurile lor puține și risipite în fișteici mici, care erau singura lor avere. Dacă vindeau și aceste pământuri, cu ce aveau să mai trăiască în anii ce vor veni? Mai vânduseră unii ceva pământ bogătanilor în schimbul porumbului sau al grâului care-i mai ajuta să-și țină cât de cât zilele. Mai puteau oare să vândă și restul, pentru a-și scăpa neamurile, pe care căzuse năpasta? Ce aveau să se facă mai târziu, ei și copiii lor?

— Domnule avocat, nu s-ar putea să luați procesul și asupra plății să vă înțelegeți cu arestații? Frate-frate, dar, vorba aceea, brânza pe bani. Mi-e mai aproape pielea decât cămașa. Eu așa zic.

Pavel Ududui i se adresase avocatului Bârcă, dar, înainte ca acesta să poată să răspundă rumânului, sărise cu gura notarul gălbejit, Gică Stănescu:

— Asta ai de spus domnului avocat, Pavel Ududui? Atunci de ce m-ai trezit azi dimineață din somn – eu nu mă supăr, dar nevastă-mea, ai auzit-o, te-a ocărât de te-a trecut Dunărea – și mi-ai stat la ușă cu căciula în mâini? Scapă-ne, domnule notar, scapă-ne, dă-ne, domnule notar, o mână de ajutor… dă-ne măcar o nădejde… domnule notar… Îl omoară jandarmii pe frate-meu Ion… Eu ce să vă fac? Pot să mă pun cu stăpânirea? Nu pot. Sunt omul stăpânirii. Mai mult: eu însumi sunt o părticică din stăpânire… M-am sucit, m-am răsucit, în sfârșit mi-a venit o idee. Am găsit, cum v-am spus, un clenci. Eu, cu funcția pe care o am, de amestecat în buclucul ăsta nu pot să m-amestec. Nici primarul. Nu are dreptul, după lege, să se amestece, și degeaba sunteți îmbufnați pe el! Dar am putut, am avut dreptul să vă dau o povață: luați-vă avocat; luați-l avocat pe domnul Mitiță Bârcă de la Cârligați. Dându-vă povața asta, n-am călcat nicio lege. Orice împricinat, scrie la lege, poate să-și ia un avocat care să-l apere în fața judecății. Avocatul poate chiar să meargă la postul de jandarmi, să ceară voie domnului plutonier major Budu să vorbească cu arestații. E dreptul avocatului. Așa scrie la lege. Dar pentru asta trebuie ca avocatul să fie angajat de cel care are nevoie de serviciile lui.. Așa tam-nesam, neangajat și neplătit de nimeni, nu se poate duce și deci, nu poate să facă nimic, nici avocatul, fie el cât de renumit, fie el chiar domnul avocat Mitiță Bârcă… I-am scris domnului avocat să vie. Pentru voi i-am scris să vie… Așa că, acum, ce tot vă mototoliți căciulile în mâini? Și voi muierilor, ce stați ca proastele lângă doamna învățătoare Berta și nu spuneți nimic? Văd că și doamna învățătoare tace. Ar trebui să spună și dumneaei ceva… La gard vă turuie gurile ca niște mori stricate, ba că una, ba că alta, ba că dracu', ba că lacu' și aici așteptați să vă scoatem vorba din gură cu cleștele. Ei, uite, clește n-avem noi. Clește are domnul plutonier major Budu… Lucrează cu el fără hodină. Iar rumânii și muierile de la post nu tac… De asta pot să vă asigur…

Vătășelul Dârâială arunca din timp în timp câte o bucată de lemn de salcâm în soba de tuci, al cărei burlan se strecura pe lângă perete și ieșea afară printr-un ochi de fereastră, unde geamul fusese înlocuit cu o bucată de

tablă. Soba duduia, i se încingea capacul până aproape să roșească, pe urmă tăcea. În primărie era cald. Avocatul și notarul își scoseseră hainele și le puseseră pe spatele scaunelor pe care stăteau, dar țăranii, slabi și uscați, cu fețele negre și nerase de câteva zile, cu mustățile pleoștite, își păstrau zăbunele tocite pe spinări. Ei erau obișnuiți cu arșița nimicitoare a soarelui de vară și, deopotrivă, cu gerul ascuțit al iernii. Atâtea trupuri omenești într-o încăpere făceau greu aerul pe care țigările avocatului și ale notarului precum și luleaua mereu aprinsă a lui Dârâială, îl îngroșa, îl amăra și-l acrea cu fum.

— Aveți dreptate, domnule notar, dar ce să facem? Aveam două pogoane de pământ; unul l-am vândut lui Iordache Diman pentru șase duble de porumb. Pe celălalt nu-l dau nici mort… Mă blestemă copiii când or să crească mari că nu le-am păstrat pământul…

— Eu l-am făcut vânzător pentru câteva banițe de mei, că meiul e mai spornic la mâncare, lui Gună Isopescu.

— Mie mi-a șterpelit pământul cârciumarul Toma Ocî.

— Pe-al meu l-a luat pe nimica Voicu Buciuc.

— Eu l-am dat cu chirie pe cinci ani lui Guță Cărăbaș.

— Se cheamă c-ai făcut bine. Anii or să treacă cum or trece și pământul o să ți se întoarcă la loc, pentru copii.

— Noi n-am avut norocul ăsta…

— După ce s-a aflat în sat învoiala ta, erau să-l omoare bogătanii la cârciumă pe Guță Cărăbaș. Prostule, îi spuneau ei, acum e timp de luat pământ cu chirie? Asta se face în vremuri bune, când pe sărac, dacă-l strânge opinca, o scoate și-o aruncă și umblă desculț. Dar acum, vere Cărăbaș, sărăcanilor le crapă măseaua. Trebuie să ne folosim de împrejurări, să le luăm pământurile, că tot n-au ei cu ce să le muncească! Abia le zgârie cu plugul… Și pământul, de, e făcut să fie muncit și trebuie să-l aibă cei care-l știu munci și care-l pot munci…

— Adică noi, vere Cărăbașule!

— Dacă ne mai strici socotelile, îți dăm foc!

— Și dacă tot te mai ții de milostenii, te pândim la-ntuneric și-ți crăpăm capul!

— Eu m-am ținut tare – se văicărea Guță Cărăbaș – dar i s-a făcut milă nevesti-mii…

— Și nu puteai s-o părui?

— N-o să vă mai stric socotelile, frați bogătani…

— Să te vedem, vere Guță, să te vedem dacă ai obraz și știi să-ți păstrezi cuvântul!

— Și de când cu tărășenia astă nu mai vrea’ nimeni să audă de pământ luat cu chirie. Bogătanii ne dau porumb numai dacă le vindem pământul.

— Ce să. Nai vindem, domnule avocat?

— Vi-l iau eu cu chirie – s-a repezit să-i lămurească avocatul – că eu trăiesc cu legea în mână și cu pistolul încărcat în buzunar și nu mă tem de-alde ăia care l-au înfricoșat pe Guță Cărăbaș. Eu numai de dumnezeu mă tem, că el a făcut cerul cu stele și pământul cu flori și pe noi toți care, dacă trăim, numai, din mila domnului trăim… Ei, notarule, cu care încep? Ne-am pierdut în palavre… E păcat de timp… Și eu, ce credeți? A? Am eu timp de pierdut? Oliolio! N-am, fraților. N-am! Trebuie să merg la post, nu? Că de vrut vreți să merg la post! Nu? Trebuie să pregătesc procesul… Cum vă spusei… Boier Gogu Cristofor o să-și ia și el avocat… Ce spun avocat? Mai mulți avocați o să ia… Că altfel nu se poate… Așa scrie la lege… Toți oamenii sunt egali între ei… Și la proces amândouă părțile trebuie să aibă avocat în instanță. Altfel… Altfel iese o brambureală din tot procesul…

Își făcuse loc mai în față și se băgase cu întrebarea în avocat, Lișcu Stângaciu, care avea un frate, pe Văcălie Stângaciu, arestat la post și muștruluit de jandarmi.

— Noi? Suntem noi egali cu boierii?

— Da, omule, da. Sunteți egali cu boierii. În fața legilor…

— Din tot ce se întâmplă cu noi, cu viața noastră, nu se vede câtuși de puțin că am fi egali cu boierii. Cum? Sunt eu egal cu boierul Gogu Cristofor, pe moșia căruia muncesc și care l-a împușcat ieri pe la spate pe Spiridon Bădoi? Cu boierul Gogu Cristofor din pricina căruia se află frate-meu Văcălie arestat la post și-l rup în bătăi jandarmii?

— Da, omule, da…

— Pe dracu! Stau cu căciula în mână la ușa lui în fiecare toamnă și mă milogesc să-mi dea pământ în dijmă. El stă cu căciula în cap și mă întreabă:

— Cât pământ vrei, Lișcule Stângaciule?

— Patru pogoane, boier Gogule.

— Îți dau două, Lișcule Stângaciule… Numai două. Că ai boii mici și neputincioși.

— N-am bani să-mi cumpăr boi moldovenești, boier Gogule…

— Dacă n-ai, n-ai, Lișcule Stângaciule…

Îi mulțumesc și pentru două pogoane. La măsurătoare, boier Gogu îmi socotește două pogoane, iar în loc de două, logofeții dumnealui se fac că greșesc și-mi dau numai unul și jumătate. Așadar, la catastivul boieresc sunt însemnat cu două pogoane și în fapt mie mi s-a dat numai un pogon și jumătate… Pentru asta, în afară de dijmă, eu trebuie să lucrez, pentru, dumnealui, boier Gogu, un pogon de pământ, de la arat și semănat până la cules și transportat grâul ori porumbul la conac, cu carul meu, cu boii mei, așa mici și neputincioși cum sunt, pe degeaba. Dar când îmi măsoară pogonul ăla pe care eu trebuie să-l lucrez pentru boier, logofeții iarăși greșesc măsurătoarea, și în loc de un pogon îmi măsoară un pogon și trei sferturi – aproape de două ori cât scrie în contracte.

— Și dumneata nu zici nimic, Lișcule?

— Ce pot să zic eu, domnule avocat Mitiță Bârcă, ce pot să zic eu? Parcă dumneata nu știi? Moșia e a lui boier Gogu. Dacă vrea îmi dă pământ în dijmă, dacă nu vrea nu-mi dă. M-am apucat odată și m-am plâns boierului, nu altcuiva, de logofeți, că au greșit măsurătoarea.

— Da? Hoțomanii! Am să cercetez, Lișcule Stângaciule… Am să cercetez și am să-ți fac dreptate…

— Vorba, o știi și dumneata, domnule avocățel, o ia vântul… N-a făcut nicio cercetare boier Gogu, dar n-a uitat că am cutezat să-i pârăsc logofeții și toamna, ca să mă pedepsească, mi-a dijmuit porumbul la Crăciun, după ce ninsese peste el în câmp și-l putrezise udătura mai mult de jumătate. În afară de asta, pentru că i se face milă de mine – că așa zice boier Gogu, că-mi dă de milă – și-mi dă pământ să i-l muncesc în dijmă, îi mai duc plocon pe an trei găini și treizeci de ouă, îi muncesc două zile pe lună cu carul și patru cu mâinile, îmi ia pentru sământă optzeci de ocale vechi de bucate, când la contract scrie douăzeci de ocale noi că domnul notar Gică știe, că dumnealui scrie contractele cu condeiul și noi le iscălim muind în cerneală degetul cel gros și mâzgălind hârtia. Iar când merg și eu cu carul de coceni acasă, mă pândește, mă oprește în drum și mă pune să dau snopii de coceni jos. Îi dau, ce să fac? Atunci boier Gogu ori logofătul care se află lângă el, taie legăturile snopilor și bârcâie cu mâna prin ei. Dacă găsește un ghibure uitat cine știe cum necules, îmi ia pentru el o mie de știuleți de porumb, pe alese. Am doi boi mici, neputincioși, dar îmi duc truda cu ei. Muncesc pe moșia lui boier Gogu. Pentru că îi duc la păscut pe izlaz, care e tot pământ boieresc, îi plătesc pe an zece lei de cap de vită…

Avocatul Mitiță Bârcă făcea un cap mirat. Holba ochii și țuguia buzele:

— Vai, vai! Omule! Vai, vai! Lișcule! Cu toți învoitorii se poartă boier Gogu așa?

— Cu toți, domnule avocatule! Parcă dumneata trăiești în lună! Parcă dumneata nu știi. Știi! Ai și dumneata învoitori. Mai puțini, dar ai…

— Am, n-am, nu e vorba de mine. E vorba de boier Gogu. Duceți-vă și munciți și voi la alt boier!

— Ce-am câștiga? Boierii sunt la fel. Parcă dumneata nu știi! Nu e niciunul mai cumsecade decât altul… Asta e… aia… egalitatea de care sporovăie legea și de care vorbești și dumneata…

— De! Noi trebuie să ținem în seamă ce scrie la lege… Și la lege scrie că oamenii sunt egali între ei…

Bătea cu mâna peste o cărțulie legată în piele neagră.

— Asta-e legea! Asta! Așa scrie la lege… Așa și este.

— Și cu jandarmul sunt egal… după legea dumitale, domnule avocat Bârcă?

— Și cu jandarmul, Lișcule, și cu jandarmul…

— Și dacă mă bate, cum îl bate acum pe frate-meu Văcălie, la post, ce să fac, domnule avocatule?

— Vedeți, în legea legilor scrie că nimeni nu are voie să bată pe altul. Când se întâmplă ce s-a întâmplat acum, mergeți la avocat, ori chemați avocatul la voi. Vin numaidecât, ați văzut că vin numaidecât și interveniți ca oamenii să nu mai fie bătuți. După aceea dați jandarmii în judecată… Că la lege scrie că ei n-au voie să bată pe nimeni.

— N-o fi scriind în lege, dar uite că jandarmii bat oamenii… Ce să fac?

— Nu-ți spusei să-ți iei avocat? De-aia am și venit aici… Să vă apăr neamurile… Să silesc jandarmii să respecte legea…

— Ce să-i facem atunci, noi toți, nu numai jandarmului, dar și boierului care ne stoarce de puteri și ne înșală și ne asuprește și-și face jucărie și avere din viața noastră și-a copiilor noștri?

— Să-l dați și pe boier în judecată…

— Păi, uite, el a omorât un om și jandarmii i-au arestat pe rumâni și pe muieri… Cine poate să-l judece pe boier și să-l pedepsească?

— Judecătorii, Lișcule!

— Domnule avocatule, domnule avocatule, parcă dumneata n-ai ști! Judecătorii au și ei moșii. Au moșii și, părinții și socrii lor. Toți au moșii. Curând, curând te vedem și pe dumneata cu moșie, domnule avocatule…

Avocatul Mitiță Barcă a înclinat ușor capul spre Lișcu Stângaciu.

— Mulțumesc, Lișcule, mulțumesc. Să te audă dumnezeu! Of! Ce bine ar fi să am moșie! Oliolio! Ce bine ar fi! N-aș mai umbla atâta pe drumuri pentru o bucățică de pâine… Oliolio! Ce bine ar fi, Lișcule, ce bine ar fi!

Viscolul se potolise. Prin fereastră se vedeau nămeții mari și albi, și casele pe care zăpezile le făceau parcă mai înalte, și salcâmii care nu putuseră, din pricina vântului care-i scuturase, să prindă fulgi de zăpadă și rămăseseră tot negri și urâți.

Obrazul mă ustura, mi se umflase și mi se înnegrise un ochi, dar stam lângă mama, ascultam și așteptam să văd ce se mai întâmplă.

Notarului Gică Stănescu nu-i plăcea că între oameni și avocat în loc să se facă înțelegerea pe loc, se lungise atât de mult vorba. Luase tocul în mână, îl muiase în cerneală și-l scutura fără niciun rost deasupra mesei pe care petele mici, rotunde și violete se înmulțeau la nesfârșit.

Nu-i plăcea nici faptul că tocmai când se pregătea să intervină, își făcuse în sfârșit apariția în primărie, părintele Tomiță Bulbuc.

— Ei, taică tăiculiță, auzii c-a venit tocmai de la Cârligați domnul avocat Mitiță Bârcă să va apere rubedeniile. La cârciumă auzii, că la cârciumă se aud toate și la biserică nimic nu se aude. Taică tăiculiță, la cârciumă oamenii vorbesc, și la biserică sfințișorii tac…

A deschis portița grilajului și a trecut dincolo, lângă notar și lângă avocat.

— Notarule, poate-mi dai dumneata un scaun că mi s-au slăbit de tot balamalele… De bătrânețe, taică tăiculiță…

Strâmbând din nas, i-a dat notarul un scaun și l-a ajutat pe sfinția sa Bulbuc să-și ia căciula mare din cap și să-și dezbrace cojocul flocos…

— Mulțumesc, notarule, mulțumesc…

Părintele Tomiță Bulbuc a scos din buzunarul anteriului a tabacheră mică de argint, înflorată și ușor înnegrită ca o candelă, și și-a răsucit o țigară. Din alt buzunar a dat la iveală o cutie de chibrituri rotundă, a tras un băț și de la flacăra mică și-a aprins țigara. Sugea părintele țigara cum suge iedul flămând la ugerul caprei și arunca fum pe cele două nări păroase ale nasului turtit la vârf…

Notarul Gică Stănescu a aruncat o privire spre avocat, apoi s-a uitat peste toți oamenii din primărie și a rămas cu ochii pe mama.

— E și Tudor închis, Mărio?

— Da, a răspuns mama. E și bărbatu-meu închis la postul de jandarmi… Dac-o mai fi…

— Cum dac-o mai fi?

— Dac-o mai fi viu…

— Tot colțoasă ai rămas. Nu ți-a omorât nimeni pramatia…

— Nu poți să știi dumneata, notarule… Și omului meu să nu-i zici așa, că…

— Ei, te-ai gândit? Ce-i plătești domnului avocat ca să-ți apere bărbatul și să încerce să-l scoată din buclucul ăsta în care s-a băgat singur?

— Praful de pe vârful sobei, notarule, praful de pe vârful sobei, că altceva n-am. Să vie domnul avocat Mitiță Bârcă să-l adune cu limba…

— Ieși afară…

— Să nu mă dai dumneata afară, notarule, că asta-i primărie nu e casa dumitale!

Notarul Gică Stănescu s-a prefăcut că n-o aude pe mama. Câteva clipe nu s-a mai auzit în primărie decât tic-tacul pendulei.

Așteptam o izbucnire, fie din partea notarului, pe care toți îl știam cât e de zăltat, ce ușor își iese din pepeni, fie din partea avocatului. Toți oamenii din primărie așteptau. Notarul s-a stăpânit și a tăcut, iar, avocatul a început să râdă cu gura până la urechi. Am băgat de seamă că avea gura plină cu dinți și cu măsele de aur.

— Oliolio! Dar bine îți mai cunoști oamenii din sat, notarule! Nu cunoști nici măcar muierile! Tocmai pe clonțoasa asta ai găsit-o să rupă târgul? Auzi! Praful de pe vârful sobei! Ce să fac cu praful de pe vârful sobei? Dac-ar fi de aur… Oliolio! M-aș duce și l-aș culege… Chiar cu vârful limbii, dar tot l-aș culege… Dar așa… Te pomenești însă că e harnică, și-și ține casa curată, și n-are, nici măcar praf pe vârful sobei… Safteaua! Asta a fost saftea! Aferim, notarule…

— Credeam că nenorocirea a muiat-o. Dar unii sunt dați dracului. Nimic nu-i moaie. Nici măcar, bătaia.

— Asta om vedea noi curând de tot, notarule. Eu am încredere în Budu… E vechi în meserie… Își cunoaște bine meseria…

Avocatul Mitiță Bârcă a și scris un bilețel, l-a împăturit în patru, a cerut notarului un plic și a mâzgălit adresa.

— Notarule, văd că rudele nu se îngrijesc de arestați. Nu fac nicio mișcare. Te rog să trimiți bilețelul ăsta domnului plutonier major Budu. L-am rugat să-mi expedieze aici, sub escortă, în pas alergător doi-trei arestați în starea în care se află. O să mă învoiesc mai ușor cu cei implicați direct în cauză.

— Dârâială, du imediat biletul la post! Spui că ești trimis din partea domnului avocat Mitiță Bârcă și-l dai chiar în mâna domnului plutonier major Budu. Ai înțeles?

— Am înțeles.

— Marș! Și să-ți scapere călcâiele…

— Vasăzică, taică tăiculiță, o să vedem câțiva arestați… Azi dimineață arătau frumos, ba erau chiar puși pe harțag. I-am povățuit să se spovedească, să se grijească, să ia la ei o chită de lumânărele. Să nu moară vreunul fără lumânărică aprinsă. N-au vrut… Notarule, ia spune-mi, n-a trimis cumva Budu după mine? C-am vorbit cu domnul Cârnul și…

— N-a trimis, părinte Bulbuce, n-a trimis nimeni după sfinția ta…

— Mă mir, taică tăiculiță. Mă mir că domnul Budu. Și domnul Juvete, și domnul Cârnul…

În timp ce avocatul Mitiță Bârcă fierbea dar își stăpânea cu putere mânia, în timp ce notarul Gică Stănescu era gata să plesnească de ciudă că planurile de jefuire a oamenilor cu prilejul închiderii lor la postul de jandarmi nu-i ies deocamdată tocmai-tocmai așa cum le-a întocmit, în timp ce primarul Dobre Grivu petrecea cu bogătanii la cârciuma lui Voicu Buciuc și părintele Tomiță Bulbuc se mira că plutonierul major Budu nu trimite un pui de jandarm după el să-l cheme la post să spovedească, să grijească și să aprindă cuiva în mână lumânărică, și-n timp ce rubedeniile arestaților tremurau și se temeau de soarta celor închiși, la postul de jandarmi din Omida Călmățuiului jandarmii își dădeau osteneala să-și facă datoria, așa cum li se poruncise prin telegraf încă decuseară, de către prefectul județului, Drăculea, ginerele lui boier Gherasie de la Băneasa și de către mai marele lor, căpitanul de jandarmi Mărinciu I. Ciupitu.

Morții – Spiridon Bădoi și Ivanca Mănoiu – fuseseră culeși, din ordinul lui Budu, de pe sălița primăriei, de către jandarmii boboci și aruncați într-o odăiță din fund, care servea uneori de arest, din care cauză geamul acestei odăițe era întotdeauna acoperit pe dinăuntru cu hârtie neagră și fereastra zăbrelită cu cercevele groase de fier.

Pe rumânii și pe femeile arestate, după ce fuseseră bătuți și alungați copiii, jandarmii îi purtaseră prin nămeți, între ei, la sediul postului, care se afla mai jos de primărie, pe drumul care cobora și ajungea în cătunul Viorica, după ce trecea gârla Călmățuiului prin dreptul morii cu motor a lui Gună Isopescu.

Sediul postului de jandarmi din Omida se afla instalat într-o clădire veche, mare, cu pereții de paiantă ca mai toate casele din sat, dar podită cu scânduri și acoperită cu tablă. În clădirea aceasta, care avea destulă vechime, locuise mult timp un meşter fierar neamţ, pe care îl chema Albert Knapp și care muncise alături de alți meșteri străini la lucrările de cale ferată, când se construise drumul de fier Rușii de Vede – Turnu.

Fusese, după spusele oamenilor mai în vârstă, mare ceartă între boieri pe atunci, fiecare dorind ca noul mijloc de comunicație să treacă, dacă nu pe moșia lui, cel puțin cât mai pe aproape de moșia lui. O cale ferată aduce mare folos. De la conac încarci grâul în care și-l transporți la gară. Un car poate să facă între conac și gară câteva drumuri pe zi. Altfel, încarci grâul de la conac și trimiți carele, sub paza logofeților, tocmai la Turnu, la portul de la Dunăre. Transportul te costă mai mult și deci câștigul, oricât, e ceva mai mic. În afară de asta, cum boierii au case la București, unde locuiesc o mare parte din an, când nu le vine pofta să plece în lungi călătorii prin țări străine, dacă linia ferată trece pe lângă moșia lor, au și gara aproape și nu se trambalează prea mult în trăsură care, chiar dacă are roțile înfășurate în cauciuc, tot hurducăie și-i alungă boierului lenea.

Mai drept ar fi fost ca de la Rușii de Vede, linia ferată să facă o scurtă cotitură spre Olt, trecând prin satele risipite pe câmp. Și odată ajunsă lângă această repede și spumoasă și plină le bulboane apă, s-o apuce pe malul muntean al Oltului, spre Turnu. S-ar fi prelins atunci prin aproape paisprezece sate, înlesnind și călătoriile oamenilor de pe aci spre orașul de reședință al județului, și transportul masiv al cerealelor de pe întinsele moșii tăiate în două de Olt, ale latifundiarilor din această mult mai bogată în grâne regiune. Dar în lupta care avusese loc la București între boieri, învinseseră marii proprietari de la Belitori și de la Băneasa, de la Băduleasa și Putinei, de la Cârligați și de la Secara. Așa se făcea, că între Rușii de Vede și Turnu, calea ferată străbătea întinderi aproape goale de sate. Trenurile se opreau la Troian, în câmp, pentru că Troianul era așezat tocmai în mijlocul moșiei domnului Gogu Cristofor, se opreau la Omida, la gara ridicată pe moșia lui Miliarezi, care era însă și la îndemâna lui State Pantazi de la Cârligați, și a colonelului Pienaru de la Secara și chiar a boieroaicei Madalena Ghinescu de la Dracea, pe care învoitorii ei, pe bun drept o porecliseră Șerpoaica.

De la Omida, după ce urcau pufăind un sfert de ceas la deal, prin tăietură, trenurile alergau iarăși pe câmpuri goale de sate, până ajungeau în

lunca înflorită, plină de vii bătrâne, de sălcii și plopi și de grădini de zarzavat, a Dunării. Dacă satele nu erau slujite de calea ferată, erau, și încă din plin, slujiți moșierii. La gara din Omida se umpluse cu mii de vagoane de pământ și pietriș, rupte din buza dealului apropiat, adâncă vale în acest loc, a Călmățuiului. Gara era mare și traficul de mărfuri intens. Șapte opt rânduri de linii despărțeau peronul de magaziile uriașe în fața cărora zecile de vagoane așteptau să fie încărcate. Păreau a fi ale gării, magaziile; ele însă, de fapt, erau ale moșierilor care-și depozitau aci o mare parte din cerealele lor, așteptând momentul să le vândă cu prețuri cât mai ridicate. Căci prețul cerealelor nu era totdeauna același, cum era prețul opincilor, al gazului lampant, ori al postavurilor și pânzeturilor proaste, pe care le cumpărau, atunci când izbuteau cu chiu cu vai să adune ceva gologani, săracii satelor. Grâul era ieftin vara, numaidecât după treierat, când perceptorul îți punea sula în coastă să plătești dările către stat și când trebuia să restitui boierului ceea ce ai luat la el pe datorie în primăvară. În martie un sac de grâu era de trei ori mai scump decât în iulie. Luai un sac de grâu pe datorie, de la boier, în martie, și în iulie – chiar la mașina de treierat i-l plăteai cu trei saci de grâu, dacă nu cu mai mult. Datoria se însemna în catastiv, nu în grâu, ci în bani. Aceleași socoteli le făceau boierii și cu porumbul. În martie ori în aprilie porumbul valora aur curat, și în noiembrie, după cules era mai ieftin decât tărâțele pentru porci…

Perceptorul nu-l păsuia pe țăran. Îi bătea toba la poartă, îi lua tigaia, vedrele și căușul, căldarea de mămăligă și așternuturile, și-i lăsa la gura hambarului sigiliul cu ceară roșie pe care dacă-l atingeai, te păștea pușcăria.

— Dacă nu plătești acum, când ai treierat grâul, când o să plătești? La iarnă nu mai ai nici cenușă în vatră!…

Foiau pe lângă batoze misiții învoiți cu perceptorii și cu agenți fiscali, și rumânul sărac, cu mâna preceptorului înfiptă în gâtul lui, după lege, își vindea, aproape pe nimic, bruma de grâu ce-i mai rămânea din ce-i lăsaseră logofeții boierești…

Boierii însă nu erau urmăriți de agenții fiscali. Ei aveau avere de nu puteau s-o mănânce cu lingura, statul avea încredere în ei, erau buni oricând de plată. Plăteau puținul pe care îl aveau de plătit, când voiau și cum voiau. Ei puteau să aștepte uneori cu anii până când se ivea, pe undeva prin lume, vreo mare secetă, și-și vindeau atunci miile de vagoane de grâu ori de porumb cu un preț care le răsplătea lunga așteptare. Calea ferată Rușii de Vede – Turnu îi îmbogățise și mai mult pe cei peste ale căror pământuri, sau

pe lângă ale căror pământuri, treceau zi și noapte lungile trenuri cu vagoane de pasageri și cu vagoane de marfă.

Drumul de fier Rușii de Vede – Turnu, care se lega prin Costești cu întreaga rețea de cale ferată a țării, fusese construit de ingineri nemți, aduși sub domnia lui vodă Carol, tocmai din depărtata Germanie. La timpul său, se vorbise destul de mult, fără să se rostească niciun neadevăr, că din construirea de căi ferate în țările românești câștigaseră până peste cap nu numai bancherii nemți, care finanțaseră construirea liniilor, nu numai fabricanții nemți de vagoane, locomotive, șurupuri și șine, nu numai inginerii nemți care întocmiseră planurile ori supravegheaseră înfăptuirea planurilor – ridicarea terasamentelor, întinderea liniilor și aruncarea podurilor peste ape, clădirea cantoanelor, a gărilor și a turnurilor de apă – ci câștigase mai mult chiar decât avusese la început de gând să câștige însuși vodă Carol și neamurile lui princiare din castelul german de unde fusese luat cu patruzeci de ani în urmă și adus în țară de Ion Brătianu.

Cele ce se întâmplase pe nesfârșitele câmpii ale Teleormanului, pe unde se întinsese cândva pădurea veche de la începutul lumii, deliormanul – pădurea nebună – cu căile ferate, între apa îngustă și verde a râului Vedea și între Dunăre, se petrecuse, mai în mare, aproape pe întregul cuprins ai țării: construcțiile de căi ferate slujiseră la îmbogățirea băncilor brătieniste, la îmbogățirea moșierimii și la îmbogățirea curții regale. Vodă Carol devenise, într-o țară care de fapt era a moșierilor, proprietarul cu cele mai întinse și mai bogate moșii. Într-o țară care începuse să fie și a negustorilor, vodă Carol devenise și el negustor de frunte.

Când doctorul Ganciu, ori avocatul Mitiță Bârcă, ori chiar părintele Tomiță Bulbuc aveau poftă să bea două-trei pahare de vin bun și scump, cereau o sticlă înfundată, cu dopul lipit cu ceară, pe care scria *Domeniile Coroanei*, și pe care se și vedea zugrăvită cu auriu coroana regelui Carol.

Pretutindeni moșierii se dondăniseră între ei să tragă cât mai aproape de moșiile lor linia ferată care înlesnea vizitele boierilor la moșiile pe care le aveau și transportarea pe preț ieftin a cerealelor produse pe moșii spre centrele unde aceste cereale erau plătite cu un preț mai mare.

Inginerii care conduseseră lucrările de construcții de căi ferate și meșterii mai mici erau germani, lucrătorii însă, care potriveau terasamentele, ciopleau și așezau traversele, întindeau pe deasupra lor șinele, le potriveau și le legau cu găici și cu șurupuri unele de altele, fuseseră aduși în țară din sărăcimea mereu flămândă a Italiei. Rumânii

satelor din apropiere ajutaseră și ei cu ceva, săpând cu cazmalele tăieturile de-a curmezișul dealurilor și cărând pământ și pietriș cu roabele, să înalțe terasamentele.

Inginerii nemți se îmbogățiseră și ei, căci fuseseră aduși din țara lor cu contracte care la asigurau salarii mari pe timp îndelungat; meșterii nemți purtau vara ca și inginerii, haine albe, subțiri, și ca să-și ferească de arșița soarelui capetele, și le acopereau cu căști albe, cum se poartă dincolo de mări, prin ținuturile veșnic fierbinți, și locuiau în casa ridicată în grabă, în lunca satului, la margine, în care se află de mulți ani adăpostit postul de jandarmi din Omida.

Italienii munceau aproape despuieți, erau oacheși și râdeau mereu, arătându-și fetelor și muierilor dinții albi și frumoși și cântându-le cântece vesele, izvorâte parcă din însăși inima luminoasă și fierbinte a soarelui. Dormeau în câmp, pe iarbă, vara, și când ploua cu ropote, cu tunete și cu fulgere albastre-gălbui, se adăposteau, ca soldații la manevre, în corturi de pânză. Iarna se culcau prin bordeiele satului alături de rumâni. Mână de lucru ieftină, italienii erau plătiți cu câțiva gologănași pe zi. Mai nimic nu mâncau. Prăpădeau verdețurile și mămăliga, iar duminica, pe malul Călmățuiului, prindeau broaște, cărora, fripte pe jărăgai, le mâncau picioarele albe și grase ca pe niște scumpe rarități.

Zidari italieni au zidit cantoanele și gările, fiecare șină de tren a fost purtată de ei pe umeri, după cum fiecare șurup și șurupaș de ei a fost potrivit și strâns cu cheia franceză, pe care pe orice piuliță o poți potrivi.

Numai rumânii din sate nu s-au ales cu nimic. Bărbații și femeile care erau în stare să muncească au primit ordin de la stăpânire să vie cu mâncarea de acasă și să lucreze de corvoadă la săpături, la căratul pământului și al nisipului, la tăierea în două a dealurilor și la astuparea, pe lungi distanțe, a văilor. Cine nu-și aducea de acasă cazma trebuia să scurme, pământul nisipos și pietros cu degetele, rămânând fără unghii. Și cine nu-și aducea de acasă roabă, trebuia să care pământul cu poala, prăpădindu-și cămașa de cânepă, ori cu coșul de nuiele împletit, la spinare ori pe umăr. O cămașă, fie și cârpită, tot are fiecare rumân, și un coș împletit din răchită, pe lângă fiecare casă, tot se găsește. Poți să te împotrivești, dacă-ți dă ordin stăpânirea? Nu s-au împotrivit prea mulți.

Rumânii care erau obișnuiți să muncească pe degeaba la boier, când voiau și când nu voiau, și cu mâncarea adusă în șervet ori în traistă de acasă, să muncească pe degeaba la popă și la primar, la perceptor, la picher

și la orice altă acritură a satului și mai pe nimic pe la bogătani, s-au supus stăpânirii, au venit și au muncit pe gratis, ani de-a rândul, și la construcția căilor ferate. Dacă aduceau fiecare din ei patruzeci de care de piatră pe an și le întindeau pe șosea, dacă săpau cincisprezece zile la șanțul aceleași șosele pe care carele lor nu umblau, și mai erau și înjurați, iar uneori și amendați, că piatra nu e destul de spălată și șanțul cu marginile destul de bine potrivite, și toate acestea, pe degeaba, de ce n-ar fi muncit, tot pe degeaba, și tot cu uneltele lor, și tot cu mâncarea lor adusă de acasă, și la căile ferate ale statului? Scria la lege că rumânul trebuie să facă atâtea zile de corvoadă cu carul și atâtea zile corvoadă cu brațele…

Și rumânii săraci se supuneau legilor, iar bogătanii nu, căci bogătan era primarul și bogătani erau consilierii comunali, bogătan era și notarul și toți aceștia hotărau cine să împlinească legea și cine să treacă pa lângă ea fluierând în dorul lelii și nebăgând-o nicidecum în seamă.

Mulți rumâni, tot umblând cu mâinile pline de bube, și de julituri, prin măruntaiele pământului, și-au pierdut degetele, iar alții s-au bolnăvit de buba neagră a dalacului și au murit în chinuri. Mulți flăcăi au rămas surpați, neoameni între oameni, cu boașele căzute în vine, și mulți au și murit din surpătură. Muierilor cu copii mici, de atâta trudă le-au secat sânii și copiii li sau prăpădit cu zile de foame, iar altele, tot urcând și coborând dealul cu coșul de pietriș pe umăr, au lepădat pruncii, au căpătat beteșuguri de nelecuit și au rămas pentru totdeauna muieri fără rod.

Dar drumul de fier s-a făcut și de atunci, ani și ani, au umblat mereu pe el trenurile care duceau spre țări străine grâul și porumbul, orzul și ovăzul, porcii și cornutele, chiar în timp de secetă și de foamete…

Italienii oacheși și veseli, când s-a terminat de întins linia ferată, după ce au ridicat din cărămidă roșie gările și cantoanele, turnurile de apă și gheretele macagiilor, au plecat spre alte locuri. Au plecat și inginerii nemți. Dar unul dintre micii meșteri, fierarul Albert Knapp – era un bărbat înalt și blond, cu mustață roșcovană – să fi tot avut pe atunci treizeci și cinci de ani, n-a mai plecat. Venit din Pomerania cea nisipoasă, cu mulți meșteri care căutau și nu găseau totdeauna de lucru, odată terminată linia, în loc să plece spre cine știe ce colonie africană, a rămas aici, la Omida, unde se învățase cu locurile și cu oamenii. El îndrăgise poate oamenii aceștia necăjiți și blânzi, răbdători și tăcuți, îndrăgise poate nesfârșitele câmpuri pe care se ridică ici-colo, ca o cocoașă a pământului, o măgură rotundă, îndrăgise poate dealurile line din jurul satului străvechi care poartă numele de Omida,

și poate îndrăgise și apa lișteavă, și totdeauna turbure, a Călmățuiului. A cumpărat pe puțini bani casa pe care o ridicase societatea care construise linia ferată, a reparat-o și a umplut-o cu mobilă adusă din țara lui și cu oglinzi. În aria largă, în jurul căreia a sădit plopi și sălcii, și-a făurit meșterul neamț un atelier de fierărie. Prinsese bine limba locului, și a început să lucreze pentru rumâni. Ba a încălțat un car, ba o căruță, ba a ascuțit un fier de plug ori a scos cu ciocanul dintr-un fier vechi, trecut prin flăcările focului, un vătrai cu coada înflorată pentru o muiere ai cărei ochi i-au plăcut. Ucenic l-a luat pe unul Nițu, la care am râvnit eu o vreme să învăț fierăria, iar nevastă și-a adus neamțul cu scrisoare, tocmai de la el de-acasă.

Satul s-a obișnuit curând cu amândoi. Neamțul, care purta șapcă, își lăsase barbă și fuma tutun frumos mirositor, cu pipa, părea om de treabă iar nevastă-sa, cu părul alb ca hârtia și cu ochii albaștri, deși cucoană, nasul nu și-l purta pe sus. Dacă voiai să-i plătești pentru treaba pe care ți-o făcea, neamțul primea plata. Dacă nu aveai, amânai plata pe altădată. Nu se arăta lacom meșterul și, dacă se bolnăvea un copil în sat, la nemțoaică găseai un leac ori un sfat. Rosamunda o chema. Dar Omida îi scurtase numele acesta greu de rostit. Meșterului îi spuneau rumânii domnul Albert, iar femeii lui, cucoana Rozica.

În odaia cea mare, femeia își adusese clavecin la care cânta uneori seara cântece îngânate, suspinate, care adunau plozii satului la gard. Două odăițe le potrivise domnul Albert pentru copiii pe care-i aștepta. N-au venit copiii. Și anii au trecut, și femeia blondă s-a îngrășat, și domnului Albert i-a crescut și burta odată cu barba. Și satul a uitat că erau nemți, iar când cucoana Roza a îmbătrânit și soțul ei a murit, l-a îngropat într-un colț al cimitirului, i-a pus o cruce la cap și a rămas mai departe în sat. Când am început eu a ține minte oamenii pe care îi vedeam, avea și mustăți femeia, era scurtă și grasă și groasă și nimeni nu-i mai spunea cucoana Rozica. Numele pe care îl purta ea atunci era „Madama”. În amintirea bărbatului care o adusese aici, Madama boteza băieți și le punea numele Albert, și ca să nu i se piardă nici ei amintirea, boteza fete și le dădea numele ei din tinerețe, Rosamunda… Așa se face că la Omida, chiar pe un văr al meu îl cheamă Albert – Albert Gigoi – iar pe o muiere care acum nu mai are niciun dinte în gură, și e toată albă de bătrânețe, o cheamă Rosamunda Bățăgui…

După ce Madama s-a culcat în pământ, în colțul cimitirului de sub coastă, lângă Albert al ei, casa lor a rămas fără stăpân, căci demult îi uitaseră neamurile lor din depărtata țară de baștină dinspre miazănoapte. A

luat-o, cu tot ce se găsea într-însa, primăria în stăpânire și a instalat în ea postul de jandarmi. Au pierit pozele de pe pereți. Oglinzile sunt tot la locul lor, cum le-a lăsat la moartea ei Madama, dar de la un timp, în apele lor altădată limpezi, au început să apară pete mari, ca de rugină. Nevasta lui Juvete, – o lepădătură de oraș – a încercat să cânte la clavecin, a zdrăngănit ce-a zdrăngănit la el și clavecinul, cu coardele plesnite și cu clapele sparte, a fost aruncat în podul casei, printre vechituri.

Cum lui Juvete îi plac porumbeii, și mai ales porumbeii jucători pentru care are o adevărată patimă, i-a lăsat, după ce n-au mai avut loc în pătuiag, să se prăsească în pod. Au acoperit porumbeii – care atunci când zboară sus, sus de tot, aproape de slăvile cerului, beau apa albastră a înălțimilor – cu gunoiul lor, adunat de ani în straturi, clapele clavecinului și coardele clavecinului, omorând toate cântecele de bucurie ori de jale care au răsunat cândva în el.

În dormitorul unde altădată se odihnea barba roșcată a domnului Albert, lângă obrazul de puf al doamnei Roza, doarme acum cu chipul încruntat și cu dinții strânși, și cu mustața prinsă în plasă, jandarmul Juvete! Și alături de el, fața ciupită și spoita cu făiniță a paceaurei!

În odăițele din fund, pregătite de domnul Albert pentru copiii pe care doamna Rosamunda nu i-a putut aduce pe lume, se odihnesc, când vin din patrulare, cei doi jandarmi tineri, ajutorii care acum își învață meseria, ai lui Juvete. Acolo unde a fost atelierul, jandarmii au scos uneltele de fier și le-au aruncat în ierburi, în fundul ariei, iar în locul lor au făcut grajd pentru cai și despărțitură pentru vaca tărcată cu roșu. Cum atelierul era prea mare, l-au împărțit în trei: într-o parte stau legați la iesle, între stănoage, trei cai, în a doua vaca de lapte a jandarmului – a doua vacă din sat – iar în a treia își pune de obicei, balcâza lui Juvete, să clocească ouăle, găinile, curcile și gâștele care au căzut cloști.

Plopii și sălciile au crescut. Pe mormintele din cimitir, străjuite de stâlpii de piatră, cresc în fiecare vară ierburi care putrezesc iarna. Astă-vară n-au crescut ierburi, că a fost secetă. O să crească la primăvară.

Acum e iarnă. Miez de iarnă. Paceaura lui Juvete, care pe numele ei adevărat se cheamă Chiva, nu și-a pus încă orătăniile la clocit. O să le pună, cum o face în toți anii, spre primăvară.

Până azi dimineață, fostul atelier de care era atât de mândru domnul Albert, era gol. Acum nu mai e gol.

Pe dușumelele murdare, între zidurile coșcovite și pe alocuri crăpate, sub acoperișul dincolo de care, în pod, se află fânul uscat, dat în dar jandarmilor de logofătul Oprea Cățui Strâmbul din ordinul boierului olog de la Băneasa, stau ciuciți pe vine rumânii și muierile care au luat ieri nămeții în piept și drumul în picioare și au mers pe linia ferată de la Omida la gara Troian și de acolo mai departe până la curtea boierească a domnului Gogu Cristofor, proprietarul moșiei Belitori, de douăsprezece mii de pogoane și al altor moșii de pe Bărăgan, și al unor întinse bălți dunărene de la Brăila în sus, spre deltă.

Stau ciuciți pe vine și-și țin capetele sprijinite în mâini rumânii și muierile care au așteptat ieri ceasuri întregi în curtea boierească a lui Gogu Cristofor; rumânii și femeile asupra cărora, asmuțiți de slugi și de logofeți, s-au repezit să-i sfâșie dulăii grași și voinici ca niște lupi; rumânii și muierile în care slugile boierești ale lui Gogu Cristofor au tras cu armele; rumânii și muierile care s-au întors prin viscol, urmăriți de lupi, cu doi morți pe tărgi improvizate; rumânii și muierile care au fost arestați ieri seară, ceva mai sus de sat, de jandarmii călări ai stăpânirii.

Stau ciuciți pe vine, își sprijină capetele în mâini și fețele lor sunt galbene-pământii. Galbene-pământii le sunt și mâinile. Pielea li s-a întins pe oase și prin piele li se văd, vinete și umflate, vinele prin care sângele subțire și gălbui abia mai aleargă. De zile întregi n-au pus nimic în gură. Nici măcar apă. În drumul spre conacul boieresc și în drumul de la conac spre sat, bătuți mereu de viscol, unii din ei au luat zăpadă în mâini, au făcut-o cocoloș și au mușcat din ea ca să-și ude buzele și să-și mintă, să-și amăgească foamea. Foamea nu și-au potolit-o, nici măcar n-au izbutit să și-o mintă, să și-o amăgească. Buzele însă și le-au udat o clipă, și le-au răcorit o clipă, pe urmă arșița trupului s-a adunat toată în ele, le-a ars, le-a învinețit, le-a plesnit, parcă le-a făcut țăndări. Buzele plesnite ard și ustură. Ustură și pielea obrazului, căci și pielea obrazului a fost mai mult de o zi arsă de viscolul tăios care vuia în firele telegrafului de lângă calea ferată, în salcâmii și zidurile conacului boieresc al lui Gogu Cristofor. Și pielea obrazului are mii și mii de plesnituri. Ard și ustură urechile. Ustură și ard mâinile uscate, galbene-pământii.

Și înlăuntrul fiecărui trup de aci doare și ustură, undeva în adânc, inima. Oamenii au inimă. Au inimă făpturile înghețate și rebegite de aci, din grajdul postului de jandarmi, care a fost cândva, demult, atelierul de fierărie al domnului Albert Knapp.

Domnul Albert Knapp nu iubea porumbeii. Nici măcar porumbeii jucători, care atunci când se apropie de cer, în zborul lor rotat, mai sus decât poate zbura uliul și eretele, vulturul cu moț rotund încrestat și vulturul cenușiu și pleșuv, beau apa albastră a slăvilor. Domnul Albert Knapp își iubea uneltele cu care încălța roțile carelor și ale căruțelor.

Pentru porumbei au dragoste jandarmul Juvete și cucoana Chiva, soția lui, căruia satul îi spune uneori Paceaura, alteori Balcâza, cum le vine mai ușor oamenilor la gură și la rostire. Pentru porumbeii jucători, jandarmul Juvete are o adevărată patimă. Câteva perechi le-a crescut în casă. Le-a dat să bea apă, le-a dat să ciugulească boabe de mei din palmă. Vara iese în fața postului, în tunică albastră, cu chipiu albastru în cap, țuguie buzele: gu-gu-gu… Porumbeii vin și i se așază pe umăr. Le sărută aripile și ciocurile jandarmul.

— Zburați, arhanghelii mei…

Porumbeii zboară, se ridică în slăvile cerului. Acolo își strâng aripile și se prăbușesc ca niște mingi. Ai crede, privindu-le prăvălirea, că atunci când se vor izbi de pământ, praful și pulberea se va alege de ei. Dar nu. La o palmă numai de pământ, porumbeii jucători își desfac aripile, o apucă glonț îi sus și, ajunși în slăvi, își încep iarăși rotirea…

Pe marginea ferestrei au venit în zbor lin din pătuiagul de alături și s-au așezat pe marginea ferestrei, doi porumbei albi ca zăpada… Numai ciocurile lor sunt roșii… Ciocurile și picioarele… Roșii ca sângele…

„Când a potopit dumnezeu pământul, din pricina păcatelor oamenilor, peste apele nesfârșite plutea legănată de valuri mari corabia lui Noe. Și în corabie se afla familia lui Noe, pe care o luase el din porunca celui ce a făcut văzutul și nevăzutul, ca să nu se piardă sămânța omenească. Și se mai aflau acolo câte o pereche din fiece fel de viețuitoare. Se aflau și corbi. Se aflau și porumbei… Și s-au înecat toți oamenii. Și s-au înecat toate viețuitoarele. Numai ce era pe corabia lui Noe a rămas viu. Și dacă a văzut Noe că a încetat potopul și că apele au început să se tragă în matca lor, l-a chemat pe corb și i-a zis: «Zboară corbule, cât poți de departe și vezi ce s-a întâmplat pe pământ, dacă putem să cârmim încotrova, la loc uscat, să coborâm din corabie…» Și a plecat în zbor corbul. Și găsind hoituri de oameni și de animale a început să mănânce din ele și nu s-a mai întors la corabie… Și atunci Noe a chemat porumbelul și i-a zis: «Zboară, porumbelule, cât poți de departe și vezi ce s-a întâmplat pe pământ, dacă putem să cârmim încotrova, la loc uscat, să coborâm din corabie…» Și a

plecat în zbor porumbelul. Și a văzut morți și s-a așezat să se odihnească pe trupurile lor… Și picioarele i s-au înroșit de sânge. Și după ce s-a odihnit, a zburat mai departe, și pe o poală de munte a văzut măslini înverziți în lumina soarelui… Și a rupt o ramură de măslin verde, a luat-o în cioc, și s-a întors la corabie… Și dacă a văzut Noe ramura verde de măslin, a înțeles că apele s-au tras, pământul a început să se usuce pe munți până la poale și că poate coborî din corabie, că viața poate iarăși să înflorească pe pământ… Și pe corb l-a blestemat cât or fi corbi pe lume, numai cu hoituri urât mirositoare să se hrănească, iar pe porumbel să-i rămână picioarele roșii, oricare ar fi culoarea penelor lui, pentru ca oamenii să-și aducă aminte de potop și să lepede din inima lor răutatea și pornirea spre răutate."

— Mai bine se îneca și corabia lui Noe…

— Nu s-a înecat…

Pe marginea ferestrei, porumbeii guruie și-și apropie ciocurile ca doi oameni care ar voi să se sărute pe buze…

Nu poți săruta cu buzele plesnite și uscate alte buze…

Juvete iese din post, se apropie de fereastra grajdului, își face moț buzele – buzele lui Juvete nu sunt nici uscate, nici plesnite:

— Gu-gu… Gu-gu…

Porumbeii albi ca zăpada și cu picioarele roșii ca sângele zboară. Din câteva fâlfâituri de aripi au ajuns la el, îi dau ocol și i se așază pe umeri… Jandarmul, care are patimă pentru porumbeii jucători, se hârjonește cu ei… Îi ia în palmă, îi pune pe umăr, iar îi ia în palmă…

— Și astăzi corbii se hrănesc cu hoituri…

Albi, porumbeii și-au luat zborul, cu fâlfâiri repezi de aripi albe, prin văzduhul viscolului alb…

După ce i-au adus între cai prin zăpadă și viscol și i-au închis în grajd, jandarmii au descălecat. Plutonierul major Budu, Juvete și Cârnul au intrat în casă, s-au descins de centiroane, s-au dezbrăcat de mantale, și-au atârnat chipiile cu colțuri în cuierul de pe săliță și au intrat în cancelarie să țină sfat. Ceilalți jandarmi au plecat, unii călări, să patruleze ca să nu se apropie nimeni de post, alții să facă paza arestaților.

Cancelaria se află în odaia cea mare, care-i slujea altădată de salonaș domnului Albert. Se găsește acolo o canapea de piele, pe care doarme uneori Juvete, când vine noaptea târziu din sat, afumat, și nu-l primește lângă ea în patul larg și moale Paceaura. În mijlocul odăii stă sprijinită pe

picioare rotunde o masă de lucru fără sertare, făcută din stejar masiv. În jurul ei, patru scaune mari, cu spetează și cu rezemători în amândouă părțile, par mai curând foteluri decât scaune. N-au însă perne moi de pus sub șezut și nici n-au avut vreodată. Pe peretele orb din fund se reazemă un dulap care a fost cândva negru, cu zăvor puternic și cu numeroase sertare. Aci își ține Juvete arhiva și condica de inspecții. Într-unul din sertarele de jos, sub cheiță separată, Juvete își ține economiile pe care a izbutit să le adune în cei optsprezece ani de când a intrat în slujbă la sat, iar în celălalt sertar, actele lui personale: extractul de naștere și biletul de botez, extractul de pe actul lui de căsătorie cu domnișoara Chiva Zdrehuș și foaia de zestre, iscălită de socru înainte de nuntă, în care scrie negru pe alb că cele două perechi de case ale bătrânilor, din Zimnicea, vor deveni proprietate absolută și de nimeni pusă în discuție, după ce vor muri semnatarii, a domnului și a doamnei Haralamb N. Juvete, dacă aceștia nu se vor despărți prin divorț până la susmenționatul trist eveniment. Ceasul cel mare de perete, pe care domnul Albert și-l adusese odată cu mobila din țara lui, atunci când se pregătea să se căsătorească, a fost luat la înghesuială de notarul Gică Stănescu, când a întocmit inventarul bunurilor rămase de pe urma răposaților soți Knapp și dacă mergi în vizită la notar, îl auzi și acum bătând clipele și măcinând timpul în dormitorul lui. Cearceafurile albe de olandă, pe care și le-a dăruit singur, cu același prilej, nu le mai păstrează. Demult s-au ros și s-au tocit. Dar vesela e în bună stare. O păstrează s-o dea de zestre, fetei lui mai mari, Jana, când o fi să se mărite. Fierul de călcat îl folosește nevastă-sa când își potrivește cutele la rochii și se pregătește să plece gătită la oraș să-și vadă părinții, frații și surorile, pe care le mai are, căci unele au murit mai demult. Tot nevasta notarului folosește și mașina de tocat carne, care a fost cândva a familiei Knapp, și cuțitele de bucătărie cu lucioase mânere de os. De ce să le treacă pe inventar și să încapă pe mâna cine știe cărui nepriceput? L-a cam bănuit atunci părintele Tomiță Bulbuc, dar notarul i-a alungat repede, la o prăștină, bănuiala.

— Trebuia, taică tăiculiță, să te gândești și la biserică… Vreo iconiță îmbrăcată cu argint, vreo stofuliță bună de acoperit masa de lângă altar, nu se poate să nu fi avut Madama prin casa ei…

— Zău, părinte Bulbuce, dacă am găsit așa ceva! Ce? Nu ți-aș fi spus eu sfinției tale?

— Și n-ai luat dumneata, notarule, nimic-nimicuța din casa Madamei?

— N-am luat, părinte Bulbuce, pe onoarea mea că n-am luat…

— Dar prost ai mai fost, măi notarule, dumneata! Prost ai mai fost, taică tăiculiță… Mai plătește, notarule, o jumătate de prăștină, și să nu mai vorbim de asta, că hoțul are un păcat și păgubașul o sută. Că păgubașul bănuie pe toată lumea…

— În cazul de față, părinte Bulbuce, păgubașii nu mai bănuie pe nimeni că… amândoi au murit…

— Asta cam așa e, taică tăiculiță… Plătește prăștina! O să-mi spui dumneata, notarule, la spovedanie… Că doar n-o să mori nespovedit…

— Sper să mor după sfinția ta, părinte Bulbuce…

— După mine? Dar de ce să mori după mine, taică tăiculiță? De ce să nu mori înaintea mea?

— Sunt mai tânăr decât sfinția ta, părinte Bulbuce…

— Te-ai uitat dumneata, pe garduri, primăvara, notarule?

— M-am uitat, părinte Bulbuce, de ce să nu mă uit?

— Și ce-ai văzut?

— Păi…

— Uită-te bine primăvara pe garduri, notarule. Ai dă vezi înșirate la uscat multe piei de miel și rar de tot una de berbec bătrân…

În locul ceasului de perete luat de notar, jandarmul Juvete a prins un ceas nou, în formă de farfurie, cu marginile înflorate albastru, primit cadou de la un târgoveț care încerca să facă acriturile satului și se aboneze la ziarul *Minerva*. Pe ceasul-farfurie chiar scria, cu litere citețe de departe: Citiți numai ziarul *Minerva*… Era cam urât ceasul. Dar arăta cu precizie orele și țăcănea destul de tare, aproape ca o mașină de cusut. Dacă aveai urechea ascuțită, puteai să-i auzi țăcănitul chiar din mijlocul ariei. Juvete avea urechea ascuțită. Se află însă pe undeva un jandarm fudul da urechi? Nici măcar printre cei ieșiți la pensie.

Pe peretele dinspre răsărit nu se afla în cancelarie nicio icoană. Icoana reprezentând învierea se găsea atârnată deasupra patului, în dormitor.

— În dormitor am eu nevoie, cucoană, de înviere, nu în cancelarie!

În cancelarie era atârnat portretul înrămat în auriu al lui vodă Carol, de pe vremea când, tânăr, fusese adus în țară și purta nu barbă tăiată scurt ca acum, ci barbeți, câte unul pornind de la fiecare tâmplă în jos, de-a lungul obrazului și întrecându-l cu un lat de deget.

Pe scaunul din mijloc, pe care se așeza și se crăcăna de obicei Juvete când avea de citit vreun ordin ori de scris vreun raport, fusese invitat acum

să ia loc plutonierul major Budu, care avea să conducă, cu meșteșugul lui de care se dusese vestea în tot județul, interogatoriile arestaților.

— Duceți-vă la biserică, luați și aduceți-mi aici un sfânt zugrăvit pe zid, lăsați-mă să-l muștruluiesc cum mă pricep eu o jumătate de ceas, numai o jumătate de ceas, nu mai mult, și-l fac să mărturisească cum a ucis-o pe maică-sa, cum l-a omorât pe taică-său, cum i-a pus pe amândoi în frigare, cum i-a fript și i-a mâncat și tot nu s-a săturat. A fi jandarm, ehei, ți se cer multe. Nu înseamnă numai a purta tunică albastră, grad pe umăr și pistol la brâu… Înseamnă…

La un capăt al mesei se așezase Juvete, iar la celălalt Cârnul, care își aștepta și el pe curând mutarea de la secție unde trăia mereu sub ochii lui Budu, într-o șefie de post, într-o comună păcătoasă, cât de departe, chiar unde și-a-nțărcat dracu copiii mânjindu-i cu pelin pe bot, și care nădăjduia ca din întâmplarea asta, din cazul ăsta neobișnuit, să-și rotunjească, săltând în grad și devenind șef de post, cariera…

— Începem, domnule plutonier major?

— Încet, Cârnule, încet, nu te grăbi. Că nu intră zilele în sac… Și nici arestații nu fug. La o treabă grea ca asta trebuie răbdare și trebuie putere, Cârnule… Și răbdare nu poți să ai dacă te-au lăsat puterile… Și puteri, Cârnule, nu poți să ai, dacă stai și aștepți, la șapte dimineața, în casa domnului Juvete, că pentru noi jandarmii, casa noastră e postul nostru – și cucoana Chiva doarme dusă și ne lasă flămânzi, să ne ghiorțăe mațele, să râdă mârlanii de noi când i-om lua la refec, când i-om suci și i-om răsuci… Că eu, jandarmul care fac ancheta, trebuie să-l văd pe arestat chinuindu-se, și nu el pe mine! Eu, jandarmul care fac ancheta în numele legii, eu trebuie să râd de arestat, nu arestatul de mine. Și dacă-mi ghiorăie mie mațele, și el aude și nu se poate să nu audă că e sub mâna mea, râde el de mine… Și dacă arestatul a ajuns să râdă de mine, ce autoritate mai pot să am față de el? S-a dus dracului autoritatea… Și dacă se duce dracului autoritatea noastră, atunci eu unul nu văd cum se mai ține statul pe picioare…

Lui Juvete îi creștea inima în el, bucurându-se mai dinainte de capul pe care avea să-l facă Budu când va da cu ochii de surpriză.

— Nu doarme nevastă-mea, domnule plutonier major… Nu doarme! Pregătește o gustărică să ne țină tari într-o zi grea ca ziua asta păcătoasă care ne așteaptă… Că noi, jandarmii, n-avem casă, n-avem masă, n-avem odihnă… Mereu pe drumuri… Uite, chiar dumneavoastră, domnule

plutonier major… La ora asta, aici… după ce v-ați bătut cu viscolul, călare… în loc să dormiți în plăpumioară lângă…

S-a deschis ușa tăindu-i vorba lui Juvete, și coana Chiva, îmbrăcată într-un capot de casă galben, cu flori mari roze brodate pe poale și pe mâneci, la mașina de însăilat flori a lui văru-meu Neagu Nasta, încălțată în papuci moi, turcești, și cu părul strâns turn în creștet și prins cu pieptănaș de os, a intrat în odaie, ducând în mână o față de masă proaspăt scrobită și călcată și câteva șervețele pe care scria cu litere cusute cu arnici turchez: *Poftă bună*. A dat bună dimineața jandarmilor, zâmbindu-le larg și dulce ca o gazdă care știe cum să se poarte cu aleșii ei musafiri.

Budu s-a sculat, și-a lovit călcâiele cizmelor, s-a înclinat și i-a sărutat mâna plină cu inele. I-a plăcut lui Budu că, mâna pe care o pupase mirosea a apă de colonie, când el, știind că cuconița vine din bucătărie, se aștepta să-l trăsnească în nas mirosul tare și ascuțit al cepei tocate. La fel s-a comportat și sergentul Cârnul Amedeu.

Juvete și-a sărutat nevasta pe frunte, că altfel nici nu se cădea în fața superiorului, și i-a mângâiat ușor părul tare și aspru ca de capră roșie.

— E gata masa, dragă?

— Gata, porumbelule, gata…

În urma doamnei Chiva Haralambie N. Juvete – cum scria pe cartea ei de vizită – intrase în cancelarie o fetișcană înveștmântată într-o rochiță de stambă cadrilată, cu părul strâns într-un petec de cimber și cu picioarele goale și crăpate. Purta în brațe un teanc de farfurii de porțelan.

— Vezi să nu le spargi, toanto!

— Nu le sparg, coniță că nu e întâia oară când umblu cu ele! M-am învățat…

— Obrăznicătură…

A întins fața de masă cucoana, a așezat farfuriile. Între timp fetișcana s-a repezit și a venit cu furculițe și cu cuțite, cu pahare mai mari, pe picior, și cu pahare mici, otova.

Când cucoana Chiva a ieșit din odaie cu fetișcana după ea, domnul plutonier major Budu și-a răsucit vârfurile destrămate ale mustăților lăsate în jos, s-a uitat spre Juvete și i-a făcut cu ochiul, ștrengărește.

— Nostimă bucățică, șefule, nostimă… De pe unde ai cules-o? Nu te prea știam crai… Și încă dintre ăia pe care-i pândește codul penal… Nostimă codană, șefule, nostimă…

— A venit singură, după mâncare, acum două săptămâni… E din cătun… A unuia Ciuciumiș, ăla de astă-vară cu povestea cu lingura… V-am raportat la timp.

Cum plutonierul major Budu dădea semne din mirare ochilor că nu-și aduce aminte, Juvete a continuat.

— Îl însoțeam pe perceptorul Gâdea prin cătun să adune dările. Am mers și în vârful dealului, la unul Pârvu Ciuciumiș. Perceptorul i-a luat tot din casă. Ciuciumiș e cunoscut ca rău platnic. I-a luat și găvanele, și lingurile, perceptorul, doar-doar l-o convinge să umble după gologanii puși la ciorap… Când să coborâm în vale, să ne oprim ca să ne răcorim un pic la cârciuma lui Agana, ne-am pomenit cu Ciuciumiș, care alerga cu limba scoasă după noi. Aducea o lingură veche, peste care nu dăduse perceptorul, cu toate că-i scormonise casa cum o scormonim noi când facem cuiva percheziție. „Luați și lingura asta, luați-o – urla omul – c-ați uitat s-o luați.” Perceptorul a luat-o, s-a uitat la ea și a aruncat-o în căruță peste celelalte boarfe și trăncănăi… Era o lingură de lemn veche și spartă, nu prețuia o ceapă degerată. Am raportat în scris, la timp… Caz de luare în bătaie de joc a stăpânirii, a legii… Așteptam ordin să-l arestez pe Pârvu Ciuciumiș… Dar raportul, spre mirarea mea, n-a avut nicio urmare… Mi-a părut rău, domnule plutonier major… O lingură… Orișicât… O lingură de lemn. Era și spartă…

— Am să caut prin arhivă… Am să caut. Desigur, o scăpare. Nu poate să fie altceva la mijloc decât o scăpare. Nu-mi aduc aminte…

— S-o fi pierdut pe undeva hârtia…

Purcelușul fript, adus întreg și pe tavă de cucoana Chiva, era gras. Fript și rumenit la cuptor, îi crăpase pe spinare și pe lângă urechi șoricul alb și subțire. Prin plesnituri se vedea albă și te momea grăsimea de spumă.

— Să iertați, domnule Budu, că n-am găsit o frunză verde de leuștean să-i pun, după cum e obiceiul, lui cici-cici în gură… Dar ca să nu se cheme că am călcat datina – că eu țin la datină și la biserică, tot așa cum ține Lămbică al meu la lege – i-am pus în guriță o foicică de praz… Se cheamă că e tot verdeață…

Fată a unui grefier, Condilă Zdrehuș, de la judecătoria de pace din Zimnicea și a unui fiice de cântăreț bisericesc, doamna jandarm Juvete fusese crescută bisericoasă și rămăsese și în acești zece ani de când se măritase cu șeful de post. Paceaura era una din puținele femei care mai călcau din când în când pe la biserica părintelui Tomiță Bulbuc. Se gătea ca de nuntă și pleca de la post, urca delușorul, trecea pe lângă cârciumi și pe lângă primărie, uitându-se în dreapta și în stânga, să vadă lumea și să fie văzută, și ajungând la biserică pe la sfârșitul slujbei, cumpăra de la paracliserul de lângă ușă câteva lumânărele pe care se grăbea să le aprindă și să le înfigă în fața icoanelor.

— Măi dă-o încolo de biserică! îi spunea răstit Juvete, că în rai tot n-ai să ajungi!

— Parcă pentru rai mă duc eu la sfânta slujbă…

— Că nu te-oi duce pentru popa Tomiță…

— Pentru popa Tomiță!… Mă duc de ochii lumii, Lămbică!… Și mă mai duc și pentru păcatele tale…

— Dar ce păcate am eu? Mai multe păcate ai tu, că tu primești plocoanele de la oameni…

— De primit, le primesc eu, Lămbică, dar de mâncat le mănânci tu…

— Amândoi le mâncăm…

— Lumea, Lămbică, trebuie să ne vadă că suntem cu biserica. N-ar strica să-i calci și tu pragul…

— Dar ce împelițat a mai văzut jandarm în biserică? M-oi lăsa dus când oi fi mort…

Ochii domnului plutonier major Budu au crescut privind purcelușul așezat pe varză călită și gura a început să-i lase bale albe. Sergentul Cârnul căuta să se stăpânească, să nu-l vadă superiorul că e mâncău, dar nodul gâtului îi juca în sus și în jos, de parcă ar fi fost legat pe o sfoară; înghițea în sec. Juvete, care în noaptea aceea abia ațipise, nu era nici el mai puțin pofticios. Toți trei aveau de ce. Purcelușul, rumenit la cuptor, părea a fi grozav.

Cum auzise de întâmplarea de la conac, Juvete știuse că tot greul o să cadă pe capul lui – căci doar făptașii erau din Omida – dar și toată plăcerea. Un jandarm în satul căruia nu sunt cazuri de cercetat în permanență, înseamnă că nu e un bun jandarm. Penru că – după părerea prefectului

Drăculea, a căpitanului de jandarmi din Turnu, Măriniciu I. Ciupitu, și cu atât mai mult a guvernului – nu se poate, mai ales pe vremea asta de foamete, venită după cumplita secetă din vară, să nu fiarbă satele, să nu existe nemulțumiri și începuturi de fapte împotriva legii. Ori, jandarmul care la toate ordinele în care i se cer cu insistentă să semnaleze „cazuri”, răspunde mereu, cum răspunsese până acum Juvete: „Nu am de semnalat niciun caz. În sectorul meu oamenii sunt liniștiți”, începe să fie bănuit că a prins prea multă osânză sub piele, că se mișcă greu și, că a uitat să vegheze la păstrarea liniștii și la păzirea legilor. Juvete nu începuse să fie încă bănuit de îngrășare – deși numai uscat ca țârul nu era – și nici de lenevire, în împlinirea serviciului, dar nici prea departe de așa ceva nu era. Cazul de la Troian îi picase în palmă ca un mare dar. Era sigur că au să-l invidieze toți jandarmii de pe valea lungă și săracă a Călmățuiului. Toată grija lui Juvete, pe care i-o împărtășise și lui Budu, era ca nu cumva să intervină ceva neprevăzut și țăranii arestați să le scape din mână. Budu îl ușurase însă numaidecât de această grijă. În jocul politic care se încinsese la București, între cele două partide boierești unii nevoind să lase din mână cârma statului și ceilalți voind să le-o smulgă, cazuri asemănătoare celui de la Troian erau binevenite și pentru unii și pentru alții. Boierii din opoziție, printre care se afla și cuconul Gogu Cristofor, aveau să strige acum în gura mare că guvernul s-a uzat, a slăbit, și nu mai este în stare să facă față grelei situații ivite în țară din pricina secetei, iar boierii de la putere, pentru a le dovedi liberalilor că ei, conservatorii, nici nu s-au uzat, nici nu le-a slăbit mâna, se vor servi de acest caz de la Troian, îl vor umfla, îi vor da proporții neobișnuite, așa că acel probabil neprevăzut care îl îngrijorase pe Juvete nu avea niciun rost. Dacă trenurile nu ar fi înzăpezite și orice mijloc de comunicație între Omida și Turnu de asemeni devenit cu neputință, ar fi venit să facă cercetarea la fața locului însuși procurorul, ba poate chiar primul procuror al județului. Viscolul le-a fost de folos și lui Juvete și lui Budu. Autoritățile superioare au dat ordin prin telegraf ca ei doi să faci cercetările și să le ducă în așa fel încât să iasă „cum trebuie”. Acest „cum trebuie” însemna că țăranii trebuiesc strânși în chingi și „băgați la apă”. Ei doi vor fi răsplătiți, și de cei care au acum puterea, și de cei ce o vor lua negreșit până la primăvară. Asemenea probleme nu se ridicau pentru întâia oară în fața plutonierului major Budu, care purta tunica stăpânirii de peste treizeci de ani. Cazul de la Troian era, cum îi spuneau jandarmii în limbajul lor, „un caz gras”. Pentru a sărbători acest „caz gras”, Juvete se hotărâse să

sacrifice, chiar pentru „gustarea” din dimineața începerii cercetărilor, unul din cei șapte purcei albi și grași care grohăiau pe lângă scroafa de rasă în cocina ridicată în fundul marii curți, între sălcii și plopi. Purcelușul îl tăiase vătășelul primăriei, Dârâială, ginerele gornistului veteran Diș, care se pricepea la astfel de lucruri. Dârâială fusese ordonanță la un căpitan, în timpul cât își făcuse armata, și în această calitate învățase nu numai să taie porcii și purceii pe care soldații îi aduceau plocon căpitanului când se întorceau din câte o scurtă permisie, dar să și gătească bucate alese, ca un bucătar meșter, să legene copiii, ca o doică, să-i ducă la plimbare, să-i spele în baie și să le curețe scutecele. Între altele, mai învățase cum și pe unde trebuie să plimbe ordonanța cățelușul cuconiței, legat cu curelușă prinsă de zgardă lucitoare: nu pe ulițe, ci prin centru, ba chiar prin grădina publică… Numai țâță n-a putut Dârâială să dea copiilor căpitanului de infanterie, pentru că dumnezeu, în marea lui bunătate, nu-l dăruise și cu sâni. Acolo, în armată, și mai ales ca ordonanță, a învățat Dârâială multe lucruri vrednice de ținut minte în viață: să-și plece capul, să tacă și să împlinească orbește ordinele care i se dau de către oamenii stăpânirii.

Din ordinul cuconiței Chiva, Dârâială a tăiat, pe la miezul nopții, purcelușul și l-a curățat de păr. De gătit însă, l-a gătit cucoana Chiva, cu mâinile dumneaei. Tot dumneaei a călit varza, ca s-o scoată bună la gust și neafumată. Dârâială a coborât însă în pivnița casei și a scos varza din butoi. Nu s-a mirat de câtă varză, de câte putini cu murături și borcănașe de sticlă cu gogoșari verzi și roșii are Juvete în pivniță. El, Dârâială, cărase toate aceste zarzavaturi, noaptea, să nu-l vadă satul, cu sacul în spinare, de la grădinile de zarzavat ale bulgarilor până la postul de jandarmi. Treaba asta o făcea de ani de zile, nu numai pentru jandarm, dar și pentru notar, și pentru primar… Bulgarii își plângeau munculița lor dată pe degeaba, rămâneau însă cu plânsul și cu văicăreala, iar jandarmul, primarul și notarul cu plocoanele. Dacă grădinarii s-ar fi arătat zgârciți la plocoane, într-o singura noapte ar fi fost ridicați de la grădinării și trimiși la urma lor, peste Dunăre. Perceptorul Gâdea își lua singur plocoanele de la bulgari. Pe el și așa tot îl înjurau oamenii, tot hoț îl numeau. Cel puțin să aibă pe ce să-l înjure. Și nu venea pe jos, ca să plece cu sacul la spinare și pe înnoptat, ci ziua în amiaza mare, cu căruța.

Pe Dârâială nu-l mirau nici sacii cu grâu și cu făină, cu mălai și cu porumb, așezați, ca la moară, unul lângă altul. El, Dârâială, îi așezase, după

ce-i descărcase din căruța trimisă de logofătul Oprea Cățui Strâmbul ca „dar” din partea curții boierești de la Băneasa, și-i cărase cu spinarea.

Pentru masa de prânz aveau să se sacrifice două gâște, iar pentru cea de seară, carne de vițel pe care el, Dârâială, trebuia să se ducă și s-o ridice tot de la logofătul Oprea Cățui Strâmbul. În timpul cercetărilor, jandarmii trebuiau să fie bine dispuși. Și trebuia să fie bine dispus mai ales plutonierul major Budu, pe care Juvete și-l socotea oaspete.

Cu vinul și cu țuica nu avea să fie nicio încurcătură… De ce erau șapte cârciumi în sat? Și de ce cârciumarii deschideau și închideau cârciumile lor când voiau? Pentru ca pivnița lui Juvete să nu rămână niciodată goală.

Fetișcana lui Ciuciumiș se învârtise toată noaptea pe lângă cucoana Chiva. Ba aruncase un lemn în mașina de gătit, ba spărsese și tăiase mărunțel o ceapă, ba spălase și ștersese cu șervetul, până le făcuse lună, farfuriile și paharele… Acasă la ei ar fi fost fericiți să aibă o mână de mălai, s-o arunce în oală – că nu mai aveau căldare din vară – și să pregătească o mămăligă pripită… Pe câtă vreme aici… se gătea și se pregătea mâncare ca pentru o liotă întreagă…

Se sătura fetișcana lui Ciuciumiș în casa jandarmului mai mult cu mirosul…

Plutonierul major Budu, cunoscut ca mare mâncău, se aștepta la o cinzeacă două de țuică și la o masă înjghebată în grabă, cu câteva felii de șuncă și-un boț de brânză. Purcelul prăjit pe varză călită, murăturile și gogoșarii, vinul alb și vinul negru îi întrecuse toate așteptările. Era o dovadă pentru el că subalternii îl iubesc și îl prețuiesc, ceea ce îi măgulea vanitatea, dar era și o dovadă că aceiași subalterni îi cunosc puterea și, temându-se de ea, umblă pe toate cărările să-i câștige bunăvoința.

Îl măgulea și faptul că soția lui Juvete, cucoana Chiva, se grăbise să-și ceară scuze pentru o lipsă atât de puțin însemnată ca aceea a absenței tradiționalei ramuri de leuștean în gura purcelușului de pe tavă.

Înclinase capul, cum se cuvine să facă orice om bine crescut, care are de-a face cu o doamnă din lumea bună, și oftase ușor:

— Atâta supărare s-avem pe ziua de azi, cucoană Chiva, dar socotesc c-om avea mai multe și mai grele…

Purcelușul a fost căsăpit și împărțit cu meșteșug de cucoana Chiva în trei porții mari, care s-au ridicat purcoi pe trei farfurii.

Dar dumneata nu ne onorezi, cuconiță Chiva?

— Eu nu obișnuiesc gustare de fripturică dimineața, domnule Budu… îmi iau mai târziu cafeluța…

Nici nu începuse să le clefăie bine fălcile celor trei oameni îmbrăcați în tunici albastre, că fetișcana, opintindu-se și ținându-se de marginea ușii să nu cadă, își scutura de zăpadă picioarele goale și se chinuia să aducă în casă o găleată în care, afundate în zăpadă amestecată cu gheață, își arătau gâturile subțiri câteva sticle mânjite cu ceară în jurul dopurilor, Juvete a așteptat ca fetișcana să pună jos găleata, lângă cizmele lui, ca să-și consulte șeful asupra băuturii:

— Avem „Grasă Brătianu” roșu, și „Domeniile Coroanei”, alb… Cu ce să începem, domnule plutonier major?

— Păi, eu zic, șefule, că la carnea grasă, vinișorul alb e mai potrivit. Om bea și roșu mai târzior… Și începem deci cu „Domniile Coroanei” și să-i punem capac cu „Grasa” domnului Brătianu… Dar… șefule, poruncește să avem și pe mai târziu la îndemână câteva sticlișoare reci… O să ne încălzim curând lucrând cu mârlanii și o să avem nevoie să ne răcorim…

Din purcelușul care nu era chiar cât vrabia, ci cam cât curca, dar purceluș, purceluș într-adevăr de lapte, după un sfert de ceas n-au mai rămas pe farfurii decât ușoare resturi de oscioare, iar din varza călită, adusă fierbinte la masă, niciun firișor.

— La purcelușul de lapte, mai ales dacă e fript cu rumeneală, oscioarele sunt mai gustoase decât tot restul. Le sugi dulceața măduvei, le spargi în măsele, le mesteci și le înghiți… Și după fiecare înghițitură torni un pahar pe gât… Vinișorul lunecă, ajunge purcelușul din urmă și… te simți cum nu te-ai mai simțit niciodată…

— Așa și facem, domnule plutonier major…

— Așa se și cuvine, Juvete… Așa se și cuvine, Cârnule… Nu poți munci fără să mănânci… Și noi avem de lucru azi, băieți, nu glumă… Grozavă muncă… Hai noroc pentru izbânda noastră, Juvete… Hai noroc pentru izbânda noastră, Cârnule..

— Să trăiți, domnule plutonier major Budu…

S-a golit sticla cu vin alb și când, după purceluș s-au adus la masă brânzeturile, au început să se golească și butelcile cu vin roșu..

— Schimbi mâncărica trebuie să schimbi-și vinișorul… Așa scrie la regulament, după lege…

— După lege, domnule plutonier major, după lege…

Au venit în cești albastre, cafelele, și au fost sorbite pe îndelete, la fum subțire de țigară.

Apoi fetișcana lui Ciuciumiș a strâns farfuriile, a strâns fața de masă și șervețelele mototolite și mânjite cu grăsime… A luat găleata cu sticle goale, în care zăpada și gheața începuseră a se topi, căci soba din colț era doldora de jărăgai, și a dus și a pus altă găleată, cu alte sticle pline, lângă cizmele lui Juvete.

— Asta n-o mai pune aici, fetișcano, pune-o în colț, că acum ne ridicăm de la masă!

Trei pahare au fost lăsate, să le aibă oricând la îndemână cei trei oameni îmbrăcați în tunici albastre, așezate jos, pe un șervețel, lângă găleată.

— Cuconiță Chiva, îți mulțumim pentru gustărică…

— Și pentru vinișor…

— Facem și noi ce putem, domnule plutonier major… Tot ce putem…

— Puteți mult, cuconiță Chiva! N-am mulți subalterni în plasă, ca Juvete… Poate Cârnul să-l ajungă… când va deveni și el șef de post… Eu pe altul nu-l văd… Și acum, te-aș ruga ceva, cuconiță Chiva.

— La ordin, domnule plutonier major!

Luând în glumă poziția de drepți, cuconița Chiva zâmbea fericită de plăcerea și mulțumirea pe care le citea pe obrazul domnului plutonier major Budu.

— Ar fi bine să iei fetișcana și să treceți în odăile din fund. De alături, din dormitor, o să se audă…

— Aveți dreptate, domnule plutonier major! Totdeauna se aude… Dar eu m-am învățat… Legea e lege… Meseria e meserie…

Cucoana Chiva s-a strecurat spre odăile din fund, urmată de fetișcana lui Ciuciumiș, care se ținea de pașii ei ca o umbră.

Ridicându-se de la masă, îngreunat de gustărica prețuind cât o îndelungată petrecere, încălzit de vin și nițeluș întărâtat de cafeaua cu care nu prea era obișnuit, plutonierul major Budu din jandarmerie s-a simțit, deși râgâia întruna, devenind iarăși șef.

În timpul mesei parcă se cobora un pic de omenie în el și își îngăduia uneori, dacă mai era și bine dispus, să facă glume cu subalternii, ba chiar să treacă la ușoare gesturi familiare.

Acum însă începea serviciul – servici greu, dar care îi dădea satisfacții de zeu atotputernic – și-și potrivea ținuta, să-i fie cât mai fără cusur.

Odaia – odată strânse farfuriile și solnițele cu sare și cu ardei pisat, cuțitele și furculițele, șervețelele și fața de masă – își căpătase din nou înfățișarea ei severă de cancelarie a unei jandarmerii, cu ziduri albe, cu masa plină de hârțoage, cu dulapul arhivei.

În odaie stăruia mirosul de carne fragedă și grasă, de brânză și de vin, jandarmii, sătui îl simțeau, dar când ești sătul, mirosul de carne mai curând te supără decât îți ațâță pofta. Pentru flămânzii care urmau să fie aduși aici, mirosul acesta constituia însă o tortură în plus. De aceea jandarmii nu deschiseseră nici pentru o clipă ferestrele să se aerisească încăperea.

Într-un colț, acoperită de un șervet, se ferea parcă de ochii jandarmilor găleata în care – înfășurate în zăpadă și în bucăți de gheață – se răceau sticlele de vin înfundat.

Juvete și Cârnul așteptau în picioare, lângă fereastră. Nu se uitau afară. Ca s-o facă, ar fi trebuit să se întoarcă cu spatele la plutonier. Își dădeau însă seama și așa că viscolul nu s-a potolit. Auzeau arborii văitându-se și șuierătura hornului și a acoperișului casei.

După ce a făcut câțiva pași în lungul și latul cancelariei, domnul plutonier major Budu din jandarmerie s-a oprit în fața lui Juvete:

— Ei, șefule, începem?

— Cum ordonați, domnule plutonier major…

— Cine o să ia note pentru procesul verbal?

— Ca de obicei, domnule plutonier major, caporalul Lindină Axente. Are scriere frumoasă și citeață.

— Și cine ne mai ajută?

— Ca de obicei, domnule plutonier major, caporalul Blajinu Aurel…

— Ordonă să vie aici amândoi caporalii și strigă să ne aducă un arestat… Unul singur… Capul…

— Am înțeles, să trăiți, domnule plutonier major…

Chipul lui Cârnul, care sta drepți mai deoparte, s-a luminat de parcă soarele ar fi spart într-un iureș norii și și-ar fi aruncat toate razele asupra lui…

Au intrat caporalii în tunici și s-au prezentat. Lindină Axente a orânduit pe masă hârtie și toc, cerneală și sugativă. Blajinu Aurel s-a apucat să mute scaunele, așezându-le cu grijă lângă peretele din fund, ca să nu le încurce mișcările pe care aveau să înceapă a le face. Blajinu Aurel mai știa că nici lui Budu, nici lui Juvete, nu le place dezordinea.

Un jandarm care patrula prin zăpada de afară, s-a dus la grajd, a intrat înăuntru și luându-l de umeri și îmbrâncindu-l tot timpul prin zăpada ariei, l-a adus la post și l-a împins în cancelarie pe Gruia Popozină.

Rumânul îmbrâncit s-a împleticit să cadă, a ajuns însă cu mâinile la un perete și s-a proptit în el. S-a întors numaidecât cu fața la jandarmi. Era galben pământiu, cu fata trasă și cu ochii scufundați în adâncul capului. Văzându-i pe jandarmi fără chipie, și-a scos și el căciula din cap și, neștiind dacă se cuvine ori nu s-o așeze pe marginea ferestrei, a prins a o frământa la întâmplare în mâini.

Plutonierul major Budu s-a repezit la jandarmul tânăr care-l adusese de la grajd pe Gruia Popozină și-l îmbrâncise în cancelarie.

— Jandarm! De ce-ai îmbrâncit omul? Ce ți-a făcut? Așa te-am învățat eu să te porți cu arestații? Omul e numai arestat. N-a fost cercetat… Nu știm dacă nu e nevinovat… Cum ți-ai permis să-l brutalizezi?

Jandarmul boboc luase poziție de drepți. Nici nu clintea. Asculta tăcut mustrarea făcută cu glas aspru și se uita drept în ochii plutonierului major Budu.

— Să trăiți, domnule plutonier major… Am crezut că…

— Ce-ai crezut? Cine ți-a dat voie să crezi? Nu ai voie să crezi nimic… Trebuie să asculți… Atât…

— Am înțeles să trăiți, domnul plutonier major. Trebuie să ascult… Atât…

— Du-te și-ți vezi de treabă! Și altădată să nu te mai prind, că ocna te mănâncă… Unde ai citit dumneata, jandarm, că avem voie să îmbrâncim oamenii? Unde?

— Am înțeles, să trăiți, domnul plutonier major!

Cât timp îl certase pe jandarm, Budu avusese fața încruntată. Și-o luminase imediat ce, mergând de-a-ndărătelea până la ușă, jandarmul boboc ieșise din odaie, potrivindu-și-o după fețele vesele ale celorlalți.

Acum cei patru jandarmi se aflau în picioare. Singurul care se așezase pe scaun, la masă, era caporalul Lindină Axente. Cu o mână potrivea hârtia, cu alta făcea rotocoale prin aer cu condeiul pe care nu-l muiase încă în călimara cu cerneală violetă.

Plutonierul major Budu din jandarmerie l-a cântărit câteva clipe din ochi pe arestat, și cu nedumerirea și blajinătatea înflorindu-i fața, cu glasul mieros, l-a întrebat:

— Cum te cheamă pe dumneata, omule necăjit?

Niciodată până atunci nu-i spusese cineva lui Gruia Popozină „dumneata”. Din „tu” și din „mă” nu-l scosese nimeni.

— Gruia Popozină… Mă cunoaște domnul șef de post Juvete. Mă cunoașteți și dumneavoastră, că sunteți de mult timp prin părțile noastre…

— Poate să te fi cunoscut cândva, dar… acuma nu-mi mai amintesc. Și… cam câți ani ai dumneata, rumâne?

— Treizeci și șase…

— Și ești căsătorit?

— Da.

— De când?

— Demult…

— Ia adu-ți bine aminte… încearcă să-ți aduci bine aminte… Ori nu poți?

— Ba da. Pot să-mi aduc aminte…

— Te întreb de câți ani ești însurat…

— De optsprezece ani, domnule plutonier majur…

— Vai de capul și de pielea dumitale, omule! Și ce ți-a venit să te însori așa de tânăr? Că la optsprezece ani nici nu-ți răsărise mustața…

— Murise maică-mea. Și mai aveam cinci frați mai mici… Taica nu se mai putea însura de-a doua, că era sărac și nu-l lua nimeni, și la casă trebuia femeie pentru spălat, pentru cârpit o cămașă…

— Omul care se însoară de tânăr n-are tinerețe…

— O fi având, n-o fi având..

— Și cât pământ ți-a rămas de la taică-tău?

— Nicio palmă de pământ. Vă spusei că era sărac. Numai o parte dintr-un loc de casă…

— Și de la nevastă ce zestre ai luat?

— N-am luat nicio zestre, domnule plutonier majur…

Budu s-a întors către caporalul de la masă:

— Ai scris tot, Lindină Axente?

— Tot, să trăiți, domnule plutonier major…

— N-ai uitat nimic?

— Nimic n-am sărit, domnule plutonier major… Tot, tot am scris, să trăiți, ca mașina…

— Ai scris că n-a moștenit nicio avere de la taică-său?

— Am scris, să trăiți…

— Și că s-a însurat cu nevastă fără zestre?

— Am scris și asta, domnule plu…

— Așa, care vasăzică te-ai însurat de tânăr… Vasăzică te-ai însurat din dragoste… din dragoste… din dragoste… Ți-e dragă nevasta, nu?

— Dacă e nevasta mea…

— Foarte bine, Gruia Popozină… Odată ce te-ai însurat, trebuie să-ți iubești nevasta… Și… câți copii ai?

— Șase, domnule plutonier majur…

— Șase… Scrie, Lindină Axente… Scrie tot ce spune, tot ce spune dumnealui…

— Scriu, să trăiți, domnule plutonier major… Nu-mi scapă o vorbă…

— Băieți? Fete?

— Doi băieți și patru fete…

— Numai doi băieți! Și fete, patru… Fetele sunt sărăcie la casa omului…

— La casele noastre, domnule plutonier majur, e sărăcie, fie că ne nasc nevestele băieți, fie că ne nasc fete…

— Ai scris, Lindină Axente, ce-a spus dumnealui?

— Am scris, domnule plutonier major… Tot am scris…

— Și sunt mari copiii dumitale?

— Măricei… Băiatul cel mai mare de cinsprezece ani și fata cea mai mică numai de doi…

— Și-i iubești, nu?

— Oricărui om îi sunt dragi copiii lui, domnule plutonier majur, și dacă-ți sunt dragi copiii tăi, îți sunt dragi și copiii altora…

Deși nu înțelegea unde vrea să ajungă șeful secției de jandarmi de la Băneasa cu astfel de întrebări, Gruia Popozină își dădea totuși seama că, într-un fel, Budu își bate joc de el. Tot în bătaie de joc i se păruse a fi și mustrarea făcută de Budu jandarmului tânăr. Știa ce avea să urmeze și căuta să se stăpânească, să-și țină firea și să nu se arate temător. Cu cât văd că-ți este teamă de ei, cu atât jandarmii își arată mai mult câinoșenia. Cu bătaia, el, Gruia Popozină, aproape ca toți rumânii săraci din sat, era învățat. Copil, îl mai altoiseră uneori cu palma ori cu nuiaua, părinții. Părul pe la tâmple și pe la ceafă i-l smulsese, smoc cu smoc, timp de cinci ani cât învățase carte la școala primară, învățătorul Dabija Găman care acum, la bătrânețe, a ajuns inspector școlar pe trei județe. Tot Dabija Găman l-a smintit în palme și l-a pus să stea la colț în clasă, cu genunchii goi pe coji de nucă. Învăța bine Gruia Popozină, își scria lecțiile pe caiet, la socoteli nu-l întrecea nimeni.

Dar când învățătorul întârzia la cârciumă – grozav îi plăcea paharul – copiii, cum sunt copiii, se zbenguiau prin clasă, până ridicau tot praful în tavan.

— Cine-a făcut nebunii în lipsa mea?

Școlarii, cu mâinile la piept și cu năsucurile mucoase lăsate în jos, tăceau. Se auzea musca zbârnâind în clasă.

— N-auziți? Cine-a făcut nebunii în clasă în lipsa mea? Spune-mi tu, Popozină Gruia…

— Nu știu, domnule învățător..

— Nu știi?

— Nu știu…

— Păi n-ai fost aici, în clasă?

— Ba da. Aici am fost, în clasă.

— Și n-ai văzut?

— N-am văzut, domnule învățător.

— Cum n-ai văzut?!

— Citeam. Îmi învățam mai bine lecția.

— Așa? Vasăzică nu vrei să-mi spui?

— Nu știu!…

Tăbăra învățătorul Dabija Găman pe el cu rigla, cu palmele, uneori și cu picioarele…

— Să te-nveți minte, să nu mai tăinui. Altădată să-mi spui…

Niciodată, în cinci ani, învățătorul nu-i smulsese din gură un singur nume.

— De ce nu i-ai spus învățătorului pe cei care au făcut praf în clasă Popozină?

— Dar tu de ce nu i-ai spus?

— Pe mine nu m-a întrebat…

— Eu nu vreau să pârăsc pe nimeni. Nu vreau să fiu coada de topor a nimănui…

— O să mori prost, Popozină.

— O să mor prost…

Mai mâncase bătaie cu palmele, cu pumnii și cu reteveiul cât argățise pe la diferiți bogătani, așa că, atunci când l-a luat la armată și-au început, ca pe oricare răcan, să-l tupungească sergenții și majurii, deșcile bătrâne ale regimentului, și ofițerașii cu puf pe obraz abia ieșiți din școala militară, el nu s-a aflat în fața unor grozăvii noi. Era învățat cu de toate. Era învățat cu bătaia. Se strângea în el. Se aduna tot înlăuntrul lui așa cum se ascunde

melcul în căsuța răsucită de os, ori cum se face ghem ariciul zburlindu-și țepile ascuțite. Își încleșta fălcile și căuta să se gândească la altceva. Cel care îl bătea lovea în el ca într-o piatră. Nu i se clintea un singur mușchi pe obraz. Atât de tare izbutea să se stăpânească, încât nici măcar buzele nu-i tremurau. Dacă îl umpleau de sânge, se ducea și se spăla și-și vedea înainte de treabă. Dar în sufletul lui se aduna veninul și se aduna ura. Poate că va veni o zi, gândea el, când veninul adunat ani și ani în inima lui, ca într-un ulcior, îl va da asupritorilor săi să-l soarbă. Poate va veni o zi când ura adunată ani și ani în sufletul lui se va schimba în putere, într-o putere de nebiruit, cu care el, Gruia Popozină, și alții ca el, vor lovi până la nimicire în asupritorii celor mulți și săraci. Cristea Moga, cu care întârziase deseori la taifas, credea în sosirea unor astfel de zile, deși nimeni nu știa dacă această zi e apropiată sau îndepărtată tare. Acum era neîndoielnic că plutonierul major Budu avea să-l bată. Cu pumnii? Cu vâna de bou cu care îi altoise pe copii în primărie? Cu cizmele? Ori poate aveau să-l pună să se descalțe și să-l bată la tălpi? Uneori jandarmii vârau rumânului în sân o pisică, coseau gura cămășii, loveau cu bățul pisica până o înnebuneau și o sileau, căutându-și ieșire, să sfâșie pieptul și coastele omului cu ghearele… Nu se vedea nicio pisică în încăpere. Doar vâna de bou, săbii, pistoale, puști, centiroane și…

Plutonierul major Budu îi da ocol cu fața roșie, puhavă. Își aprinsese o țigară și trăgea fum din ea.

Ceilalți jandarmi stăteau deoparte și-l lăsau pe șeful lor să-și arate meșteșugul și puterea, dornici să-l admire și să-i dea dovadă că ei toți mai au ceva de învățat de la un jandarm cu atâta experiență.

Cu gura întinsă până la urechi râdea Juvete. Râdea mai stăpânit, dar totuși râdea și Cârnul. Râdea până și caporalul Lindină Axente, care se făcea că mâzgălește hârtia din fața lui, însemnând întrebările domnului plutonier major Budu și răspunsurile arestatului Gruia Popozină, de ani treizeci și șase, care se afla sub anchetă. Numai plutonierul major Budu, din jandarmerie și caporalul Blajinu Aurel nu râdeau. Plutonierul major s-a întors dintr-odată pe călcâie și s-a vârât tot, mărunt și rotofei ca un butoi, sub nasul rumânului.

— Te-ai însurat din dragoste! Nevasta ți-o iubești. Dar țara, țara asta a noastră, țara asta românească de ce n-o iubești, mă nemernicule? Mă vită, mă porcule, mă… Țara de ce nu ți-o iubești, mă prăpăditule? Mă amărâtule,

mă… Că țara e maica noastră a tuturor, e nevasta noastră a tuturor, e copilul nostru al tuturor…

Gruia Popozină nu mai răspundea nimic. Unor asemenea întrebări n-avea ce răspuns să dea. Acum nici nu se mai uita la plutonierul major Budu. Nu se mai uita nici la ceilalți jandarmi. Privea prin fereastră văzduhul frământat de viscol, fulgii albi care se vânzoleau în vârtejuri și plopii înalți și negri, cu vârfurile subțiri îndreptate spre cer ca niște sulițe lungi și ascuțite. Se zburlea tot mai mult, ca ariciul. Se închidea tot mai adânc în el. „Să nu alunec, gândea rumânul… Să nu vorbesc. Să nu-i spun niciun cuvânt din cele ce-ar dori Budu să audă din gura mea. Să tac… Să tac…”

— Taci? Taci, nemernicule?! Bine! Bine! Să zicem că nu-ți place țara ta, că nu vrei să-ți iubești țara! Mă rog! Nu te putem sili… O să-ți spunem că ești un ticălos, o otreapă, dar de silit, nu te putem sili. Dragoste cu sila nu se poate… Dar, mă vierme, mă păduche, ce-ai avut, mă, cu țara? De ce-ai turburat-o, mă ploșniță? De ce i-ai înfipt, mă tâlharule, cuțitul în spate? Ce rău ți-a făcut ție țara, mă? Ce rău? Bestie! Golanule! Țăranule! Taci? De ce nu răspunzi?

Pe Gruia Popozină l-au biruit o clipă vorbele care-i năvăleau în gât:

— Ce să vă răspund?

— De ce-ai adunat oamenii în sat?

— Nu i-am adunat eu. S-au adunat singuri. În fiecare zi, spre seară, când n-au de lucru, oamenii se adună în fața primăriei și stau de vorbă. Uneori vine între noi și primarul Dobre Grivu, alteori vine și părintele Tomiță Bulbuc… Domnul șef de post știe tot… Că noi n-avem ce ascunde… N-avem niciun cuget rău în inima noastră…

— Scrie, Lindină, scrie: inculpatul Popozină Gruia, aflat în cercetarea noastră, recunoaște c-a adunat oamenii din sat în fața primăriei și că…

— Am spus că s-au adunat singuri. Numai primarul ne adună cu goarna, când are să ne spună vreo poruncă de-a stăpânirii.

— Scrie, caporal Lindină Axente, scrie tot! Arestatul mărturisește că…

— Tot scriu, să trăiți, domnule plutonier major!

— Și la conacul de lângă Troian ce-ați căutat? Și în curtea lui boier Gogu de ce-ați intrat? Și de ce i-ați ucis dulăii? Și de ce ați vrut să-i spargeți ușa cu topoarele? De ce i-ați bătut slugile? De ce ați încercat să-l omorâți chiar pe dumnealui în persoană cu furcile de fier? Și de ce, trecând prin gara Troian, la întoarcere, l-ați amenințat pe șeful de gară Stroe Dichirliu cu bătaia? Și de ce ați încercat să spargeți gara și să furați banii statului, din

casă? Scrie, Lindină Axente, scrie tot… Arestatul Gruia Popozină mărturisește că…

— Scriu, să trăiți, domnule plutonier major, scriu tot…

— Taci? Taci, bivole? Taci ca piatra? Taci ca șarpele? Taci ca pământul? De ce taci, ticălosule? De ce nu scoți o vorbă, hoțomanule? Dar prin tăcerea ta ai spus tot, țăranule… Ai scris tot, Lindină Axente?

— Tot am scris, să trăiți, domnule plutonier major. Tot. Tot. Arestatul a mărturisit…

— Foarte bine, caporalule…

Încleștându-și puternic fălcile și înghițindu-și mereu saliva de care i se umplea gura, Gruia Popozină rămăsese liniștit cu fața galbenă-pământie ca împietrită. La unele întrebări i-ar fi răspuns lui Budu. La toate întrebările i-ar fi răspuns, spunându-i că nimic nu e adevărat din cele ce rostește. Doar nu fusese singur acolo. Mai mult de treizeci de oameni se aflaseră de față. Însă plutonierul major Budu nici nu-i lăsase timp să răspundă, iar condeiul caporalului Lindină Axente, alergând pe hârtie cum aleargă locomotiva trenului pe șine, umpluse cu rânduri violete câteva coale de hârtie albă.

Cu fața în care îi năvălise tot sângele, roșie, cu ochii jucându-i în cap ca niște măsline galbene, necoapte, plutonierul major Budu îi da ocol, cu pași mărunți, așa cum, cu o zi înainte numai, stolului de oameni care-l așteptau pe boier Gogu să iasă din casă să le vorbească, îi dăduse ocol dulăii mari și grași, cu colții albi și tăioși.

Pe aceia îi asmuțiseră asupra rumânilor logofeții și slugile boierești, în urma poruncii dată de boier Gogu Cristofor.

Pe dulăii aceștia turbați cine îi asmuțea asupra lui și a celorlalți, care aveau să fie și ei chemați, în curând, unul câte unul?… Răspunsul ieșise ca la o chemare din gura plutonierului major.

— Legea!… urla acum Budu, cu glas atât de puternic, că începuse a se zgâlțâi geamurile, cu ochii ieșiți afară din cap și cu vinele gâtului gata să plesnească. Ați călcat legea nemernicilor… Ați călcat legea în picioare! V-ați bătut joc de lege!…

„Da, își spunea în gând Gruia Popozină, legea îi asmute. Legea și cei care au făcut legea îi asmut pe jandarmi asupra lui și asupra tuturor celor deopotrivă în sărăcie cu el.” Deși știa acum că ori de ar vorbi, ori de ar tăcea, soarta lui este hotărâtă, Gruia Popozină și-a călcat pe inimă și i-a răspuns plutonierului major:

— Dar noi n-am călcat nicio lege, domnule plutonier majur…

— Ați vrut să spargeți hambarele boierului de la Troian… Ați vrut să vă înfruptați din avutul boierului și legea spune…

— Domnule plutonier major, vă rugăm să vă calmați… Nu face! Știți, după gustarea noastră, turburarea asta nu e bună…

— Am îmbătrânit, Juvete, asta este… Am îmbătrânit, Cârnule, asta este… Îmi ies prea ușor din fire… Scrie caporal Lindină Axente, scrie: „Eu, Gruia Popozină, de ani treizeci și șase, născut la Omida și trăitor în Omida, recunosc că am adunat oamenii din sat, bărbați și femei și chiar copii – nu, copii șterge – că i-am condus la conacul de la Troian al domnului Gogu Cristofor, mare moșier, fost și viitor ministru…” Nu, nu, Lindină Axente, șterge cuvântul „fost”, că domnul Gogu n-a fost încă ministru până acum. Șterge, caporal Lindină Axente, și cuvintele „viitor ministru”. Că nu se știe ce aduce viitorul. Numai dumnezeu știe ce aduce viitorul și eu, Lindină Axente, nu sunt dumnezeu. „…și că acolo am încercat să-l omorâm chiar pe boier…”

— Dar nu e nimic adevărat din toate astea. Dumneata știi bine, jandarmule, că nu e nimic adevărat…

— Așa? Vasăzică eu mă port părintește cu tine și tu, puturosule, mă faci de mincinos?… Ei, află că pe mine, pe mine plutonierul major Budu din jandarmeria rurală, până acum nimeni n-a cutezat în țara românească, da, în țara românească, să mă facă de mincinos…

— N-oți fi spus nicio minciună până acum, domnule plutonier majur…

Budu a dat iarăși semne că e gata să-și iasă din sărite, dar Juvete și Cârnul s-au apropiat de el:

— Calmați-vă, vă rugăm, domnule plutonier major, nu face să vă iritați atâta pentru „cazul” ăsta. Dacă ne îngăduiți, eu și sergentul Cârnul suntem gata să-i aplicăm constituția. O să ne ajute și caporalul Blajinu Aurel.

— Nu, șefule de post, încă nu. Avem destul timp să-i aplicăm și constituția, articol cu articol, de la început până la sfârșit… Scrie, caporal Lindină Axente: „Am spart ușa casei boierești cu topoarele, am bătut logofeții și am ciomăgit slugile; am spart hambarele și pătulele; am furat grâu și porumb; am încercat să dăm foc conacului, dar fiind viscol și zăpadă mare, n-am izbutit; am omorât dulăii domniei sale domnului Gogu Cristofor; am tras cu armele în boier și în logofeți și l-am împușcat pe numitul Spiridon Bădoi… Acesta îmi este declarația, dată de buna mea voie, pe care, știind carte, o iscălesc. Despre cele întâmplate în gară la

Troian, voi da declarație aparte, fiind caz aparte.” N-ai sărit niciun rând, caporal Lindină Axente?

— Niciunui, să trăiți, domnule plutonier major…

— Atunci adaugă jos, în stânga „Dată azi 11 Decembrie 1906, în al patruzeci și unu-lea an de strălucită și glorioasă domnie a M.S. Regelui Carol I” . Iscălește, Gruia Popozină, și ne avem ca frații…

— Nu este adevărat ce-a scris acolo pe hârtie domnul caporal Lindină Axente. Nu pot să iscălesc…

— Iscălește, mă băiatule, mă…

— Nu pot să iscălesc așa ceva, domnule plutonier majur…

— Ca pe dumnezeu te rog, mă copile, iscălește…

— Nu iscălesc…

— Iscălește mă țâncule, mă…

— Nu iscălesc…

— Și mai spuneai că-ți iubești nevasta…

— Nu iscălesc…

— Și pretindeai că-ți iubești copiii…

— Nu iscălesc…

— Ai șase, Gruia Popozină…

— Șase copii am, dar de iscălit nu iscălesc…

— N-o să-i mai vezi…

— Poate că nici așa n-o să-i mai văd cine știe cât. Până la primăvară au tot timpul să moară de foame…

— Pentru ultima oară, îți spun, Gruia Popozină, iscălește!

— Nu iscălesc…

— Caporal Blajinu Aurel…

— La ordin, să trăiți, domnule plutonier major…

— Începe aplicarea constituției…

— Am înțeles, să trăiți, domnule plutonier major! încep să-i aplic constituția arestatului Gruia Popozină.

Rumânul cu fața galbenă-pământie sta nemișcat în mijlocul cancelariei, mototolind mereu cu amândouă mâinile căciula veche, ruptă în fund, și tocită pe margini. Acum, Gruia Popozină nu se mai întreba dacă mai are rost s-o puie pe fereastră. El vedea că pe fereastră se aflau două glastre cu mușcate, iar mușcatele erau înflorite și florile catifelate erau roșii ca sângele.

Afară bântuia același viscol, care nu se mai potolea. Plopii înalți și negri și sălciile plângătoare vuiau. Șuiera hornul casei, trosnea acoperișul clădirii, vechi, pe care cândva o locuise domnul Albert Knapp și Madama lui, care fusese odinioară, în tinerețea ei, atunci când venise de departe, subțire ca trestia, iar după lungi ani murise grasă și bătrână, cu mustăți groase deasupra gurii cu care rostea stricat vorbele românești.

De toate câte i se întâmplase în viață își amintea fără voia lui, în clipa aceea, Gruia Popozină. De un singur lucru nu-și putea aduce aminte și el se chinuia, se străduia mereu să-și amintească: când și de unde își cumpărase căciula pe care o frământa și o răsucea și iarăși o mototolea în mâini și nu știa unde s-o pună? Și era tare mâhnit că nu-și amintește.

L-a văzut apropiindu-se de el pe caporalul Blajinu Aurel. S-a rupt de gândurile lui, și-a adus aminte că e între jandarmi și că acum are să urmeze ceva îngrozitor. Dar el trebuie și tacă. El trebuie să rabde și să tacă, să nu scoată niciun strigăt, niciun gemăt măcar, să nu-l audă jandarmii călăi și să se bucure că au făcut din el o cârpă și să nu-l audă și să se sperie rumânii închiși în grajd și muierile sleite de puteri care tremură de frig alături de ei. Cu orice preț, orice s-ar întâmpla, el trebuie să rabde și să tacă și să nu iscălească hârtia jandarmului care e menită să-l ducă la ocnă. Trebuie să tacă. Trebuie!

— Dezbracă-te și întinde-te pe dușumea!

Omul n-a înțeles prea bine ce i se cerea.

— Nu-nțelegi? Dezbracă-te și culcă-te pe dușumea!

Văzându-l că pare năuc și șovăie, caporalul Blajinu Aurel s-a apucat să-l dezbrace pe îndelete; i-a scos zăbunul, i-a scos flanela pe care o purta dedesubt și dintr-o smunciтură i-a scos și cămașa neagră și cârpită, sfâșiind-o.

— Nădragii poți să ți-i păstrezi.

L-a lovit cu pumnul fulgerător în ceafă. Rumânul slab și galben, cu trupul numai oase și piele, s-a clătinat o clipă pe picioare și s-a prăbușit. Lovindu-se cu fruntea de dușumea, și-a revenit repede în fire. Ținea încă într-o mână căciula veche. Și-a pus-o în dreptul gurii, între dușumea și obraz, și a prins între dinți, mușcând adânc, o margine a ei.

— Întindeți-l!

Cum era așezat cu fața în jos, așa cum nimerise din cădere, omul n-a văzut ce se mai întâmplă în odaie. A simțit însă cum jandarmii Cârnul și Blajinu, apucându-l de mâini și de picioare, îl târăsc și-l întind în mijlocul

odăii, apoi cum unul din ei îi ține mâinile și-i potrivește capul și cum șezutul mare, gras și cald al celuilalt, se așază peste șezutul lui. Acum vor începe să mă bată și să mă chinuie, își spune Gruia Popozină în gând. Acum trebuie să fiu tare ca piatra. Să nu scot un cuvânt, să nu țip, nici măcar să nu gem… Nu trebuie să-i bucur pe jandarmi. Nu trebuie să-l sperii pe Pascu Ologu, nici pe Tudor, nici pe Tiță Uie. Pe niciunul din cei închiși în grajd nu trebuie să-i sperii. Își strângea fălcile și mușca adânc din căciula pe care o ținea strâns între dinți. Atunci i-a auzit pe plutonierul major Budu șoptind dulce:

— Caporal Blajinu Aurel, îți ordon să-i aplici constituția arestatului Gruia Popozină, care a refuzat să iscălească declarația pe care de bună voie și nesilit de nimeni ne-a făcut-o și la care toți puteți depune mărturie că ați fost de față…

— Să trăiți, domnule plutonier major, am înțeles, încep să-i aplic constituția arestatului Gruia Popozină…

Întâia lovitură pe care a primit-o a fost dată cu sete, sus de tot, lângă ceafă. Dar nu în ceafă, ci în apropierea ei, lângă șira spinării. I s-a părut că s-a prăbușit tavanul casei și că l-a lovit acolo capătul rotund și greu al unei grinzi.

— Aplică-i constituția! Repede! Articol cu articol! Dumnezeul mamei lui!

Tot glasul lui Budu… Tot glasul lui Budu, gândea rumânul… A pomenit de muma legilor, de constituție, de muma legilor în care scrie negru pe alb, cum îi spusese Cristea Moga și învățătoarea Berta Câmpeanu, și cum citise el însuși, că toți oamenii sunt egali între ei, constituția lui vodă Carol și a lui Gogu Cristofor, a lui Budu și a lui Juvete în care nu era înscrisă pedeapsa cu bătaia… Jandarmul, lovindu-l, îi aplica articol cu articol constituția… Constituția o pomenise Budu… Și pe dumnezeu… Constituția o simțea cum îl sfărâmă și-l pisează și-l zdrobește cu fiecare lovitură a caporalului Blajinu Aurel… Iar dumnezeu… Dumnezeu stă undeva sus în ceruri.

Are ochi albaștri dumnezeu, și barbă lungă și galbenă. Așa e zugrăvit în biserică. Stă undeva sus, sus de tot, în ceruri. Pe un tron de aur stă așezat dumnezeu și în jurul lui sunt rânduiți sfinții și îngerii, și un înger frumos și bucălat stă de-a dreapta lui dumnezeu, cu o condică deschisă. Și în condică, îngerul scrie ceea ce îi spune dumnezeu despre fiecare om. Ce-o fi scriind acum îngerul despre Gruia Popozină? Păcatele câte le-a făcut? Ce păcate?

Dumnezeu stă sus, sus de tot, în ceruri, pe un tron de aur, are barba lungă și ochi albaștri. Și toate câte se petrec pe pământ le știe și pe fiecare om o să-l răsplătească acolo, în ceruri, după inima și după faptele lui.

— Caporal Blajinu Aurel, învață-ți bine meseria! Dobitocule! Nu lovi în șira spinării, ci alături: dacă lovești în șira spinării, omul moare. N-avem interes să-l omorâm.

Casa în care locuise odinioară domnul Albert Knapp și Madama! Cum putea oare să aibă atâtea grinzi și atâtea tavane și atâtea acoperișuri? Mereu se prăbușea un tavan. Și mereu o grindă cu capul rotund și greu izbea în spinarea omului întins pe dușumea, cu mâinile țintuite sub tălpile cizmelor lustruite ale sergentului de jandarmi Cârnul Amedeu.

— Stelele mamei lui!

A pomenit și de stele, Budu… Și de stele…

Stelele! Toate stelele stau sub picioarele lui dumnezeu cel sfânt și mare și bun, care a făurit cu mâinile toate câte se văd și toate câte nu se văd, care l-a făurit chiar pe plutonierul major Budu, după chipul și asemănarea sa… Dar Budu nu poartă barbă. Poate o să poarte când o ieși la pensie… Nici nu are ochi albaștri ca dumnezeu. Ochii lui Budu sunt galbeni, ca ai șarpelui. Stau nemișcate stelele. Unele clipesc din gene, ca niște ochi vicleni. Clipesc și nu spun nimic. Și câteodată o stea cade, și atunci undeva în lume moare un om. El, Gruia Popozină, trebuie să stea nemișcat ca o stea și să nu cadă…

— Ei! Gruia Popozină, îți ajunge? Te scoli și iscălești declarația?

Gruia Popozină stă întins pe scânduri. Îl dor cumplit mâinile osoase pe care i le-a țintuit de dușumea cizmele sergentului de jandarmi Cârnul Amedeu. Îl doare spatele în care parcă i-a înfipt cineva o mie de cuțite. I s-a uscat gura. Nu. Nu trebuie să răspundă lui Budu. Nici să iscălească nu trebuie. Mușcă mai adânc din marginea căciulii. Mușcă și tace.

— Vasăzică taci! Continui să te încăpățânezi și să taci; vasăzică nu vrei să iscălești. Luceafărul mamei tale.

Iar s-a mai dărâmat un acoperiș. Mai multe grinzi l-au lovit cu capetele lor rotunde… Luceafărul… El, Gruia Popozină, când pleacă la oraș – era departe orașul – pornea la drum târziu, după ce se lăsa întunericul și răsărea luceafărul de seară. Toată noaptea mergea pe câmp, mergea și mergea… Și ajungea la oraș când se vărsau zorile și când alt luceafăr, luceafărul dimineții, abia răsărit, își stingea lumina.

— Nu vrea să iscălească, porcul! Nu vrea să iscălească! Ralița mamei lui!…

…La câmp pleca – pe vremuri, când avea boi și car să muncească pe moșia boierului. Ca să-l apuce mijirea zilei cu boii înjugați și cu brazda începută, să nu-l suduie logofătul ori chiar boierul, o pornea din aria lui când cerul rotindu-se făcea să lucească spre miazănoapte ralița luminoasă.

— Aplică-i constituția, caporal Blajinu Aurel! Dobitocule! Învață bine meseria! învață cum se aplică constituția, articol cu articol! După lege… După regulament… Nu lovi în șira spinării că leșină și moare, parșivul! Alături! Alături de șira spinării!

De ce și-o fi făcut domnul Albert casa cu atâtea acoperișuri și atâtea grinzi? Da. Îl bate. Îl bate cumplit. Simțea cum se năruiau peste el din tavan, ori poate din ceruri, grinzi de plumb cu capetele rotunde și-l sfărâmă și cum sulițe ascuțite îi străbat trupul din creștet până în unghiile picioarelor. Trebuia să se ascundă și mai adânc înlăuntrul lui. Trebuia să se gândească la altceva, la cu totul altceva. Gustul căciulii din care mușca mereu era acru… Nu… Nu era acru…

— Nu vrei să iscălești? Nu? Taci? Taci? Spovedania mamei tale…

Erau binevenite cuvintele plutonierului major Budu. I se părea acum că se zbate gol într-o gârlă umflată și rece. Îl ustură pielea și-l ustură carnea. Se înăbușă. E gata-gata să se înece. Plutonierul major îi aruncă de pe mal o frânghie. Deși-l dor mâinile, el se prinde de această frânghie! Dar ce ciudat lucru! Se târăște de-a lungul acestei frânghii prin gârla rece, dar nu înspre malul pe care stă încruntat și răgușit plutonierul major Budu, ci spre celălalt…

— Așa! Așa caporal Blajinii Aurel… Lovește mai de sus! Lovește mai tare! Și mai tare! Aplică-i constituția. Cu sete… Nu vrea să iscălească! Tace! Îl facem noi acuși să iscălească… Acuș… Spovedania mamei lui de mârlan!…

Mereu o pomenea plutonierul Budu pe maică-sa. De ce oare nu-l pomeneau jandarmii și pe taică-său? Nici domnul plutonier major Budu, nici Juvete, nici Cârnul, care-i ținea mâinile țintuite sub cizmele lustruite, nu-l pomeneau deloc pe taică-său! Și taică-său trebuia să fie pomenit: murise nespovedit. La 94 murise, împușcat pe câmp. Fusese lăsat acolo mort, să putrezească… Îi culesese trupul Gruia, în miez de noapte, furișându-se pe poteci și cărări numai de el cunoscute și-l îngropase undeva pe câmp. Și de teamă să nu-i scoată trupul abia îngropat, oamenii stăpânirii,

și să i-l batjocorească iarăși, nu-i pusese la cap nici cruce, nici măcar un stâlp. Nici mușuroi nu-i făcuse. Potrivise pământul cu mâinile și-l risipise, și țărâna proaspătă o acoperise cu ierburi. Și ca să-și aducă aminte, să știe unde sunt îngropate oasele lui taică-său și unde-i putrezește carnea, el, Gruia, i-a sădit la cap un puiandru de măceș. Și măceșul crescuse înalt, cât poate să crească un măceș pe răzor, și stufos. În primăverile câte au venit peste lume de atunci și au trecut, măceșul a înflorit. Florile lui strălucesc în fiecare primăvară ca niște mici candele aprinse și pe lumina lor blândă, care nu arde, se așează fluturii și albinele și gâzele câmpului. Leagă rod florile, iar rodul e mic și ghimpos, și nimeni nu-l culege. Și toamna, după ce cad toate frunzele pădurii și toate frunzele salcâmilor, și după ce cad chiar toate frunzele măceșului, pe toate vinetele ramuri încâlcite ale măceșului din câmp, rămân, roșii ca sângele, măceșele, mici și tari ca mărgelușele de piatră pe care le vând mărchidanii prin sate fetelor, să se împodobească cu ele. Trece uneori pe acolo Gruia Popozină, dar nu aprinde nicio lumânare. Privește măceșul și fructele lui de sânge și se închină: „Iartă-mă, tată, că n-am putut să-ți înfig cruce pe mormânt… Ar fi smuls-o și ar fi ars-o răii pământului. Iartă-mă, tată…”

— Tace! Tace dobitocul! Se lasă omorât și nu spune o vorbă. Se lasă omorât și nu iscălește!… Aplică-i mai bine constituția, caporal Blajinu Aurel… Mai repede… Mai de sus… Așa… Mama lui…

Lui Gruia Popozină i s-a părut dintr-odată că a încetat viscolul, că s-a limpezit cerul și că a venit primăvara. Și că în clipa următoare cerul s-a acoperit iarăși de nori, de nori groși și grei de primăvară. Un tunet prelung a spart slăvile cu mugetul lui… După o altă clipă biciul de aur, bătând ușor în albastru, al fulgerului, i-a retezat cu flăcări spinarea… Și iar s-a auzit mugind prelung tunetul ploilor de primăvară și încă o dată flăcările fulgerului i-au înfășurat trupul.

Își strânsese demult fălcile să nu țipe, să nu geamă.

De cum îl întinseseră pe dușumea și începuseră a-l lovi, se trăsese ca melcul, mult, din ce în ce mai mult, înlăuntrul lui, ca într-o carapace de piatră. Uneori gândul îi zbura afară ca un șoim, rătăcea ce rătăcea și iarăși se întorcea și se zgribulea în miezul creierului ca într-o colivie. Undeva, în fundul inimii lui, se trezise, ca o flacără care stătuse mult timp sub obroc, mândria. Mândria lui. O mândrie pe care nu și-o cunoscuse în întregime, ori poate că o cunoscuse demult și viața îl învățase s-o acopere mereu și mereu cu cenușă și s-o adoarmă. Cu cât loviturile plouau, cu atât mândria creștea

în inima lui și-i șoptea: Strânge dinții și taci! Strânge dinții și taci! Strânge ochii și din ochii tăi să nu curgă nicio lacrimă!

Și odată cu mândria, creștea în inima lui Gruia Popozină, ura, ura sălbatică împotriva jandarmilor care îl chinuiau și împotriva marilor stăpâni ai jandarmilor. Și ura aceasta îi da puteri nebănuite să rabde și să tacă.

Din ochii omului întins pe dușumea, peste spinarea căruia plouau ritmic loviturile date cu săculețele de nisip de-a lungul șirei spinării, n-a curs într-adevăr nicio lacrimă.

Mândria lui se înălța cu fiecare lovitură și-l întărea.

Ura creștea sălbatică, uriașă, și-l întărea.

Numai carnea, pe care nu și-o mai putea stăpâni, zvâcnea când și când. Unghiile i-ar fi intrat demult în podul palmei, dacă ar fi putut să strângă pumnii.

— Nu vrea să iscălească! Tace! Niciun arestat nu mi-a tăcut până acum sub mână! Și bivolul ăsta tace? Nici măcar nu geme! Tace! Se lasă omorât! Mă bagă în pământ cu tăcerea lui… Tace! Grijania mamei lui de sălbatic…

Iar o pomeneau pe maică-sa. Maică-sa fusese în tinerețea ei o femeie frumoasă, voinică și oacheșă, care dăruise vieții șase copii. Pe el însuși, pe Gruia îl adusese întâi pe lume. Mai pe urmă, pe rând, an de an, pe ceilalți. Îi crescuse pe toți cu palmele. Când să-l nască pe-al șaptelea, murise. Spovedită și grijită murise. Acum poate că maică-sa stă în ceruri cu sfinții și cu îngerii, în preajma lui dumnezeu și poate că-l aude pe dumnezeu spunându-i îngerului din dreapta tronului de aur, care scrie în condică: Scrie îngere: Jandarmii l-au întins pe Gruia Popozină pe dușumeaua odăii și-l bat. Gruia Popozină nu e vinovat. Sufletul lui Gruia Popozină va veni în ceruri… Și mai scrie îngere că… Dar îngerul și-a frânt condeiul de aur și l-a aruncat la dumnezeieștile picioare, afundate în puf alb de nori. Nu vrea să mai scrie nimic. Pe capul bucălat al îngerului a apărut un chipiu albastru. Pe umerii lui a căzut, acoperindu-i aripile, o tunică albastră. Și îngerul seamănă acum la față cu caporalul Lindină Axente… Iar maică-sa nu se mai bucură. Îl aude pe dumnezeu cum îl ceartă pe înger. Îl vede pe îngerul Lindină Axente împotrivindu-se. El nu poate să scrie ce-i șoptește dumnezeu. El nu poate să scrie decât ce-i poruncește domnul plutonier major Budu.

Maică-sa pleacă de lângă tronul de aur și de acolo de sus, printr-o fereastră mereu deschisă, ea se uită și vede casa fiului ei, casa măruntă în care Gruia s-a născut și a crescut. Și-n casă vede vatra stinsă, și în jurul vetrei stinse vede o femeie tânără încă. Femeia are ochii plânși și fața

galbenă și pământie. În jurul femeii plânse, șase copii mărunți, cu chipurile galbene, pământii, cu pielea înșirată pe oase, cu burțile lipite de șira spinării, plâng și ei, iar din când în când unul își șterge nasul cu mâna… Se întoarce maică-sa la tronul de aur și-i spune lui dumnezeu…

— Cerul lui de porc! Tace! Nici măcar nu geme! Se lasă omorât și nu vrea să iscălească declarația pe care ați fost doar martori, de buna lui voie și nesilit de nimeni, a făcut-o… Aplică-i constituția, caporal Blajinu Aurel! Așa! Mai de sus! Mai repede! Alături de șira spinării! Începi să înveți meseria! Așa… Nu vrea să iscălească… Cerul mamei lui de porc…

Gruia Popozină își descleștează fălcile. Dar nu ca să vorbească. Nici ca să țipe. Mușcă adânc din căciulă. Jumătate din căciulă se află acum, ruptă și mestecată, în gura lui.

Cerul! Cerul e uneori albastru, alteori vânăt și înnorat. Popa Tomiță Bulbuc, la biserică, pe uliță, dacă se întâlnește cu oamenii, ori la cârciumă, le spune mereu rumânilor:

— Purtați-vă bine, măi păcătoșilor, nu cârtiți împotriva stăpânirii că stăpânirea de la dumnezeu își trage puterea… Nu cârtiți împotriva boierilor, că pe boieri dumnezeu bunul i-a lăsat pe pământ. Nu vă plângeți de lipsă și de sărăcie. Adevărata viață este acolo sus în cer. Da, în cer e adevărata viață, rumânilor…

Așa le tot spune părintele Tomiță Bulbuc oamenilor. Apoi ciocănește cu degetele lui uscate și galbene, cu unghii mari, negre și cu buricele galbene și tăbăcite de tutun, în masa cârciumii și rostește de parcă ar citi în ceasloavele lui:

— Încă o prăștină, Voicule, și o gustărică, taică tăiculiță…

El, Gruia Popozină n-a râvnit cerul. Nici cerul albastru, nici cerul vânăt și nici oricum s-ar mai putea el vedea de pe pământ. N-a râvnit nici cealaltă parte a cerului, a cărui culoare n-o cunoaște și deasupra căruia, așa cum se spune, se întind la nesfârșit boazurile sfinte ale raiului, pe unde umblă sufletele morților îmbrăcate în cămăși albe, și sfinții, și sfintele, și îngerii domnului cu aripi albe, cu chipuri ca de copil și cu guri mereu zâmbitoare. El a vrut să trăiască aici pe pământ… A vrut să trăiască… Vrea încă să trăiască…

— O să-l omorâm aplicându-i constituția! Dobitocul! Mă face să cad în păcat! Tace! Tace mereu! Nu vrea să iscălească! Copiii mamei lui de ticălos…

Aici pe pământ a vrut el să trăiască. Aici pe pământ vrea încă să trăiască. Nu în cer. Și el, și copiii lui, și nevasta lui, și toți copiii din lume sunt copii ai pământului. Pe pământ e viața… Din vlaga pământului își trage viața toată puterea ei. Peste pământ își aruncă norii ploile și soarele lumina…

— Tace porcul! Tace! Mă bagă-n mormânt cu tăcerea lui, pezevenghiul… Tace! Cristosul mamei lui de…

În sfârșit, glasul care a răgușit de atâtea urlete al plutonierului major Budu, a pomenit și numele lui Cristos. Rumânul slab și osos, întins pe dușumea, făcut zob, își aduce aminte de ce a învățat în școală pe când era copil și-l bătea învățătorul Dabija Găman, și de ce a auzit el povestind pe cei bătrâni… „Și domnul nostru Iisus Cristos, îmbrăcat în vestmânt simplu și cu picioarele goale umbla din sat în sat, însoțit de apostolii săi, și le spunea oamenilor să fie buni, ca să-și mântuiască sufletele. Și-i povățuia ca atunci când cei puternici îi lovesc cu palma pe obraz, ei să nu se împotrivească, ci să întindă și obrazul celălalt, pentru a mai primi o palmă”.

Iarăși s-a surpat peste omul răstignit pe dușumea întregul cer. Din nou, cu urechile care-i vâjâie și-i vuiesc, a auzit mugetul prelung al tunetului și în clipa următoare biciul arzător al fulgerului de aur galben-albăstrui i-a înfășurat trupul într-o jerbă de foc. I-au scrâșnit în gură dinții strânși. Ochii i-au rămas tot uscați. Și pentru întâia oară omul și-a auzit trupul gemând. Era un geamăt de ființă strivită, mai curând un suspin surd.

— În sfârșit, se lasă biruit! Continuă, caporal, Blajinu Aurel! Așa! Mai tare! Mai de sus! Mai repede! Aplică-i constituția… Cristosul…

…„Și răii și fariseii l-au răstignit pe Cristos și l-au încununat cu spini și i-au mânjit buzele uscate cu buretele înmuiat în amară zeamă de cucută. Și l-au înțepat cu sulița în coaste. Și l-au băgat în mormânt.”

Popa Tomiță Bulbuc le vorbește oamenilor despre Cristos. Le mai vorbește oamenilor despre Cristos și protopopul cel gras de la Turnu. Toți popii și protopopii îmbrăcați ca niște corbi în negru, și care poartă la gât cruci de argint și cruci de aur, le vorbesc oamenilor de patimile lui Cristos…

El, Gruia Popozină, nu se urcase niciodată pe corabie. Numai pe Dunăre, când își făcuse mai demult armata, se suise uneori într-o luntre și patrulase pe ape. Și când Dunărea era liniștită și când o bătea vântul și o încrețea în vălurele, luntrea îi legăna pe luntrași, așa cum mama își leagănă copilul pe genunchi și-l adoarme și-l luluie. El se simțea acum lungit într-o luntre care-l ducea departe, spre un țărm înverzit. Și luntrea îl legăna, îi clătina

trupul. Și mândria lui creștea mai înaltă, fiindcă acuma fulgerele cădeau asupra lui unul după altul și-i încingeau trupul cu jerbe bogate de foc. Și trupul lui era o singură rană, o singura arsură care îl durea și îl ustura până în măduva oaselor și până în miezul capului. Și cu toate că mândria lui se ridicase înaltă ca un stejar puternic care sprijină pe vârful lui, cerul, și cu toate că ura lui crescuse și mai înaltă, iarăși și-a auzit trupul suspinând ușor.

— Lasă-l caporal Blajinu Aurel, destul! Dă-l în crucea mă-sii, să nu-l omorâm și să intrăm în bucluc. O să-i facem pe ceilalți să iscălească declarațiile… Cu o declarație semnată mai mult ori mai puțin…

Demult se odihnea maică-sa la cimitir. Crucea ei se învechise, dar nu putrezise încă. El, Gruia, îi făcuse maică-sii o cruce voinică, să țină mult. Dintr-un salcâm îi făcuse maică-sii crucea și o îngropase adânc în pământ, să n-o doboare vântul și ploile.

Și vântul și ploile n-o doborâseră.

— Lasă-l caporale, n-auzi? Dă-l în crucea mă-sii… I-am aplicat constituția… Destul… Mai sunt și alții la rând… Nu-ți irosi toate forțele cu slăbănogul ăsta. Uite, curge nădușeala după tine.

— Ați obosit și dumneavoastră, domnule plutonier, major, darmite eu…

— Am obosit toți, caporale… Toți am obosit… Și suntem abia la început… Sergent Cârnul…

— Ordonați, domnule plutonier major…

— Umple câte-un pahar de vin pentru fiecare… Dă-le și caporalilor… Merită…

Au aruncat peste el zăbunul. I-au luat mâinile strivite cu călcâiele cizmelor și le-au băgat pe mâneci. L-au prins de subțiori. Lindină Axente i-a îndesat pe cap restul de căciulă pe care acum, în sfârșit, Gruia Popozină își aduce aminte când și de unde a cumpărat-o. Sunt șapte ani de-atunci. Vânduse la târg, la Rușii de Vede, o capră și cumpărase pe prețul ei căciula pe care dacă o mai trăi o să și-o cârpească și-o s-o mai poarte șapte ani! Dac-o mai trăi!

— Al dracului rumân! Numai pielea și oasele de el și nici măcar n-a urlat! Duceți-l dracului la grajd…

L-au scos ținându-l mereu de subsuori în viscolul de afară. Aerul tăios și rece care i-a pătruns în piept l-a mai înviorat. Jandarmii boboci l-au îmbrâncit și l-au aruncat în grajd… Au aruncat după el flanela. I-au aruncat și zdrențele cămășii…

— Pe care dintre voi îl cheamă Pascu Ologu?

— Pe mine. Eu sunt Pascu Ologu.

— Hai cu noi.

După ce s-a mai dezmeticit nițeluș, Gruia Popozină și-a îmbrăcat cămașa peste spinarea neagră și umflată. Nu-și dădea bine seama dacă pielea lui era de flăcări ori cămașa. Peste cămașă și-a pus flanela și peste flanelă zăbunul.

După plecarea lui Pascu Ologu, ceilalți rumâni au venit lângă el. Au venit lângă el și femeile. Au adunat un braț de paie și l-au întins pe Gruia Popozină.

— Stai lungit pe burtă și odihnește-te, omule!

— Vă mulțumesc, fraților. O să mă odihnesc… Dar băgați de seamă: jandarmii vor să vă facă să iscăliți niște hârtii, niște declarații mincinoase, cum că noi am fi vrut să-l omorâm pe Gogu Cristofor… Să nu iscăliți, fraților, că ne mănâncă ocna… Orice s-ar întâmpla cu voi să nu iscăliți… că bătaia… trece… dar…

Acum grajdul i se părea lui Gruia Popozină a fi o corabie… care se clătina lin și care îl ducea undeva departe, pe ape liniștite.

La ceasul prânzului, se aflau întinși lângă Gruia Popozină încă cinci oameni. Niciunul nu era însă atât de fărâmat ca el.

— Te pomenești, fraților, că și-or fi făcut până acum cheful jandarmii și că noi scăpăm de bătaie.

— Nu vă faceți nădejdi… Nu scăpăm unul nebătut… Le vine rândul și femeilor.

Jandarmii, flămânzi și nădușiți leoarcă, osteniți peste măsură, făcuseră o pauză să se odihnească și să mănânce. Ei ieșiseră în fața casei, pe prispa largă, dezbrăcați de tunici. Fetișcana lui Ciuciumiș le turna dintr-o cană smălțuită cu albastru, apă. Jandarmii se spălau pe mâini și pe obraz, să-și mai alunge oboseala. Fiecare, după ce se spăla, se ștergea îndelung pe mâini, pe față și pe ceafă cu prosopul.

— Nu mai terminați cu spălatul, domnilor? Am întins masa…

Cancelaria, schimbată iarăși în sufragerie, căpătase un aer cald, familiar. Ajuta la aceasta mai ales masa acoperită cu olandă albă, scrobită și călcată, cu vase de porțelan, cu furculițe și linguri, cu șervețele și cuțitașe lângă fiecare tacâm, și scaunele cu speteze așezate frumos în jurul ei.

— După gustarea de dimineață, cuconiță Chiva, nimic nu putea să fie mai binevenit decât masa asta îmbelșugată.

Gâștele pe cartofi așteptau să fie scoase din cuptorul fierbinte și servite la masă. Aveau să mai aștepte. Abia începuseră jandarmii osteniți să soarbă din farfuriile adânci ciorba acrișoară și ardeiată de găină din care se ridicau aburii fierbinți.

— Asta o să-mi dreagă gâtul…

— Ar trebui să vă păstrați mai mult calmul, domnule plutonier major. Prea vă zbuciumați și vă chinuiți mult în timpul interogatoriilor…

— Știu și eu că ar trebui, Juvete, dar nu pot. Împotriva înfățișării mele de om greoi… sunt iute… iute ca ardeiul ăsta care mi-a aprins gura. Meseria noastră e o meserie care se face cu iuțeală, cu iuțeală multă…

Jandarmii sorbeau ciorba fierbinte. Rupeau dumicați mari și-i înghițeau aproape nemestecați, din pâinea proaspătă și caldă, albă ca zăpada. Din când în când unul din ei, nădușit și istovit, își ștergea cu șervețelul de masă nu numai gura și mustățile, dar și obrajii și chiar ceafa pe care sudoarea se aduna iarăși în bobițe mici. Cucoana Chiva, care mânca împreună cu bărbații, era grozav de fericită că i-au izbutit mâncărurile și că musafirii ei nu mai încetează să-i aducă laude.

Spre sfârșit, când jandarmii își luau cafelușele, mai mult ca să nu-și supere gazda și să-i arate că sunt rău crescuți refuzând-o, decât fiindcă le plăcea cafeaua, un jandarm din bobocii care patrulau în uliță a bătut în ușă și a intrat înăuntru.

— Să trăiți, domnule plutonier major! Se află la poartă Dârâială, vătășelul de la primărie. Vrea numaidecât să vă dea o scrisoare.

— Cheamă-l încoace.

Citind scrisoarea, plutonierul major Budu a început să râdă.

— S-a băgat pe fir banditul de la Cârligați, avocatul Miriță Bârcă… S-a și băgat pe fir banditul… Ăsta e ca un corb… Miroase numaidecât unde a căzut hoitul. Dar trebuie să-l satisfacem. De prieten, ne este prieten și… cum e pezevenghi și bogat, cu toate că e băiat de popă, îl vezi mâine-poimâine prefect, dacă nu deputat. E bandit, dar de satisfăcut trebuie să-l satisfacem… Caporal Lindină Axente, ia-l pe Gruia Popozină, pe Pascu Ologu și încă unul și trimite-i sub escortă la primărie. Să-i însoțească doi jandarmi, doi boboci…

— Am înțeles, să trăiți, domnule plutonier major.

— Dacă mi-ați îngădui, aș vrea să spun și eu ceva, domnule plutonier major.

— Spune, Cârnule.

— Vedeți, domnule plutonier major, satul e cam agitat. E adevărat că de post nu se apropie nimeni, dar la primărie s-au adunat o mulțime de oameni. Să nu cumva să fugă arestații…

— După ce le-am aplicat constituția, cum le-am aplicat-o, aș fi bucuros să ajungă ei până la primărie fără să se împiedice și să rămână întinși morți în zăpadă. Cred că nu pot fugi.

— S-ar putea, domnule plutonier major, să sară satul și să-i scape.

— Și ce propui dumneata? Să întărim garda?

— Nu, domnule plutonier major. Și așa avem destui de puțini jandarmi de pază – numai doisprezece. Sunt de altă părere. Cred că arestații trebuie să fie puși în lanțuri… Știți, asta ar impresiona oamenii și i-ar potoli poate mai mult decât ar putea să facă o companie de jandarmi. Totdeauna lanțurile impresionează. Ar băga de seamă mârlanii ăștia că nu glumim cu ei.

— Ai cap, Cârnule, ai cap. N-ai nas, dar ai cap. Juvete, câte perechi de lanțuri posezi la post?

— Numai cinci, domnule plutonier major.

— Puneți-i pe cei trei în lanțuri…

— Dacă-mi îngăduiți, domnule plutonier major, aș vrea să fac personal operația asta.

— Voia dumitale, sergent Cârnule… Voia dumitale… Of, cuconița Chiva, grozav mai știi să gătești dumneata. Gâsculița asta pe care o mâncarăm a fost ceva, ce să-ți spui… n-am cuvinte, cuconița Chiva…

— După cum ne pricepem și noi, domnule plutonier major… După o zi ca asta și după osteneala care vă mai așteaptă, nu se putea să ne mulțumim cu orice…

Călătorul care trece, fie cu trenul, fie pe șosea, prin dreptul curților boierești ale domnului Gogu Cristofor, își închipuie, dacă nu e localnic, privind aceste curți și judecându-le după întreaga lor înfățișare, că ele durează aci, în câmpul nesfârșit, de foarte multe vreme. Ulucile înalte, care le împrejmuiesc sunt negre de timp. Scândurile magaziilor uriașe au prins și ele patina vremii, iar olanele cu care sunt acoperite magaziile și-au pierdut culoarea roșie și au început să prindă pe la colțuri mușchi verde.

Nici marea casă boierească nu pare nouă. Tencuiala, bătută întruna de ploi și neînnoită, a mai crăpat pe ici, pe colo. Varul s-a mai coșcovit și a căzut, dar obloanele de lemn, nevopsite, au prins și ele a se înnegri. E destul

de ciudat felul în care a fost construită această casă, dar nu lipsit de semnificație.

Orășenii care n-au umblat pe la țară, când aud cuvântul conac, văd numaidecât în fața ochilor ceea ce le-a sugerat ani de-a rândul romanele sau povestirile pline de întâmplări dulcege de dragoste între moșierițe ochioase, logofeți oacheși și cu mustățile în furculița și bouari vânjoși, ale acelor scriitori cărora istoria literară mai veche sau mai nouă le-a zis „semănătoriști”. Ei poate își mai închipuie și azi că un conac era pe vremurile de huruz ale boierimii un fel de gură de rai, cu livezi și pomi roditori împrejur, cu case cu ferestre largi și luminoase și cu cerdacuri mari, în care boierii și musafirii lor își sorbeau pe înserate cafeaua ori ceaiul, discutând ultimul roman franțuzesc la modă.

Se poate ca prin alte părți ale țării să fi fost și astfel de conace, însă autorul acestor pagini, deși a colindat mult, mai ales când nu-l părăsise tinerețea, nu le-a întâlnit niciodată și pe nicăieri. De aceea crede că trebuie să stăruie câteva clipe, pe care nu le-ar dori plictisitoare pentru cititori și nici inutile, asupra descrierii conacului boierului Gogu Cristofor, mai pe larg decât a făcut-o până aici.

Pământul în această parte a nesfârșitului câmp, care se întinde cât vezi cu ochii cam preț de trei-patru poște la nord de Dunăre, e negru și gras. Dacă îl ari și îl semeni cu îngrijire, grâul crește până pe la începutul verii atât de înalt, că, om nălticel, abia te vezi din el. Porumbul semănat pe distanțe de nemăsurat îți face, înainte de a începe toamna, impresia unor păduri uriașe, verzi, pe care vântul le freamătă și leagănă în toată voia lui. Pe acest pământ, negru și gras, care dă rod bogat când este vorba de cereale, nu pot să prindă însă viață, chiar dacă pentru un timp prind rădăcini, pomii roditori. Mărul, dacă îl sădești, se ridică ceva moi înalt decât statura unui om, înflorește la trei-patru ani, te lasă să te bucuri de el, dar în anul următor îl vezi că s-a și uscat pe jumătate. Așa se întâmplă cu cireșii și cu vișinii, iar de nuci nici nu mai vorbim. Nucul nu prinde măcar rădăcină. Caisul se usucă în anul în care l-ai sădit, la fel și piersicul. Singurii pomi fructiferi pe care-i rabdă pământul în aceste părți sunt zarzării și corcodușii, pomi săraci ale căror fructe acrișoare fac totuși bucuria copiilor de prin sate, care nu cunosc altele. Dar la curțile boierești, zarzărele și corcodușele ar fi alungate de la masă până și de slugi.

În schimb, salcâmul crește unde vrei și unde nu vrei, nesădit de nimeni, și satele par la înfățișare, privite de departe, asemeni unor adevărate păduri.

Rumânul iubește salcâmul care-i dă umbră și floare ce poate fi mâncată la vreme de lipsă, lemn de foc și lemn de construcție. Într-o regiune în care pădurile de fag și stejar au fost alungate pentru a se obține loc curat, bun de arătură, salcâmul este o adevărată binefacere. El crește într-un an cât crește bradul în douăzeci și stejarul în zece. Și la trei-patru ani de când a răsărit, fără să-l fi sădit cineva, e înalt și vânjos, iar la mai puțin de douăzeci de ani, el a devenit copac în toată legea, încât poți să faci din el stâlp ori grindă groasă de casă.

Cine cunoștea ținutul, în epoca în care s-au petrecut cele arătate aci – epocă pe care autorul acestei povestiri a trăit-o, cum a trăit și întâmplările ce vi le înfățișează – cu toată vechimea pe care o arătau casele boierești de la Troian și acareturile din jurul lor, își dădea numaidecât seama că acest conac din câmp al domnului Gogu Cristofor nu avea o vechime mai mare de zece-doisprezece ani. Și omul nu se înșela în aprecieri.

Familia boierilor Cristofor era stabilită de când nici nu se mai ținea minte pe aceste meleaguri. Moșnegii și-l aduceau aminte pe bătrânul Firican Cristofor, bunicul lui boier Gogu, și ei dădeau mărturie că, fără îndoială, și Firican moștenise moșia Belitorilor de la înaintașii săi de sânge.

Vechile curți boierești ale Cristoforilor nu se aflau aci în câmp, ci în marginea satului Belitori. Nici vechile curți nu erau cine știe cât de arătoase. Clădirea veche semăna cu o casă țărănească mare și era construită solid din cărămidă arsă făcută pe loc de meșterii țigani, și învelită cu șindrilă. Să nu ne mire faptul. Este vorba aci de un timp în care numai unele case de la orașe cunoșteau olanul. Aceste case ale Cristoforilor aveau numeroase odăi, pentru că pe atunci boierul își petrecea mai mult timp pe la țară. Acareturile și casele pentru slugi nu erau nici ele puțintele, mai multe fiind pe atunci și slugile boierești.

Boierii Cristofori se slujiseră, ca oricare alți boieri, la munca grea a câmpului, nu numai de săteni, ci și de șatre țigănești. Țiganii fuseseră însă dezrobiți și mulți din ei plecaseră de la curte, pentru ca pe timpul în care boier Gogu intrase în stăpânirea moșiei să nu se mai vadă un singur picior.

Pe cei care nu plecaseră, îi alungaseră chiar boierii. Socoteau că erau prea gălăgioși și mâncau prea mult în raport cu puțina muncă pe care o îndeplineau. Pe deasupra nici nu mai era nevoie de atâtea slugi simbriașe câtă vreme legile le îngăduiau lor, boierilor, să încheie contracte după bunul lor plac cu sătenii și să-i oblige pe aceștia să îndeplinească toate dorințele

boierești, fără simbrie de la curte și cu bruma de mâncare adusă în traistă de acasă.

Poate că nu și-ar fi ridicat conac lângă gara Troian boier Gogu Cristofor, dacă la 94, n-ar fi avut loc răscoale și în această parte a țării, răscoale de pe urma cărora a și suferit pagube. La 88, când cu celelalte răscoale, răposatul boier Lache Cristofor, tatăl lui boier Gogu, avusese grijă, când se aflase că s-au iscat tulburări prin alte ținuturi, să telegrafieze prefectului din Turnu, să ceară și să obțină din timp paza cu soldați a curților boierești din marginea Belitorilor.

La 94 însă, răscoalele izbucniseră aci pe neașteptate, în timp ce boier Lache și boier Gogu se aflau la București. Rumânii răsculați – până să vină trupele – apucaseră să sperie și să alunge slugile și să dea foc curților. Clădirile și acareturile arseseră repede, și boier Lache, încărcat de ani, dar încă vânjos, murise de inimă rea, lăsându-i lui boier Gogu toată averea…

Aceste evenimente, precum și construirea căii ferate, care tăia în două moșia domnului Gogu Cristofor, îl îndemnaseră pe boier, pe atunci în floarea vârstei, să-și construiască noul conac în plin câmp și în imediată apropiere a gării.

Așezându-și conacul la distanță de mai mult de o jumătate de poștă de orice sat, slugile ar fi putut, în cazul când s-ar fi ivit iarăși semne de primejdie, să stea de veghe, să semnaleze orice grup de oameni venind spre conac și să ia din timp măsuri de reprimare, întărind paza. Apropierea de gară îi era de folos boierului, întrucât învoitorii, aci, la conac, erau obligați să aducă grâul și porumbul, orzul și ovăzul și nutrețul pe care i-l culegeau de pe câmp. De la conac până la gară transportul era o nimica toată; el se făcea cu carele și cu căruțele, iar la nevoie chiar cu spinarea; șalele rumânului învoitor, era știut, sunt tari, răbdătoare, și nu costă nicio para chioară.

Dar boier Gogu Cristofor, atunci când se hotărâse să-și clădească conacul, pățit de ceea ce i se întâmplase la 94 cu vechile curți boierești, ceruse arhitectului care îi făurea planul, să-i proiecteze casa de cărămidă într-un anumit fel.

Dacă intrai în curtea boierească, vedeai numaidecât că această casă era destul de neobișnuită la înfățișare. Semăna mai mult a fortăreață decât a locuință omenească. Ea avea numai două intrări. O intrare pentru slugi, îngustă, în dos, și alta prin față, unde ciudata construcție era despicată de o ușă de stejar groasă, ferecată cu fâșii de fier groase, asemănătoare cu acelea

cu care se îmbracă roțile carelor țărănești de către fierari. De aceea spuneam că așa-zisa casă a lui boier Gogu Cristofor părea mai curând o cetățuie decât o locuință pentru o familie pașnică. Și cum se va vedea mai jos, nu numai de aceea la ușa de care am vorbit urca o scară de piatră cu zece trepte. Subsolul casei avea ferestruici mai mici peste care se puteau lăsa obloane groase, care aveau zăvoarele pe dinăuntru. Aceste ferestruici erau zăbrelite cu grilaje de drugi groși ca și cum în subsolul casei boierești nu s-ar fi aflat saci cu grâu și cu făină, carne de porc afumată sau droburile de sare pe care le lingeau vitele, ci ar fi fost înșiruite una lângă alta înguste și lugubre celule de închisoare. Subsolul era destul de ridicat, pentru ca la ferestrele parterului să nu poată ajunge cu mâna un om, chiar dacă ar fi venit lângă zid călare. Ferestrele de la parter, ca și cele de la etaj de altfel, scunde și înguste, erau și ele zăbrelite cu drugi groși de fier, peste care la nevoie se puteau trage și aci obloane groase, făcute din lemn de stejar, și zăvorî în toată graba pe dinăuntru. La nevoie, odată ce închidea ușa și se încuia pe dinăuntru, odată ce închidea ferestrele, trăgea obloanele și le zăvora, boier Gogu Cristofor putea să stea în casă fără teamă, chiar dacă întreaga curte ar fi fost plină de țărani răsculați și chiar dacă toate acareturile ar fi fost sparte și incendiate. Dacă o cerea cazul, boierul avea posibilitatea să organizeze apărarea casei-cetățui, punându-și logofeții, scribii de pe la cancelarii și slugile să tragă focuri de armă fie printre zăbrele ferestrelor subsolului, fie printre zăbrelele ferestrelor de sus. La ferestre nu s-ar fi putut ajunge decât cu o scară înaltă, proptită țeapăn de zid… Boier Gogu Cristofor avusese însă grijă – și ținea cu strășnicie la acest lucru – ca în cuprinsul conacului să nu se afle niciun fel de scară.

Casa era clădită din două rânduri de cărămidă groasă și fusese învelită cu tablă. Ca să o incendieze, ar fi trebuit ca cineva să arunce pe acoperiș sticle cu gaz și șomoioage aprinse puse în vârful a două-trei prăjini înnădite să ajungă sub acoperiș, lucru cu neputință, după socoteala lui boier Gogu, mai ales dacă cinci-șase oameni ar fi fost puși să pândească la ferestrele casei, de jur-împrejur și să tragă cu pușca ochind bine în oricine ar încerca să se apropie.

Vara, când venea la moșia Belitorilor – numele statului și al moșiei nu se trăgea de la țărani, care erau beliți de boieri, ci de la belitorii lor, boierii Cristofor – boier Gogu nu putea să-și bea cafeaua într-un ceardac, fiindcă conacul lui, casa lui boierească din câmp, nu avea niciun ceardac și nici măcar un balcon sau un balconaș.

Își ridicase prin urmare casele boierești boier Gogu, trăgând învățăminte din trecut și gândindu-se la orice eventualitate în viitor, fiindcă înțelepciunea veche a poporului spune că paza bună trece primejdia rea.

Boier Gogu Cristofor își petrecea o parte din timp aici la Troian. Băiatul lui – avea un singur fecior boier Gogu, cum și taică-său și bunică-său avuseseră câte un singur fecior – venea în vizite scurte de două-trei zile la câțiva ani odată. Îl ținea prins ca într-un clește Bucureștii, unde cuconașul zburda și unde avea, chipurile, și o ocupație, fiind ofițer la un regiment de cavalerie. Boier Gogu voise să-și dea odorul la învățături înalte și să scoată din el avocat, fiindcă pe atunci era timpul avocaților. În parlament ajungeau înaintea oricăror alți moșieri, aceia care deveniseră și avocați, care știau să umble ușor cu vorbele, să facă și să desfacă legile. Pe băncile ministeriale se cocoțau mai cu înlesnire acei moșieri care își câștigaseră faima la bara tribunalului, unde procesele sucite și învârtite durau cu anii și unele nu ajungeau să se termine niciodată.

Văzând însă că băiețașul lui e cam bâlbâit, neavând încredere că ar putea să se vindece de bâlbâială făcând exerciții, cu pietricele ca Demostene, se gândise să scoată din Bobuleț Cristofor inginer. Frații Brătieni, dintre care unul avea să devină curând șef al partidului liberal, din care făcea parte și boier Gogu, erau ingineri. Putea deci și el, Gogu Cristofor, să-și permită a-și duce fiul la inginerie. Nu putea fi socotită o decădere. Încercase în toate chipurile să-l îndrepte pe băiat spre studiul matematicilor. Băiatul nu răspunsese însă câtuși de puțin marilor speranțe ale tatălui său. Atunci, cu inima strânsă de durere, boier Gogu, după ce fiul său terminase patru clase de liceu, îl trimisese la școala militară. Profesorii se străduiseră destul, dar până la urmă izbutiseră să scoată din Bobuleț Cristofor un chipeș și năzbâtios ofițer. Puțini știau să țină calul în frâu ca dânsul. Apoi, la armată ca la armată, nu se cerea prea multă minte, și câtă i se cerea, băiatul, slavă domnului, avea. Uniforma îi cădea pe trup ca turnată, și boier Gogu începuse nu numai a se mulțumi cu situația fiului său, dar a se și bucura de succesele, pe care acesta le culegea prin saloane. N-avea să îmbătrânească boier Gogu până ce nu și-o vedea feciorul general… Nimic nu-i lipsea pentru supremul grad în militărie: talie subțire și relații, sânge vechi boieresc și avere cu nemiluita pe care, căsătorindu-se chibzuit, putea s-o și dubleze.

Băiatul lui boier Gogu avea nevoie de distracții, ca și cucoana boierului Gogu, și unde te poți amuza mai copios și unde-ți poți susține faima că ești

un om nemăsurat de bogat dacă nu la masa de joc de cărți? Bobuleț Cristofor juca și uneori chiar câștiga. Dar alteori pierdea într-o noapte, cât aduna boier Gogu de pe un sfert de moșie într-un an. Noroc însă că boier Gogu nu avea numai moșia de douăsprezece mii de pogoane de la Belitori. Mai poseda, cu acte de zestre întocmite de avocați meșteri, după lege, opt mii de pogoane pe Bărăgan și dacă se întâmpla – cum s-a întâmplat în vara acestui an – nenorocirea ca și pe Bărăgan și pe câmpul Belitorilor să fie cumplită secetă, veniturile lui boier Gogu nu prea erau puse în primejdie, pentru că recolta păstrată de anul trecut nevândută, avea acum preț întreit, pentru că seceta, oricât ar fi fost de mare, nu izbutea să sece bălțile pe care boier Gogu le stăpânea pe Dunăre, ceva mai sus de Brăila. Fie secetă sau ani de belșug, peștii se prăsesc fără nicio osteneală din partea lui boier Gogu, în apele nesecătuite ale bălților. Și pescarii boierilor, nădușind la vâsle și la năvod, scot în fiecare zi vagoane de pește, care și ele, pe timp de lipsă, au preț mai mare.

Boier Gogu Cristofor făcea demult politică. Făcuse taică-său, Lache Cristofor cu Mitiță Sturza – cel ce fiind prim ministru, la un consiliu prezidat la palat de însuși vodă Carol, se așezase în patru labe pe regescul covor, începuse să latre și apoi se ascunsese sub masă, mârâind și lătrând și de acolo ca un cățel bine crescut, fără să încerce să muște – și făcuse și bunicu-său, Firican Cristofor, cu bătrânul Ion Brătianu. Dar nici taică-său, nici bunicu-său nu avusese ambiții politice mai înalte. Niciunul dintre ei nu râvnise decât să-și sprijine șeful și să aibe carte de intrare la clubul partidului.

Mai înainte nici boier Gogu, care era cam puturos din fire, nu avusese alte gânduri. Acum însă vedea că din ce în ce mai mult aceia dintre boieri pot căpăta și alte avantaje decât acelea pe care le aduc moșiile, pădurile și bălțile lor, care se avântă mai vârtos în politică, se bagă prin consilii de administrație și care ajung să stea și pe banca ministerială.

Boier Gogu începuse cam de multișor a se visa ministru. Personalitatea lui, destul de ștearsă, putea acum, datorită întâmplării de la conac, să devină o personalitate dacă nu centrală cel puțin cunoscută. Și asta conta mult, mult de tot în politică.

După plecarea țăranilor și după ce logofeții raportaseră că aceștia trecuseră cu morții lor prin gară și plecaseră mai departe către Omida, boier Gogu Cristofor a repezit vorbă lui Stroe Dichirliu, șeful stației Troian, să înștiințeze într-un anumit chip secția de jandarmi de la Băneasa, cât și pe

prefectul județului. Stroe Dichirliu se și grăbise s-o facă chiar mai dinainte. Boier Gogu se gândise și se răzgândise și până la urmă își dăduse seama că avea în mână dintr-odată un măr gata copt. Trebuia numai să se priceapă cum să culeagă merele rumene, unul câte unul, și să se înfrupte din ele. Odată hotărârea luată, boier Gogu și-a scos fesul din cap, l-a pus pe birou, și-a lepădat halatul, căci în casă era cald ca într-o baie turcească, și-a început să se plimbe agitat prin încăpere.

Casa boierului Gogu pe dinăuntru era mai puțin severă decât pe dinafară. Dormitorul boierului Gogu avea un dulap mare, în care într-o parte erau hainele lui de câmp și într-alta rochiile cu care se îmbrăca, atunci când venea să-și vadă moșia, nevastă-sa. Un pat dublu de nuc, cu saltele groase și moi, se lăfăia la mijloc, și în fața patului lucea tradiționala oglindă ovală. Când se trezea și deschidea ochii, dacă era lumină în odaie, boier Gogu Cristofor se vedea în oglindă, își surâdea și-și dădea singur bună-dimineața, mai înainte ca să intre fata în casă să-i spună „sărut mâna conașule” și să-i așeze lângă pat, pe măsuță, gustarea suculentă. Alături de dormitor se afla un mic spălător, cu un lighean și o căniță de argint.

În salonul mare, în care rareori primea un musafir, se găseau câteva vase cu flori, măsuțe și fotolii, oglinzi și câteva cromolitografii în rame late, aurite. Ceva mai luxos era biroul domnului Gogu: un birou mare, sprijinit pe patru picioare care se terminau în guri de lei; o călimară cu două cești de metal, în care cerneala era totdeauna uscată; câteva tocuri de argint și o cutie cu penițe claps; un tampon de argint pe care o sugătoare pusă de ani de zile nu purta urma niciunui scris. Între cele două ceșcuțe goale ale călimării se ridica, deasupra postamentului mare de piatră, o statuetă ce reproducea în bronz statuia libertății de la Ploiești, pe care liberalii, într-un timp în care între ei și vodă Carol începuseră oarecare frecături, o ridicaseră ostentativ în amintirea republicii care durase în urbea Ploiești douăzeci și patru de ore, înainte de războiul de la 77. Pe pereți stăteau țepeni, încremeniți parcă, Ion C. Brătianu, bătrânul cu ochii severi, fondatorul și beneficiarul cel mare al partidului liberal, financiarul Eugen Carada, precum și moștenitorii acestora, Ionel și Vintilă Brătianu. Ionel se pregătea să ia cârma partidului și da asalt să prindă în mâinile lui puterea; Vintilă, ciufutul, conducea băncile pe care le înființase și le dirijase până la moarte Carada. Ramele ieftinelor portrete litografiate erau spoite cu bronz ca niște coroane de flori artificiale, mortuare.

Boier Gogu a căutat febril, să nu-i zboare ideile care abia îi veniseră în cap, hârtie prin sertare și s-a supărat foc și pară că n-a găsit. Călimara era și ea uscată. A sunt un clopoțel care se afla lângă călimară, pe birou, și atunci a intrat o slugă de casă. Boier Gogu a poruncit să-i aducă numaidecât de la cancelaria conacului cerneală și hârtie. I-a adus, grăbindu-se cât a putut, sluga.

— Ilinco, vezi că acum pe înserate o să vină la poartă domnul șef de gară Dichirliu cu nevastă-sa. Roagă-i să poftească amândoi înăuntru. Auzi? Amândoi.

— Am înțeles, sărut mâna, conașule.

Se apropia înserarea, când boier Gogu a mai sunat o dată clopoțelul chemând sluga să-i aprindă lampa de pe birou, pentru că lumina vânătă care venea de afară era puțină.

Boier Gogu, neobișnuit cu condeiul, frământându-și creierul și canonindu-l, a compus două lungi telegrame. Una către șeful partidului liberal – Mitiță Sturza – alta către șeful guvernului. În amândouă, boier Gogu a arătat pe larg cum a fost atacat de țăranii care i-au spart conacul, vrând să se dedea la jaf, cum l-au amenințat aceștia cu moartea, și cum numai datorită prezenței sale de spirit, faptului că din întâmplare avea o armă la el, precum și credinței neșovăielnice a vechilor lui slugi, a putut să-i pună pe goană pe răsculați. Cerea stăruitor șefului partidului liberal să facă o interpelare în cameră. „Trebuie să afle întreaga țară – scria boier Gogu Cristofor în telegramă – că partidul conservator a scăpat frânele puterii din mână și că, în sfârșit, a sosit timpul ca guvernul să fie silit să demisioneze. Cred, domnule președinte, că presa noastră, și în primul rând *Viitorul*, nu va trece sub tăcere acest grav caz.”

Primului ministru al țării, el, Gogu Cristofor, mare proprietar, îi cerea în numele legii, în numele constituției, să ia urgente măsuri, „pentru aspra reprimare a începutului de răscoală, pentru aspra pedepsire a ticăloșilor de făptași, precum și să purceadă imediat la destituirea lui Drăculea, prefectul de la Teleorman, care a îngăduit ca printre țăranii până acum cuminți să se aciuieze duhul răzvrătirii”.

Când s-a prezentat la conac șeful gării Troian, domnul Stroe Dichirliu, textul telegramelor era pus la punct.

— Uite, Dichirliule, ce-am scris. Te rog să pui să se transmită numaidecât prin telegraf aceste scrisori la București. Într-un ceas ele trebuie să fie la destinație, ai înțeles? E vorba de capul dumitale.

— Am înțeles, să trăiți, conașule.

Dichirliu a vrut să plece.

— Nu; stai o clipă, Dichirliule, stai să mă îmbrac. Merg să asist și eu la transmiterea telegramelor, să nu ne facă vreun pocinog telegrafistul și să întârzie. Dumneaei, cucoana Caterina, o să fie drăguță să mă aștepte aici…

— Aștept, boier Gogule, până mâine dimineață aștept, dacă e nevoie.

— Nu, coniță dragă, nu; într-o jumătate de oră, cel mult într-o oră mă întorc.

Înconjurat de câțiva logofeți înarmați cu puști și de câteva slugi care purtau în mâini furci și țepoaie, pentru orice eventualitate, boier Gogu Cristofor, împreună cu Dichirliu s-au dus la gară și au asistat în odaia lungă și îngustă a telegrafistului, la transmiterea telegramelor cuvânt cu cuvânt. Pe urmă l-a lăsat pe Dichirliu să-și vadă de treburile lui și s-a întors însoțit de alaiul lui la conac.

— Vezi, coniță dragă, că n-am întârziat decât o oră?

— Văd, boier Gogule, cum să nu văd. Văd și îmi pare bine. Știu că pentru mine te-ai grăbit, boier Gogule, puișorule…

— Păi, pentru cine, coniță dragă, dacă nu pentru mata? Lui Dichirliu i-am spus c-o să te întorci la gară abia mâine dimineață. Ar fi și periculos acum, că s-a lăsat întunericul și lupii dau târcoale prin împrejurimi. În afară de asta avem atâtea de discutat, coniță dragă… Numai despre întâmplarea de azi, câte avem de discutat… Era să mă omoară țăranii de la Omida. Abia am scăpat cu viață…

Coana Caterina și-a arătat dinți albi de șoricel și a început să râdă.

— Dumnezeu te-a scăpat, boier Gogule, dumnezeu, de dragul meu… Că mă închin în fiecare seară la icoană… Vai, boier Gogule, săracul Stroe-al meu! Ce lungă o să i se pară noaptea fără mine!

— Nu face nimic, coniță dragă… O dată la an poate să doarmă și el singur…

De luni de zile, în lumea ziariștilor din București domnea plictiseala și marasmul. Pe la mijlocul toamnei, frumoasa expoziție din câmpul Filaretului se închisese oficial prilejuind reporterilor ultimele articolașe și notițe asupra ei. Certurile din partidul conservator, pentru șefie, nu interesau decât un număr restrâns de politicieni, iar asalturile pe care le dădeau liberalii, cu puteri sporite, pentru a prelua guvernul nu mai constituiau demult o noapte. Accidente, într-un oraș în care abia de doi-trei ani începuse

să circule câteva tramvaie cu cai înlocuind faimoasele tramcare ale lui Toma Blându, se întâmplau rar de tot, iar dramele sentimentale – parcă era un făcut – nu se mai iveau. Seceta care stăpânise aproape toată țara de primăvara până toamna, abia fusese înregistrată în câteva rânduri tipărite cu litere mici, strecurate la rubrica atotcuprinzătoare a „informațiilor”. Foametea, care bântuise și continua să bântuie satele și căreia îi căzuse pradă fără scăpare milioane de țărani săraci, era un subiect asupra căruia să căzuse de acord să nu se sufle un singur cuvânt.

Viscolul din ultimele câteva zile înzăpezise unele linii de cale ferată, dar niciodată înzăpezirea unor linii ferate secundare nu produsese senzație în vreo redacție bucureșteană. Cele două lungi și vehemente telegrame ale domnului Gogu Cristofor – ajunse una la clubul liberal și alta la clubul conservator, și transmise imediat de șefi, cu indicațiile de rigoare, oficioaselor lor – căzuseră, așadar, în redacții ca o adevărată mană cerească. În sfârșit, ziarele aveau un fapt, un fapt adevărat, și încă unul senzațional.

În lupta pentru putere a celor două partide boierești intervenise, într-adevăr, ceva nou, un început de răscoale țărănești ca la 88 și la 94. Oficiosul partidului liberal, *Viitorul*, publicase pe pagina întâi lunga și agresiva telegramă iscălită „Gogu Cristofor”, însoțind-o de tăioase comentarii. „Cât mai are de gând «coroana de oțel» să țină la cârma țării pe conservatori? N-a băgat încă de seamă palatul că partidul conservator împinge statul spre prăpastie? Ce altceva pot însemna începuturile de răscoală – dintre care cel mai elocvent e cel petrecut ieri, nu mai departe, la conacul de la Troian – decât că mâna conservatorilor, obosită peste măsură de o prea lungă guvernare, trebuie să fie înlăturată de la guvern? Cu prefecți corupți, cheflii și fără energie, ca Drăculea de la Teleorman, crede coroana că poate fi păstrată ordinea și liniștea în țară? Și cu un președinte de consiliu și ministru de interne ca mult prea obositul domn Georges Cantacuzene socotește palatul că pot fi potolite satele care au început să atace conacele și curțile marilor proprietari?” După ce mai punea și alte întrebări lui vodă Carol, *Viitorul* nu întârzia să prezinte și „unica soluție salvatoare”: „un guvern liberal cu Ion I. C. Brătianu la interne”…

Conservatorul, oficiosul guvernului, se ocupa și el pe larg de „cazul de la Troian”, încercând să-l reducă la proporții mai mici și făgăduind ferm că „făptașii nu vor scăpa de pedeapsă”, întrucât „guvernul e departe de a fi uzat”. „Mâna tare a guvernului o vor simți, și încă din plin, țăranii de la Omida”. „Dar, se întreba Conservatorul, nu cumva țăranii au fost ațâțați

chiar de liberali să treacă la acte de răzvrătire? Dacă bănuiala guvernamentalilor va fi dovedită, nu vor fi ocoliți de strictețea legii nici ațâțătorii.” În concluzie, *Conservatorul* anunța o mai atentă cercetare a „cazului de la Troian” și… „deschiderea unei anchete”…

Faptul, reluat în chip și fel și de așa-zisele ziare independente, se deforma și lua proporții de la ediție la ediție și de la zi la zi. Numele boierului Gogu Cristofor, care și-a salvat viața și avutul „ca prin minune”, era pe buzele tuturor celor din protipendadă. Un fotoliu ministerial în viitorul guvern liberal, a cărui formare n-avea să întârzie mai mult de o lună, două, era de pe acum ca și rezervat pentru norocosul boier Gogu, tare spărsese carapacea anonimatului cu o singură lovitură de maestru.

Doamna Cristofor, – ca soție a „eroului de la Troian” – făcea furori prin saloane. Se cuvine să amintim că gloria venită atât de pe neașteptate și legată de numele lui boier Gogu, se răsfrângea cu destulă strălucire și asupra lui Bobuleț Cristofor, frumosul ofițer de cavalerie. Cariera ministerială a tatălui nu va întârzia să influențeze și cariera militară a fiului. Șansele lui Bobuleț Cristofor de a fi înălțat în grad creșteau deopotrivă cu șansele lui de a contracta o căsătorie strălucită.

Se dovedea, încă o dată, că vechea zicală „Unde dai și unde crapă” nu e lipsă de adevăr.

Fumul din primărie se făcuse des de să-l tai cu cuțitul. Notarul fuma aprinzând țigară de la țigară. Mai calm dintre toți era însă avocatul Mitiță Bârcă. Părintele Tomiță Bulbuc aștepta ca pe ghimpi să vadă că se ajunge în sfârșit la un rezultat.

— Și așa, care va să zică, fraților? Noi ne punem obrazul și știința la bătaie, și voi nimic… stați de lemn tănase…

— Nici nu ne-a spus domnul avocat Bârcă ce preț ne cere pentru apărare, notarule. De ce dai dumneata semne de supărare?

— Asta cam așa e, domnule Gică… Să ne spună dumnealui cât cere, să ne chibzuim și noi, să vedem ce putem plăti laolaltă. Că dumnealui poate să ne ceară cerul și pământul, și pe mama și pe tata.

— Cerul și pământul le-am da bucuros, că nu sunt ale noastre.

— Mama a murit. Dumnezeu s-o ierte! Dar pe tata să-l întrețină i l-aș da, că acum suntem nouă guri la masă și cu a lui zece.

— Vă arde de șotii!… Sunteți cu cuțitul la os și vă arde de șotii!…

— Nu ne arde de șotii, domnule avocat, dar dacă dumneata, ne iei pe după piersic, îți răspundem și noi cum ne ajută capul.

— Vă ajută destul de bine. Îmi place gluma. O gust. Numai că nu ne putem ține mereu de glume. Jandarmii nu glumesc la post cu arestații…

A intrat sfios, rebegit tot și tremurând vargă, în primărie, băiețandrul golaș care își așteptase răbdător stăpânul în șosea, lângă sanie. Avea obrazul tras și galben ca al nostru. Slugă! Slugă la dulamă lungă!…

— Nu mergeți la masă, domnule avocat? Au înghețat caii la sanie în uliță, cu toate că i-am acoperit cu pături…

— M-am prins de vorbă cu oamenii ăștia, băiatule, și-am și uitat de cai. Du-i la Bucur la cârciumă, lângă gară, și bagă-i în grajd. Nu uita să le mai dai ovăz. Spune-i cârciumarului să-mi pregătească masa pentru seară. Acum mâncăm răbdări prăjite, că așa ne cere serviciul…

După ce s-au depărtat zurgălăii, avocatul a rupt iarăși tăcerea.

— Ai lista arestaților, notarule?

— O am.

— Dă-o încoace.

— Poftiți…

— Unu, doi, trei. Treizeci și șapte cu toți… Cam multișori de apărat, dar ce să facem? Îi vom apăra. Vom munci, vom alerga, ne vom zbate și-i vom apăra… Nu poți lăsa oamenii la necaz. Ia să vedem acum, punct cu punct, lista. Din partea lui Anton Gherga e careva aici?

A ieșit în față o femeie bătrână, uscată, uitată de moarte.

— Eu sunt, maică, muma lui, Gherghina Gherga, muma lui, maică… Nevastă n-are, că nu e însurat. Că omul sărac se însoară greu. Și dacă se însoară, tot cu o sărăcie poate să se însoare, și dacă se însoară tot c-o sărăcie, se cheamă că în casă, în loc de o sărăcie se află două sărăcii și…

— Ei, ce dai să-ți scap băiatul de pușcărie?

— Eu ți-oi săruta o mână, maică. Acuș-acușica, și băiatul ți le-o săruta, maică, pe amândouă, când i-or da drumul câinii care-l mușcă…

— Care câini?

— Jandarmii, de, că noi așa le spunem pe aici prin sat, câini. Că se poartă cu noi ca niște câini. Și câini și sunt de-adevăratelea, maică, spun drept, câini ai stăpânirii…

— Bine, bine, o să-mi pupi și mâna dacă vrei, dar mai târziu. Pământ aveți?

— N-avem, măiculiță, că dacă am avea pământ n-am fi atât de săraci… Că dacă ai să vrei, maică, să vii la noi acasă, ai să te și miri cât de săraci suntem, măiculiță…

— Nici boi n-aveți?

— Am avut, maică, dar au murit astă-vară de foame… C-a fost secetă și s-a uscat pământul… Piatră s-a făcut pământul astă-vară, măiculiță… Piatră seacă…

— Altceva n-aveți nimic, nimic?

— Un bordei, măiculiță, la marginea satului. Că n-am avut, nici eu, nici bărbatul, loc de casă. Și ne-a lăsat satul să ne săpăm bordei la margine, pe unde își pasc gâștele bobocii primăvara… E o frumusețe pe la noi pe la margine primăvara. Gâștele albe ca zăpada, bobocii galbeni ca floarea dovleacului. Dar acum iarna e urât. Vin lupii la ușă și mâșâie cu boturile…

— Și cu ce trăiți?

— Muncește băiatul pe la bogătani cu mâinile, mai muncește la gară, cară saci cu spinarea când se încarcă vagoanele, și ce câștigă aduce acasă…

Tace un timp bătrâna. Se uită pe pereți. Caută ceva. Ar vrea să-și aducă aminte de un lucru care trebuie negreșit spus.

— Când mi-a luat neamțul băiatul la armată, m-a ținut cu mâncare satul, că rude n-avem, au murit toate, toate. Au murit și așteaptă de la mine să le dau colaci de pomană. Mereu visez morți. Vin în vis și mă ceartă că nu le dau colaci. Le spun că n-am, dar ei vin mereu. Le-o fi și lor foame.. Că săracului dacă îi e foame pe lumea asta, îi e foame și pe lumea cealaltă. Și dacă trăiești zdrențăros și flămând, zdrențăros și flămând te îngroapă când mori. Și dacă te îngroapă așa, așa ajungi la dumnezeu în cer… Și i s-o fi urât și lui dumnezeu să vadă atâta sărăcime pe pământ și atâta sărăcime în cer… Și-o fi gonit sărăcimea mai încolo, mai la marginile raiului, și i-o fi chemat lângă el pe împărați să stea cu ei la masă, că împărații au haine frumoase și omul după haină, nu după inimă, e luat în seamă…

— Care neamț, ți-a luat flăcăul la armată?

Bătrâna a întins mâna uscată și-a arătat cu degetul chipul lui vodă Carol, atârnat, în ramă aurită, pe perete.

— Regele, de, că noi, măiculiță, așa îi spunem pe-aici, neamțul. Că neamț e, nu e de-al nostru. Și l-au adus boierii cei mari și l-au pus mai mare peste țară, măiculiță…

— Stănică Pârvu are pe cineva aici?

— Pe mine, nevasta lui.

— Boi aveți?

— Am avut. I-au mâncat câinii satului în luncă astă-vară. Erau bătrâni și n-au ținut la secetă.

— Dar pământ?

— Două pogoane.

— Cât îmi faci vânzător?

— Nicio palmă. Noi cu ce să trăim dac-om scăpa din iarnă? Să-mi rămână copilașii pe drumuri? Asta vrei?

— Și dacă nu ți se mai întoarce bărbatul acasă, cum ai să te descurci?

— Oi trăi și singură, că multe femei trăiesc fără bărbat. Muncesc pe unde pot și-și cresc copiii…

S-a clătinat o clipă în părerea ei. A reluat vorba.

— Dar cât pământ îmi ceri dumneata ca să-mi scapi bărbatul?

— Nu te speria, nu ți-l cer tot. Numai un pogon… Notează, notarule, să faci actul… Numai un pogon, femeie…

— Să nu se mai ostenească notarul de pomană. Nu dau nimic. V-am întrebat așa, ca să știu, dumitale și notarului până unde vi se întinde lăcomia…

— Femeie…

Cu toate câte le spuneau rumânii și muierile, avocatul Mitiță Bârcă rămânea liniștit și plin de voie bună.

— Nu te supăra, notarule, oamenii sunt necăjiți și au dreptul să fie. Or să se mai gândească ei și o să le vină până la urmă mintea la cap.

— Mai gândește-te, femeie…

— Ce să mă mai gândesc? M-am gândit și m-am răzgândit.

— Istratie Paraschiv.

— E băiatul meu, domnule avocat.

— Nevastă n-are?

— Are, dar e și ea închisă, că s-a luat ieri după bărbatu-său; nu și nu, că merge și ea, că nu-l lasă să se ducă singur la conac, că dac-o fi să li se-ntâmple ceva, apăi să fiarbă amândoi în aceeași oală…

— Ei, i s-a împlinit muierii gândul. Acum fierbe într-o oală cu bărbatu-său…

— Fierbem și noi, care nu suntem închiși, dar ei cu oscioarele răsucite și frânte…

— O să li se lipească oscioarele la loc, că sunt tineri. La omul tânăr, osul se prinde repede la loc. Oliolio! Cum o să-i mai scoatem, moșule, de la

gherlă, de-o să plesnească inima lui cuconu Gogu Cristofor de ciudă…

— Scoate-i, taică, scoate-i, și să te miluiască dumnezeu cu mila lui cea mare!

— Boi aveți, moșule?

— Am avut, tăiculiță, dar nu mai avem. C-am fost datori la bancă și-au venit portăreii cu hârtii, ne-au luat boulenii și ni i-au vândut la târg. Geambașilor ni i-au vândut. Vindea-le-ar dumnezeu sufletul diavolilor, că au banca plină de bani și nu se mai satură! Ne iau și boișorii și ni-i vând la târg geambașilor… Și geambașii n-au milă de boi… Că ei nu cunosc boii. N-au muncit cu ei. Îi iau de la unul, îi vând la altul. Cu preț mai mare. Și dacă li se pare că boulenii sunt bătrâni, îi vând pentru tăiere. Vindea-le-ar dumnezeu sufletul diavolilor…

— Anul ăsta? Știu că anul ăsta banca n-a vândut boii datornicilor, că n-avea cine să-i cumpere. Sunt multe vite prin târguri de vânzare și le-a scăzut prețul.

— Anul trecut, tăiculiță, anul trecut… Și pământ, ce să-ți spun, numai un pogon jumătate am. Și patru guri la masă. Că-mi trăiește și baba. Și o să fim de Rusalii cinci, că noră-mea așteaptă să nască. S-au luat astă-primăvară copiii. Taică… E secetă… I-am spus lui Istratie: Nu te-nsura. El râdea: O să trec mai ușor seceta, dacă-o să fiu însurat. Puteam eu să-l opresc? Nu puteam. O tinerețe are omul. Și băiatul așteaptă să-l ia acum în primăvară la armată, că i-a venit rândul. Și de la armată mulți nu se mai întorc, că-i omoară în bătăi gradații. Așa, ce mi-am zis eu? Dac-o fi să i se-ntâmple ceva băiatului în armată, o să ne rămână nepoțelul ori nepoțica, să nu ni se stingă neamul… Și mai am un căluț, tăiculiță, trage să moară… Și un plug vechi de fier… Eu zic să-ți dau, taică, plugulețul, că tot n-o să avem ce face cu el, că dac-om putea noi să ne cumpărăm boi, o să găsim pe undeva o roajdă de plug… Să-l iei, tăiculiță, că e de fier, și se află unul la Rușii de Vede – Chivici îi zice, poate că-l cunoști și dumneata, că toată lumea îl cunoaște, – care cumpără fiare vechi. Când ne ducem pe la târg, se ține Chivici după noi și-mi spune: Moș Radule – că dacă-l cunosc eu pe el, mă cunoaște și el pe mine – nu mi-ai adus cumva fier vechi de prin arie? Ba ți-am adus, domnule Chivici, cum să nu-ți aduc? Pot eu să te uit pe dumneata? Nu pot nici dacă mă pici cu ceară. Mă țin după domnul Chivici cu căruța ori cu carul până lângă grădina publică. Are acolo domnul Chivici o curte mare plină toată cu fiare vechi. Dau jos fierul. Domnul Chivici îl cântărește din ochi și-mi întinde un ban, doi. Beau o țuică și sunt mulțumit și eu, e

mulțumit și domnul Chivici. Am făcut împreună negustorie: eu am vândut, el a cumpărat. Eu zic, domnule avocat Bârcă, să mă duc să-ți aduc plugul; o să mă ajute baba, îl iei în sanie, și când ai drum pe la Rușii de Vede, îl duci și-l vinzi domnului Chivici, lângă grădina publică. Îl găsești dumneata. Eu zic că cincizeci-șaizeci de bani poți să iei pe el… Că altceva n-am ce să-ți dau, domnule avocat… Pământul, vezi și dumneata, nu-l dă nimeni… O muri băiatul, o muri nora, or muri amândoi… Omului ce-i e scris în frunte i-e pus…

— Ne-am lămurit și cu cazul Istratie Paraschiv… Să vedem mai departe. Petre Voinea sin Voinea și Pavel Voinea sin Voinea.

— Sunt aici eu, Stana Voinea sin Voinea, muma băieților.

— Băieții sunt gemeni?

— Gemeni.

— Alți copii mai ai?

— Nu. După ce i-am născut, mi-a murit omul. Muncea la gară, la magazii. L-a strivit trenul…

— Ce avere ai?

— O capră și o casă cu loc împrejur. Casa e în Viorica, pe deal… Când vin apele mari, înecul nu ajunge până la noi…

— Și dacă, totuși, odată ajunge?

— Ar trebui să vie potopul ca să ajungă apele Călmățuiului până în vârful dealului Poșarlia…

— Și… ce dai pentru apărare?

— Capra, și casa, adică tot ce am… Numai cu țolișoarele să rămânem. Că nu putem să umblăm goi. Șade rușine. Și iar pun mâna pe noi jandarmii. Și-atunci nu mai avem ce să-ți mai dăm ca să ne scapi.

— Și unde o să vă mutați?

— O să găsim noi, că lumea e largă și nu suntem legați cu lanțuri de satul ăsta…

— Casa și locul la iau pe nevăzute. Capra v-o las…

— Păi dacă pierdem casa și aria, ce să mai facem cu capra?

— O vindeți.

— N-o cumpără nimeni, așa că ți-o dau tot dumitale… pentru apărare…

— Notează, notarule.

— Am notat, domnule avocat.

— Vezi, notarule, că s-a rupt gheața? Așteaptă nițeluș și o să vezi cum o să pârâie și o să crape. Cum pârâie și crapă Călmățuiul primăvara…

— Dar îmi scapi băieții de bătăi și de pușcărie, domnule avocat?

— O să fac pe dracu-n patru și o să-i scot. Pe ai dumitale o să ți-i scot negreșit, chiar dacă ar fi să-mi pun pielea în saramură. Mi-ai făcut saftea…

— Spiridon Bădoi…

— Pe ăsta l-a omorât Gogu Cistofor…

— Bine! Foarte bine! Putem să cerem despăgubiri lui cuconu Gogu. Despăgubiri mari putem să-i cerem boierului… E cineva din partea mortului aci?

— Nu, domnule avocat.

— Alde Bădoi și-a luat mortul acasă și-l jelesc… O să-l îngroape mâine, că s-a potolit viscolul…

— Ivanca Mănoiu…

— Și asta e moartă. Dar și dacă ar fi fost în viață, n-aveai ce să-i ceri, domnule avocat. Bărbatul e bolnav. Copiii… n-au țoală pe ei…

— Gruia Popozină, Alecu Vâlcu, Pascu Ologu…

— La țanc le-ai rostit numele, domnule avocat. Tocmai îi aduc jandarmii. Parcă ar fi fost potrivit mai dinainte…

Doi jandarmi tineri au deschis ușa și au îmbrâncit înăuntru trei bărbați cu lanțuri la mâini și la picioare. Chipurile le erau negre și uscate, mâinile negre, cum îi văzusem cu o zi înainte, în drum spre conacul, lui Gogu Cristofor. Ochii însă le erau aproape stinși, pierduți în fundul capului și abia mai licăreau. Abia se târau rumânii aduși de spate, îmbătrâniți parcă într-o singură noapte.

Oamenii în lanțuri s-au oprit în mijlocul primăriei și s-au sprijinit cu mâinile de grilajul de stacheți subțiri, care despărțea sala cea mare în două.

Dincolo de grilaj, podeaua era mai ridicată cu un lat de palmă. Acolo se aflau mesele la care scria notarul și-și făcea uneori de lucru primarul. În spatele meselor se înălțau dulapurile de scânduri în care erau ținute sub lacăt registrele de stare civilă și arhiva.

La masa la care sta acum avocatul Mitiță Bârcă, judeca o dată pe săptămână procesele mărunte domnul Constantin Năvârlie, judecătorul de plasă care umbla mereu prin sate cu trăsura și care își avea reședința la Cârligați, unde se afla judecătoria.

Când arestații se mișcaseră, ca să se așeze mai bine pe picioare, lanțurile zornăiseră și pe noi toți, câți ne aflam în primărie, ne trecuseră fiori reci pe șira spinării.

Nu mai văzusem până atunci oameni în lanțuri. Văzusem destule cete de țărani duși din urmă de jandarmi din post în post, către pușcăria din Turnu, orașul de lângă Dunăre. Dar oamenii aceia nu purtau lanțuri. Aveau mâinile legate la spate cu o bucată de frânghie. Uneori, când arestații erau mai numeroși, era legată întreaga ceată, om lângă om, de-a lungul aceleiași frânghii.

Cei trei rumâni fuseseră aruncați în lanțuri nu pentru că jandarmii se temeau că vreunul din ei ar încerca să fugă. Chiar dacă ar fi vrut careva, n-ar fi putut s-o facă. Aproape niciun om din sat nu mai avea atâta putere în trup câtă îi trebuia ca să iuțească pasul. Toți ne simțeam ca și cum ne-am fi sculat după o boală lungă și după ce-am fi zăcut palangă pe sub salcâmi luni în șir.

Când te scoli după friguri, ești galben ca turta de ceară. Mergi clătinându-te, genunchii îți sunt slabi și călcătura șovăitoare. Dacă ai în cale un pom sau un gard, te sprijini o clipă, răsufli, și apoi încerci, ca un copil care atunci învață să meargă, să pleci mai departe.

Și mai era un fapt pe care jandarmii îl cunoșteau.

După întâmplarea de la conac, rumânii, știind bine că-i așteaptă jandarmii în drum și nu ca să le întindă masa plină de bucate, nu s-au risipit. Și-au purtat morții pe tărgile făcute din ciomege încrucișate și s-au ținut strânși.

Jandarmii își dădeau seama că în viscolul năprasnic care le tăia trupurile și-i orbea, oamenii aveau atâta minte ca să nu se desfacă în stoluri mici, de câte doi-trei, și să se risipească în albul nesfârșit al câmpului, unde i-ar fi mâncat cu ușurință lupii, înainte de a fi apucat să moară de îngheț, îngropați în cine știe ce nămeți. De aceea ei, jandarmii, nu se grăbiseră să le iasă înainte nici măcar la cantonul ridicat lângă linia ferată, unde se isprăvea dealul care urca lin dinspre sat și începea câmpul, ci-i așteptaseră răbdători la patru-cinci sute de stânjeni de la cea mai mărginașă casă a satului.

Cei trei rumâni fuseseră aruncați în lanțuri, după socoteala jandarmilor, ca să se înspăimânte și mai tare ei înșiși și să înspăimânte și satul.

Cu oricâtă băgare de seamă te-ai fi uitat la fața rumânilor în lanțuri – și noi eram numai ochi – n-ai fi descoperit urmele bătăii la care se spunea c-au fost supuși cu cruzime de către jandarmi. Dar rumânii din Omida, ca și cei de prin alte părți de altfel, știau că la obraz, ca să-l umfle, să-l învinețească și să-l strâmbe, se reped jandarmii tineri, bobocii, care n-au avut încă timp să prindă meșteșugul, ori chiar cei cu practică, însă numai când e vorba de

un dezbrăcat care a făcut niscaiva găinării și al cărui dosar merge la judecată fără alte cercetări, la domnul Constantin Năvârlie, judecătorul de pace de la Cârligați.

În cazul de față însă, cercetările le conducea însuși plutonierul major Budu, șeful secției de jandarmi de la Băneasa, care avea în grija lui șapte comune și care slujea, în uniformă, de peste treizeci de ani stăpânirea boierească și a lui vodă Carol. Nu era prima bătaie la care se deda plutonierul major Budu, de când se afla șef de secție de jandarmi la Băneasa, lângă Omida. Trecuseră mulți pe sub mâna lui. Nichifor Budu, ca și Haralambie N. Juvete, știa să bată fără să rupă ori să spargă oasele și fără ca pe trupul bătutului să rămână urme de neșters. În timpul cât era supus chinului, – rumânului care gemea ori numai icnea din când în când, îi erau sfărâmați plămânii și rinichii; dacă acesta scăpa după ce bolea câteva luni, rămânea cu beteșug pe toată viața. Se întâmpla deseori ca unii să și moară. Ei mureau însă pe la casele lor, nu sub mâna jandarmului, și atunci vorba ceea: Prinde orbul, scoate-i ochii.

— I-am adus, să trăiți, domnule avocat.

— Văd că i-ați adus.

— Avem ordin să-i ducem îndărăt peste un ceas…

— Poate că o să-i duceți și mai curând…

— Voiți să vorbiți cu arestații aici, cu toată lumea de față, sau mai la fereală? Domnul plutonier major Budu ne-a spus să fie cum ordonați dumneavoastră…

— Aici, de față cu toată lumea. Că, slavă domnului, n-avem niciun secret. La post li s-au luat declarații oamenilor?

— Li s-au luat, să trăiți. Înainte de a li se lua declarații la post, arestații n-au voie să dea ochi cu nimeni. Așa scrie la regulament.

Jandarmul boboc era bucuros că poate să-și arate știința lui într-ale regulamentului, unui avocat atât de mare ca domnul avocat Mitiță Bârcă, cu care însuși domnul plutonier major Budu ia uneori masa la cârciuma de lângă gară și care este fără îndoială prieten și cu căpitanul de jandarmi Mărinciu I. Ciupitu din Turnu, care e comandant peste toți jandarmii din județ.

— Da? Așa scrie la regulament?

— Da. Așa scrie, să trăiți…

— Îmi pare bine că mai învățai ceva; omul cât trăiește trebuie să învețe mereu. Uite, cât sunt eu de avocat, asta n-o știam. Vasăzică așa scrie la

regulament?

— Da, să trăiți, așa scrie…

Rumânii și femeile din primărie, slabi și trași la față, slăbiseră parcă și se făcuseră și mai galbeni decât fuseseră înainte de a fi aduși între ei, de către jandarmi, cei trei rumâni prăpădiți, în lanțuri.

Avocatul, rotofei și mult prea bine dispus, și-a aprins iarăși o țigară, a tras două-trei fumuri adânc în piept, le-a aruncat în rotocoale albăstrii spre tavanul coșcovit și după ce a stat o clipă pe gânduri chibzuind cu ce cuvânt să înceapă, a oftat din băierile inimii, întristându-și dintr-odată fața, ca omul care se află la mare strâmtoare:

— Și așa, oameni buni, o făcurăți…

Rumânii în lanțuri se uitau la el cu ochii stinși de cenușă, parcă n-ar fi înțeles ce-a rostit avocatul.

— Mă cunoașteți, nu?

— Vă cunoaște toată lumea…

Glasul lui Gruia Popozină nu tremura. Era însă un glas trist și obosit, ce ne-a făcut să ne cutremurăm și mai tare decât zăngănitul lanțurilor ude de zăpadă pe care le auzisem sunând când jandarmii, care acum rămăseseră smirnă lângă ușă, cu armele la picior, îi îmbrânciseră pe arestați în sala cea mare a primăriei.

— Știți pentru ce am venit încă de azi dimineață, pe nemâncatelea și într-un suflet, de era să-mi omor caii, pe drum, prin viscol, tocmai de la Cârligați?

— Dacă o să ne spuneți, o să știm, domnule avocat.

— M-a chemat domnul notar Gică Stănescu…

Ferecații în lanțuri tăceau. Tăceam, înfiorați și scârbiți, și noi. Se auzea numai glasul pendulei: tic-tac, tic-tac… Pe urmă s-a auzit zgomotul făcut de un scaun mișcat de la locul lui și scârțâitul ușii de la dulapul cu arhiva primăriei.

Notarul Gică Stănescu, puhav și gălbejit ca totdeauna, se ridicase și se întorsese cu fața la dulap. A cotrobăit ce-a cotrobăit pe acolo, mai mult ca să-și facă de lucru, a scos niște dosare groase și le-a pus lângă celelalte, pe masă. Apoi, fără niciun rost, a luat dintr-un raft crucea neagră de lemn, mâncată de carii, pe care se afla zugrăvit un Cristos slab, cu bărbuță rară și scurtă și cu cunună de spini pe cap. A potrivit crucea pe masă, lângă dosare, să nu se clatine, ca atunci când vine de la Cârligați, odată pe săptămână,

judecătorul Constantin Năvârlie cu trăsura și judecă neînțelegerile mărunte dintre oameni.

— Parcă fuseși într-un gând cu mine, notarule! Parcă-mi citiși gândurile, taică tăiculiță… Poate că așa, în fața domnului dumnezeului nostru răstignit pe sfânta cruce, le-o veni gândul ăl bun, să se spovedească și să se grijească, să le ierte dumnezeu bunul păcatele… Că ăștia au uitat drumul bisericii de ani de zile, și d-aia l-au uitat pe dumnezeu… Și d-aia au început să se dedea la rele, au călcat întâi legea bisericii și acum, taică tăiculiță, au călcat și legea tot atât de sfântă a stăpânirii..

Câteva clipe după ce a tăcut părintele Tomiță Bulbuc, noi toți i-am uitat și pe avocat și pe notar. I-am uitat și pe cei trei rumâni ferecați în lanțuri. Cu ochii aprinși am căutat ochii Cristosului zugrăvit pe cruce, să ne uităm adânc în ei, ca în bolta adâncă și albastră a cerului senin de vară. Nu i-am găsit. Cu mâinile și cu picioarele prinse în piroane de cruce, Cristosul încununat cu spini și cu obrazul stors de puteri și cutat, privea undeva în sus, spre tavanul coșcovit al primăriei, care cine știe de când nu mai fusese spoită…

— Da… M-a chemat domnul notar Gică Stănescu…

— Treaba dumnealui..

— Și nu vreți să aflați pentru ce?

— Dacă doriți să ne spuneți, ne puteți spune. N-avem de ce vă opri.

— Pentru dumnezeu! Ce fel de oameni sunteți voi ăștia din Omida? Unde vă e capul? La ce vă gândiți? Cum de nu înțelegeți? Pentru voi m-a chemat! Pentru voi am venit! Pentru voi am biciuit caii, de era să-i omor prin nămeți! Pentru voi am stat aici nemâncat și chinuit ca și Cristosul ăsta de pe cruce și mă zbucium și caut și nu pot să mă înțeleg cu nevestele sau cu rudele voastre! Pentru voi, oameni buni, nu pentru altceva!… Oliolio! Fir-ar afurisită meseria asta a mea!…

— Aveți vreo neînțelegere cu nevestele ori cu rudele noastre, domnule avocat Bârcă?

— N-am nicio neînțelegere, oameni buni, dar aș vrea să am o înțelegere…

— Ce înțelegere, domnule avocat?

— Nu mai faceți pe încăpățânații, că acuși întorc foaia…

— Păi mai foaie ce-au întors cu noi jandarmii, nu poți să întorci dumneata… Nu poți și… nici nu te pricepi… Au meșteșug mare, meșteșug grozav, jandarmii…

Avocatul Mitiță Bârcă și-a făcut fața mai schimonosită și mai tristă decât a Cristosului de pe cruce.

— Nu cumva v-au bătut jandarmii, oameni ai lui dumnezeu?

— Ne-au bătut.

— Dar nu se vede nimic pe obrazul vostru. Nu se vede absolut nimic…

— Scoateți-ne zăbunul și cămașa și priviți-ne coastele și spinarea, domnule avocat Bârcă, dacă vreți să vedeți și să aflați… Ne-au făcut zob. Ne-au nenorocit. Ne mirăm că ne-au lăsat zilele…

— Ce să vă mai văd, ce să vă mai pipăi spinarea și coastele!… Doar n-oi fi Toma necredinciosul! Vă cred pe cuvânt. Omul trebuie să aibă cuvânt… Că pe unde iese cuvântul, iese și sufletul…

— Dacă ar fi așa, domnule avocat, multora ar trebui să le iasă sufletul prin altă răsuflătoare decât gura. Dar nu știe nimeni nici de unde vine sufletul, nici pe unde intră în om, nici pe unde iese…

Avocatul Mitiță Bârcă, omul cu gura de aur, se prinsese în horă. Băgase de seamă că nu se pricepe să joace tocmai bine, dar îi era rușine să se rupă și să se dea deoparte. De oameni ca de oameni. De notar ca de notar. Se rușina mai ales de cei doi jandarmi boboci care începuseră să zâmbească pe sub mustățile subțiri și negre, abia mijite pe buze.

— Am venit să vă apăr, oameni buni…

— De cine să ne apărați?

— De jandarmi… De proces…

— Dacă voiți să ne apărați de jandarmi, pentru noi cei de aici și pentru alți câțiva care au rămas lungiți în gunoiul grajdului jandarmeresc, e prea târziu. Dar dacă vreți într-adevăr să faceți ceva pentru ceilalți care își așteaptă rândul, mergeți cu noi la post și înțelegeți-vă cu Budu. De azi dimineață trag la oameni cu săculeții de nisip pe spinare și cu centiroanele ude la șezut, mai abitir decât tragem noi cu ciomagul la sacul de fasole, când avem de bătut fasolea.

— Iar cât despre proces, vom vedea ce e cu procesul, dacă vom mai ajunge vreunul viu până la proces…

— Pe tine te cheamă…

— Pascu Ologu, după bunică-meu care a fost ologit în bătăi la curtea boierească de la Saele.

— Mergeți cu noi, domnule avocat – a spus Alecu Vâlcu – nu pentru noi care am gustat constituția, articol cu articol, cum spunea plutonierul major Budu, dar pentru ceilalți, care așteaptă cu sufletul la gură să li se facă și lor

cunoscută… constituția… Sunt mai mult de douăzeci care n-au fost încă scoși din grajdul în care ne-au închis jandarmii azi în zorii zilei.

— Îi iau jandarmii din grajd pe oameni, câte unul, câte unul, și-i aduc îndărăt de subsuori.

— Aproape toți care au fost bătuți varsă sânge…

— Am vărsat și noi…

— Și-o să mai vărsăm.

Gruia Popozină a făcut un pas îndărăt, a întors capul, și-a aruncat pe dușumeaua primăriei, din gură, a ulcică de sânge negru-galben. Lanțurile de la mâini și de la picioare au sunat. Fiecare avea lângă tălpi un lăcușor de apă. Se topise zăpada de pe lanțuri și de pe opinci.

— Bine, de mers, merg, că de aceea am și venit aici: pe viscol, pe nemâncatelea, în goană, de era să-mi omor caii… Dar…

— Dar ce?

— Nu pot merge. Nu-mi dă legea dreptul să merg până nu se face între mine, ca avocat, și voi, ca arestați o înțelegere…

— Ce înțelegere?

— Cât îmi plătiți și… când îmi plătiți… Că așa scrie la lege… Altfel eu… aș vrea, din toată inima… Dar nu pot. Fără înțelegere între noi, nu pot. Așa scrie la lege…

— Nu poate să meargă, taică tăiculiță, nu poate și meargă, vă spun și eu ca față bisericească… Nu poate să meargă domnul avocat, dacă nu-l plătiți… Așa scrie la lege…

— Ne… în legea voastră… Că legea voastră este… Nu ne-ați întrebat când ați făcut-o, dacă ne place ori nu ne place!

Avocatul Mitiță Bârcă văzuse în întâmplarea nenorocită de la Troian, în care erau amestecați atâția rumâni necăjiți, un prilej neașteptat de a-și mări considerabil averea. Peste treizeci de clienți dintr-odată, și toți într-un singur proces nu era un lucru cu care un avocat de sat se poate întâlni chiar în fiecare zi. Se grăbise să vină la Omida prin viscol, la chemarea prietenului său notarul Gică Stănescu, căruia avea să-i dea o mică parte din câștig dar ar fi alergat și nechemat, pentru că vestea o aflase și nici nu-i trecuse prin gând să îngăduie ca alt avocat, poate un fârțângău oarecare, să se repeadă, cu tot viscolul, de la Turnu, și să-i smulgă prada. Și prada, după socotelile pe care și le făcuse la iuțeală nu era deloc de lepădat. Peste treizeci de împricinați, măcar câte un pogon de la fiecare, dacă nu mai mult, iată dintr-un condei un lot de cincisprezece-douăzeci de hectare! Știa că

țăranii n-au bani și nici nu se gândise să le ceară bani. Pământul era tot atât de bun ca și banii. Poate chiar mai bun. Țăranii înfricoșați, după socoteala avocatului și a notarului, de schingiuirile la care erau supuși de către jandarmi, temându-se și de puterea boierului Gogu Cristofor, care avea să asmuță asupra lor nu numai urgia jandarmeriei dar și pe a justiției, mai ales acum, numaidecât după fapt, aveau să dea ce au și ce nu au, numai să scape de belea ori măcar să se aleagă cu pedepse mai mici. Avocatul Mitiță Bârcă avusese răbdare în convorbirile cu țăranii tocmai pentru că era încredințat că vederea câtorva împricinați în lanțuri, care au mai trecut și pe sub mâna plutonierului major Nichifor Budu, va frânge toate împotrivirile și oamenii necăjiți și rupți se vor lăsa ușor înșelați, în schimbul nădejdii că nu vor mai fi schingiuiți și că nu vor rămâne multă vreme la pușcărie. Îl mirase însă peste măsură purtarea țăranilor și-l mirase mai ales purtarea dârză a celor bătuți și ferecați în lanțuri. El nu pricepea ce se petrecuse în mințile acestor oameni, dar își păstrase calmul, crezând în puterea lui de convingere și sperând că până la urmă va izbuti să-i înmoaie, să le șterpelească pământurile pe care le mai aveau, și apoi să caute, ca de obicei, să-și facă meseria. Un avocat nu răspunde dacă pierde procesul ce i s-a încredințat. După lege nu va avea deci, orice s-ar întâmpla cu țărancele și cu țăranii arestați, nicio vină. Cu plutonierul major Budu va vorbi însă ceva mai târzior, după ce acesta își va fi făcut pofta cu fiecare și va fi smuls, măcar de la câțiva, iscălituri, pe declarațiile ticluite, din care să se vadă că țăranii sunt vinovați. Dar acum, când țăranii arestați și legați în lanțuri spuseseră vorbele pe care le spuseseră, avocatul Mitiță Bârcă pricepuse dintr-odată că nu e nimic de făcut cu acești oameni, că-și pierduse vremea fără folos; și mai văzuse și cele treizeci și ceva de pogoane de pământ zburându-i de sub nas.

Cum în acest timp, satul alarmat de știrea care se răspândise ca fulgerul din casă-n casă, că Gruia Popozină, Pascu Ologu și Alecu Valeu au fost aduși în lanțuri la primărie de către jandarmi, ieșise din case și se aduna în șosea în apropierea primăriei, avocatul Mitiță Bârcă, notarul Gică Stănescu și părintele Tomiță Bulbuc au schimbat între ei priviri, ascunzându-și fiecare pe cât a putut, îngrijorarea.

Părintele Tomiță Bulbuc, mai slab de înger decât ceilalți doi, s-a ridicat șovăind de pe scaun, a stins, stropșind-o cu degetele de masă, țigara pe care tocmai o aprinsese și adresându-se avocatului și notarului le-a grăit dulce:

— Pe mine, taică tăiculiță, eu zic să mă iertați. Văd că se lungește tărășenia. Mă duc spre casă că nici n-am mâncat astăzi, și mă așteaptă preoteasa cu masa întinsă și s-o fi răcit găina în oală…

Rumânii l-au văzut plecând domol și apoi, după ce popa a ieșit din curtea primăriei, l-au zărit alergând prin nămeți pe șosea, în direcția cătunului. Dar nu s-au gândit în clipa aceea că locuința preotului e așezată în altă parte a satului.

Avocatului Mitiță Bârcă îi prinsese bine intervenția neașteptată a părintelui Tomiță Bulbuc, precum și plecarea grăbită a sfinției sale. Avusese timp să se reculeagă și să chibzuiască. Era sigur că părintele Tomiță Bulbuc, cu care nu putuse schimba nicio vorbă, dezghețat la minte cum era, cântărise situația și înțelesese bine de tot ce avea de făcut. Nu-i mai rămânea avocatului Mitiță Bârcă decât să caute să câștige puțin timp.

— Pentru ceea ce ați spus aici, pentru insulta pe care ați adus-o legii, jandarmii de față au să depună, dacă va fi cazul, da, da, dacă va fi cazul, mărturie. Eu însă, oameni buni, am să-mi dau toată osteneala, da, da, toată osteneala, v-o spun pe onoarea mea de avocat, să caut să vă scap și din noul bucluc în care v-ați băgat prostește… Dar trebuie să…

Cristosul de pe cruce rămăsese ca și mai înainte cu ochii în tavan, iar chipul regelui cu barbeți în rama lui aurită, pătată pe alocuri de muștele necuviincioase, tot încruntat și posomorât.

— Apoi, că totuna ne-o fi cu mărturia sau fără mărturia jandarmilor, că alte lanțuri, și de ar vrea să ne puie, nu mai au unde… La picioare avem, la mâini avem…

— Și în bătăi tot ne-au stâlcit…

— Și la pușcărie, din pricina dulăilor boierului, tot au să ne ducă…

— O să depunem și noi mărturie, domnule avocat. Dar o altfel de mărturie decât ți-ar prii dumitale. De două ceasuri și mai bine ascultăm și răbdăm și ne uităm cum cauți să te folosești de întâmplarea nefericită de la conac, de care numai boierul e vinovat, ca să înșeli și să jefui oamenii, cu legile întinse pe masă, în față…

— Cristea Moga, dumneata de fapt nici n-ai avea ce să cauți aici. Nu ești nici împricinat, nici rudă cu împricinații…

— Nu sunt rudă cu niciunul, e adevărat, că nu sunt născut prin părțile astea. Dar sunt om și nu pot să rămân nepăsător de ce se întâmplă cu semenii mei… Țara asta, oricât ar stăpâni-o boierii, nu e a boierilor. O fi ea țara lui Cremene, dar cele ce se petrec aici, nu vor fi ascunse și tăcute…

— Cristea Moga…

— Ce Cristea Moga, ce Cristea Moga… Degeaba cauți să mă sperii cu glasul, domnule avocat…

— Am văzut multe, domnule Bârcă, eu ca femeie, și aici, și dincolo de munți, în împărăția lui Franț Iosef… Nu mă miră ce încerci să faci dumneata aici, cu notarul și cu plutonierul de jandarmi, și cu alții mai mari. Povestea e cusută cu ață albă… Atât pot să-ți spun: să-ți fie rușine obrazului… Dar știu că nu ai obraz…

Prin ferestre se vedeau în șosea oameni din ce în ce mai mulți strângându-se în stoluri, dar care se țineau departe de primărie. Fețele lor erau toate galbene-pământii și încruntate… Când s-a auzit tropot moale de cal prin zăpada înaltă, oamenii au întors capul…

L-au văzut oprindu-se în fața primăriei, descălecând și grăbindu-se prin zăpadă pe plutonierul major Nichifor Budu, care aruncase frâul calului, cum arunci un laț, de vârful unei uluci.

— Ce e aici, notarule? Ce s-a întâmplat? Ce e aici, domnule avocat Bârcă?

— Să vedeți, domnule plutonier major…

— Un moment, domnule avocat, numai un moment… Jandarmi!

— Ordonați, domnule plutonier major…

— Duceți-vă afară și păziți primăria. Orice s-ar întâmpla, nu lăsați pe nimeni să se apropie. Prăpădiții ăștia rămân în grija mea.

— Am înțeles, să trăiți, domnule plutonier major…

Bobocii și-au bătut călcâiele și au ieșit postându-se în șosea. Rumânii adunați afară nu se clinteau din loc. Rămâneau tăcuți mai departe cu picioarele îngropate în zăpada albă și moale și cu fețele îngrijorate și mohorâte.

— Ei, spune-mi, dragă domnule avocat Bârcă ce s-a petrecut aici? A venit într-o goană la post părintele Tomiță Bulbuc și m-a alarmat. A rămas acolo. Tremura tot. Abia l-a potolit cuconița Chiva, când i-a pus în față o balercă de țuică veche. Văd că m-a păcălit. Se ține de păcăleli părintele Tomiță. Se vede c-o fi tras prea multă aghiasmă de la Voicu Buciuc la măsea… Oamenii par liniștiți… Ce l-a alarmat pe părintele? Că parcă tot nu-mi vine să cred că la mijloc e păcăleală…

— Așa cum v-am scris, domnule plutonier major, am vrut să îndulcesc situația arestaților. Că om sunt și eu, și nu pot rămâne nesimțitor la suferințele omenești. De aceea mi-am și ales această nobilă profesiune. Ca

avocat, pot ajuta celor care au greșit și au călcat legea. Le poți, făcând uz de lege și în cadrul legal, ușura situația. Am venit la chemarea neamurilor celor arestați. Nu m-am putut înțelege cu ei… V-am rugat să binevoiți a-mi trimite aici doi-trei arestați… Am socotit că, dat fiind că ei au călcat legea și în consecință au a-i suporta rigorile, se vor arăta mai înțelegători. Nu numai că m-au luat peste picior în așa fel că a trebuit să fac apel la tot calmul meu ca să nu-mi ies din sărite, dar… iertați-mă, domnule plutonier major, când le-am pomenit de legea legilor, de constituție, arestații au spus, să am pardon, că… fac nu știu ce pe ea…

— Cum? Cum? Așa au spus? Așa au spus ticăloșii?

— Da, domnule plutonier major, chiar așa, dar cu alte cuvinte, știi dumneata cum vorbesc ei, țăranii, fără niciun ocol, așa au spus… Poate să confirme și domnul notar Gică Stănescu, aci de față…

— Da, domnule plutonier major, așa au spus arestații, fără niciun ocol, cu vorbe care, mă rog, nici nu se pot pronunța între…

Avocatul Mitiță Bârcă, în picioare, la masă, vorbise de parcă pledase în fața unei înalte instanțe. La fel și notarul Gică Stănescu.

Plutonierul major Nichifor Budu se afla lângă ușă, cu faimoasa lui vână de bou în mână.

Pe măsură ce-i povestise avocatul, fața roșie a plutonierului major se roșea și mai mult. Vinele gâtului i se umflaseră de parcă voiau să plesnească din clipă în clipă, iar ochii bolboșați i se bolboșaseră și mai mult, ieșindu-i, ca ochii de broscoi, din orbite… Nu mai avusese răbdare să asculte sfârșitul frazei notarului.

Se repezise cuprins de turbare și începuse să izbească cu vâna de bou peste fetele galbene-pământii, în care nu mai era nici strop de sânge, ale arestaților ferecați în lanțuri, sprijiniți cu mâinile de grilajul de stacheți.

Atunci ca și cum s-ar fi rupt un vechi zăgaz, pe care demult îl băteau cu valurile lor, apele neobișnuit de crescute, s-a dezlănțuit ura adâncă, ura sălbatică, ura fără de margini care mocnea în fiecare rumân, în fiecare muiere. Nemaigândindu-se la nimic, nemaiținând seamă de nimic, rumânii necăjiți și muierile stinse de puteri care se aflau în primărie, s-au aruncat asupra plutonierul major Budu cu ciomegele, care aveau ciomege, cu mâinile goale muierile care nu se tem de câini și obișnuiesc să umble prin sat și pe câmp fără un bețișor în mână.

Luat pe neașteptate, uluit că dezbrăcații nu numai că nu se mai tem de el, dar îl și lovesc, plutonierul major Nichifor Budu, care nu mâncase bătaie, ci

dimpotrivă bătuse mereu pe alții de când i se prinsese pe umăr gradul de caporal, a avut un moment de slăbiciune, un singur moment. Dar asta le-a fost de-ajuns rumânilor, care nu se mai temeau nici de vâna lui de bou, pe care o și scăpase din mână, nici de puștile jandarmilor de afară, să-l dea cu capul de pereți, să-l doboare, să-l izbească în obraz cu călcâiele și peste tot cu vârfurile ciomegelor.

Un glas de femeie a strigat:

— A fugit notarul, pe fereastră. Scapă și avocatul…

Un rumân a rupt grilajul, nemaizăbovind să caute ușița, și a sărit să-l înghesuie pe Mitiță Bârcă într-un colț de lângă dulap și pe sub mese.

A fost o luptă scurtă, încleștată, purtată în tăcere, cu icnituri numai și cu încleștări de fălci și cu ochii aprinși dintr-odată de o lumină mare, ca a răsăritului de soare.

Rumânii și muierile loveau în plutonierul major Budu cu ura adunată picătură cu picătură de atâta amar de ani în inimile lor triste și obidite, în care pierise poate ultimul strop de nădejde între viață mai bună.

Loveau în plutonierul Budu, de parcă lovind în trupul lui scurt și mătăhălos, lovesc în toți cei care i-au asuprit de când au deschis ochii pe lume, i-au bătut și batjocorit și și-au făcut joacă din viața lor. Îl rostogoleau și-l călcau în picioare, de parcă se părea în acele clipe, care erau nesfârșit de lungi, că ei toți rostogolesc și calcă în picioare și zdrobesc toată orânduirea nedreaptă, care făcuse din ei niște umbre omenești.

Plutonierul major Budu, cu tunica albastră sfâșiată și plină de sânge, a icnit un timp și a tot încercat, ca un porc gras pe care nu l-a ajuns dintr-odată cuțitul, să se ridice.

Dar când i s-a înroșit capul izbit des și repede cu ciomegele, s-a înmuiat și a tăcut… Atunci nu s-a mai auzit nimic, decât pendula din perete: tic-tac, tic-tac.

Cristosul răstignit pe cruce rămăsese neclintit, cu ochii îndreptați spre tavanul coșcovit ai primăriei, care nu mai fusese demult spoită.

Soba de tuci rece tăcuse de mult.

La fereastra deschisă, pe care o zbughise la timp notarul Gică Stănescu, sta aplecat cu capul afară, cu un ochi atârnându-i ca un albuș de ou, avocatul Mitiță Bârcă. Îi era frică să geamă ori să strige, ori poate că îi și pierise glasul.

Rumânii din șosea, pricepând ce s-a întâmplat, întâi din fuga notarului și apoi din arătarea la fereastră cu chipul desfigurat a avocatului Mitiță Bârcă,

se apropiau încet, pas cu pas, strânși toți stol, ca și cum stolul ar fi fost un singur om, spre primărie.

Jandarmii tineri, care aveau ordin să păzească primăria și să nu lase să se apropie nimeni de ea, orice s-ar întâmpla în primărie, nu bănuiau adevărul. Ei credeau, și pe bună dreptate, că în primărie, plutonierul major Budu, de care tremura întreaga vale a Călmățuiului, îi bătea de unul singur, pe rumânii legații ca și pe cei nelegați, cu cravașa.

Stolul de oameni se apropia tăcut și hotărât. Jandarmii boboci, care nu se mai aflaseră niciodată până atunci într-o asemenea situație, și-au descărcat armele în aer, semnalând în felul acesta celorlalți jandarmi care rămăseseră la post cu Juvete și Cârnul, precum și plutonierului major Budu, pe care îl știau viu, nevătămat și înfricoșător de sălbatic, în primărie, pericolul. Rumânii s-au repezit asupra lor, i-au dezarmat cât ai clipi din ochi și îmbrâncindu-i și lovindu-i i-au răsturnat în zăpadă și au năvălit în curtea primăriei.

Cei trei arestați în lanțuri, aplecați peste balustradă, vărsau gheme de sânge închegat lângă biroul cel mare la care, odată pe săptămână, domnul Constantin Năvârlie, judecătorul de la Cârligați, venea și judeca la fața locului procesele mărunte.

— Jandarmii! Vin jandarmii!…

— Să fugim fraților…

Șase jandarmi călări veneau în goana cailor dinspre post. În fruntea lor se aflau Juvete și Cârnul.

Unii rumâni au sărit gardul care desparte primăria de biserică și au izbutit să scape, alții s-au risipit ca potârnichile printre nămeții mari și prin ariile alăturate, pe după case.

Câțiva însă au fost prinși în primărie, cu mâinile, și cu ciomegele pline de sânge.

A doua zi spre prânz, un convoi în care se aflau bărbați și femei, toți legați de-a lungul câtorva funii, căci jandarmii nu aveau nici la secție atâtea perechi de lanțuri, plecau însoțiți de un roi de jandarmi călări, în fruntea cărora se afla Juvete, șeful postului din Omida, spre Turnu, pentru cercetări.

În urma convoiului lunecau, scârțiind pe zăpada proaspătă, două sănii. Întruna erau culcați, pe un maldăr de paie, și se odihneau, doi morți așezați unul lângă altul: Pandele Ologu, fratele lui Pascu Ologu și Cristea Moga,

cel venit de pe îndepărtate meleaguri în gară la Omida. Fuseseră amândoi uciși în bătăi, în cancelaria postului de jandarmi, de Juvete, Cârnul și caporalul Blajinu Aurel. În actele întocmite de ei și scrise de celălalt caporal, de Lindină Axente, se arăta negru pe alb că „sus numiții indivizi au murit în încăierarea din primărie, când a fost ucis, făcându-și datoria după lege, plutonierul major Nichifor Budu…”

Sania luneca lin, nu-i zdruncina pe morți.

În a doua sanie își dormea somnul de veci, cu fața acoperită de un cearceaf alb, plutonierul major Budu din jandarmeria rurală, „mort la datorie, apărând legea”. Lângă el, cu obrazul înfășurat în vată, gemea avocatul Mitiță Bârcă. Era însă fericit că scăpase numai cu atâta. N-avea să renunțe la avocatură. Se gândea să se interneze pentru un timp în spital și, după vindecare, să poarte deasupra orbitei goale, un monoclu negru. Asta îi va da, desigur, un aer și mai distins. Va deveni și mai important fiind, în felul lui, și el, un soi de erou. Nu va mai practica însă avocatura la țară. Se va muta la oraș, unde forțele publice sunt mai puternice și unde viețile, ca și averile cetățenilor, așa cum scrie la lege, sunt nu numai garantate teoretic, dar în realitate și păzite.

Jandarmii erau călări. Caii lor grași, cu părul lins și lucios, mergeau la pas în urma convoiului de arestați, care abia se târa și deschidea pârtie largă pe drumul acoperit de zăpadă.

Din când în când, din obișnuință, omul care mâna caii slăbănogi înhămați la prima sanie, le arunca un îndemn de care nu era nicio nevoie.

Dii, roibule… Dii, calule… Dii, boală…

După ce s-au topit zăpezile mari și albe și câmpurile nesfârșite și-au arătat fața lor cea adevărată, neagră și grasă, și s-au revărsat peste maluri gârlele, sub cerul acoperit de nori vineți și puhavi, mânați nebunește de vânturi nestatornice dintr-o parte în alta a zării, au izbucnit în țară răscoalele din 907.

Și flăcările conacelor s-au ridicat atunci până în ceruri…

August–Septembrie 1952

[1] A rizica – a risca. [n.e.e.].
[2] Un pol = douăzeci de lei. [n.e.e.].